ŞANLIURFA EVLİYA VE ÂLİMLERİ

Mahmut KARAKAŞ

İkinci baskı

T.C.
ŞANLIURFA VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları
Şehir Kitaplığı Dizisi: 20

ISBN:
978-605-363-763-9

Yayın Koordinatörü
Selami YILDIZ

Yayın Kurulu
Selami YILDIZ
Mehmet Sait RIZVANOĞLU
Bayram SOYKAN

Kapak Fotoğrafları
İbrahim H. KARACA
Mehmet Sait RIZVANOĞLU

Baskı
Atalay matbaacılık
0312 384 41 82
Ankara

Yapım
Navimedya
0 312 446 04 61
Ankara

TAKDİM

Şanlıurfa, kökü derin ve geleceği olan bir şehirdir. Bu şehir bir medeniyet anlayışını varlığında sembolleştirmekte ve evrensel ile yerelin mesut buluşma kavşaklarını burada buluşturmaktadır..

Ayrıca Şanlıurfa; tarihi derinliği, felsefi ve güçlü bir düşünsel arka planı ifade etmektedir. Şanlıurfa, tarihi süreç içerisinde önemli değerler üretmiş ve ürettiği bu değerleri de bütün dünyayla paylaşmıştır.

11.500 yıllık tarihi, birçok medeniyete beşiklik eden konumu, doğu ile batının kavşak noktası ve stratejik önemi açısından Ortadoğu'ya ve Ortadoğu'nun açıldığı bütün kapılara açılan bir inanç ve kültür şehridir.

Şanlıurfa, bereket hilalinin tam merkezinde, tarımın ilk olarak yapıldığı, ilk üniversitenin kurulduğu, üç semavi dinin yeşermesine ev sahipliği yapan "ateşin insanı yakmadığı" kadim bir şehirdir.

Ve yine Şanlıurfa, bilinen insanlık tarihini değiştirecek ve tarihin yeniden yazılmasına vesile olacak Göbeklitepe tapınaklarını da bünyesinde barındırmaktadır.

İnsan, önünden şehirlerin geçtiği bir aynadır. Bu doğrultuda insanlar şehri şekillendirdiği gibi, şehirler de insanları şekillendirir. Şanlıurfa, ortak değer yargılarına sahip, farklı kültür unsurlarının bir arada yaşadığı ve misafirperver insanların bulunduğu bir şehirdir.

***

Kitap değil midir en yalnız zamanlarımızda bize yoldaşlık eden?

Kitap değil midir, sevdalarımızı satır aralarına sakladığımız?

Kitap değil midir, gece sabahlara kadar gözümüzü kırpmadan bizi kendisine bağlayan?

Ve yine kitap değil midir kendimizi yanında en rahat belki de bazen en tedirgin hissettiğimiz arkadaşımız?

İşte o kitaplar, o cümleler, o kelimeler değil midir bizi saatlerce, günlerce, haftalarca belki de yıllarca çarpıp sendeleten, aratan, ağlatan, güldüren, düşündüren…?

Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunur mu?

Bizi biz eden her şey ama her şey işte kitaplar…

Bizi biz eden bu kitapları yazanlar…

***

Elinizde bulunan bu eser, medeniyet şehri olması hasebiyle pek çok değer yetiştiren Şanlıurfa'da yetişen âlim ve mutasavvıfları ele almaktadır. Yaşadıkları dönemde bütün mesailerini nesil yetiştirmeye adamış olan ve bu sebeple yazılı bir eser ortaya koyacak zamanları olmadıkları için bu gün isimleri unutulmaya yüz tutmuş bu değerlerimizi yeni nesillere de aktarmanın bir sorumluluk olduğu bilinciyle hareket eden ve bu eseri kaleme alan Mahmut Karakaş'a ve bu eserin ortaya çıkmasında emeği geçenlere şükranlarımı sunuyorum.

Şanlıurfa, dün üretip bütün insanlıkla paylaştığı değerleri bu gün de üretip paylaşacak potansiyele sahiptir. Yapmamız gereken, hiç zaman kaybetmeden üzerimizdeki küllere üflemek ve o potansiyelimizi ortaya çıkarmaktır.

Hayatımızın merkezine kitabı almak, okumak ve okutmak temennisiyle…

Nuri OKUTAN
Şanlıurfa Valisi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Geçmişte Urfa uzun zaman bir kültür merkezi olma özelliğini korumuş, bunun gereği olarak da birçok âlim ve mutasavvıf yetiştirmiştir. Yetişmiş olan bu âlimlerin çoğu, ilimlerini gelecek nesillere aktaran öğrencilerden başka yazılı bir kitap bırakmamışlardır. İşte Urfa âlimlerinin yazılı bir eser bırakmamış olmaları, zamanla unutulmalarına sebep olmuştur. Bilimdeki üstünlük dereceleri ne kadar yüksek olursa olsun, onları devamlı hatıralarda canlandıracak bir eserlerinin bulunmaması, bilhassa genç kuşağın asla tanıyamayacağı kimseler durumuna düşmelerine sebep olmuştur.

Bu yüzden Urfa merkezinde yetişmiş âlimleri ve evliyayı tanıtabilmek onların ilmi ehliyetlerini mümkün olduğu kadar anlayabilmek için böyle bir çalışmaya giriştik. Bunun için de önce bu âlimlerin eğer hala varsa kabirlerini ziyaret ederek mezar taşlarındaki kitabelerini okuduk. Bu kitabeler çalışmamızda, faydalandığımız ilk bilgiler oldu. Ayrıca eğer varsa akrabalarının, torunlarının dost ve arkadaşlarının ve hatta öğrencilerinin bilgilerine başvurduk. Yazılı kaynak olarak da daha ziyade Urfa vakfiyeleri ve şer'i mahkeme sicillerinden faydalandık.

Bunun için Urfa evliya ve âlimlerini beş sınıfta topladık. Bunlar:

a. Urfa Evliya ve meşayihi
b. Urfa müftüleri
c. Urfa Müderris ve Alimleri
d. Urfalı kadılar
e. Urfa kurra hafızları, şeklinde oldu. Bu sınıflama içinde Urfa’da doğmuş veya başka yerden gelerek Urfa'ya yerleşmiş ve Urfa’da vefat etmiş âlim ve evliyayı tanıtmaya çalıştık.

Zamanlarının bütün zorluklarına katlanarak ilim tahsil eden ve ilimleriyle bizi aydınlatan âlimlerimizi, bu vesileyle saygıyla ve rahmetle anmayı amaç edindik.

İkinci baskının hazırlığı için Mezar taşlarını yeniden gözden geçirdiğimde, aradan geçen yirmi sene içinde ne yazık ki bazı mezarların artık bozulduğunu gördüm. Bu yüzden bir tarihin yok olma durumuna geldiğini üzülerek düşündüm. Urfa’nın kimliğine ve tarihine sahip çıkmamız gerektiğini bir daha anladım diyebilirim.

Kitabın ikinci baskısının hazırlanışında fotoğrafları çeken Sayın Yusuf Sabri Dişli’ye teşekkürlerimi sunarım. Ekim 2010

Son olarak, kitabın basılmasında değerli desteklerini esirgemeyen Sayın Valimiz Nuri OKUTAN’a ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’ne teşekkürü bir borç bilirim.

Mahmut KARAKAŞ

Mahmut KARAKAŞ

1946 yılında Urfa'da doğdu. İlk ve Orta tahsilini Urfa'da yaptı. Yüksek tahsilini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. 1971 yılı Mart ayında Şanlıurfa Atatürk Ortaokulunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni olarak göreve başladı. Aynı okulda Müdür başyardımcılığı görevinde de bulundu. İslam Medeniyetine olan sevgisi ve merakından dolayı, Bu konuda araştırmalar yapmaya başladı. Yine Urfa kültürü hakkında araştırmalar ve çalışmalar yaptı. Bu çalışmalarını çeşitli kitaplarında topladı. 1979'da yayın hayatına başlayan ve 2002 yılına kadar devam eden Harran Dergisi'nde Şanlıurfa kültürüne yönelik araştırma yazıları yazdı. Ayrıca "Edessa", "Şanlıurfa", "ŞURKAV" ve "Eyvan" dergilerinde hikâyeler ve araştırma yazıları yazdı ve halen yazmaya devam etmektedir. Yayınladığı kitaplar, yerel basında olduğu gibi ulusal basında da köşe yazarları tarafından takdirle değerlendirilmiştir. 1990 yılında Şanlıurfa Belediyesi'nin "Şair Nabi Araştırma Ödülü"nü, 18 Kasım 1991'de Şanlıurfa Kültür ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) "Kültür ve Sanat Ödülü" nü aldı. 24 Kasım 1991'de yılın öğretmeni seçilerek, Şanlıurfa öğretmenlerini temsilen Ankara'ya gönderildi. 1995 yılı Aralık ayında emekliye ayrıldı.

YAYINLANMIŞ KİTAPLARI:

— ŞAİR NABİ'NİN "TÜHFETÜ'L-HARAMEYN – Hac Hatıraları" Özdal Yayınları, Şanlıurfa 1989

— MÜSBET İLİMDE MÜSLÜMAN ÂLİMLER, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991

— CUMHURİYET ÖNCESİ ŞANLIURFA'DA KÜLTÜR VE EĞİTİM, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995

— ŞANLIURFA EVLİYA VE ÂLİMLERİ, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 1996

— ŞANLIURFA MEZAR TAŞLARI, Şanlıurfa Kültür ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) Yayınları, Şanlıurfa 1996

— ŞANLIURFA VE İLÇELERİNDE KİTABELER, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2001

— KARADAĞ DESTANI, Şanlıurfa belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Şanlıurfa 2006

BASKIYA HAZIR KİTAPLARI:

— URFA'DA TASAVVUF İZLERİ

— NABİ'NİN HAYRABADI

— ŞAİR ÖMER NÜZHET'İN HAYATI VE DİVANI

بسم الله الرحمن الرحيم

I. BÖLÜM

ŞANLIURFA EVLİYA ve MEŞAYÎHİ

Şanlıurfa'da yetişen, yaşayan ve Urfa'da vefat eden birçok mutasavvıf ve meşayih bulunmaktadır. Urfa'nın Hz. Ömer devrinde fethedilmesinden itibaren, Urfa'da yetişenlerden başka Horasan, Buhara, Nişabur ve Hemedan gibi çeşitli İslam şehirlerinden de gelerek Urfa'ya yerleşmiş birçok evliyaullah vardır. Bunlar Urfa'nın süratle İslamlaşmasını sağlamış din büyüklerindendir. Bunlardan daha çok XII. asır sonları ve XİII. Asır başlarında yaşayanları bilmekteyiz. Nişaburlu Şeyh Mes'ud ve Hemedanlı Bediüzzaman Ahmet el-Hemedani bunlardandır. Bu gibi evliyanın bazılarının tarikatlarını bilememekteyiz. Çünkü bunlar tarikat öncesi mutasavvıflarından idiler. Yine bu meşayihin bir kısmı Urfa'da doğmuş ve yetişmiş oldukları gibi, bir kısmı da başka şehirlerden gelerek Urfa'da yerleşmişlerdir.

Şanlıurfa içinde çeşitli tarikatlara mensup mutasavvıf bulunmaktadır. Bu tarikatların başlıcaları Kadiri, Halveti, Şazeli, Nakşibendî, Rufai, Mevlevi ve Melâmilik tarikatlarıdır. Sühreverdi ve Kübrevi gibi tarikatlara Şanlıurfa'da hiç rastlanmamaktadır. Gerçi Melâmilik başlı başına bir tarikat olmamakla beraber, bunlar bilhassa Kadiri ve Halveti gibi çeşitli tarikatlara bağlı, kendilerini açığa vurmayan avamla avam, havasla havas gibi görünen halk arasında dolaşan ve sohbet seven tasavvuf erbabıdır.

Tarikatlar, mensuplarını bir okul gibi eğitmekte; onları okutmadan disiplin altına alarak, İslami yönden yetişmelerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Yalnız, tarikatta ilerleyenler, tarikat şeyhi ve bu şeyhin yerine bırakacağı halifeleri, muhakkak medrese tahsili görmüş, bir âlim veya en azından haramı ve helali birbirinden ayırt edebilecek bir tahsilli kişidir. Bazen aynı tarikattan birden fazla şeyh bulunduğu ve bunların hepsinin ayrı bir tekke veya zaviyede faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Yalnız Melamilerin tekke ve zavileri bulunmamaktadır. Çünkü onlar daha ziyade halk arasında kahvehanelerde sohbetlere katılırlardı.[1] Bu tekkelerin gelirleri, o tekkeye vakfedilen bağ, bahçe, fırın, değirmen, dükkân gibi çeşitli kaynaklardan temin edilirdi. Hemen hemen hepsi, belirli miktarda aylık almak için devrin padişahı tarafından beratla tasdik edilmişlerdi. Yine bu tarikat mensupları içinde birçok tasavvufi şiirler, ilahiler yazan şairler de yetişmiştir.

---

[1] Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, II, 466

1- **ŞEYH HACI ABDULGANÎ EFENDİ**: (Ö.1905)

Devrinin büyük âlimlerinden ve Kadiri şeyhlerinden biridir. Kendisinin Kerküklü olduğunu sanmaktayız. Urfa'ya gelerek yerleşmiş ve Urfa'da vefat etmiştir.

Bediüzzaman mezarlığındaki mezarının baş dikmesinde şu yazı kaydedilmiştir:

Lâ ilâhe illallah Muhammedün resulallah
Haza kabre'l-merhum el-mağfur leh
el-Alim el-kâmil el-fazıl
el-umdetü'l-salihin hulafai min
el-tarikati'1-aliyeti'I-Kadiriye
Hadim el-fukara eş-şehir bi-şeyh el tekiyetü'l-
Sakıbiye eş-Şeyh el-hac Abdulğani
Efendi el-halif ibni eş-şeyh
Abdulkadir Efendi el-Kerküki
Teveffa fi şehri rabiü'l-ahir
Sene:1322

Hacı Abdulğani Efendi, Kerkük'te ilim tahsilini yaptıktan sonra babası Kâdirî şeyhi Abdulkadir Efendiye intisap etti. Ondan halifelik aldı ve Urfa'ya geldi. Sakibiye tekkesinde irşatta bulundu. Hicri 1322 senesi rabiü'l-ahir ayında yani miladi 1905 senesinin Haziran ayında vefat etti. Bediüzzaman mezarlığına defnedildi.

Urfa şer'i mahkeme sicillerinin 1 Safer 1309 tarihli ve 203 numaralı kaydında, Kerkük'deki evini dava eden Şeyh Hacı Abdulğani Efendi'nin hakkında bazı bilgiler edinmekteyiz. Kayda göre Sakibiye hankahı postnişini Şeyh Abdulğani Efendi, Musul vilayetinin Kerkük sancağının Tutaltı mahallesindendir. Adı Abdulğani ibni Abdulkadir ibni Velieddin'dir.

1 Safer 1309 hicri, 6 Eylül 1891 miladi tarihinde Sakıbiye tekkesinde şeyh olduğuna ve 1905 tarihinde de vefat ettiğine göre bu görevde en az 14 sene kalmıştır.

Sakıbiye tekkesi Şeyhi Abdulğani Efendinin mezarı

2- **ŞEYH ABDULHAMİD EFENDİ**: (Ö. 1876)

Devrinin Mevlevî şeyhidir. Şeyh Abdulhamid Efendinin doğum tarihini bulamadık. 1876 senesinde vefat etmiştir. Vefat tarihini 15 Receb 1303 hicri (Nisan 1886 miladi) tarihli Urfa şer'i sicillerinin 427 numaralı kaydından şöyle anlamaktayız:
"....Divan Efendisi vakfının mütevellisi bulunan Mevlevî şeyhi es-Seyyit Ahmet Efendi ibni el-Hac Abdulhamid Dede, bidayet-i tevliyeti olan 93 senesinden beri..."[2] ifadesi, Şeyh Abdulhamid Efendinin oğlu Seyyid Ahmet Efendinin mütevelli oluşu tarihini göstermektedir. Böylece hicri 1293 miladi 1876 senesinde Şeyh Abdulhamid Efendinin de vefat ettiği ve yerine oğlu Seyyid Ahmed Efendinin vakfın mütevellisi ve Mevlevî şeyhi olduğunu göstermektedir.

Belge: Urfa Şer'i Mahkeme sicilleri, arş. No. 227
Mevlevi Şeyhi Abdulhamid hakkında

[2] Urfa Şer'i Mahkeme sicilleri, defter arşiv no.227

3- **ABDULKADİR KEMALEDDİN ERBİLİ**: (1806–1897)

Abdulkadir Kemaleddin Efendi aslen Erbillidir. Devrinin büyük din âlimi ve mutasavvıflarındandır. Kendisi: hem Kadiri, hem Halvetî ve hem de Nakşibendî tarikatının halifeliğini kazanmıştır. Fakat Halveti tarikatı şeyliğinde şöhret kazanmıştır. Erbil'de Abdurrahman Talbanî'nin talebesidir. Urfa'ya ne zaman geldiği belli değildir. Babasının adı Muhyiddin'dir. Abdulkadir Kemaleddin Efendi bazı kitaplar da telif etmiştir.[3] (1) Abdulkadir Kemâleddin Efendi'nin iki oğlu olmuştur. Büyük oğlu Muhammed Muhyiddın adında alim, mutasavvıf ve şairdir. Küçük oğlu Mustafa Safvet de alim, mutasavvıf ve şair olarak tanınmıştır.

Abdulkadir Kemaleddin Efendi Urfa'da vefat etti. Mezarı Kurtuluş meydanında tamirini yaptığı Halveti tekkesinin yanında bulunan türbe içindedir.[4] Kitabede şunlar yazılmıştır.

"Fatiha

Haza darihu'l-arifi bi-Rabbihi samiyi'1-ğavs ebi Muhammed Muhyidîn es-seyyidi sened'il-Şeyh Abdulkadir ibni şerif Muhammed Muhyiddin es-Sıddık el-Hüseynî tuvuffiya an ihda ve tis'ine seneten rahimehullahu'l- rahman fi şehri Ramazan sene 1315"

Bu kitabeyi türkçeleştirirsek "Bu kabir, Muhammed Muhyiddin'in babası ve Şerif Muhammed Muhyiddin es-Sıddık el-Hüseynî'nin oğlu, Seyyid Şeyh Abdulkadir'in kabridir. 91 yaşında hicri 1315 Ramazan, miladi 1897 tarihinde vefat etti." Denilmektedir.

Arablarda insanlar büyük oğullarının ismi ile çağrıldıklarından, bu kitabede de Muhammed Muhyiddin'in babası anlamına gelen "Ebu Muhammed muhyiddin" denilmiştir. Yani hem babasının adı ve hem de büyük oğlunun adı Muhammed Muhyiddin'dir. Büyük oğlu Muhammed Muhyiddin 1821 senesinde Urfa'da doğmuştur[5] deniliyorsa da, bu mümkün değildir. Oğlu Erbil'de doğmuş ve orada okumuştur. Kendisinden önce İstanbul'da vefat etmiştir. Abdulkadir Kemaleddin Efendi hicri 1315, miladi 1897 tarihinde 91 yaşında iken vefat etmiştir. Bu duruma göre Abdulkadir Kemaleddin Efendi 1806 tarihinde doğmuştur.

---

[3] Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, İstanbul, I, 36. Abdullah Develioğlu, Büyük İnsanlar, İstanbul 1973, s. 11

[4] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitabeleri, İstanbul 1985, s. 51

[5] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 130

Eserleri:

1-Hüccetü z-Zakirin ve reddü' l-münkirin: Tasavvufa dairdir.[6]

2-Miratü'ş-Şuhud fi beyani vahdeti Vücud: Bu da tasavvufa dairdir.

3-Hadikatü'1-Ezhar fi'l-Hikmeti ve'l-Esrar: Rabbani ilimlerden söz etmektedir.[7]

4-el-İlhamati'r-Rahmaniye fi meratibi'l-Hakikati'l-İnsaniye: İnsanların gerçek derecelerinde Rabbani ilhamlar konusundadır.

5-Tefrihu'l-Hatır fı Menakibi Abdulkadir:

6-Tarikatü'l-Rahmaniye fı'r-Rücui ve'l-Vusuli ile'l-Hazreti Aliye:

7-ed-Dürerü'1-Müteberetü fi Şehri'1-Ayati Semaniyete Aşere min mukaddimeti'1-Mesnevi Şerif:

Şeyh Abdulkadir Erbili'nin Halveti tekkesi şeyhi ve Halvetiye tekkesinin vakfının mütevellisi olduğunu, aşağıdaki belge göstermektedir. Bu arz dilekçesi ile Şeyh Abdulkadir'in uzun yıllar bu vakfın mütevelliliğini yürütmüş olduğu anlaşılmaktadır.

"Nezaret-i evkaf-ı Humayun mülukâneye mülhak evkafdan olub tevliyeti şeyhine ve gallesi imaretine meşrut olan Medine-i Urfa mahallatından Hacı Gazi mahallesinde vaki Şeyh Ramazan Şani Efendi ibni e1-Hacı Gazi Halife nam vakfın bina ve inşasına muvaffak olduğu Halvetiye hankah-ı şerifi vakfının ba-ferman-ı âli mütevellisi olub hankah-ı mezkurde meşihatini eda ve ifa eden Erbil ahalisinden Şeyh Abdulkadir Efendi ibni Muhyiddin Efendi nâm kimesnenin sinni seb'ini mütecaviz olub müstakilen idare ve (…)den aciz olmakla vakf-ı mezburun tamir ve termim ve tesviye-i umurunda tesamih (…) olduğundan emval-ı vakfa hiyanet ihtimali olduğu cihetle vakıf mumaileyhin evlad ve evladından emanet ve istikamet ile mevsuf ve umur-ı tevliyeti ruyete muktedir idugü meclis-i şer'e takdim kılınan bir kıta şehadetname ile isimleri muharrer… nam kimesnelerin ala tarik el-şehade ihtiyarlarıyla zahir ve mutahhakik olan mezkur Hacı Gazi mahallesi sakinlerinden Şeyh Muhammed Bakır Efendi ibni Abdulkadir Efendi mütevelli mumaileyh Şeyh Abdulkadir Efendi ile maen varub hankah-ı mezkurede meşihat hizmetini bi'l-ifa vakf-ı mezkurun müsakkafat ve mustağalatını sene be sene ahire icar ve bedel-i icarını... edub hankah-ı mezkurun tamir ve termimine ve mütebakisini dahi ber mucib-i şert-i vakıf ashab-ı vezaife... ve senevi ala'l-usul ruyet-i

[6] Bağdatlı İsmail Paşa, Keşfüzzünun Zeyli, İstanbul 1972, I, 393

[7] Bağdatlı İsmail Paşa, a.ğ.e. I, 397

muhasebe ve vakf-ı mezkurun kâffei umurunu tesviye etmek üzere mumaileyh Şeyh Abdulkadir Efendi üzerine kabl-i şer'den ber vech- i hasbi zam mütevelli nasb ve tayin olundukda mumaileyh Şeyh Muhammed Bakır dahi ber minval-ı muharrer tevliyet-i mezkureyi kabul ve hizmet-i lazımesini kema yenbaği edaya taahhüd ve iltizam etmeğin ketb ve imla olundu, hürrire fı'l-yevmi'l- hadi ve '1-işrine min şehri rebiülahir sene semane ve selase mietin ve elfün."[8]

Hicri 21 Rebiülahir 1308, miladi 5 Aralık 1890 tarih ve 274 numaralı Urfa şer'i mahkeme sicilinde, yaşı yetmişi geçmiş olan Şeyh Abdulkadir Efendinin Şeyh Ramazan Şani Efendi ibni Hacı Gazi Halife vakfının mütevellisi olduğunu ve yaşlılığından dolayı vakfın mütevelliliğini Şeyh Muhammed Bakır ibni Abdulkadir Efendiye bıraktığını anlamaktayız. Şeyh Muhammed Bakır Efendi ise, Şeyh Ramazan Şani Efendi'nin evlatlarındandır. Bu sicil bize, Halvetiye tekkesinin Şeyh Ramazan Şani Efendi tarafından yaptırıldığını göstermekte olup, başka bir sicil kaydı ise şöyledir.

"Der devletmekine arz dai-i kemineleridir ki, Haleb vilayeti Celilesi dahilinde kain merkez liva bulunan Medine-i Urfa'da nezaret-i evkaf-ı Hümayun mülukâneye mülhak evkafdan ashab-ı hayratdan Şeyh Ramazan Şani Efendi ibni el-Hac Gazi Halife nam kimesnenin bina ve inşasına muvaffak olduğu Halvetiye Hakkah-ı şerifi vakfının hala ba-berat-ı şerif-i alışan mütevellisi ve hankah'ın meşihat hizmetini ifa eden Erbil ahalisinden Şeyh Abdulkadir Efendi ibni Muhyiddin Efendi hüsn u ihtiyat ve sinni seb'ini umur-ı tevliyeti müstakilen ruyetden aciz olmakla kendisine bir mütevelli zam ve nasb ve tayini ve Urfa'nın Hacı Gazi Mahallesi ve vakıf mumaileyhin nesl-i evladından ceride-i nüfusda mahalle-i mezkurenin birinci hane beşinci numarada tahrir-i nüfusda yirmi dört yaşında olduğu yedinde bulunan tezkire-i Osmaniye'nin mealinden müsteban olan Muhammed Bakır Efendi ibni Abdulkadir Efendi dahi tevliyet uhdesinden gelmeğe kadir ve istikamet ve sadakati zahir ve nümayan olan... mazbut el-esami mevsuk el-kelem müsliminin livai mezkur meclis idaresine mahsus olan meclis-i şer'i şerife gelib evkaf müdürü vekili Muhammed Efendi hazır olduğu halde ala tarik el-şehade ihbar el-şer'el-enver zahir ve mütehakkik olmağın merkum Muhammed Bakır abd-i daileri mütevelli muma ileyh Şeyh Abdulkadir Efendi.., şart-ı vakıf-ı meşihat ve tevliyet hizmetlerini eda ve ifa etmek üzere ber vech-i hasbi mütevelli zam ve nasb ve tayin ol dahi kabul ve hizmet-i lazimesini

---

[8] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 221

kema yenbaği edaya taahhüd ve iltizam etmeğin ol vecihle merkum Muhammed Bakır Efendi abd-i daillerine tevcih ve yedine bir kıta berat-ı şerifi alişân sadaka ve ihsan buyrulması ricasına bi'l-iltimas ol ki vaki elhal serir-i saltanat alaya arz ve ilam olundu. Ol babda ve kâffei ahvalde emir ve ferman hazret-i mine'l-emrindir. Hürrire fi'l-yevmi'l-hamis min şehri cemazielevvel sene semane ve selasemietin ve elf."[9]

Hicri 5 Cemazielevvel 1308 miladi 18 Aralık 1890 tarih ve 298 numaralı Urfa Şer'i sicil kaydından, bu vakfın Şeyh Ramazan Şani ibni Hacı Gazi Halife tarafından yapıldığı ve Halvetiye tekkesinin de bu zat tarafından bina ve inşa edildiğini anlamaktayız.

Belge: Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, arş. No. 221
Halveti Tekkesi ve Şeyh Abdulkadir Erbili hakkında belge

[9] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 221

4- **ABDULKADİR EFENDİ**: (Ö. 1898)

Urfa'da yetişmiş mutasavvıflardandır. Mezarı Harran kapı mezarlığındadır. Mezarının baş dikme taşında şu bilgilere yer verilmiştir.

Rızaen lillahi'l-Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
es-Salik el-süluk es-salihin
Hadimü'l-seccadetü'l-Kadiriyetü'l-aileyeti
eş-şehir bi-Ca'dan-zade
el-Hac Abdulkadir (Efendi İbni) Ali Baba teveffa...
Sene 1316

Kadirî tarikatı şeyhi olan Hacı Abdulkadir Efendi, Ali Baba'nın oğludur. Babası Ali Baba (ö.1885) Rufai tarikatı şeyhi olduğu halde, kendisi Kadirî tarikatına intisap etmiş ve bu tarikatın şeyhliğini kazanmıştır. Hicri 1316, miladi 1898 tarihinde vefat etmiş ve Harran kapı mezarlığına babasının mezarı yanına defnedilmiştir. Mezar taşındaki (efendi ibni) kelimesi kırık olup, ancak ifade bunu gerektirmektedir. Öldüğü senenin ayı ise kırılmış ve okunamamıştır.

Kendileri Ca'dan-zadelerden olup, Ca'd kelimesi Arapçada kıvırcık anlamına gelmektedir.

Mezarın ayak dikmesinde ise şunlar yazılmıştır.

Mürşidi ehli tarikat
Kıdvetü ehli fena
terk edüb dar-ı fenâyı
Eyledi azm-ı bekâ
ya munis külli vahid

Bu dörtlüğü Türkçeleştirecek olursak şöyle olur: Tarikat ehlinin mürşidi, yok olacakların dayanağı, yokluk âlemini terk edip, ebedilik âlemine gitti.

5- **ŞEYH ABDULFETTAH EFENDİ**: (Ö. l899)

Kabri Mevlidihalil mezarlığındadır. Devrinin tanınmış şeyhlerinden olan Şeyh Abdulfettah Efendi'nin mezarının baş dikme taşında şunlar kaydedilmiştir.

RızaliIlahi'l-fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
Mürşidü's-sâlikîn ve hadimu
el-Tarikatü'l-Kadiriyetü ve'l-Nakşibendiyetü
eş-Şeyh el-Hac Abdulfettah ibni
Abdulkadir el-Kerkî
Teveffa ila rahmetullahi taala
Fi sene: 1317

Şeyh Hacı Abdulfettah Efendi Kerkli Abdulkadir Efendinin oğludur. Kerk Suriye topraklarında bir kazanın adıdır. Urfa'ya görevle gelip yerleşmiştir. Şeyh Hac Abdulfettah Efendi, Hem Kadiri tarikatı ve hem de Nakşibendî tarikatı şeyhidir. Hicri 1317 Miladi 1899 senesinde vefat etmiştir.

6- **KERKÜKLÜ ŞEYH ABDURRAHMAN EFENDİ**: (Ö. 1932)

Şanlıurfa'da yetişen büyük evliyadan biridir. Hacı Mustafa'nın oğludur. Şeyh Abdurrahman Efendi, Nakşibendî tarikatının Halidiye kolundandır. Kabri, Bediüzzaman mezarlığında Nebih Efendi türbesi içinde, Nebih Efendinin ayak tarafındadır. Şeyh Abdurrahman Efendinin baş dikmesinde şunlar kayıtlıdır:

Haza kabr ul-merhum el-mağfur
Kutb ul-arifın ğavs ul-vasilin
eş-Şeyh el-kâmil es-saliki
Fi tarikatı Nakşibendiye-i Halidiye
el-Hac es-Seyyid Abdurrahman Efendi
ibni Hacı Mustafa sene: 1351

Hicri 1351 miladi 1932 tarihinde vefat etmiştir. Halk arasında daha çok "Şeyh Efendi" diye isimlendirilmiştir.

Şeyh Abdurrahman Efendi aslen Kerküklüdür. İlim tahsilini Kerkük'te yaptı. Tahsilini tamamladıktan sonra bir camide imamlığa başladı. Bu arada tasavvufa merak saldı. Zaten kendisi mutasavvıf olan bir aileden geliyordu. Dayısı da bir şeyh olduğu için, önce dayısına intisap etti. Dayısının vefatından sonra, o sırada Bağdat'ta bulunan Mevlana Halid-i Bağdadi'nin (K.S.) halifesi Osman Siraceddin (K.S)'nin oğlu Ahmed Şemseddin (K.S) Efendiye intisap etti. Böylece tasavvuftaki sulukünü Ahmet Şemseddin'in yanında tamamladıktan sonra halifelik aldı. Bu arada imamlığa da devam ediyordu. İşte bu sıralarda Urfa'ya gitmek için şeyhi tarafından manen görevlendirildi. Şeyh Abdurrahman Efendi (K.S) iki halife yetiştirdi. Bunlardan biri alim ve hafız Şeyh Müslüm (K.S) Efendidir. İkincisi de İsa Efendidir.

Şeyh Abdurrahman Efendi önce Ulu cami'de, daha sonra da Kıbrıs tekkesi denilen Hacı Mihman mescidinde uzun yıllar imamlık yapmıştır.

Şeyh Abdurrahman Efendi'ye Kıbrıslı Hacı mihman mescidinde (Kıbrıs tekkesi) imamlık için verilen berat, Urfa şer'i mahkeme sicilinin 21 Şaban 1311 miladi 28 Şubat 1894 tarih ve 170 numaralı kayıtta şöyledir.

"Evkaf-ı mulhikadan Ruha'da vaki Hacı Mihman Mescid-i şerifinde vazfe-i muayyene ile imamet cihetinde tevcihine dair varid olan inhâ üzerine kuyûd-ı lazimesi bi'l-ihraç muamele kılması lehiyi'l-icra ol babda canibi mahkeme-i teftişeyeden olunan i'lam mucibince zikrolunan imamet cihetine mutasarrıf olan es-seyyid Osman bin es-seyyid Halil'in bilâ veled vefatı vukuuyla mahlulünden lehiyi'l-imtihan ehliyeti nümayan olan işbu rafi tevfi' refiüşşan Hakanî Şeyh Abdurrahman bin Mustafa ziyb-i sulahaya ber mucib-i nizam bi'l-nefs bilâ kusur edâ-yi hizmet etmek ve terk ve tekâsül vukubulmamak şartiyle bi'l-tevcih yedine berat-ı alişanım i'tâ olunmak babında canib-i nezaret-i evkaf-i Hümayunumdan bâ telhis ifade kılınmakla mucibince tevcih olunmak fermanım olmağın. 1311 senesi Şabanı şerifinin on sekizinci günü (25 Şubat 1894) işbu berat-i şerif-i alişanımı verdim ve buyurdum ki mumaileyh salif ez-zikr imamet cihetine vazife-i muayyene-i mersumesiyle şart-i mezkur üzere mutasarrıf ola. Tahriren fi'l-yevmi'l-hadi ve'l-işrine min şehri Şabani şerif sene 1311"[10]

Şeyh Abdurrahman Efendinin, bugün Kıbrıs Tekkesi mescidi dediğimiz Hacı Mihman Mescidinin imamının vefatı üzerine, verdiği bir arz dilekçesi üzerine kendisine devrin padişahı tarafından gönderilen berat 21 Şaban 1311 yani miladi 28 Şubat 1894 tarihini taşımaktadır. O devrin ağır lisanı ile yazılan bu beratın Urfa sicillerindeki kaydı şöyle başlamaktadır.

"Evkaf-ı mulhikadan Ruha'da vaki Hacı Mihman mescidi şerifinde vazife-i muayyene ile imamet cihetinde tevcihine dair…" diye başlayan berat, bugünkü cümlelerle şöyle ifade edilebilir. "Urfa'da vakıflara ait olan Hacı Mihman mescidi şerifinde imamlık eden ve aylığını bu mescidin vakfından alan, Seyid Halil'in oğlu Seyyid Osman çocuksuz olarak vefat edince, yeri boş kalmıştır. Bu yüzden imtihan edilerek imamlığa ehliyetli görülen Mustafa oğlu salihlerin süsü olan Şeyh Abdurrahman Efendiye, usulü dairesinde kusursuz olarak hizmet etmesi şartiyle kendisine Berat-ı alişanım verilmek üzere Vakıflar Bakanlığına tevcih olunması fermanımdır. 1311 senesi Şaban-ı şerifinin 18. günü, yani 25 Şubat 1894 tarihinde bu beratımı verdim. Ve istedim ki

[10] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 223, kayıt no. 170

ismi zikrolunan kimse imamlık görevini şartına uygun bir şekilde yerine getirsin." denilmektedir. Bu duruma göre Kıbrıs tekkesi mescidinin asıl ismi ile Hacı Mihman mescidinin imamı Osman Efendi vefat edince, 25 Şubat 1894 tarihinde bu caminin imamlığına Şeyh Abdurrahman Efendi tayin edilmiştir.

Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efendi (kaddesallahu sırrahulaziz) hazretleri, tekkelerin lağvından sonrada 1932 tarihinde vefat edinceye kadar bu mescitte oturmuştur.

MENKIBE:

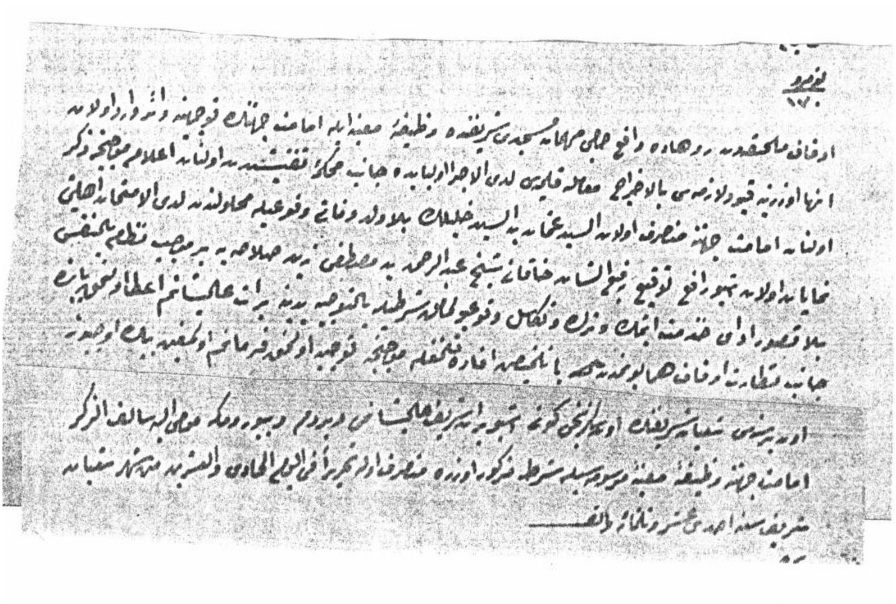
Şekerci Hacı Halil diye tanınan Halil Akkuş gençliğinde Kerküklü Nakşibendî Şeyhi Abdurrahman (kaddesallahu sırrahulaziz) Efendiye intisap etmişti. Halil Efendi yıllarca Şeyhi Abdurrahman Efendi'ye hizmet etti. Onun ibriğini doldurur ve şeyhi abdeste kalktığı zaman eline su dökerdi. Genç Halil Efendinin askerlik çağı gelmişti. Kendisini askere celp için jandarma evlerine haber getirdi. Bunun üzerine Halil Efendinin babası hemen Şeyh Abdurrahman Efendiye gelerek, oğlu Halil'in askere çağrıldığını söyledi. O sırada tarih 1932 senesi idi ve Şeyh Efendinin vefatından az önce idi. Bunu duyan Şeyh Abdurrahman (kaddesallahu sırrahulaziz) Efendi:

—Canım dedi, zaten bir defa askerlik yapıyor, bir daha mı askerlik yapsın? Madem çağırıyorlar, oğlum Halil sen de git teslim ol, dedi

Şekerci Hacı Halil Efendi askerlik şubesine gitti. Kendisini sağlık muayenesinden geçiren doktor,

—Bu adamda tavuk körlüğü var, askerlik yapamaz, diye rapor verince hemen orada nüfus cüzdanına tezkeresini doldurup verdiler. Oysaki Halil Efendinin hiç bir sakatlığı da yoktu. Böylece şeyhinin himmeti ile, askerliği yapmadan 15- 4 – 1932 tarihinde tezkere almıştı.

Kerküklü Şeyh Abdurrahman (kaddesallahu sırrahulaziz) Efendinin buna benzer çok kerametleri vardı.

Belge: Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, arş. No. 219
Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efendi hakkında belge

Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efendinin türbesi

7- **HAFIZ ABDURRAHMAN ÇİFTBUDAK**: (1895–1962)

Abdurrahman Çiftbudak Hafız'ın mezarı, Bediüzzaman kabristanındadır. Abdurrahman Hafız'ın, hafızlığı yanında din ilmi ve Rüfai tarikatı hilafeti de vardır. Mezarının baş dikmesinde şunlar yazılmıştır.

Fatiha
Lailaheillallah Muhammedün Resulallah
Haza Kabre'l-merhum el-mağfur
Rufai halifesi Abdurahman
Hafız Efendi bin Osman
Tüvüffiye fi şehri Ramazan
sene 1381

Bu yazının altında Latin harfleriyle de şu bilgi verilmiştir:
Abdurahman Hafızefendi
Çiftbudak
26-2-1962

Abdurrahman Hafızın babasının adı Osman'dır. Kendisi 26.2.1962 tarihinde vefat etmiştir. Vefat ettiği zaman 67 yaşında bulunuyordu. Böylece doğum tarihi 1895 senesi olur. Kendisi Rufai tarikatı halifesi idi. Hilafeti Basralı Ahmed Zeki Efendiden aldı. Abdurrahman Hafız, aşağı hal pazarında komisyonculuk yapıyordu. Abdurrahman Hafız'ın üç oğlu ve altı kızı oldu.

Şeyh Ubeyd diye tanınan Ulucaminin emekli müezzini bir hatırasını şöyle anlatıyor: "Bağdad'a gidecektim. Şeyh Abdurrahman Çiftbudak'a uğradım.

—Bağdat'a gidiyorum, bir emrin var mı? diye sordum. O da

—Güle güle git gel, dedi ve cebime de birkaç kuruş para koydu. Git Bağdat'ta Ahmed er-Rüfai hazretlerinin kabrini ziyaret et. Bağdat'a gittim. Bir gece rüyamda bir konağa gittiğimi gördüm. Kapıcıya kimin konağı olduğunu sorduğumda

—Şeyh Ahmet er-Rufai hazretlerinin konağıdır, cevabını aldım. İçeri girmek istedim, bırakmadı,

—İçeride misafiri var dedi. Biz böyle konuşurken içerden bir ses "kimdir o" diye sordu. Kapıcı da kendisini ziyaret etmek istediğimi söyledi ve izin aldı. Şeyh Ahmet Rüfai hazretlerinin yanına girdiğimde bir misafiri vardı. Ahmet Rüfai hazretleri nereden geldiğimi sordu. Urfa'dan geldiğimi söyleyince "Urfa'da Abdûrrahman Çiftbudak'a selam söyle" dedi. Yanında oturan misafirine baktığımda Abdurahman Çiftbudak olduğunu gördüm."

Abdurrahman Çiftbudak'ın mezarı

8- **SEYYİD AHMED EFENDİ**: (1846–1919)

Devrinin Urfa Mevlevi tarikatı şeyhidir. Babası Şeyh Abdulhamid Efendi'nin 1876 senesinde vefat etmesi üzerine, Mevlevi şeyhliğine kendisi geçmiştir. Annesi Ayşe ismindedir.

Seyyid Ahmed Efendi hakkında 1303 senesi Receb ayının 15. günü (miladi Nisan 1886) tarihli Şer'i mahkeme sicilinin 427 numaralı kaydından şunları öğrenmekteyiz:

"Divan Efendisi vakfının mütevellisi bulunan Mevlevî Şeyhi es-seyyid Ahmet Efendi ibni el-hac Abdulhamid Dede, bidâyet-i tevliyeti olan 93 senesinden beri..."[11] İfadeleri Seyyid Ahmet Efendinin adı geçen vakfın mütevellisi olduğunu ve bu göreve hicri 1293 miladi 1876 tarihinde başladığını göstermektedir. Aynı zamanda bu tarihte babası vefat etmiş ve kendisi babası yerine Mevlevi şeyhi olmuştur.

Ömrünün sonuna kadar bu görevde kalan Seyyid Ahmed Efendi, 1919 senesinde vefat etti. Fakat, hakkındaki bazı iddialar karşısında hicri 1304, miladi 1886 tarih ve 23 numaralı Şer'i Mahkeme kaydının bildirdiğine göre Mevlevi Şeyhi Seyyid Ahmed Efendinin istifa ettiğini ve yerine Kazaz İmam Rıza'nın mütevelli olduğunu görüyoruz.[12]

---

[11] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no.227
[12] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv No. 227

1026 hicri 1617 miladi tarihli Divan Efendisi vakfiyesine göre Mevlevi şeyhi Seyyid Ahmed Efendinin istifa ettiğini ve yerine Kazaz İmam Rıza'nın mütevelli olduğunu bildiren hicri 1304, miladi 1886 tarih ve 23 numaralı Şer'i Mahkeme kaydı. (Sicil arşiv No. 227)

9- **BASRALI AHMET ZEKİ HAFIZ**: (Ö. 1942)

Devrinin Rüfai tarikatı şeyhi ve kurra hafızlarındandır. Basralı Ahmet Zeki Hafız diye tanınmaktadır. 1942 yılında vefat etmiş ve Bediüzzaman mezarlığına defnedilmiştir. Ayak dikme taşında şu beyit yazılmıştır:

Kişiye en ulu kâşane yerdir
Kıymetin mizanı hak-i makberdir.

Ahmed Zeki Hafız Basralıdır. Öğrencisi Hafız Halil Altıparmak'ın anlattığına göre, Ahmet Zeki Hafız, Basra müftüsü Ahmed Efendinin oğludur. Hafızlığı Basra'da öğrenmiştir. Sonra Mısır'a tahsil için gitmiş ve bir köyde Kur'an okumuştur. Fakat köy halkı Ahmed Zeki Hafız'ın okumasını beğenmemişlerdi. Ahmet Zeki Hafız, Mısır'da Kahire baş kurrası Hatemzade Hacı Mustafa Hafızdan kıraat-ı seb'ayı okudu. Mısır'dan dönüşünde aynı köye uğramış ve yine kıraat-ı seb'a üzerine kur'an-ı kerim okumuştu. Bu defa köy halkı kendisini çok beğenmiş ve takdirlerini belirtmişlerdi. Kıraat-ı aşereyi ise Urfa'ya geldikten sonra çiftçi oğlu Muhammed Hafızdan öğrendi. Hafız Halil Altıparmak Ahmed Zeki Hafız'ın 151. öğrencisi olduğunu söylemiştir.

Ahmed Zeki Hafız'ın oğlu Sayın Vahdettin Akbal, babası hakkında bana gönderdiği mektupta şunları yazmıştır. Hafız doğuştan amâ idi. Doğum tarihi bilinmiyor. Merhum Bağdat'ta Mekteb-i Hümayun din ilimleri ve hafız kur'an tahsilini yapmıştır. Kendilerine Bağdat'ta Zekizadeler denilmekteydi. Sayın Vahdettin Akbal, babasının 1918 de Muş vilayetine gittiğini, orada din ilmi hocalığı ile görevlendirildiğini ve oradan Van vilayetine naklettiğini kaydediyorsa da, Sultan Reşad Han'ın kendisine verdiği Kuran-ı Kerim tilaveti beratı 1913 tarihini taşımaktadır. Bu beratta Van'daki İskender Paşa Camii şerifinde ayda elli kuruş vazife ile hafızlık yapması emredilmiştir. Öyle ise hafız 1913 den önce Muş vilayetine gitmiş, orada bir müddet görev yaptıktan sonra Van'a nakletmiştir. 1.cihan harbinin çıkması üzerine Diyarbakır'a göç etmiştir.

Merhum, Rüfai tarikatı halifeliğini Muşlu Mahmud Fehmi Efendiden aldı. Yine şeyhinin emri ve icazeti ile Urfa'ya gelmiş ve Kadıoğlu camiinde Rüfai tekkesini açmıştır. Tekkelerin lağvından sonra Hasan Padişah camiinde imam-hatib ve Kur'an öğretmenliğine başlamıştır. Kiraât-i sab'a ve aşere usulü ile çok sayıda hafız ve din adamı yetiştirmiştir. Yetiştirdiği hafızlardan biri Hafız Halil Altıparmak'tır. Rüfai tarikatı halifeliğinde de Hafız Abdurrahman

Çiftbudak, Abdulkerim Apaydın, Sofi Ali ve Hilvanlı Şeyh Halil'i halife bırakmıştır.

Basralı Ahmed Zeki Hafız'ın şeyhi Mahmud Fehmi efendinin türbesi ise İstanbul Karacaahmet mezarlığındadır.

Ahmed Zeki Hafız, müritlerinin münasip bir mekanda toplanıp zikir yapma isteklerini birkaç istisna dışında menedilen şeylerin yapılmaması gereğinde ısrar etmiştir. Şapka inki- labında kendilerine tanınan kısa bir sürenin dolmasını beklemeden bir kasket aldırmıştır. Kanunlara ve yönetime son derece saygılı idi. 1942 senesinde vefat etti.

MENKIBE:

Merhum Ahmed Zeki Hafız Bağdat'ta bulunduğu zaman, cuma günleri Cüneyd-i Bağdadi (K.S) hazretlerinin türbesini ziyarete gidermiş. Bir ziyaretinden dönüşünde cebindeki madeni liranın olmadığını gördü. Tekrar türbeye döndü yüksek sesle.

—Çalınan altının buldurulup cebine konulmasını, aksi halde bir daha ziyaretine gelmeyeceğini söyler. Dönüşünde altınının cebinde olduğunu görür.

Hafız, doğuştan ama idi. Ancak görenlerden daha ferasetli hareket ve yürüyüşleri, tanıma ve sezgileri daima dikkat çekmiştir. Yıllar sonra ziyaretine gelenlere isimleriyle hitap eder, hatta hatta ziyaret sebeplerini bile açıklardı.

Vahdeddin beyin Halfeti'de bir okul arkadaşının ablası aklî dengesini kaybetmişti. Annesi babası ricada bulunmuşlardı. Annesi ile merhumun evinde bir odada bir hafta kaldılar ve sonra sağlıklı bir durumda evlerine döndüler.

1957 yılının bir ramazan günü sabah saat 8 civarında Vahdeddin Efendi, babasının mezarını ziyaret için yeni yoldan kabristana inerken, takriben yüz elli metre mesafedeki Bediüzzaman hazretlerinin bulunduğu türbe kısmının ara yol üstünde babasının kendisine doğru dönük, kıyafetli olarak gülümser şekilde görünce çok heyecanlandı. Seri adımlarla yürüdü, ancak babası yoktu. Başka bir kimse miydi, düşüncesiyle etrafa bakındı ve hiç bir canlı göremedi.

Yine Vahdeddin Efendi anlatıyor; Merhum Ahmed Zeki Hafız'ın torunu yani Vahdeddin beyin otuz yaşlarında bulunan kızı 1992 senesi Kurban bayramından bir hafta evvel sabah ezanından iki saat önce, oda kapısı kapalı olduğu halde yasin-i şerif okurken, kapının açıldığını, kapısında büyük huzmeli bir aydınlık ve o aydınlığın içinden dedesinin çıktığını gördü. Gülerek kendisine hitaben,

—Ama daha önce okumuyordun, sözlerini birkaç defa tekrarlayarak ayrıldığını görmüştü. Bunu babasına anlatırken katiyen rüya olmadığını, çünkü o gece hiç uyumadığını canlı şekilde gördüğünü söylemiştir.

Vahdeddin bey üç dört yaşlarında iken babası, Vahdeddin Beyin hiç erkek çocuğu olmayacağını bir akrabasına söylemişti. Gerçekten Vahdeddin Bey, üç kızı olduğunu ama hiç erkek çocuğu olmadığını söylüyor.

Yine Vahdeddin Bey 5-6 yaşlarında iken bir akşam merhum hafız efendinin tütünü bitmişti. Bu yüzden sigara içemiyordu, oğlu Vahdedddin bey gidip almak için babasından izin istedi. Vakit geçti diye babası izin vermemişti. Yarım saat sonra iki ziyaretçisi ellerinde torbalarla Adıyaman'dan geldiler. Tütün getirmişlerdi.

Hafız efendinin Urfa çevresi ve Diyarbakır, Siirt ve Muş'taki çok sayıda bulunan müritlerinden başka hükümet ricali ve halk arasında da saygın bir yeri vardı.

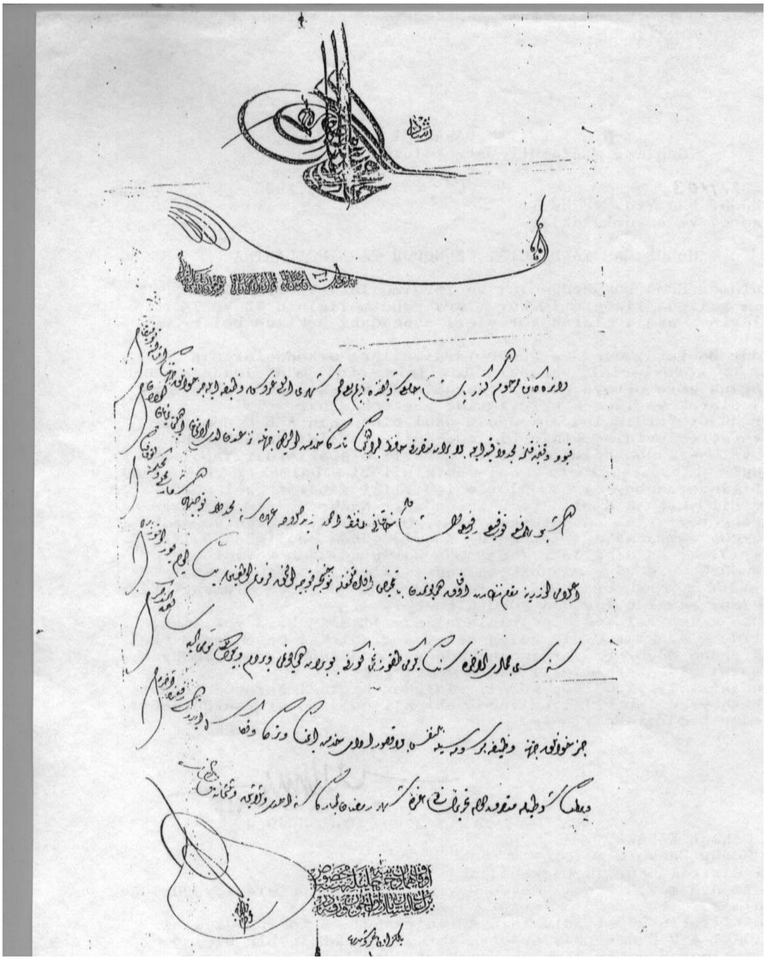
1942 yılı Ramazan ayının 12. günü sabaha karşı rahmete kavuştu. Vefatından beş-altı saat evvel başucunda oğlu Vahdeddin oturuyordu. O sırada devamlı Arapça biriyle konuşuyor gibi konuşuyordu. Emrinin olup olmadığını sorduğunda kendisine bolca dua etmişti. Allah rahmet eylesin.

Osman Çiftbudak anlatıyor: Evimiz Cumhuriyet ilkokulunun arkasındaydı. Ev eski bir yapı idi. Birkaç günden beri evimizde çok büyük bir yılan çıkarak bizi korkutuyordu. Evde serbest hareket edemez olmuştuk. Yılanı öldürmekte kolay değildi. Babam Abdurrahman Hafız, şeyhi olan Basralı Ahmet Zeki Hafıza durumu anlattı. Basralı Hafız babama, git yılanın çıktığı deliğe doğru seslen,

—Buradan git, yoksa fena olur, söyle dedi. Babam da yılanın deliğine doğru seslendi. Gerçekten bir iki gün sonra yılanı bir kedi tarafından parçalanmış olarak bulduk.

Şekerci Ahmet Apaydın anlatıyor: Amcam Abdulkerim Apaydın Basralı Ahmed Zeki Hafız'ın müridi idi. Bir gün ikisi birlikte kıra gitmişlerdi. Abdulkerim Apaydın tütün kutusunu çıkardı. Bir sigara saracaktı. Basralı Ahmet Zeki Hafız da kutudan bir sigara kâğıdını eline aldı. İkiye katladı. Çevirdi düzeltti. Tekrar öbür tarafına çevirdi yine sıvazlayarak düzeltti. Abdulkerim Apaydın'ın gözü şeyhinin eline ilişti. Elindeki sigara kâğıdı iki buçuk lira olmuştu. Yanıldığını sanarak bir daha baktı, evet iki buçuk liraydı. Buna da inanmadı şeyhinin elinden aldı, sağa sola çevirdi baktı, evet yanılmamıştı. Bu, iki buçuk liraydı.

Parayı tekrar şeyhine geri verdi. Basralı Hafız da o parayı küçük küçük parçalara bölerek oturduğu minderin altına attı.

1913 tarihli Sultan Reşat tarafından Van İskender Paşa camiinde Kur'an okumak için Basralı Ahmet Zeki Hafıza verilen berat. (oğlu Vahdettin AKBAL arşivi)

10- **ŞAZELİ ALİ DEDE**: (Ö. 1651 den sonra)

Şazeli Ali Dede 17. yüzyılda Urfa'da yaşamış Şazeli tarikatı şeyhidir. Halilürrahman kabristanındaki türbesi içindeki bir plakette Osmanlı padişahlarından sultan IV. Murad 1639 da Bağdat seferine giderken, Şazeli Ali Dedeye misafir olduğu ve kendisine çok ihsanlarda bulunduğu yazılmıştır.

Şazeli Ali Dede'nin tekkesi Halilürrahman camiinde idi. Halilürrahman camisinin mezarlığının doğusunda Şazeli Ali Dedenin türbesi bulunmaktadır. Şazeli Ali Dede, Urfa'da bilinen tek temsilcisi olduğu Şazeli tarikatı şeyhidir. Şazeli Ali Dede diye tanınan Ali Dede'nin 17. yüzyılda yaşadığı, devrin padişahi Avcı Mehmet diye tanınan Sultan IV. Muhammed tarafından hicri 1061 senesinin 16 zilhicce, miladi 30 Kasım 1651 senesinde verilen bir berattan anlaşılmaktadır. Sayın Hacı Abdurrahman Gülloğlu'nun bana verdiği bilgiye göre Ali Dede Afrika'dan İstanbul'a gitmiş ve Erenköy'de yerleşmiştir. Oradan da Urfa'ya gelerek Halilürrahman camisi yanına yerleşmiş ve kendisine burada tekke yapmıştır.

Osmanlı padişahı IV. Murad 1639 tarihinde Bağdat seferine giderken Urfa'ya uğramış ve Şazeli Ali Dede'ye misafir olmuştur. Şazeli Ali Dede'nin kendisine büyük bir misafirperverlik göstermesinden çok memnun kalan padişah, Şazeli Ali Dede'ye büyük ihsanlarda bulunmuştur.

Aşağıda metnini tam olarak verdiğim berattan anlaşıldığı üzere, Şazeli Ali Dede, Afrika'da yaşamış olan Şazeli tarikatı kurucusu Şazeli Hasan Dede evlatlarındandır. Şazeli Ali Dedenin padişaha müracaatı üzerine devrin padişahı Sultan IV. Muhammed 16 zilhicce 1061 tarihli berat ile Urfa yakınındaki Karaköprü köyünü Ali dede'ye bağışlamıştır. Tabi bu bağışı yaparken Şazeli Ali Dede'nin tanınmış şeyhlerden olduğunu söylüyor ve her gün ruhuna bir hatmi şerif okunmasını da şart koşuyor. Beratın altında devrin vezirlerinin ve sadrazamının ismi yer almakta, sadrazam Mehmet Paşa ismini taşımakta olup, o devrin sadrazamı Gürçü Mehmet Paşa'dır. Berat'ın altındaki mühür ne yazık ki fotokopide çıkmadığı için padişahın ismini göremedim. Bu yüzden tarihe

dayanarak Sultan IV. Mehmet devridir diyebiliyorum. Şazeli Ali Dede'nin evlatları son zamanlara kadar burada şeyhliğe devam etmişlerdir. Bu yüzden kendilerine Halilürrahman Şeyhi denilmiş ve "Eren" soyadını almışlardır.

Devrin Osmanlı Padişahı Sultan IV. Muhammed'in 16 Zilhicce 1061 (miladi 30 Kasım 1651) tarihli verdiği berat- aynen şöyledir:

"Hüve'l-müste'an

Çün riâyet ve ikrâm ve himayet ve ihtiram efdalü'l-vech ve'l-ikrâm adet-i hasane-i salatin ve kaide-i meşruta-i havakîn ibtisamdan olmağın zî-himmet-i alîyeme vacib oldu ki, işbu zümre-i âtebe emr-i şerif hemişe reside-i mezid himmetim ve vüs'ât-ı efâlimle mihsadü'l-amâl ve'l-erbab Ali nam kimesne merhum Şeyh Şazelî evladlarından olup mahmiye-i vakii Hazret-i Halilürrahman salavatüllahi ve selamuhu âlâ nebiyyina ve aleyhi hazretleri makamına şeyh olan işbu rafi' tevki'i refi'iş-Şan-ı Şehriyârî birle nam-ı mesmu' olan tacdâr-ı efharü's-sülaha ve'l-mesâkin ve muhtarü'l-atkiyaü'l-vasilin mazhar-ı füyûzat-ı Rabb-i Vedûd Şeyh Ali zide salahuhu südde-i saadetime gelüb müşarünilyh mazanne-i kiramdan olduğunu bî-hakkin kendü ma'şiyet-i muayyinesi olmamakla vech-i maaşi ol sebeb intiaşi kemal-ı mezid-i müzayaka ve zarureti olmağından Ruha kazasına tabi ol caniblerde masirr olan karyelerden Karaköprü nâm karye-i aziz müşârünileyh'e vermek ve ruhuma beher yevm hatm-i şerif tilâvet kılınmak içün zeamet nabûden ihrac-ı aliye hakkında inâyet-i şahânemi ve mezid-i re'fet-i padişâhanemi zühure getirüb zikrolunan karye vech-i meşruh üzere hatt-ı humayûnum ve saadet-i makrunumla hibe ve temlik ve ihsan ve atiyye edub işbu sene-i ihdâ ve sittine ve elfün zilhiccesinin onaltıncı gününde işbu mülknâme-i hümayun mevhube-i meşhunu verdim ki bunda hatt-ı hümayun ve saadet-i makrunumla vasıl olan celiletü'l-kudum mucibince ba'de'l-yevm zikrolunan vech-i meşruh üzere hudud-i sınırında dahil olan ğaye-i hukuk-i şer'iye ve kâffe-i rüsûm-i örfiyesi ile öşür ve bennâk ve res-i kovan ve ketan ve (tüyurei zemin) ve arusane ve badi heva ve sair tayyaratı ile mağrur el-kalem ve maktu'el-kader min küllil-vücûh gibi kendüsü ve evlad ve evladın enva'-ı vücuh mülkiyet üzere keyfa ma yeşâ ve bihat ve'l-mutasarrıf olub dilerse satar ister ise bağışlaya ve diler ise vakfeyleye o babda evladımızdan ve emcad-ı saadet miladımızdan ve vüzera-i azam ve vükela-yi kirâm ve defterdar-ı emval ve mübaşirin-i a'maldan ve gayriden hiç bir ferd ve efrad-ı feride kâinen ma kâne ve keyfe ma kâne vechen mine'l vücuh ve sebebü mine'l-esbab ve nev'i mine’l-enva mani' ve mezahim ve münaza'

olmayalar ve tebdil ve tağyir etmeyeler hiç tebdil ve tağyirine ve tebdil ve tahviline sai olub nass-i şerif:

"Femen beddelehu bade ma semiahu feinnemâ ismuhu ala'l-lezine yubeddilunehu, innallahe semiun alim."[13] (Kim işittikten sonra onu (vasiyeti) değişitirirse, günahı, onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.) Manası üzere emr-i şerif emsalleri malum olup dareynde işbu ... ve havas ... ve avam ola şöyle bileler ve alameti'ş-şerifeye âli-i edaya itimat kılalar. Tahriren evsat-ı şehri zi'l-hicce-i şerif sene ihdâ ve sittine ve elfün.

el-fakir Yusuf el-vezir
el-fakir Yusuf el-vezir
el-fakir Mustafa el-vezir
el-fakir Mustafa el-vezir
el-fakir Muhammed el-vezirü'l-azam
el-fakir İbrahim el-vezir
el-fakir Muhammed el-vezir Defterdar
el-fakir Kenan el-vezir

Belge bugünkü dil ile ifade edilmek istenirse şunlar anlaşılır:

"O Allah ki, kendinden yardım beklenendir.

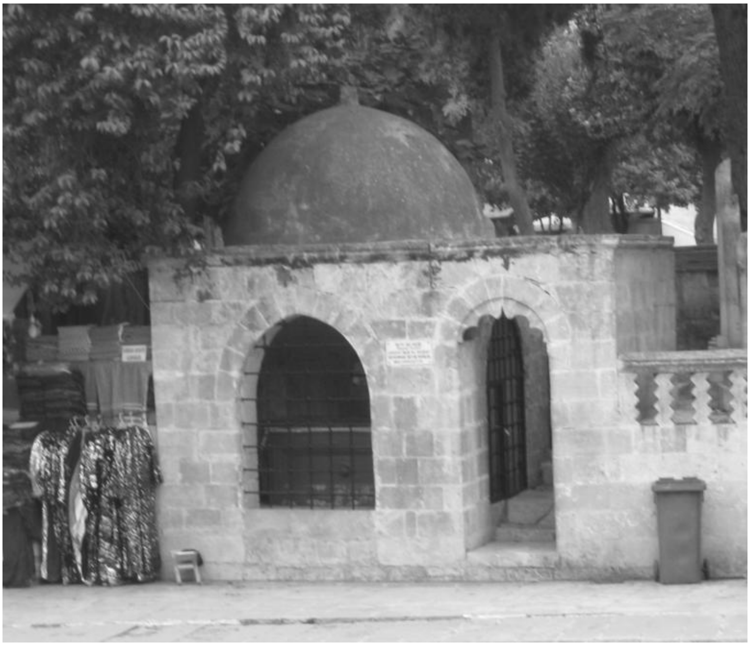
Gözetme, ikram, koruma, daha faziletli duruşlar ve ikramlar sultanların güzel âdeti ve hakanların kurallarının şartlarındandır. Bundan dolayı yüce himmetime vacip olmuştur ki; bu itibarlı mürşitlere ziyade himmetim ulaşsın ve geniş ihsanlarım yetişsin. Amelleri övülen erbabdan olan ve Hazreti Halirürrahman'ın (a.s) şehrinde ve onun makamında şeyh olan, padişahın bu şanı yüce nişanlı buyruğu, namı işitilen, övünülen salihlerin tacdarı, Hakka eren müttakilerin seçilmişi, Allah'ın feyzine mazhar olan merhum Şazeli evlatlarından Şeyh Ali – Allah onun salihliğini arttırsın – saadetli kapıma gelerek ermiş kimselerden olduğunu ve bir geliri ve geçim kaynağının bulunmadığını söyledi. Urfa kazasına tabi o taraflarda mesire yeri olan köylerden Karaköprü adındaki köyü kendisine vererek ve ruhuma her gün hatm-i şerif okunması şartıyla zeamet olarak inayet-i şahanemi açıkladım. Adı geçen köyü, açıklandığı üzere hatt-ı hümayunum ve iznimle hibe ve mülk olarak ihsan ve hediye eyledim. Bu 1061 senesinin zilhiccesinin 16. gününde (30 Kasım 1651) bu mülkname-i hümayunumu ve hediyemi verdim. Bu hatt-ı hümayunum ve iznimle belirlendiği gibi şeriata uyğun olarak bütün

[13] Kur'an-ı kerim, Bakara, 181

vergileri ve öşür ve diğer vergileri ve her şeyiyle, bütün yönden kendisi ve evlatlarına mülk olarak verildi. Kendisi ve evlatları ve evlatlarının evlatları bütün mülkiyet yönüyle istedikleri gibi mutasarrıf olup, dilerse satar, dilerse bağışlar ve isterse vakfeyler. O bakımdan şerefli ve saadetli evlatlarımızdan ve veziri azam ve vekil-i kiramlar ve defterdarlardan, devlet erkânı müşavir ve ayanların öfkesinden, mallara tasarrufta bulunan ve iş yapanlardan ve diğerlerinden hiçbir fert istediği gibi her ne suretle, her ne sebeple ve her ne çeşitle olursa olsun engel ve sıkıntı ve eziyet vermesinler. Başka biriyle değiştirmesinler. Eğer bozma ve değiştirmeye çalışırlarsa "**Kim işittikten sonra onu (vasiyeti) değiştirirse, günahı, onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir."** Ayet-i kerimesinin anlamına göre benzerleri gibi belli olsun. Havastan ve avamdan herkes böyle bilsin ve alamet-i şerifeye güvensinler. 30 Kasım 1651 senesinde kaleme alınmıştır."

Şahitler:
"el-fakir Yusuf el-vezir,
el-fakir Yusuf el-vezir,
el-fakir Mustafa el-vezir,
el-fakir Mustafa el-vezir,
el-fakir Muhammed el-vezir ü'l-azam,
el-fakir İbrahim el-vezir,
el-fakir Muhammed el-vezir defterdar,
el-fakir Kenan el-vezir."

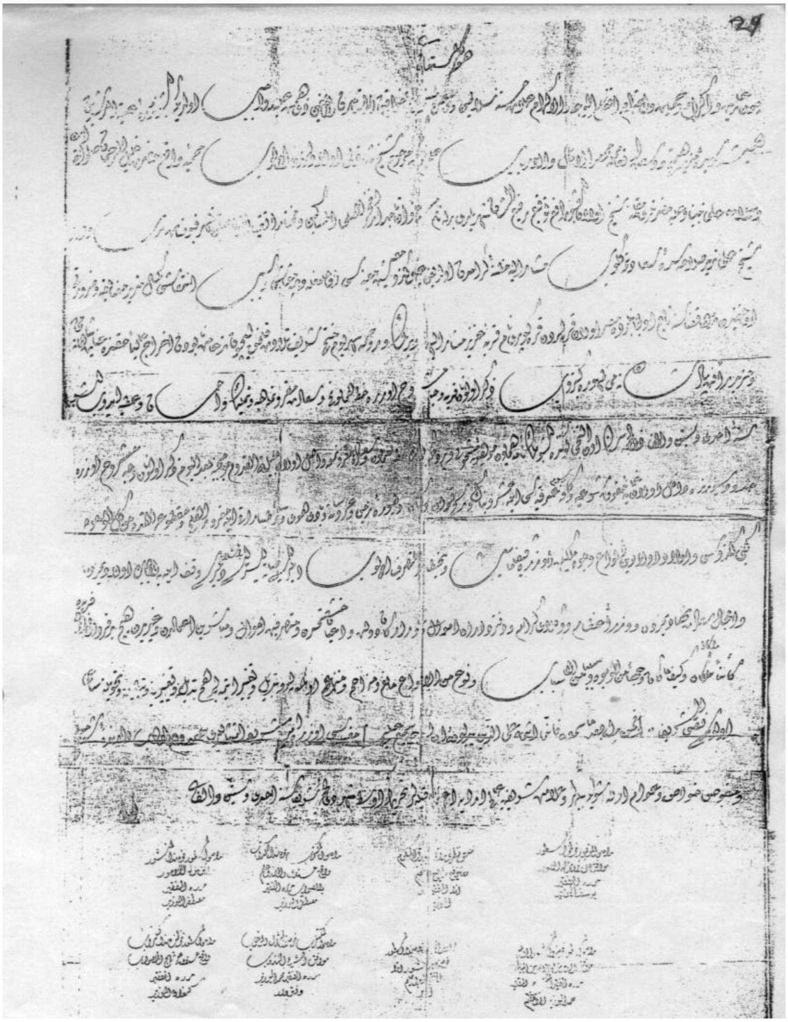
Adları verilen vezirler de şahit gösterilmişlerdir. Böylece bu belge Sultan IV. Muhammed zamanında şahitlerin huzurunda 30 Kasım 1651'de kaleme alınmıştır. Zamanın padişahı IV. Sultan Muhammed olup, veziriazam ise Gürcü Muhammed Paşadır.

Şazeli Ali Dede Türbesi

Şazeli Ali Dedenin türbesinin içi.

Şazeli Ali Dedeye Padişah Sultan IV. Mehmet tarafından verilen berat, belge
(Hacı Abdurrahman GÜLLÜOĞLU arşivi)

11- **ŞEYH DEDE ALİ EFENDİ**: (Ö. 1902)

Şeyh Dede Ali Efendinin kabri Bediüzzaman kabristanındadır. Kendisi hem Nakşibendî ve hem de Kadiri tarikatı halifesidir. Nebih Efendi türbesinin hemen kuzey tarafında bulunan mezarının baş dikmesinde şunlar yazılıdır:

Rızalillahi'l-fatiha
Haza kabr'el-merhum eş-Şehid
el-Mazlum hadim el-tarikati fi'I-aliye-i
Halife-i Kadiriye ve'l-Nakşibendiye
İsmühu ebu'l-Hüseyn eş-Şeyh Dede Ali Efendi
İbni eş-Şeyh Sofi Mahmud Efendi
Tüvüffiye fi'l-Muharrem
Sene:1320

Ebu'l-Hüseyin Şeyh Dede Ali Efendi hicri 1320 muharrem ayında, yani miladi Nisan 1902 tarihinde eşkıyaların saldırısı sonucu yaralanarak vefat etmiştir. Kendisinin ölümüne, devrinin meşhur Urfalı şairi Şair Şevket tarih düşürmüştür. Ayak dikmesi üzerine yazılan bu manzume şöyledir:

Ğurrei mah-ı muharrem idi bu zat-ı said
Şah Hüseyin aşkına bezl-i can kılub oldu şehid
Yakdı bir ateş-i can sûz nihal-ı ömrün
Ah kim oldu zebun-i sitem ol nahl-i ümid
Ğark-ı hun eylediler cismini düzdan-ı li'am
Etmedi haline şefkat anın akvam-ı anid
Kudve-i ehl-i tarikat idi hem ehl-i kemal
Kadiri ve Nakşiyede bulmuş idi kurb-i Mecid
Söyledim cevher tarihin esefle Şevket
Zülm ile hayf kim Dede Ali oldu şehid

Burada cevher tarih düşürüldüğü için son mısra'ın noktalı harfleri toplandığında hicri 1320 tarihi çıkmaktadır.

Şeyh Dede Ali Efendi, Nakşibendî ve Kadiri tarikatlarının her ikisinden birden halifelik alan nadir kişilerdendir.

Resim; 9- şeyh Dede Ali Efendinin mezarı

12- **HACI SEYYÎD ALİ İBNİ SEYYİD MAKSUD**: (Ö. 1594)

Şanlıurfa'da Seyyid Maksud diye tanınmaktadır. Oysaki Seyyid Maksud'un oğludur. Adı Hacı Seyyid Ali'dir. Mezarı Harran kapı kabristanında bir kümbetin içindedir. Kendisine türbe olarak yapılan bu kümbetin duvarında batı tarafında iki satır kitâbe bulunmaktadır.

Bunlardan sağdaki kitâbe:

"Haza kabre's-Seyyid es-Sadat ebi'l-hayr ve'l-hasanat es-Seyyid el-hac Ali ibni es-Seyyid Maksud"

İfadelerini vermektedir. Bundan anladığımıza göre hayır ve hasenat babası Hacı Seyyid Ali'nin türbesidir. Babasının adı ise Seyyid Maksud'tur. Yani Seyyid Maksud'un oğlu Hac Seyyid Ali'nin türbesidir. Nedense "Seyyid Ali" ismi unutulmuş ve "Seyyid Maksud" olarak tanınmıştır.

İkinci satırda ise şunlar kayıtlıdır:

"el-ğarik fi rahimehullah lil-melik el-ma'bur büniya fi rebiülevvel fi sene selase ve elfün."

Hacı Seyyid Ali'nin hicri rebiülevvel ayı 1003 senesinde yani miladi 1594 senesi kasım ayında vefat ettiğini kaydetmektedir. Aynı sene kendisine bu türbe bina edilmiştir.

Türbenin içinde hemen kapı önünde Hacı Seyyid Ali'nin mezarı mermerden yapılmıştır.

Mezarın baş dikme taşında şunlar kaydedilmiştir:

"Haza kabre'l-Seyyid ibni Seyyid Maksud"

Ayak dikmesindeki taşta ise:

"Tüvüffiye fi şehri rebiülevvel fi sene selase ve elfün." sene 1003"

Yazıları yer almıştır. Demek ki Seyyid Maksud'un oğlu Hacı Seyyid Ali miladi Kasım 1594 senesinde vefat etmiştir. Kendisi peygamber efendimizin soyundan gelmekte olup hayır ve hasenat sahibidir.[14] Halk arasında yanlış olarak babası Seyyid Maksud'un adıyla anılmaktadır. Şanlıurfa halkı devamlı bu türbeyi ziyaret ederler. Aynı türbede Hacı Abdulkerim'in (Hac Kermo) oğlu Hacı Mustafa Efendinin mezarı ve yakınlarının mezarları yer almaktadır. Türbenin yapılışı sadece Seyyid Maksud'un oğlu Hac Seyyid Ali içindir.

Seyyid Maksud'un oğlu Seyyid Ali'nin türbesinin içinde mezarı

[14] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitabeleri, dal yayınları Şanlıurfa 1985, s. 88

Seyyid Maksud'un oğlu Seyyid Ali'nin türbesi

13- **ŞEYH ALİ EFENDİ**: (Ö. 1796)

Devrinin şeyhlerinden biridir. Kendisinin hangi tarikata mensup olduğunu öğrenemedik. Bu zatın da mezarı Bediüzzaman mezarlığında Nebih Efendi türbesinin hemen doğu tarafındadır. Baş dikmesi üzerinde şunlar yazılmıştır.

Haza kabr el-merhum el-mağfur leh
Kutb el-arifin el-alimbillah Mevlana
ye Seyyidene eş-Şeyh Ali Efendi
İbni Muhammed Efendi (el-Ezineli) kaddese sirruhu
İntakele min dare'l-fena ila dare'l-beka
Bi-nidai
“Ya eyyetuha'n-nefsü'l-mütmeinnetü
İrci'i ila Rabbiki radiyeten mardiyyeten”
fi vasiti Şaban el-azim es-sene
Aşere ve mieteyni ve elfün
Rahmetüllahi aleyhi rahmeten vasiaten
Sene:1210

Miladi 1796 senesinin şubat ayında vefat etmiştir. Kendisinin adı Şeyh Ali Efendi, babasının adı da Muhammed'dir. Kendi devrinin büyük âlim ve büyük tasavvuf ehlindendir. Memleketi olarak gösterdiği yazıyı iyi okuyamadım. Onun için Ezineli veya Alaznalı diye bir kasaba veya köy olabilir.

Şeyh Ali Efendinin mezarı

14- **ALİ BABA**: (Ö. 1885)

Devrinin tasavvuf ehlindendir. Mezarı Harran kapı mezarlığında olup, mezarının baş dikmesinde şu bilgiler verilmiştir.

Fatiha el-kitab
Haza kabrü'l-Merhum
Tarikatı Rüfaiye'den
el-Hac Ali Baba bin Mustafa
eş-Şehir bi-ca'danoğlu zade
Tüvüffiye fi şehri Muharrem el-haram
sene 1303

Devrinin Rüfai tarikatı şeyhi olan Ali Baba'nın babasının adı Mustafa'dır. Kendisi Hacı olup, Hacı Ali Baba denilmektedir. Hicri 1303 senesi Muharrem ayında, Miladi 1885 Ekim ayında vefat etti. Harran kapı mezarlığına defnedildi.

Kendileri Ca'dan-zadelerden olup, "Ca'd" kelimesi, Arapça da kıvırcık anlamına gelmektedir.

15- **HACI ALİ EFENDİ**: (Ö. 1888)

Devrinin âlim ve mutasavvıflarından olan Hacı Ali Efendinin mezarı Ulu cami kabristanındadır. Mezarının baş dikme taşında şu bilgiler verilmektedir.

Lâilhâhe illallah Muhammedün resulallah
Haza kabru'l-merhum el-mağfur
el-Alim el-kâmil umdetü's-salikin
Hülafai tarikati Nakşibendiye'den
İmam-i Camii Kebir
el-Hac Ali Efendi bin molla Halid
Tüvüffiye fi şehri Şevval 30
Sene 1305

Âlim ve Kâmil bir zat olan Hacı Ali Efendi Molla Halid'in oğludur. Hacı Ali Efendi Nakşibendî tarikatı halifesidir. Bu arada Ulu cami imamlığını da yapmıştır. Hicri 30 Şevval 1305 miladi 11 Temmuz 1888 tarihinde vefat etti. Ulu cami mezarlığına defnedildi.

Hacı Ali Efendinin mezarı.

16- ARŞ HOCA:

Arış Hoca 1930 senelerinde yaşamış evliyadan bir zattır. Türbesi Harran kapı mezarlığındadır. Türbesinin üzerindeki kitâbesi çok bozuk olduğu için okunamadı. Türbe Yavuz Selim ilkokulunun bahçesi kenarında kalmıştır. Devamlı "Arş" diye bağırdığı için adı "Arış Hoca" kalmıştır. Adını pek kimse hatırlamıyor. Birçok kerameti olduğu söylenilmektedir.

Halil Hoca, merhum Hacı Mustafa Ergün'den naklen anlatıyor: Hacı Mustafa Ergün birinci Cihan savaşı sırasında Suriye taraflarında askerdir. Birliğin paşası kendisini yanına çağırır. Paşa askeri bakımdan bir sıkıntı içindedir. İftiraya uğramıştır. Davanın nasıl halledileceğini düşünmektedir. Hacı Mustafa Ergün'ün Urfalı olduğunu bildiği için kendisine Arış Hocayı tanıyıp tanımadığını sorar. O da tanıdığını söyleyince, kendisine izin verir ve

—Urfa'ya git, Arış Hocaya bu davamızın lehimize bitip bitmeyeceğini sor. Bir hafta içinde geri gel.

Diye emretmiş. Hacı Mustafa Urfa'ya gelmiş ve şimdiki Dabakhane kahvesinde bir seki[15] üzerinde Arış Hoca'nın uyuduğunu görmüş fakat konuşamamış. Bir-iki gün sonra fırsatını bulur kendisine paşasının isteğini söyler. Arış hoca kızar ve ağza alınmayacak bir şekilde söver ve Hacı Mustafa'yı da kovar. Hacı Mustafa Ergün bu olaya çok şaşırmıştır. Birliğine gelir, paşanın huzuruna çıkar. Paşa kendinden Arış Hocanın ne söylediğini sorunca, kendisine kızdığını ve sövdüğünü anlatır. Paşa

—İşte der, ben de bunu bekliyordum. Demek ki davamız bizim lehimize hallolacak der. Gerçekten o davasını kazanır. Meğerki paşa daha önceden Arış Hoca'nın huyunu biliyormuş. Onun kötü bir şekilde sövmesi işinin olacağına işaretmiş, denilmektedir.

[15] Seki; oturmak veya uzanmak için taştan yapılmış yüksekçe yerdir.

17- **BALTACI BABA**: (Ö.1795)

Baltacı Baba olarak bilinen bu Evliyaullah'ın kabri, Bediüzzaman Mezarlığında doğu kapısının hemen yanındadır. Mezarının baş dikme taşında şunlar yazılmıştır:

Fatiha
Mevlidi şerif-i hazreti
İbrahim aleyhisselam'da
Post-nişin-i hülefa-yı
Tarikat-ı Kadiriye dede
İbrahim'in hademelerinden
Baltacı Derviş Muhammed'in
Kabridir. fi sene: 1210

Bu kitabeden, hicri 1210 miladi 1795 senesinde vefat eden Baltacı Baba'nın asıl adının Baltacı Derviş Muhammed oluğunu anlıyoruz. Bu zat, Mevlidihalil veya Dergâh dediğimiz camideki Kadiri tarikatı halifelerinden Dede İbrahim'in hizmetinde idi. Baltacı Derviş Muhammed, Dede İbrahim Efendi'ye yani onun tekkesine odun keserek getiren bir görevde olduğu için. Baltacı baba olarak isim yapmıştır. Mezarı üzerine de bir tabelaya "Baltacı Baba" diye yazarak asmışlardır. Baltacı Baba, şeyhi Dede İbrahim Efendi'den (ö. 1805) önce 1795 senesinde vefat etmiştir. Dede İbrahim Efendi'nin mezarı Mevlidihalil camiinin avlusundaki türbededir.

Baltacı Baba mezarı

18- **BEDİÜZZAMAN AHMED el-HEMEDANİ**: (Ö. 1209)

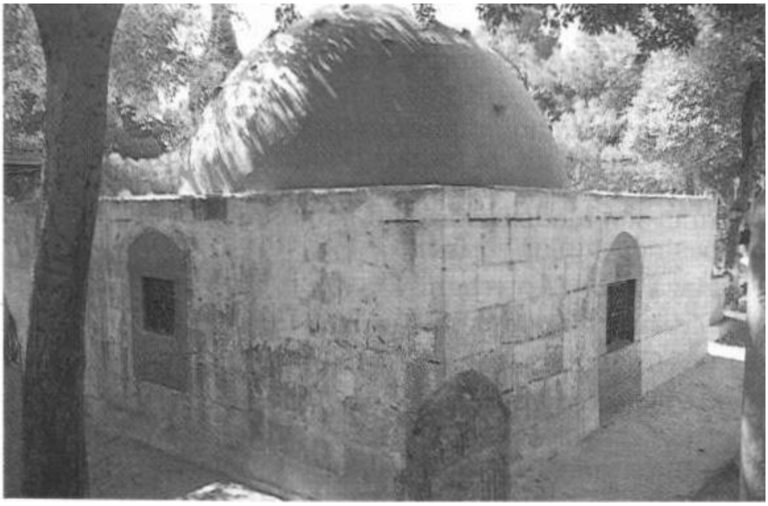
Bediüzzaman Ahmed el-Hemedanî hazretlerinin türbesi, kendi adını taşıyan mezarlığın ortasındadır. Türbenin üzerinde açık bir kitabe bulunmamaktadır. Yalnız mezarının üzerine örtülmüş olan örtünün altında, sandukasının etrafını çepeçevre çeviren kufî yazıyla yazılmış ayet-ı kürsî yer almaktadır. Ayak tarafında değişik yazıyla ve daha küçük harfli olarak Arapça yazılmış:

"mine'l-hicri es-sene sitte ve sittemietin"

Yazısı bulunmaktadır. Yani hicri 606, miladi 1209–1210 senesi etmektedir. Demek oluyor ki Bediüzzaman Ahmed el-Hemedanî 1209 senesinde vefat etmiş ve bu türbeye defnedilmiştir. Halk tarafından devamlı ziyaret edilen Bediüzzaman'nın (K.S.) etrafında birçok meşayih ve ülema mezarı bulunmaktadır.

Bediüzzaman'ın asıl adı ve nereden geldiği hakkında yazılı bir belge bulunmamaktadır. Yalnız kulaktan kulağa büyüklerden duyularak, adının Ahmed olduğu ve Hemedan'dan geldiği kabul edilmektedir. Bediüzzaman Ahmed el-Hemedanî, Urfa'nın İslamlaştığı ilk asırlarda Urfa'ya gelerek yerleşen ve İslam'ı öğretmeye çalışan evliyadandır diye düşünüyoruz.

Bu zatın soyundan gelenlere veya bu türbeye hizmet edenlere "Bediüzzaman Şeyhizadeler" denilmektedir. Urfa şer'i mahkeme sicillerinin 10 Şaban 1314, 15 Ocak 1897 tarihli ve 20 numarada kayıtlı bir yazıda "....Bediüzzaman Şeyhizade Salih efendi.." ifadesi bunu gösterir.

Resim : 18- Bediüzzaman mezarlığına ismini veren,
Bediüzzaman türbesi. (Ö.1209-10)

Bediüzzaman türbesinin içten görünüşü

19- **ŞEYH EBUBEKİR**: (17. asır)

Ulu cami’nin doğu kapısı yanında bulunan türbesi, halk tarafından çok ziyaret edilen bir zattır. Şeyh Ebubekir'in ne zaman yaşadığı bilinmemektedir. Sadece 1700 tarihlerinden önce yaşadığı bilinmektedir. Zamanının büyük evliyasından biridir. Bu türbenin üzerindeki kitâbe tamir kitabesi olup şöyledir:

Şeyh Ebubekir veli salik el-tahakkuk
Ki bu medfendur ana h’abgeh-i alem-i sır
Kaldırıp iki elin ruhuna ol fatihe h’an
Seng-i tamirine koy tarih Şeyh Bekir

Bu kitâbede düşürülen tarih hicri 1132, miladi 1719 tarihidir. Demek oluyor ki 1719 senesinde Şeyh Ebubekir türbesi tamir edilmiştir. Yalnız bundan önce bu türbenin varlığını bildiren tarih, Rakka-Urfa Valisi Arapkirli Yusuf Paşa'nın 1709 tarihli vakfiyesidir. Şöyle ki

"...Camii Kebir'e mülasik bina eylediğim mahkeme-i şerif ki hukuku mefariki ile malum ve Şeyh Ebubekir (k.s) merkadi münifine muttasıl altı bab dükkânlar..."

İfadesi Şeyh Ebubekir türbesinin 1709 tarihinde var olduğunu belirtmektedir. Bu türbe kitabesinin yanında bir de bir sebil kitabesi bulunmaktadır.

Bu zatın Ramazan aylarında burada, bilhassa yaz ramazanlarında camiin kapısında soğuk su veya ayran gibi içecek sebil ettiğini sanmaktayız. Vefat edince de kendisini bu hayratı yaptığı kendi yerine defnettiler diye düşünmekteyim.

20- **DERVİŞ EYYÜB EFENDİ**: (Ö.1781)

Mevlidihalil Camii avlusundaki türbede bulunan mezarlardan biri de Derviş Eyyüb Efendinin mezarıdır. Baş dikmesinde şu kayıtlar vardır:

Rıza lillahi'l-fatiha
Haza kabre'l-merhum el-mağfur
Hadim el-fakir Derviş Eyyub
el-Kadiri neverallahu markedehu
Bin Bekir tüvüffiye ila rahimetullah
fi şehri zi'l-hicce-i şerif
Sene:1195

Buradaki mezarların hiçbiri isimle birlikte Kadiri ismi geçmemişti. İlk bu mezar taşında Derviş Eyyüb el-Kadirî diye Kadiri olduğunu açıklamıştır. Derviş Eyyüb'un babasının adı Bekir'dir. Hicri 1195 senesi zilhicce ayında, Miladi 1781 Kasım ayında vefat etmiş olur. Bu türbede defnedilmiş olan Kadiri şeyhlerinden en eski tarihlisi bu Derviş Eyyüb Efendidir. Derviş Eyyüb Efendinin oğlu Abdal Derviş Muhammed ve torunu Dede Osman Avni Efendi (K.S) de bu türbededir.

21- **DERVİŞ SEYYİD EYYÜB EFENDİ**: (Ö. 1814)

Mezarı Mevlidihalil Camii avlusundaki türbede olanlardan biri de Derviş Seyyid Eyyub Efendidir. Mezarının baş dikmesinde şu bilgiler yazılıdır.

Rızalilkahil fatiha
Haza kabrü'l-merhum Derviş
es-Seyyid Eyyub ibni es-Seyyid
Derviş Abdal Muhammed
Rahmettullahi aleyhima
Sene:1229

Hicri 1229 miladi 1814 senesinde vefat etmiştir. Kendisinin adı Derviş Seyyid Eyyub, babasının adı da Seyyid Derviş Abdal Muhammed'dir. Derviş Seyyid Eyyub de Kadiri dervişlerindendir.

Aynı mezara ikinci defin olarak Derviş Seyyid Hafız Süleyman Efendi defnedilmiştir.

22- **DERVÎŞ HALİL HAFIZ**: (1832–1907)

Mevlidihalil Camii avlusundaki Dede Osman Avni Efendinin türbesi içinde bulunan mezarlardan biridir. Derviş Halil Hafızın mezarının baş dikmesinde şu bilgiler yazılıdır:

el-Fatiha
Haza kabre'l-merhum el-mağfur
Hadimi haza'l-makam el-mübarek
es-Seyyid Derviş Halil Hafız Efendi
bin Müslim nevverallahu
müdce'ahu ve radi anhu
Amin bi-cahi seyyid el-mürselin
Teveffa fi şehri zi'l-ka'de sene 1325

Hicri 1325 miladi 1907 Aralık ayında vefat eden Seyyid Derviş Halil Hafız, Müslim Efendinin oğludur. Derviş Halil Hafız da Kadiri tarikatının hadimlerindendir. Aynı zamanda da hafızdır. Dede Osman Avni'den (K.S) sonra halifesi olarak hizmetini devam ettirmiştir. Kendilerine Mevlidihalil şeyhi denilmektedir. Nüfus kaydında Mevlidihalil şeyhi Halil Hafız hicri 1248 miladi 1832 tarihinde doğmuş babası Müslim ve annesi imhandır.

Derviş Halil Hafız'ın 7 Şubat 1880 tarihinde Mevlidihalil camiine imam tayin olduğu 27 Rebiülevvel 1298 tarih ve 142 numaralı kayıtla anlaşılmaktadır. Şöyle ki,

"Nezaret-i evkaf-ı Hümayun-i mülukâneme mülhak evkafdan Ruha'da vaki Mevlid-i Halilürrahman (A.S) camii şerifi evkaf-ı şerifesinden olmak üzere yevmi beş akçe vazife ile imamet cihetinde tevcihine dair varid olan inha üzerine kabule lâzımesi bi'l-ihraç muamele kılması lede'l-icra cihetine mezkure mutasarrıfı Seyyid Latif bin es-Seyyid Abdullah'ın mukaddimen ve oğlu Abdurrahman'ın dahi muahharen bila-veled vefatları vukuiyle mahlüllerinden el-yevm eda-yi hizmet etmekde bulunan işbu rafii tevfı refi'üş-şan Hakanî Hafız Halil zübde-i sülahaya ber mucib-i nizam bi'l-nefs bila kusur eda-yı hüsn-i

hizmet etmek ve terka ve tekâsül vuku bulmamak şartıyla bi'l-tevcih yedine berat-ı ali şanım itâ olunmak babında canib-i nezaret-i evkaf-ı Hümayunumdan ba telhis ifade kılınarak mucibince tevcih olunmak fermanım olmağın 1297 senesi Safer el-hayrının yirmi üçüncü günü bu berat-ı Hümayunumu verdim ve buyurdum ki mumaileyh salif ez-zikir imamet cihetine vazife-i mersumesiyle şart-ı mezkur üzere mutasarrıf ola şöyle bileler alamet-i şerifeden itimad kılalar. Hürrire fi'l-yevmi's-sabi işrine min şehri Rebiyülevvel sene semane ve tis'ine ve mieteyn ve elfün."

Mevlidihalil camii imamının vefatı üzerine Halil Hafız aynı şartlarla bu camiye 23 Safer 1297, miladi 7 Şubat 1880 tarihinde imam olmuştur. Bu berat Urfa şer'i sicilinin 27 Rebiülevvel 1298, miladi 28 Şubat 1881 tarihinde 142 numarada kaydedilmiştir.

Urfa Şer'i mahkeme sicillerinin Hicri 1303 senesinin Cemazielahir ayının yedinci günü, miladi 1886 senesi 14 Mart tarihli ve 412 numaralı bir arz dilekçesinde, Kadiri tarikatı dervişi Halil Hafız Efendi şu bilgileri vermektedir:

"…der devlet mekine arz-ı dai kemineleridir ki:
Nazaret-i Evkaf-ı Hümayun mülûkâneye mülhak Evkafdan Haleb vilayeti dâhilinde liva bulunan Medine-i Urfa'da vaki Aynı Halilürrahman aleyhisselam civarında Mevlidihalil aleyhisselam zaviyesi vakfından olmak üzere senevî bin beş yüz kuruş vazife ile meşihat cihetine bilâ-berat teamül-i kadim veçhiyle mutasarrıf olan Tarikat-ı Aliye-i Kadiriye hülafasından ve meşahir-i sülahadan yetmiş seneden beri zaviye-nişin ve tarik-i zühd ve takvada ifnâ-yı vücud etmiş Mevlana Dede Osman Efendi ibni Abdal Muhammed Efendi ibni Dede Eyyub Efendi kaddasallahu taala esraruhum hazretleri bundan akdem bilâ-veled vefat edub rahmet-i mezkure-i mahlule ve hizmet-i lazımesi muattal kalmakla işbu bais el-arz kazğancı (kazancı) mahallesi sakinlerinden olub müteveffa-yı mumaileyhden tekmil terbiye ve tahsil-i maarifle izin ve icazet alub, Tarikat-ı aliye-i Kadiriye'de halife ve müteveffa-yı mumaileyhin vefatından beri ifâ-yı hizmet etmekde bulunan Hafız Halil Efendi ibni Müslüm Efendi dailerinin Medine-i mezbure mahkemesinde hala Evkaf Müdürü Mustafa Rağıb Efendi ibni İsmail Efendi hazır olduğu halde akd olunan meclis-i şer'i-i aliyede ulema ve meşayih taraflarından yedinde bulunan bir kıta şehadetname beyan olunduğu veçhe üzere meşihat vazifesini bi-hak ifâya muktedir ve min siret ashabdan bulunup cihet-i merkumeye ehliyet ve istihkakı zahir ve nümayan cümlenin müntahap ve muhtarları bulunmuş olduğu halde bi'l-imtihan dahi isbat-ı ehliyet etmiş

olduğu inde'l-şer'ü'l-enver mutahakkik ve terbiye-i nüfusunda mahalle-i mezburenin elli birinci hanesinde birinci numara ile hin-i tahrirde elli bir yaşında olduğu yedinde bulunan tezkire-i Osmaniyesinde mukayyed ve'l-yevm isnan-ı askeriyeyi tecavüz etmiş idügü dahi beşinci kolordu-yı Hümayun redif sınıf-ı tâli otuz altıncı fırkasının yetmiş ikinci livasına mensub yüz kırk üçüncü alayının birinci Urfa taburunun zabıta taraflarından tanzim kılınan mazbata mealinden müsteban olmakla çihet-i mahlule-i mezkure ve... Mersumesiyle şürut-i mukarrere-i nizamiyesine tatbiken merkum Hafız Halil Efendi dailerine teveccühiye ve yedine bir kıta Berat-ı şerifi alişan sadaka ve emir buyurulmak ricasına bi'l-iltimas huzur-i... nüşur-i âlilerine arz ve i'lam olundu. Baki emir ve ferman hazret-i veliü'l-emrindir. Hürrire fi'l-yevim es-sabi min cemazielahir sene selase ve selasemietin ve elfün."[16]

Görüldüğü gibi hicri 7 cemazielahir 1303 senesinde Derviş Halil Hafız, kendisine berat verilmesi için devrin padişahına bir arz dilekçesi vermiştir. Kendisine dilekçesinin cevabı olarak, Mevlidihalil zaviyesine Dede Osman Efendiden sonra halife olan Halil Hafız'ın istediği berat 10 sene sonra geliyor.

Urfa şer'i mahkeme sicillerinin 1313 senesi 15 cemazielahir tarih ve 357 numaralı kaydında

"....Hafız Halil zübde-i sülahaya tevcihle muhakeme-i teftişde olunan i'lam ve taraf-ı Şeyhülislamdan kılınan işaret üzerine makam-ı nezaret-i evkaf-ı hümayunumdan ba-telhis ifade kılınmakla mucibince tevcih olunan fermanım olmağın 1313 senesi cemazielevvelinin ön dördüncü günü işbu berat-i şerif-i alişanımı verdim. Ve buyurdum ki muamileyh salifez- zikir meşihat tevcihine vazife-i mersumesiyle bi'l-nefs bilâ kusur eda-i hizmet etmek şartiyle mutasarrıf ola. Tahriren fi'l-yevmi hamis ve'l-aşere min şehri cemazielahir sene salisü aşere ve selasemietin ve elfün."

İfadeleriyle Derviş Halil Hafız' a 14 cemazielevvel 1313 hicri ve 13 Kasım 1895 miladi senesinde istediği berat verilmiştir.

Derviş Halil Hafızın mezarının ayak dikme taşında ise şöyle bir manzum Kitabe yazılmıştır.

Ümid-i afv ile geldim kapuna
Çıkarma sen İlahi ah-ı mezarım

Bağışla suçlarım etme nev Huda
Ki sensin Halık-ı büzürgarım

[16] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter no. 227

İlahi fazl-i lütfün kerem kıl
Günahım çok benim şermsarım

Düşüb bir harf-i "lam"la bulup tarihi
Bitirdi fevt fücceten istibarım

Taun yani veba hastalığından vefat eden Halil Hafız, Allah'a yalvarmakta ve günahlarını af etmesini dilemektedir. Son mısrada tarih düşürülmüş olup, noktalı harflerin toplamından "lam" harfinin karşılığı olan 30 çıkarılırsa, vefat tarihi çıkar.

Dede Osman Efendi türbesinde Halil Hafızın mezarı

23- **ŞEKERCİ HACI HALİL AKKUŞ**: (1910–1984)

Son devir evliyasından biri olan Şekerci Hacı Halil Akkuş'un asıl adı İbrahim Halil Akkuş'tur. Kendisi Şekerci Hacı Halil Efendi diye meşhur olmuştur. Babası şeker imalatında bulunduğu için bu isimle tanınmıştır. Kendisinin asıl mesleği manifaturacılık idi. Atar pazarında bir dükkânı vardı. Elli sene kadar bu dükkânda manifaturacılık yapmıştır.

Şekerci Hacı Halil Efendi 1910 senesinde Urfa'da doğdu. Babasının adı Müslim, annesinin adı Ümmühan'dır. 1984 senesi Aralık ayının 20'sinde Perşembe günü akşam ezanı vaktinde vefat etti. Kendisini Cuma namazından sonra Ulu cami'den kaldırarak Bediüzzaman mezarlığında Şeyhi İsa Efendi'nin kabri yanına defnettiler.

Şekerci Hacı Halil Akkuş, genç yaşlarında Kerküklü Nakşibendî Şeyhi Abdurrahman Efendi'ye intisap etti. Şeyh Abdurrahman Efendi'ye yıllarca ibriktarlık yaptı. Şeyh Efendi abdeste kalktığı zaman ona ibriğini hazırlar ve eline su dökerdi. Şekerci Hacı Halil Efendi askerlik çağına geldiği zaman, kendisini askere celp için evlerine jandarma ile haber geldi. Babası hemen Şeyh Abdurrahman Efendi'ye gelerek Oğlu Şekerci Hac Halil Efendiyi askere çağırdıklarını söyledi. Tarih 1932 senesi idi. Hiç bir hastalığı olmamasına rağmen askerlikten nasıl sakata çıkarıldığını, oğlu Diş doktoru Sayın Mustafa Akkuş şöyle anlatıyor.

Şekerci Hacı Halil Efendinin babası oğlunun askere çağrıldığını Şeyh Abddurahman Efendiye söylediği zaman, şeyh efendi:

—Canım dedi, zaten bir defa askerlik yapıyor, bir daha mı askerlik yapsın? Madem çağırıyorlar, oğlum Halil sen de git teslim ol. Dedi.

Hacı Halil Efendi askerlik şubesine gitti. Kendisini sağlık muayenesinden geçiren doktor,

—Bu adam da tavuk körlüğü var, askerlik yapamaz.

Diye hemen orada nüfus cüzdanına tezkeresini doldurdular. Böylece Şekerci Hacı Halil Efendi şeyhinin himmeti ile o zaman çok zor olan askerliği yapmadan 15 – 4 – 1932 tarihinde tezkeresini almıştır.

1932 senesinde şeyhi Abdurrahman Efendi vefat edince iki halife bırakmıştı. Biri Şeyh Müslim Hafız, diğeri İsa Efendi idi. Şekerci Hacı Halil Akkuş, İsa Efendiye intisap etti. Yıllarca İsa Efendiye de hizmet

etti. Sonunda İsa Efendiden halifelik aldı. İsa Efendi 1968 de vefat edince kendisi irşat görevini devam ettirdi.

Şekerci Hacı Halil Efendi 1977 senesinde Bağdada gitti, orada "Seyyid Abdulkadir Geylani (K.S) hazretlerinin türbesi yanındaki tekkeye yerleşti. Bağdat'ta nasıl karşılandığını yine oğlu diş doktoru Mustafa Akkuş'tan dinleyelim:

MENKIBE

Şekerci Hacı Halil Efendi Bağdat'ta Şeyh Abdulkadir Geylani hazretlerinin türbesi yanındaki tekkeye yerleştiği sıralarda, devrin Bağdat yönetimi ileri gelenlerinden birinin çok yakını hasta idi. (Bu ileri gelenin kim olduğunu iyice bilemediği için isim veremedi) Doktorlar bütün tedavilerine rağmen hastayı iyileştiremediler. Artık ümit kesmişler, ölümünü bekliyorlardı. İşte o gece hasta sahibi yöneticinin rüyasına Şeyh Abdulkadir Geylanî hazretleri girer ve ona der ki,

—Bu gün tekkemize Urfa'dan Şekerci Hacı Halil Efendi misafir geldi. Siz onun burada kaldığı müddetçe her türlü ihtiyacını karşılar iseniz, Biz de sizin hastanızı iyileştiririz. Bunun üzerine Şekerci Hacı Halil Efendi Urfa'ya dönünceye kadar o tekkenin her türlü yiyecek, içecek ve diğer ihtiyaçları Bağdat yönetimi tarafından karşılanmıştır. Tabii hastaları da iyileşmiştir. Gerçekten Bağdat'ta kendisini tanımayan yoktu. Urfa'dan Bağdat'a giden kamyon şoförleri onun tekkesine gider, orada yer, içerlerdi.

Bu şekilde orada yıllarca kaldı. Bir seferinde Akçakalelinin biri Bağdat'a gitmişti. Pasaportu yoktu. Şekerci Hacı Halil Efendinin tekkesinde kalıyordu. Halil Efendi, kamyon şoförünün birine Akçakaleliyi götürmelerini söyledi. Şoför Akçakaleliyi kamyonun kareseline bindirdi. Irak çıkışında kapıda çok dikkatli kontrol etmelerine rağmen, bunun kamyonunu aramadan bırakmışlardı. Böylece Akçakale'ye kadar hiç aranmadan götürüp teslim etmişti.

Şekerci Hacı Halil Efendi Bağdat'ta 1979 yılında bir ikindi vakti abdest alırken birden elindeki ibriği yere vurdu ve

—Şimdi Hacı Fatma öldü, dedi. Hacı Fatma kendisinin hanımı idi. Bu tarihi yanlarına kaydeden dostları Urfa'ya gelip sorduklarında aynı gün gerçekten Hacı Fatma'nın öldüğünü öğrendiler.

Şekerci Hacı Halil Efendi 1983 tarihinde Urfa'ya gelerek yerleşti. Önceleri Dergâh'ta Dede Osman Avni hazretlerinin türbesi yanındaki odada üç ay kaldı. Sonra eve geçti.

Oğlu Sayın Mustafa Akkuş, babasının her bahar mevsiminde ikindi vakti olduğunda,

—On ikinci aya çok var mı? diye sorardı. Diyor. Böyle günlerden 1984 yılının Aralık ayının 20 si idi. Günlerden Perşembe günü idi. Birkaç kilo et aldırdı. Tirit yaptırdı. Akşama doğru tirit pişince,

—Hele önce bana getirin ben yiyeyim benim işim var. Siz sonra yersiniz, Dedi. Kendisi yedi. Arkasından on bir tane dervişi de tiritlerini yediler. Akşam, abdestini aldı ve akşam namazını kıldı ve olduğu yere yıkıldı. Oğluna haber gönderdiler, yanında başka bir doktorla birlikte oğlu geldi. Tansiyonu 6' ya düşmüştü, kendisini yere uzatmışlardı. Oğlu,

—Baba ben geldim, beni tanıdın mı? dedi. Babası eliyle alnına selam verir veya elveda eder gibi işaret etti ve ruhunu teslim etti. Halifelik kimseye vermemiştir.

Kendisini vasiyeti üzerine şeyhi İsa Efendinin yanına defnettiler. Şekerci Hacı Halil Efendi ömrü boyunca terlikle gezer ve zubun giyerdi. Hiç kimseyi kırmadı. Çok şefkatli idi. Kalbi insan sevgisiyle dolu idi. Kışın soğukta titreyen bir fakire üstündeki kürkünü giydirmiş ve evine kürksüz gitmişti. Hayvanı ölen bir hamalın kendine bir merkep alması için o zamanın parası ile yüz lira vermişti. Bu tür yardım severliği çok görülmüştür.

24- **HAYAT el-HARRANİ**: (Ö. 1185)

Hayat el Harranî (K.S) hazretlerinin babasının adı Kays idi. Harran'da doğup, orada yaşadığı için kendisine el-Harranî denilmiştir. Devrinin en büyük evliyasındandır. Hayat el-Harranî hazretleri için, vefatından sonra tasarrufları devam eden dört evliyadan biridir, denilmektedir. Babası da büyük evliyadandır. Hayat el-Haranî hicri 581, miladi 1185'de vefat etti. Harran'da defnedildi. On sene sonra 1195'de üzerine bir türbe yapıldı ve bir kitâbe yazıldı. Kitâbede şunlar kayıtlıdır:

"Bismillahirrahmanirrahim. Emere inşaü haza'l-meşhed el-mübarek el-fakir ila rahmetullahi teala eş-Şeyh el-salih el-zahid el-abid Ömer ibni'l-Şeyh Hayat ibni Kays ve ahuhu ibni şeyh Abubekir kaddesallahu taala ala yedi'l-fakir ibni uhtihi Ali, ğafarallahu lehu ve licemii'l- müslimin ve kâne'l-firağu min imaretihi fi şehri cemazi-el-ahir es-sene 592." [17]

Bu kitabe caminin giriş kapısı üzerine konulmuştur, anlaşıldığına göre, Hayat el-Harranî hazretlerinin vefatından sonra oğlu Ömer'in emri ve kız kardeşinin oğlunun eli ile yaptırılmıştır.

Hayat el-Harranî hazretleri çok keramet gösteren bir veli idi.

Haran ovasında bazen bir damla su bulunmazdı. Halk hemen onun yanına koşar, dua isterlerdi. Duası, himmeti bereketi ile yağmur yağardı.

Onun güzel ve anlamlı sözlerinden;

—Vefa denince ne anlarız acaba?

Vefanın asıl tarifini o yapıyor, dinleyelim:

—Vefa, gaflet uykularından uyanmaktır. Vefa, cümle gayelerin, bütün kâinat arzularından fariğ olmasıdır…"

İnsan kimin için yaratıldı... Ve ezeldeki ahdi ne idi?

İşte vefa: Gaflet uykusundan ve her şeyden kurtulup Hakka yönelmek.

Ezelde verilen ahde sadakat...[18]

---

[17] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitabeleri, Şanlıurfa 1986, s. 90

[18] İmam Şa'rani, çevr. Tabakatü'l-Kübra, Abdulkadir Akçiçek, İstanbul 1969, II, 683

Nefahatü'l-üns'de, Molla Cami şöyle bir menkıbe anlatmaktadır. "Salihlerden biri diyorki; Basra körfezi tarafında gemiye bindim. Bir müddet yol aldıktan sonra büyük bir fırtına çıktı. Gemi fırtınaya kapılarak Hint okyanusuna sürüklendi. Orada gemi parçalandı ve ben bir tahta parçasına tütündüm. Birkaç gün sonra kara parçası gördüm ve orada karaya çıktım. Bir müddet yürüdükten sonra çöl ortasında bir mescide rastladım. Mescide girdiğimde bir kaç kişinin oturduklarını gördüm. Buranın neresi olduğunu sorduğum zaman bana Hindistan olduğunu söylediler. Akşam namazından sonra Hayat el-Harranî olduğunu öğrendiğim bir zat içeri girdi. Sabaha kadar zikir edildi. Sabah namazı kılındı, Namazdan sonra Hayat el-Harranî (K.S.) dışarı çıktı. Bana sen de arkasından takip et dediler. Arkasından takip ettim. Hayat el-Harranî zikir ede ede gidiyor ve ayakları altında dağlar, dereler, çöller adeta kayıyordu. Sonra Harran şehrine geldik. Harran halkı henüz sabah namazını yeni kılıyorlardı."[19]

Hayat-ı Harranî Camii ve türbesi

[19] Abdurrahman Cami Nafahatü.'l-Üns min hadarati'l- Küds, , tere. Lami Çelebi, istanbul 1289, s. 612

Hayat-ı Harranî türbesi içi, mezarı.

25- **ŞEYH HÜSEYİN EFENDİ**: (Ö.1969)

Hac Kermo'lardan olan Şeyh Hüseyin Efendi Melami tarikatı şeyhidir. Asılda kadiri tarikatına dayanmaktadır. Mezarı Harran kapı mezarlığında "Seyyid Ali ibni Seyid Maksud" türbesi içinde büyük dedesi Hac Kermo Hacı Mustafa Efendinin mezarı yanındadır. 1969 senesinde vefat etmiştir. Asıl mesleği saraçlık idi.

Sayın Mahmut Gayberi'nin anlattığına göre, Şeyh Hüseyin yanına kimseyi yaklaştırmazdı. Kendisinin dostları bile, onun istediğinden fazla yanına yaklaşamazdı. Gayberi'nin Latif adındaki arkadaşından naklettiğine göre bir gün, Mevlidihalil camiinde oturdukları sırada yüzü sarılı bir adam geçiyordu. Şeyh Hüseyin Latife dönerek;

—Bu adama bir tokat at, demişti. Latif de,

—Aman Şeyhim adamı nasıl tokatlarım? Ayıp olur. Diye kabul etmemişti. Bunun üzerine Şeyh Hüseyin kendisi adama bir tokat atmıştı. Adam da ona tokat atmış. Bir Şeyh Hüseyin'den, bir tokat da adamdan, derken etrafta bunu görenler kendilerini ayırmışlar. Meğer yüzü sarılı adamın yüzü felç olmuş ağzı gözü eğrilmiş imiş. Adam bu tokattan sonra camiye girdiğinde, elini birden yüzüne atmış ve ağzının düzeldiğini görmüştü.

Yine Mevlidihalil camisinde Latif'le birlikte oturdukları bir gün, iki erkek bir de genç kadın üç Mardinli cami avlusuna girmişler ve koltuğundan tuttukları genç ve güzel kadını eyvana oturtmuşlardı. Erkekler kendileri de abdest almaya gitmişlerdi. Latif, Şeyh Hüseyin'e dönerek,

—Şeyhim, hele bu bayana bak ne kadar güzel gözleri var, demişti. Herkes camiye girdiği sırada, Şeyh Hüseyin gelerek bu kıza birkaç çimdik attı. Kız bağırıp çağırmaya başlamıştı. Fakat Şeyh Hüseyin hemen oradan ayrılıp camiye girmişti. Kız kardeşlerinin sesini duyan kardeşleri koşarak geldiklerinde, kız kardeşlerini ayakta görmüşlerdi. O zamana kadar felç olan ve ayağa kalkamayan kız kardeşlerinin iyileştiğini görünce, ona çimdik atanın kim olduğunu sorduklarında, görenler Şeyh Hüseyin olduğunu söylemişlerdi.

Şeyh Hüseyin ölmeden bir gün önce Mahmut Gayberi'ye haber göndererek bir nar alarak yanına gelmesini istemişti. Gayberi bir nar alarak Şeyh Hüseyin'in yanına giderken başka bir arkadaşı da beraber gelmişti. Şeyh Hüseyin'in Karapiyar'daki kapısı ve penceresi açık evine geldiklerinde, Şeyh Hüseyin, Gayberi'ye arkadaşının uzakta durmasını söylemiş, kendisine de içeri girmesini söylemişti. Mahmut Gayberi

içerde oturduğunda ona narın ne kadar güzel göründüğünü, acaba narın içi de böyle güzel midir? diye sordu. O da,

—Onu Allah bilir, şeyhim. dedi. Şeyh Hüseyin biraz dalar gibi gözlerini kapadı ve biraz sonra açarak,

—İçi de güzeldir, dedi. İşte o zaman her taraftan "Allah, Allah" sesleri duyulmaya başladı. Belki yarım saat her taraftan "lafza-i Celal" geliyordu. Yarım saat sonra, Şeyh Hüseyin, Gayberi'ye

—Hadi artık gidebilirsin dedi. Gayberi dışarı çıktı. Dışarıda bekleyen arkadaşına yetiştiğinde bütün vücudu titriyordu ve orada yere yıkıldı, oturdu. Bir müddet oturduktan sonra arkadaşının yardımıyla kalkarak çarşıya kadar gitti. Çarşıda tekrar kendinden geçti, ancak gözünü evde açtı. Gayberi bu olayı anlatırken, o sırada vücudunun zangır zangır titrediğini söylüyordu.

Şeyh Hüseyin'in Şeyhinin Çelebi Baba olduğu söylenilmektedir.

Şeyh Hüseyin'in Seyyid Ali ibni Maksud türbesindeki mezarı

26- **DEDE İBRAHİM EFENDİ**: (Ö.1805)

Dede İbrahim Efendinin mezarı da Mevlidihalil Camii avlusundaki türbededir. Mezarının baş dikmesinde şu bilgiler verilmektedir.

Haza kabre'l-merhum
Dede İbrahim
Bin Molla Muhammed
Nevverallahu kabrehu
Teveffa fi şehri Ramazan
Sene 1220

Dede İbrahim Efendinin babası Molla Muhammed'dir. Dede İbrahim hicri 1220 senesi Ramazan ayında (Miladi Kasım 1805 senesinde) vefat etmiştir.

Bediüzzaman mezarlığında 1795 tarihinde vefat eden Baltacı Baba'nın mezar yazısında Dede İbrahim'in hadimlerinden olduğunu bildirmektedir. Baltacı Babanın Şeyhi Dede İbrahim'in, bu zat olduğunu sanıyoruz. Her ne kadar vefat tarihi "Baltacı Baba”dan on sene sonra ise de, olabilir diye düşünüyorum.

Dede İbrahim Efendi, Mevlidihalil camiinde Kadiri tarikatı halifelerindendir.

27- **HAFIZ İBRAHİM HALİL EFENDİ**: (Ö.1921)

Devrinin evliya ve hafızlardan olan Hafız İbrahim Halil Efendi'nin kabri Ulu cami mezarlığındadır. Mezarının baş dikme taşında şunlar kayıtlıdır.

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
Tarikatı aliye-i Nakşibendiye hülafasından
es-Seyyid Hafız İbrahim Halil Efendi
ibni Abdurrahman Efendi
eş-Şehir bi-Kürkçüzade
Teveffa rahimallahu aleyhi ve tayyiballahu
Serahu ve ceala'l-Cennete mesvahu
Ve nevverallahu markedehu
Fi şehri Safer el-hayr 2
Sene 1340

İbrahim Halil Efendi hem hafız ve hem de Nakşibendî tarikatı halifesidir. Babasının adı Abdurrahman Efendidir. Kürkçüzade diye şöhret kazanmışlardır. 5 Ekim 1921 tarihinde vefat etti. Ulu cami mezarlığına defnedildi. Mezarının ayak dikme taşındaki manzum kitabe şöyledir.

Dinle gel bu kabri al ecr-i cezil
Zikreder Allah'ı bi-mesel û misil
Bunda medfun hafız-ı ayât-ı Hakk
Nur-i Hakk-ı gör değilsen ger âlil
Görmeyib fanide çün Rabb'ın beka
Hulde gönderdi hemen vech-i Cemil

Kû-yi Adn'e istemez rehber ona
Hazret-i Kur'an olur elbet delil
İrcii emr-i Celil'in gûş edib
Hatm-i enfaz eyledi Hafız Halil
Namına nam-ı Halilullah'a gel
Fevtine oldu bu tarih Celil

Hafız İbrahim Halil Efendi'nin kabri

28- **ŞEYH İSA EFENDİ**: (Ö.1968)

Evliyaullahtan biri olan Şeyh İsa Efendi'nin mezarı Bediüzzaman kabristanındadır. Mezarının baş dikme taşı bize şu bilgileri vermektedir:

el-fatiha
Haza kabr el-merhum
Tarikat-ı Nakşibendiye hülefasından
Hacı Osman oğlu Şeyh İsa Efendi
Tüvüffiye şehr-i zi'l-kade
Sene: 1388

Hacı Osman'ın oğlu olan Şeyh İsa Nakşibendî tarikatı halifelerindendir. Hilafeti Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efendiden almıştır. Hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. Hicri 1388 miladi 1968 tarihinde vefat etti.

Şeyh İsa Efendi'nin gözleri âma olmuştu. Ömrünün sonuna kadar âma olarak yaşadı. Daima oğlu elinden tutar camiye götürür, getirirdi.

Şeyh İsa Efendi gözleri sağlam olduğu senelerde kazazlık yapardı. Kendisi de Şekerci Hacı Halil Efendiyi halife bırakmıştır.

29- **MEVLEVİ ŞEYHİ İSHAK EFENDİ**: (Ö. l741'den sonra)

Devrinde Mevlevi şeyhi olan İshak Efendinin adına, Rakka valisi Rızvan Ahmet Paşa vakfiyesi şahitleri arasında rastlamaktayız.[20] Hicri, Receb 1154,(Miladi Eylül 1741) tarihli bu vakfiyede İshak Efendinin sadece Mevlevi tarikatı şeyhi olduğunu kaydetmiştir.

---

[20] Vakıflar defter no. 737, s. 218 ve 223, Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arş. No. 206, s. 779 ve 791

30- **HACI DELV-ZADE İSMAİL EFENDİ**: (Ö. 1903)

Devrinin mutasavvıflarından biri olan İsmail Efendinin mezarı Harran kapı mezarlığındadır. Mezarının baş dikme taşında şunlar kayıtlıdır.

Rızaen lillahi'l-Fatiha
Haza kabre'l-merhum el-mağfur
eş-şehir bi-Hacı Delv-zade es-saliki fi'allah
Sülük es-salikin ve hadimu's-Seccadetü'l-aliyetü
el-kadiriye ve'l-Nakşibendiye
el-müntakal min dari'l-fena ila dari'l-beka
Çarşı ağası İsmail Efendi
bin Muhammed Bozan ğafarallahu lehuma
ve'l-valideyhima sene: 1321

Mezar taşından anladığımıza göre İsmail Efendi Hacı Delv-zade yani Hacı Kovacı-zade olarak tanınmakta olan bir ailenin çocuğudur. Babasının adı Muhammed Bozan'dır. İsmail Efendi tasavvufa yönelmiş ve hem Kadiri ve hem de Nakşibendî tarikatlarında mesafe kat etmiştir. Bu iki tarikatta da yıllarca hizmet etmiş bir zattır. Kendisi aynı zamanda Çarşı ağası görevinde bulunmuş bir kimsedir. Çarşı Ağalığı, Çarşı muhafızı yerinde kullanılır bir tabirdir.[21] (1)

Çarşı Ağası Delvzade İsmail Efendi hicri 1321, miladi 1903 tarihinde vefat etmiş ve Harran kapı mezarlığına defnedilmiştir.

Delv-zade İsmail Efendi ile ilk defa Şanlıurfa'da bir Çarşı Ağası'nın ismi bilinmiş oluyor. Kovacı-zade İsmail Efendinin mesleğinin de Kovacılık olduğu muhakkaktır.

[21] Mehmet Zeki Pakalın-Osmanlı Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü İstanbul 1983, I, 330

31- **HAC KERMO**: (Ö. 1819)

Hac Kermo diye şöhret kazanmış bu Kadirî şeyhi'nin mezarı Harran kapı kabristanındadır. Devrinin âlim ve mutasavvıflarından olan Hac Kermo'nun mezar taşının baş dikmesinde şunlar kayıtlıdır.

Rızaen lillahi'l-fatiha
Küllü nefsin zaikatü'l-mevt
Sümme ileyna raciun
Haza kabrü'l-merhum
el-Hac Abdülkerim
bin el-Hac Muhammed tüvüffiye
fi şehri zi'l-ka'de 1234

İsmini ayetten sonraya yazmıştır. Kendisinin adı Hacı Abdülkerim, babasının adı Hacı Muhammed'dir. Hicri zilkade 1234, miladi 4 Ağustos 1819 senesinde vefat etmiştir.

Asıl adı Hacı Abdülkerim olan Hac Kermo, aslen Bağdatlıdır. Bağdat'ta Kadirî tarikatına mensup olan Hacı Abdülkerim Efendi, şeyhinden halifelik alınca, Urfa'ya gitmekle görevlendirilmiştir. Urfa'ya ne zaman geldiğini bilmiyoruz. Hac Kermo Hac Abdülkerim Efendi Urfa'da yerleştikten sonra bir kızı ve dört oğlu olmuştur. Kendisi 1819 senesi Ağustos ayında vefat etti.

Oğullarından biri medrese tahsili yaparak Muş kadısı olmuş, sonra İstanbul'a geçmiştir. Cemil adındaki oğlu daha çok cebir ilmi ile meşgul olmuş ve bu isimle anılmaya başlamıştır. Diğer oğlu Hacı Mustafa da babası gibi tasavvufla meşgul olmuş ve babası yerine Kadirî halifesi olmuştur. Dördüncü oğlu Bakır adındadır.[22] Hac Kermo'nun mezarı Şanlıurfalılar tarafından ziyaret edilmektedir.

Harran kapı camiinin emekli imamı Bekir Cömert hoca, Hac Kermo'nun soyundandır. Bu zatın anlattığına göre Hac Kermo Bağdadın Anarevâ denilen bölgesinden gelmiştir. Hac Kermo, Kadirilikle yetnmemiş, devrinde yaşayan Nakşibendî şeyhi Nebih Efendiden de (ö. 1789) Nakşibendî tarikatı halifeliğini almıştır. Böylece hem Kadiri ve hem de Nakşibendî şeyhi olmuştur.

[22] Cemil Cahit Güzelbey, Harran Dergisi, C. II, sayı 22

32- **MEVLANA MAHMUD EFENDİ**: (Ö. l658'den sonra)

Devrinin şeyhlerinden olan Mevlana Mahmud Efendinin adına, Halveti halifesi Ramazan Efendi Hicri Rebiülahir 1069, Miladi Aralık 1658 tarihli vakfiyesinin şahitleri arasında rastlamaktayız.[23] Hangi tarikata mensup olduğu belirtilmemiştir.

Yalnız *"Kıdvetü'l-meşayih el-kiram Mevlana Mahmud Efendi el-vaiz"* demekle, Mahmut Efendinin vaiz olduğunu ve vaazlar ettiğini de bildirmektedir.

[23] Vakıflar, defter no. 2103, s. 144

33- **ŞEYH MAHMUD EFENDİ:** (Ö. 1892)

Mezarı Mevlidihalil Camii kabristanındadır. Devrinin Kadiri şeyhlerinden olan Şeyh Mahmud Efendi'nin mezar taşının baş dikmesinde şunlar kaydedilmiştir.

Rızalillahi'l-fatiha Haza kabrü'l-merhum
er-Raci rahmeten Rabbu'l-ğafur er-Rahim
el-Mürşidü kâmil ve'ş-şeyh el-fazıl ve hadim
el-seccadetü'l-aliyetü'l-Kadiriyetü
el-Hac Mahmud Efendi bin
Sofi Muhammed intikale ila rahmetullah
Fi Rebiülahir sene 1310

Şeyh Hacı Mahmud Efendi devrinin Kadiri şeyhidir. Babasının adı Sofi Muhammed'dir. Şeyh Hacı Mahmud Efendi hicri 1310 senesinin Rebiülahir ayında, miladi 1892 senesinin Ekim ayında vefat etmiştir.

Babası Sofi Muhammed 1886 senesinde vefat etmiş olup, o da Kadiri tarikatı hadimlerindendir. Mezarı aynı caminin avlusunda ki türbe içindedir.

34- **ŞEYH MES'UD**: (Ö. 1183 den sonra)

Devrinin âlim ve mutasavvıflarından bîridir. Şanlıurfa'ya ne zaman geldiği belli değildir. Babasının adı Said'dir.[24] Şeyh Mes'ud'un türbesi ve tekkesi Şanlıurfa'nın güneyinde Urfa iç kalesinin de güney tarafına düşen tepenin üzerindedir. Mezarı bu türbenin içindedir. Halk arasında "Şıh Maksut" diye yanlış tanınmaktadır. Hâlbuki asıl adı Şeyh Mes'ud'dur. Bu türbe hem bir ziyaret yeri ve hem de bir mesire yeridir. Bahar ve güz aylarında Şanlıurfalı kadınlar buraya kıra gelirlerdi.

Evlerin bu mıntıkalara kadar yapılmasından önce buraları çimenlikti. Çok güzel ve temiz havası vardı. Kır çiçekleri açardı. Şimdi bu türbenin yanına kadar evler yapıldığından artık burası mesire olarak eski değerini ve güzelliğini kaybetti.

Türbe Selçuk mimari tarzında yapılmış olup, kubbesi yarı açık bırakılmıştır. Bu türbenin iki defa tamir gördüğü içten taraf batı ve kuzey duvarları üzerindeki kitabelerinden anlaşılmaktadır. Batı tarafındaki kitâbede Ömer Bey tarafından tamir edildiği kaydedilmektedir. [25] Kitabe şöyledir:

Cenabı Kubadlı zade Ömer Bey
Yegâne serte ser (azar der yesir)
Görünce münderis bu cayekâni
Binaya sak-i himmet etdi teşmir
Makamın Şeyh Mes'ud Veli'nin
Ziya-yı mihr-i cûdi kıldı tenvir
Cihanda bu eser oldukça baki
Ederler himmet-i pâkini tezkir
Olub dildade hatif dedi tarih
Ömer Bey eyledi bu cayi tamir

[24] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitabeleri, Dal yayınları 1985, s. 82
[25] Birinci baskıdaki tamiri yapanın asker olduğu hakkındaki yanlışlık bu baskıda düzeltilmiştir.

Anlatılan bir efsaneye göre Şeyh Mes'ud tekkesini yaparken, oradan geçen bir askerden, kendisine aşağıda gösterdiği taşı getirmesini istemiştir. İstediği taşı getiren askere de;

—Mısır'a sultan olasın, diye dua etmiştir.

Yahut Şeyh Mes'ud, yoldaki taşları temizlerken, oradan geçen bir süvari komutanının atını ürküttüğü için, komutandan birkaç kırbaç darbesi yemiştir. Fakat buna rağmen süvari subayına;

—Mısır'a sultan olasın, diye dua etmiştir. Zamanla duası gerçekleşmiş ve o subay Mısır'a sultan olmuştur. Sonra da Şeyh Mus'ud vefat edince, haberi alan bu efsanevi zat üzerine bir türbe yaptırmıştır. Anlatılan efsane bu veya buna benzer değişik ifadelerdir. Zaten bu gibi olaylarda, gerçek iyi bilinmediği için birçok efsaneler anlatılır. Bu türbe hakkında da aynı şekilde değişik efsaneler halk arasında anlatılmaktadır.

Türbenin kuzey duvarındaki kitabe ise Urfa valisi Ali Paşa tarafından 1684 tarihinde tamir edildiğini anlatan bir kitâbedir. Bu kitabe de şöyledir:

Ruha'ya vali oldu Kedhüda-yı sadrazam kim
Ali Paşa-yı adildir anın ünvan-u ma'hûdi
Ulu Cami'i şehrin ne ra'na eyledi ta'mir
Anın gibi nice hayr etmek iken dahi maksûdi
Gelüb görüb ziyaret eyledi şeyhin mezarında
Yıkılmış câ becâ gördü heman bu ca-yi mahmûdi
Hemişe hayr babında olan lütf u firâvânın
Bu Merkadde dahi icrâ edüb kıldı yine cûdi
(...) tecdid etdi himmet dedi tarihin
Yeni yapdı Ali Paşa makam-i merd-i Mes'ûdi

Hicri 1096 miladi 1684 tarihi düşürülmüş olan bu kitabede, tamirin Urfa valisi Ali Paşa tarafından yaptırıldığı kaydedilmiştir.

Şeyh Mesut'un mezarı türbenin doğu tarafında bulunan eyvanın bodrumundadır. Normal olarak eyvanın içinde tahtadan bir sanduka vardır. Üzeri yeşil bir kumaşla örtülüdür. Bu sandukanın içi boş olup eyvanın altındaki bodrumda mezar vardır. Yıllar önce şiddetli bir yağmur sonucu bodrumun doğu duvarı yıkılınca, bunun içinde beş mezar olduğu görüldü. Bunlardan biri Şeyh Mesut'un, biri kız kardeşinin ve diğer üç mezarda müritlerinin mezarlarıydı. Mezarların bulunduğu bu bodruma inecek bir kapı bulunmamaktadır. Demek ki türbe, Şeyh Mesut'un tekkesinin bodrumunda yapılmıştır. Tekkenin içinde mescidi, çilehaneleri

ve misafirler için ayrılan odaları bulunmaktadır. Herhalde üstü açık olan tekkenin tam ortasında, yağmur suyunun toplanması için bir havuz bulunmakta idi. Şimdi böyle bir havuz bulunmuyorsa da belirtileri halen göze çarpmaktadır.

Türbe ve tekke hakkındaki bu birkaç cümle açıklamadan sonra, asıl üzerinde durmak istediğim Şeyh Mes'ud'un kimliği ve görevidir. Şeyh Mes'ud'un kimliği hakkında tek bilgi, tekkesinin birkaç metre batısında kazdırdığı sarnıç üzerindeki kitâbesidir. İşte bu kitâbe şöyledir.

"Kad farağa min ameli sahrinci el-fakiru ila rahmetillahi Mes'ud ibni Said Hengel el-Nişaburi fi'l-aşereti min recebi'l-ağer. Senete tis'a ve sab'ine ve hamse mietin. ferahimallahu men dea (...) ve i'anehu ve sa'adehu ve li'cemi'i'l- müminin."

Yağmur sularını toplamak için kazılan bu sarnıcın hemen doğu duvarı üzerinde yükselen kayanın üzerine kazılmış olan bu kitâbe, hicri 579 tarihini vermektedir. Miladi tarihe çevirdiğimizde ise 1183 tarihi eder. Böylece Şeyh Mes'ud'un yaşadığı devir belli olmaktadır. Doğum ve vefat tarihleri bilinmemektedir. Kitabeden anladığımıza göre Nişaburludur ve babasının da adı Said Hengel'dir. Evet, Nişaburlu Said oğlu Mesut hakkında bu iki satırlık kitâbeden başka yazılı bir belge bulunmamaktadır. 1183 tarihinden önce Nişabur'dan Urfa'ya gelerek, bu tepelerin üzerinde bir tekke yaparak yerleşmiştir. Acaba Şeyh Mesut o kadar uzun yolu kat ederek Nişabur'dan Urfa'ya niçin gelmiştir?

Nişabur'un İslam Tarihindeki yerine baktığımız zaman 651 tarihinde Basra valisi Abdullah b. Amir tarafından İslam topraklarına katıldığını görmekteyiz. Horasan'ın en büyük şehirlerinden biri olan Nişabur, IX. Yüzyılda Horasın en ileri gelen medeniyet merkezlerinden biri olmuştur. Ekonomide ileri bir durumda olduğu gibi kültür bakımından da Horasanın merkezi durumuna gelmiştir. [26] Burada çeşitli dini akımlar bulunuyordu. Büyük âlimler ve mutasavvıflar yetiştirmiştir.[27] Nişabur'da halkın çoğunluğunun desteğini almakta olan mutasavvıfların çoğu küçük esnaf arasından yetişmişlerdi. Burada çok sayıda mutasavvıf yetişmiştir. XI. Yüzyılda yaşayan mutasavvıflardan olan Şeyh Ebu Said Ebul-Hayr, miladi 1024 ile 1035 yılları arasında

[26] Prof. Dr. W. Barthold, İslam Medeniyeti Tarihi, ter. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, T.T. K. Basımevi Ankara 1963, s. 47

[27] Mürsel Öztürk, Anadolu Erenlarinin Kaynağı Horasan, Kültür Bakanlığı yayınları Ankara 2001, s. 192

Nişabur'da bulunmuştur.[28] Büyük mutasavıflardan Kuşeyri (986–1072) ve Sülemi (936–1021) nişabur'da doğmuşlardır. XI. yüzyılda Nişabur, âlimlerin, fakihlerin, edebiyatçıların ve mutasavvıfların bir arada yaşadığı bir kültür şehri haline gelmiştir. Bu bakımdan Nişabur'a "Darü'l-İlm" adını vermişlerdir.[29]

İşte bu kitâbeyi göz önünde bulundurarak ve bazı coğrafi ve tarihi yakınlıklara da dayanarak, Şeyh Mes'ud hakkında şu görüşe varıyorum: Nişabur, İran'ın doğusunda bir şehir olup, Merv ve Buhara gibi batı Türkistan şehirlerine yakındır.

Türklerin Müslüman olduktan sonra kalabalık bir şekilde yaşadıkları bölgeler Türkistan şehirleridir. İlim ve irfan öğrenmek isteyenler, Horasan ve Buhara gibi âlim ve mutasavvıfların kalabalık olduğu bu şehirlere giderlerdi. Bu tarihlerde Türkistan'da şöhret kazanmış ve "Pir-i Türkistan" diye de isim yapmış Hoca Ahmed Yesevî'nin (ö. l166) yaşadığı devre rastlamaktadır. Hoca Ahmed Yesevî'nin: yetiştirdiği öğrenciler doğu Türkistan, Anadolu ve hatta Bulgar içlerine kadar giderek İslam dinini yaymaya çalışmışlardır. Hoca Ahmed Yesevî'nin türbesi Yesi'dedir. Kendisi Hacegan silsilesine mensuptur. Büyük bir mutasavvıf ve şair olan Hoca Ahmed Yesevinin Nakşibendî olduğu söylenildiği gibi Yeşevilik tarikatının kurucusu olduğu da söylenilmektedir.[30] Ön üçüncü yüzyılda Yesevilik Anadolu'ya girmiştir. O tarihlerde Anadolu, Selçuklular tarafından yeniliye fethedilmiş ve Müslüman Türkler büyük gruplar halinde Anadolu'ya gelerek yerleşmeye başlamışlardır. İşte Anadolu'yu Türkleştirmek ve İslamlaştırmak için Hoca Ahmet Yesevî'nin halifeleri bazen dervişleri ile birlikte küçük gruplar halinde Anadolu'ya göç etmişlerdir. Hatta Hacı Bektaşi Veli'nin bile bunlardan olduğu söylenilmektedir. Mesela Saru Saltuk diye şöhret bulan Muhammed Buharî, yedi yüz Horasan eriyle Anadolu'ya gelerek oradan Avrupa'ya Leh memleketlerine geçmiştir. Oranın halkını Müslüman etmiştir.[31] İşte bunlar gibi Yesevi şeyhleri Anadolu'nun çeşitli şehirlerine gelerek yerleşmiş ve buraları Müslüman etmeye çalışmış oldukları gibi Şeyh Mesut da 1183 tarihinden önce

[28] Mürsel Öztürk, Anadolu Erenlarinin Kaynağı Horasan, Kültür Bakanlığı yayınları Ankara 2001, s. 225

[29] Mürsel Öztürk, Anadolu Erenlarinin Kaynağı Horasan, Kültür Bakanlığı yayınları Ankara 2001, s. 234

[30] İslam Ansiklopedisi, I, 210

[31] Prof. Dr. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında îlk Mutasavvıflar, Ankara, 1966, s. 45

Nişabur’dan Urfa'ya gelerek Urfa'nın Türkleşmesine ve Müslümanlaşmasına hizmet etmiş, Ahmed Yesevi halifelerinden biridir. Ahmed Yesevi'nin ölümü ile Şeyh Mes'ud'un Urfa'da bulunuşu arasında sadece 17 yıl bulunmaktadır. Bu da görüşümüzü kuvvetlendirmektedir.

Sonuç olarak Şeyh Mesut hakkında diyebilirim ki; Nişaburlu Said'in oğlu Şeyh Mesut, Hoca Ahmed Yesevî halifelerinden biridir. Ahmed Yesevî'nin diğer halifeleri gibi, Şeyh Mes'ud da halife olunca. Hocası Ahmed Yesevi tarafından Anadolu taraflarına giderek halka İslam’ı öğretmekle görevlendirildi. Böylece Şeyh Mesut, 1183 tarihinden önce Nişabur'dan yola çıkarak Urfa'ya geldi. Urfa iç kalesinin güney taraflarındaki tepelerin üzerinde kendisine bir tekke yaptırdı. Tekkesinin yanında bir sarnıç kazarak, su ihtiyacını buradan temin etmek istedi. Bu sarnıcın üzerine de şimdi bizim okuduğumuz kitâbeyi yazmayı da unutmadı. İşte sarnıcın kazılış tarihi 1183 ve Şeyh Mesut’un geldiği memleket Nişabur. Böylece Şeyh Mesut uzun yıllar Urfa'da halkı Müslümanlaştırmaya çalışmış evliyadandır, diyoruz.

Şeyh Mesut zaviye ve türbesi

Şeyh Mes'ud zaviyesi vakfının mütevellisi Hafız Muhammed Behlül'ün berat istemesi hakkında hicri 1304 (Miladi 1887) tarihli ve 64 numaralı kayıt örneği. (Sicil, arş. No. 227

35- **HACI HAFIZ MUHAMMED EFENDİ**: (Ö. 1922)

Urfa'nın yetiştirdiği âlimlerden biridir. Mezarı Bediüzzaman mezarlığındadır. Kendisi tasavvufla ilgilenmiştir. Mezarının baş dikmesinde şunlar yazılıdır:

el-Fatiha
Haza kabr’el-merhum el-mağfur
el-alim el-kâmil el-zahid el-salih
el-hadim el-tarikati'l-Nakşiyye
el-Hac Hafız Muhammed Efendi
ibni el-Hac el-Seyyid Hasan Efendi
eş-Şehir bi-Kesko
TevefTa fi şevval sene 1340

Alim ve hafız olan Muhammed Efendi, Hacı Hasan Efendinin oğludur. Kendisi Kesko diye meşhur olmuştur. Hicri 1340, miladi 1922 senesinde vefat etmiş ve Bediüzzaman kabristanına defnedilmiştir. Kendisi Nakşibendî tarikatına hizmet etmiş ve bu tarikatta ilerlemiş bir zattır.

36- **SOFÎ MUHAMMED**: (Ö.1886)

Sofi Muhammedin de kabri Mevlid-i Halil camiinin avlusu içindeki türbededir. Mezarının baş dikmesinde şunlar yazılıdır.

Rızalillahi '1-fatiha
Haza kabre'l-merhum
Hadimi haza'l-makam el-mübarek
Sofi Muhammed bin Evliya Mustafa
Kad intakele min dare'l-fena ila dare'l-beka
bi-nidai ircii sene 1304

Sofi Muhammed'in babası Evliya Mustafa'dır. Sofi Muhammed de Kadiri hadimlerindendir. Hicri 1304 miladi 1886 tarihinde vefat etti.

37- **DERVİŞ ABDAL MUHAMMED EFENDİ**: (Ö.1814)

Yine Kadiri dervişlerinden olan Derviş Abdal Muhammed Efendinin kabri de Mevlidi Halil Camii avlusundaki türbededir. Mezar taşında şunlar yazılıdır:

Haza kabr el-merhum
Abdal Derviş Muhammed
bin Derviş Eyyub
Nevverallahu merkadihi
Fi şehri rebiül ahir
Fi sene 1229

Abdal Derviş Muhammed Efendinin babası Derviş Eyyub'dur. Hicri rebiülahir 1229 yani miladi 1814 senesi mart ayında vefat etmiştir. Babası Derviş Eyyub'un da kabri aynı türbededir.

Sayın Yasin Çiftçi'nin bana söylediğine göre Derviş Abdal Muhammed Efendi dede Osman Avni hazretlerinin babasıdır. Eğer bu zat Dede Osman Avni Efendinin babası ise, Dede Osman Avni Efendi küçük yaşta iken babası vefat etmiş demektir.

38- **ŞEYH MUHAMMED HALİD EFENDİ**: (1823–1893)

Mevlidihalil yani Dergâh camiinin kabristanında bulunan kabrinin baş dikmesinde şu bilgileri okumaktayız:

Rıza lillahi'l-fatiha
Haza kabr'el-merhum el-mağfur
el-alim el-amil ve'l-fazil
el-kâmil melcei'l-arifin
ve mürşid el-salikin eş-şeyh
Muhammed Halid Efendi eş-şehir
bi'kurrazade min hülefai
el-tarikat'i l-kadiriye ve'l-Rufaiye
ve'l-Nakşibendiye'il-Halidiye ve
el-Ziyaiye ve'l-Bekriye intakele
min Dari'l-fena ila dari'l-beka
bi'nidai ircii ila Rabbiki min...
Rabiü'l-ahir sene 1311

Şeyh Muhammed Halid Efendi hicri rebiül-ahir 1311, miladi Ekim 1893 tarihinde vefat etti. Mevlid-i Halil Camii mezarlığına defnedildi. Kendisi büyük bir âlim fazıl bir zat olduğu gibi tasavvufta da çok ilerlemiş bir Allah dostudur.

Hem Kadirî tarikatı, hem Rufai tarikatı ve hem de Nakşibendî tarikatı halifesidir. Bu gibi çok tarikat şeyhlerine "Camiü'l-Turuk" denilmektedir. Nakşibendî tarikatının Halidiye kolunun Ziyaiye ve Bekriye kolundan gelmektedir. Kendisi Kura zade diye tanınmaktadır.

Mezarı Mevlidihalil Camii kabristanında bulunan mağaranın hemen önünde yeşil boyalı bir mezardır.

Bedri Alpay'ın belirttiğine göre 1823 yılında Urfa'nın Mevlid-i Halil Mahallesinde doğdu. Kura zade ailesindendir. Tahsilini Hasan Padişah Medresesinde yaparak icazet almıştır. Ömrünü vaaz ve nasihatlerle geçirmiş muttaki bir zattır. Din ilminin yanında Kur'an-ı

Kerimi de ezberlemiş ve Kıraat-ı Seb'a ile hafız olmuştur. Bütün bunların yanında Şeyh Muhammed Halid Efendi iyi bir de şairdi. Şiirinden bir örnek:

İftirak-ı nokta-i hâlinla göz kör olmasın
Nerkis-i mestin gören mümkün mü mahmur olmasın
Ayıran senden beni bir lahza mesrur olmasın
Yetmesin maksuduna tâ kalb-i ma'mur olmasın
Dostlar gözden gönülden kimseler dûr olmasın
Sevdiğinden hasılı âlemde mehcur olmasın[32]

Şeyh Muhammed Halid Efendinin mezarı.

[32] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 77

39- **HAFIZ MUHAMMED SELİM EFENDİ**: (1785–1860)

Devrinin âlimlerinden ve hem hafız ve hem de Nakşibendî şeyhlerindendir. Kendisi hartavîlerdendir. Türbesi Dabakhane (Tabakhane) Camiinin kapısı yanındadır. Türbenin yoldan taraf yazılmış kitâbesinde şu bilgiler verilmektedir.

Hasbünallah ve ni’me’l-vekil
Kutb-i mahbub-i zaman Hafız Muhammed Hazreti
İntikal-ı Halid idi an kayyumiyeti. Sene 1277
Pirveş ihya-yi sünnet etdiği dall irsal içün
Halidîye kutb-i irşad azmi esfer u rihleti. Sene 1277
Bin iki yüz kırk iki kıyamı etmiş biri de
Azmi doksan birde çün Mevlidihalil’den firkati
Feyz ile tam latif türbesi tarihinde yaz. Sene 1298
Yaptı ferzendi Ferideddin edince leb-i himmeti.
Sene 1298

Kitâbede Hafız Muhammed Selim Efendinin kısa bir tarihçesini vermiştir adeta. Zamanın sevilen kutbu Hafız Muhammed, hicri 1277 miladi 1860 senesinde ebediyete intikal etti, yani vefat etti. Şimdi Muhammed Selim Efendi'nin şeyhinin adı da Halid, bir de ebedilik anlamına da Halid kullanılmıştır. İntikal-ı halid, hem şeyhine intikal etti, hem ebediyete intikal etti, vefat etti. Hicri 1242 miladi 1826 tarihinde şeyhi Mevlana Halid vefat etti. Hafız Muhammed Selim de Urfa da irşada başlamıştı. Hafız Muhammed Selim 1860 senesinde vefat edince kendisini Mevlidi Halil Camii mezarlığına defnettiler. Sonra bu mıntıkadan yol açılınca 1291 hicri, 1874 miladi senesinde Hafız Muhammed Selim Efendinin kabri, oğlu Hüseyin Ferideddin tarafından Dabakhane camiindeki bugünkü yerine nakledildi. Hicri 1298 miladi 1880 senesinde oğlu Hüseyin Ferideddin, Hafız Muhammed Selim Efendinin mezarı üzerine bir türbe yaptırdı.

Caminin içinden taraf türbenin üzerinde yine bir kitabe vardır ve bu kitâbede tarih düşürülmüştür. Bu kitabe de şöyledir:

Fatiha
Lailahe illallah Muhammedün resulallah
Namdaş-ı Hazret-i şeh-i şehid-i Kerbelâ
Habbeza el-hayr el-halef Hüseyin Efendi nüktedân
Sıdk ile bin ikiyüz doksan sekizde ol ferid
Eyledi teşmir Şamı saidâ himmet heman
Ve aldır defni hamiyet hâkine hürmet ile
Yapdurub bu kubbe-i pür nur ve Firdevs aşiyan
Sa'yi meşkur ola Ya Rab tali' ve bahti said
Mazhar-i lütf-i ita kılsun o Kerim û müste'an
Ber karar oldukça nüh künbedle çarh-i bî sütun
Kubbe-i valâsına olsun melaik pâsıbân
Ra'fet istimdad edüb yazdı güher tarihini
Kutbu'l-aktab Şeyh Muhammed oldu canane revan
Sene: 1277

Bu kitâbeyi Urfa şairlerinden Rafet yazarak tarih düşürmüştür. Güher tarih dediği için son mısrasının noktalı harflerinin toplamı hicri 1277 tarihini vermektedir.[33]

Urfa Salnamesi'nde (s. 111) Hafız Hartavizade Muhammed Selim Efendi'nin Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler yazdığını söylemekte ve büyük bir âlim ve Nakşibendî şeyhi olduğunu kaydetmektedir.

Hafız Muhammed Selim Efendi 1785 senesinde Urfa'da doğdu. Kendisi Hartavilerdendir. Rızvaniye medresesinde zamanın meşhur alimi Besnili İbrahim Efendi'den ilim tahsilini yaptı. Kur'an-ı Kerim'i de ezberleyerek hafız oldu. Bu sırada Bağdat Süleymaniyeli Mevlana Halid (kaddesallahu sırrahulaziz) Hac için Hicaz'a giderken Urfa'ya uğramış ve Halilürrahman medresesine inmişti. Burada Hafız Muhammed Selim'in arkadaşı Yahya Efendi'ye:

—Arkadaşın Muhammed Hafız yakında bana tabi olacaktır, demişti.

Hac farizasını eda ettikten sonra aldığı bir işaret üzerine Hindistan'daki Dehli şehrine giden Mevlana Halid, orada Abdullah Dehlevi (K.S) hazretlerine ihtisab etti. Abdullah Dehlevî Nakşibendî şeyhi olup, büyük bir evliya, Allah dostu idi. Mevlana Halid hazretlerini bir iki sene içinde yetiştirdi. Mevlana Halid, 1811 yılında Nakşibendî halifeliği icazeti alarak Bağdat'a döndü. Bu sırada Muhammed Selim

[33] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitabeleri, dal yayınları İstanbul 1985, s. 9

Efendi Bağdat’a giderek ona intisap etti. Bağdat’ta huzursuz olan Mevlana Halid, 1822 senesinde Şam'a gitmek üzere Urfa'dan geçerken Muhammed Selim Efendiye Şam'a yanına gelmesini söyledi. Muhammed Selim Efendi de Şam'a gitti.

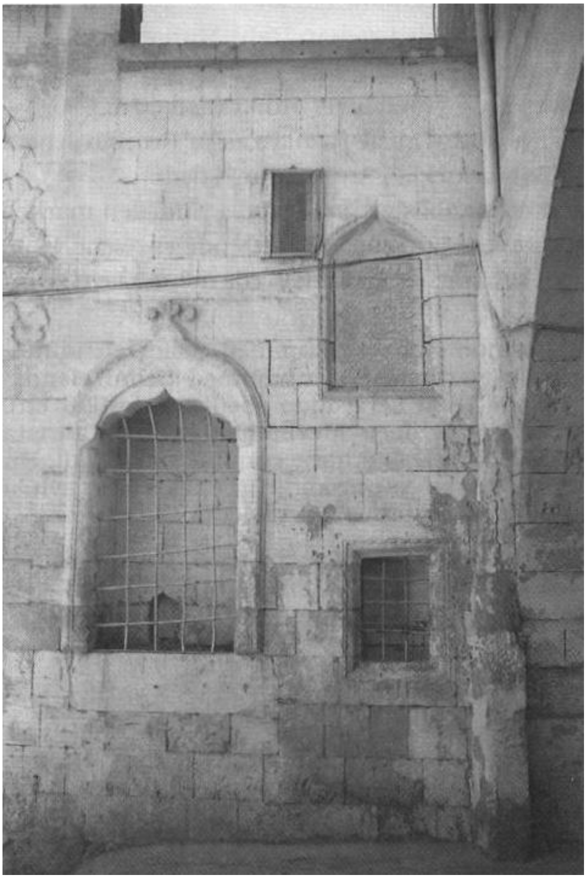
Mevlana Halid hazretlerinin ailesi kendinden bir sene sonra Şam'a gitmek üzere Urfa'dan geçerken, Mevlana Halid hazretlerinin küçük oğlu Şahabeddin Ahmed hastalanmıştı. Bir müddet Hafız Muhammed Selim Efendinin evinde misafir kaldılar. Küçük Şahabeddin Ahmed 1823 senesinde vefat etti. Kendisini Ulu cami kabristanına defnettiler. Sonra da üzerine Halep Valisi Osman Nuri Paşa tarafından 1848 yılında bir türbe yaptırılmıştır. Bu türbenin üzerindeki kitabe şöyledir:

Zamanın kutbu Mevlana-yı Halid kuddise sirruh
Otuz dokuzda hicret eyleyince Şam'a ol tuhbe
Ruha'da necl-i pâk Şeyh Şahabbeddin edüb rihlet
Geçüb o kasr-ı faniden çekildi alem-i lübbe
Muhtal kıldı esbab-ı sefer ol şame sayfiye
Beyaz tülbendten son ana hayyat kadar cübbe
Ziyaretgâh-ı ehl-i hacet kılsun işte bu ya Hû
Yapıldı üstüne nur ala nur oldu o türbe
Çıkub bir hatıf-i ğayb dedi pey Nuri pey türbe tarihin
Kafesdir tuti-i ruh-i Şahabeddin'e nev kubbe

Bu kitabenin yanında Arapça düz bir kitabe daha bulunmakta olup şöyledir:

"Dayyih şeyh Şahabeddin Ahmed Efendi bin Ğavs-i sakaleyh Mevlana ziyaü'l-milleti ve'd-din, eş-Şeyh Halid Efendi kaddesallahu taala sirrahu ve efada aleyna berektühuma, safere min Bağdad limülahakati ebihi fi'ş-Şam teveffa ve dufinaha huha. Benaha es-Seyyid Osman Nuri Paşa eş-şehir bi Şeyhzade sirruhu paşa. fi sene 1262"

Görüldüğü gibi bu kitabede de miladi 1845 senesinde bu türbenin Mevlana Halid hazretlerinin oğlu Şehabeddin Efendinin mezarı üzerine yaptırıldığı kaydedilmiştir.

Resim: 20- Dabakhane Camiinin avlusunda Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendi türbesi. (ö.1860)

MUHAMMED SELİM HAFIZIN İCAZETNAMELERİ

Hafız Muhammed Selim Efendi (k.s.), Mevlana Halid (K.S) Bağdat'ta iken yanında sülukunu tamamladı ve şeyhi tarafından Urfa'ya gönderildi. Kendisine Mevlana Halid'in verdiği Farsça hilafetnamenin (diplamanın) türkçesi şöyledir:

"Bismillahirrahmanirrahim. Allah bize yeter, o ne güzel vekildir. Biz o'na tevekkül ettik. Kardeşlerinin tarikatına ve hakikatin üzerine muhlis Hafız Muhammed Efendiye kulları irşada ve talebelerin sulükü için icazetli ve izinli gösteriyorum. Dostlardan herkes buna muktedir olmazsa ve saadete ve ariflerin şehrine ulaşamaz. Halkın rağbetine düşerse ve gayesinden saparsa, asla irşadla alakası kalmaz, vesselam, kelamın sonu. Kulların en zayıfı Halid Nakşibendî el-müceddidî."[34]

Mevlana Halıd (k.s.) hazretlerinin Hafız Muhammed Selim Efendiye verdiği Farsça icazetin yani hilafetnamenin (diplomanın) farsça okunuşu şöyledir.

"Bismillahirrahmanirrahim.
Hasbünallah ve ni'me'l-vekil ve alaallahi tevekkelna birader-i tarika ve muhlis ala'l-hakika hafız Muhammed Efendira be-irşad-i ibad ve teslik-i tullab mücaz ve me'zun nümûdim. Herkes ez yaran in nâtüvan be şehr-i ürefa varid mişavend be terğib-i halk bırafted ma'zuvaliye meşğul başed asla alaki irşad nekünend vesselam hitam el-kelam.
Ed'af el-ibad Halid Nakşibendî el-müceddidi."[35]

Bu Farsça icazetname de tarihsizdir. Mevlana Halid (k.s) hazretlerinin Muhammed Selim Efendiye (k.s) biri Farsça diğeri Arapça olmak üzere iki icazetname vermiştir. Şimdi verdiğimiz Farsça icazetnamesi oldukça kısa ve sade bir dille kaleme alınmıştır. Hâlbuki Arapça olarak kaleme alınmış olan icazetnamesi ise, daha uzun ve daha edebidir. Farsça icazetnamenin altında yalnız imzası bulunmakta olup, Arapçasında imzanın yanında mührü de yer almaktadır. Her iki icazetnamenin asıl metinleri Sayın Dr. Burhan Vural'ın arşivinden örnek olarak alınmıştır. Hafız Muhammed Selim Efendi'nin icazetleri ve bazı mektupları, akrabaları tarafından bir sandık içinde şimdiye kadar muha-

---

[34] Yrd. Dç. Dr. Yakub Çiçek, Şemsu's-Şümus, İstanbul 1987, s.110
[35] Belge no. l

faza edilmiştir. Mevlana Halid (k.s)'in Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendiye verdiği icazetin Arapça okunuşu:

"Bismillahirrahmanirrahim.

el-Hamdülillahi hamden yertadihi li-cenabihi ve's-selatü ve's-selamü ala ecelli menistefa li-vahyihi ve hitabihi hilafetüllahi fi halikatihi Muhammedin ve ala alihi ve ashabihi. ve badü fakat eceztü el-ahfillah ve'l-muhibbu li-vechillahi'l- müeyyedü bi-imdadi sadati't-tarik en-Nakşibendi Hafız Muhammed Efendi zadallahu teala bimennihi derecatihi ve ahvalihi ve asbağa ala'l-mü'minine füyudehu ve nevalehu bi'telkini'z-zikr ve'1-teveccüh ve'l-irşad fi't-tarikat'il-aliyet'l-Nakşibendiye kaddasellahu esrare mevaliha ve kata'a dabire hussadine leha. Ba'de macerebtü ta'sire nazarihi li'l-tullab ve hüsne iktidarihi ala ilkai'l-envar ba'de refil-hicab ve ma eceztü illâ ba'de'l-isticazeti min sadati'l-silsileti'l-aliyye ve'l- istihareti'l-şer'iyyeti'n-Nebeviyye ve'l-yağtenim sohbetehu küllü men yundu el-tesebbüte bi-tarikati'l-evliya ve edmeneli külli men yülazimu emrehu ve hidmetehu en yenale ma lâ yu-hitu bihi aklü-l-ukala ve takassere anhu ilmü'l-ülema ve usihi bitemessük bi'l-kitabi ve's-sünneti ve'l-emri bi tashihi'l-akaidi bi-mukteda arai ehli sünneti elezinehümü'l-firkatül- naciye ala ma atbaka aleyhi eimmetü'l-keşfî ve'l-vicdan ve ûsihi bi-tevkir hamelete'l-Kur'an ve'l-fukaha ve'l-fukara ve bi-selameti'l-sadr ve bi-samahati'l-nefs ve bi-sehaveti'l-yed ve beşaşeti 1-vech ve bezli'1-neda ve keffı'l-ezâ ve's-safhi an asereti'l-ihvan ve'n-nasihateli'l-esağjri ve'l-ekâbir ve terki'l-hüsumat ve terki't-tema' ve bi'l-itimadi fi kadai'l-havaic ilallahi (c.c) feinnehu lâ yûdiû men âvvela aleyhi ve en la yercüve ennecate illah fi's-sıdki velâ e1-vüsule ilallahi taala illa fi't-tiba'i Muhammedin sallallahi aleyhi ve ala alihi ve sahbihi ve sellem ve enlâ yezünne ennehu efdale min ahadin bel lâ yerâ li-nefsihi vücuden ve küllü men yetetavelü aleyhi bi'n-nemimeti ve'l-hasedi yüfevidü emrehu ilallah. Ve lâ yetekellefü fi ref'ü şerrihi bi'l-himmetin, Feinne meşayihe hazihi't-tarika ricalen tetedekdekü fı himemihim el-cibal, feinşaü kala'û (bir kelime okunamadi) bi-kudretillahi taala fi esra'i ma yekünü ve sallallahü ala'n-nebiyi'l-ümmi Muhammedin ve ala alihi ve sahbihi adede halkihi ve rida nefsihi ve zinete arşihi ve midade kelimatihi ve selleme teslimen kezalike ve'l-hamdülillahi rabbi'l- alemin.

Ve ene'l-fakir el-miskin Halid el-Nakşibendî el-müceddidi el-müzhiri sûmiha bi'l-fadli'l-cemim mine'l-Mevla el-kerim.

Mühür

Halidi el-nakşibendi el-Müceddidi, el-kadiri,

el-Sühreverdi, el-kübrevi, el-Çeşti”[36]

Mevlana Halid (k.s) hazretlerinin, Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendi'ye verdiği tarihsiz arabça icazetin Türkçe tercümesi şöyledir.

“Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'ın zatına yaraşır şekilde O'na hamd ederim. Salât ve selam, vahyine ve hitabına seçtiği en şerefli resulu ve insanlar arasında Allah'ın halifesi olan Muhammed'e ve aile ve ashabına olsun.

Allah için sevdiğim din kardeşim, Nakşibendî tarikatı sadati tarafından teyid olunmuş Hafız Muhamed Efendi'ye - Allah kendi fazliyle onun derecesini ve hallerini arttırsın ve mü'minlere feyzini ve rahmetini ihsan etsin- zikri telkin, nasihat ve irşad etmek üzere yüksek Nakşibendî tarikatında yetkili kılarak, -Allah bu tarikatın mensuplarının sırlarını kutlulasın ve onu çekemeyenlerin de çekememezliklerini ortadan kaldırsın - onun talebeler üzerindeki nazarlarının etkisini ve nurlarını arttırmasını tecrübe ettiğim vakit, hicab perdesinin de kalkması ile ona icazet (izin) verdim. Bu icazeti tarikat silsilesi sadatının izni ile ve sünnet olan şer'i istihareden sonra verdim.

Velilerin tarikatında sebat isteyen kimse, onun sohbetini ğanimet bilsin. Onun emrine ve hizmetine bağlanan kimseler, akıllıların erişemediği ve alimlerin yetişemediği makamlara ulaşırlar. Ona kitab ve sünete sarılmayı, akidesini ise vicdan ve keşif ehli imamlarının ittifakı ile fırkai naciye (kurtulanların gurubu) olan ehlisünnet reyine göre düzeltmesini tavsi ye ederim. Yine ona, Kur'an ehlini, fakihleri ve fakirleri saymasını, kalb selametini ve nefis müsamahasını, cömertliği, güler yüzlülüğü, iyilikseverliği, eziyet vermemeyi ve kardeşlerin kusurlarını bağışlamayı, küçüklere ve büyüklere nasihat etmeyi, düşmanlığı bırakmayı, tamahkârlığı terketmeyi ve ihtiyaçlarını gidermek için yalnız Allah'a güvenmeyi tavsiye ederim. Zira Cenab-ı Allah kendisine güvenenleri unutmaz.

Kurtuluş doğrulukta, Allah'a ulaşmayı ise ancak Muhammed (S.A.S)'e tabi olmakta ümid etsin. Kendisinin hiçbir kimseden daha faziletli olduğunu zannetmesin. Bilakis nefsini yok bilmesi gerektiğini kabul etsin. Haset ve çekememezlikle birisi kendisine hareket ederse onu Allah'a havale etsin. Onun şerrini defetmek için çaba sarfetmesin. Çünkü bu tarikatın meşayihi öyle kimselerdirki, diledikleri takdirde Allah'ın izniyle en kısa zamanda dağlar bile onların himmetiyle yerle bir olur.

[36] Belge no. 2

Allah'ın yaratıkları sayısınca, nefsinin rızası ve arşının ağırlığınca, kelimeleri miktarınca selat ve selam ümmi olan peygamber Hz. Muhammed'e ve aile ve ashabına olsun."

"ve Ben fakir ve miskin Halıd el-Nakşibendî el-müceddidi el-müzhiri sûmiha bi'l-fadli'l-cemim mine'l-Mevla el-Kerim."

İmzasından sonra şu kelimelerin yazılı olduğu bir de mühür vardır:

"Halid el-nakşibendi el müceddidi,
el-Kadiri, el Sühreverdi, el-Kübrevi, el-Ceşti."

Çünkü Mevlana Halid, Nakşibendiden başka diğer dört tarikattan da hilafet almıştır. Ve bu tarikatlerden de hilafet vermektedir.

Mevlana Halid, Muhammed Selim Efendiye hilafet verdikten sonra ona,

— Ey Hafız, günde sana kaç kuruş yeter? Diye sorduğunda, Muhammed Selim Efendi,

— Ben fakire elli kuruş, yeter. Diye cevap verdi. Mevlana Halid'da,

— Hafız oturduğun örtüyü kaldır, altında elli kuruş görürsün, onu al, ihtiyaçlarına harca, dedi. Gerçekten her sabah namazından sonra minderinin altından elli kuruşu alır ve ihtayıcını bu parayla görürdü.

Urfa'da irşada başlayan Hafız Muhammed Selim Efendinin tesbit edebildiğim halifesi, Harputlu Ali Beyazde Efendidir. Nakşibendî tarikatının Halidiye kolunun ilk Urfalı halifesi olarak Urfa'da yaşayan Hafız Muhammed Selim Efendi 1860 senesinde Urfa'da vefat etmiştir.

MUHAMMED SELİM HAFIZ'A GELEN MEKTUPLAR:

Muhammed Selim (k.s.) Efendi, icazetini alıp, Bağdattan Urfa'ya geldikten sonra, kendisine bazan şeyhi Mevlâna Halid (k.s.)'dan bazan da diğer halife arkadaşlarından mektuplar gelmiştir.

"Benim Sultanım,

el-ezel biaşki kable'l-ayn ihyana mantukunca birader-i azizim, Hafız Muhammed Efendi'den evsaf-ı hamideniz guşzed-i fakiranem oldukda muhabbetiniz kalbimde caygir olmuşdur. Me'muldur ki bu fakiri dua-yi hayr ile yâd ve gâh gâh irşad-ı müraselat ile şad buyurasız. Vesselamu aleyküm. 10 Muharrem 1236

imza

el-fakir Muhammed Efendizade

Mühür
Hasan bin Muhammed Halıdî"
Açıklaması:

Benim Sultanım,
Yaşamımızdan önceki ezeli aşk mantıkınca kiymetli biraderim. Hafız Muhammed Efendi'den övülen vasıflarınız bu fakirin kulağına ulaştığından beri, muhabbetiniz kalbimde yer etmiştir. Bu fakiri hayırlı dualarınız ile hatırlamanız ve arada bir mektuplarınızla irşad ederek şad etmeniz arzumdur. Vesselamü aleyküm.10 muharrem 1236 (miladi 18 Ekim 1820)

Mektubun kenarındaki yazı:
"Ol tarafta olan ahibba ve taallukatınıza umumen ve hususen faziletlü sultanımız Kurra el-Hac Mustafa Efendi hazretlerine selam ve dua-i fakiranemi tebliğ buyurasız."
Açıklaması:
Genel olarak o taraflarda olan dostlara ve akrabalarınıza, özel olarak da sultanımız Kurra Hacı Mustafa Efendi hazretlerine selam ve bu fakirin dualarını ulaştırınız.

Mektubun üst köşe yazısı:
"Ve gerekdir ki, Hafız Muhammed Efendi'nin memur olduğu işde, ziyadesiyle itina ve himmet eyleyesiz. Mucib-i saadeti dünyevi ve uhrevi olduğunu muhakkak bilesiz, vesselam"[37]
Açıklaması:
Hafız Muhammed Efendi'nin memur olduğu işde kendisine çok dikkat ve özen göstermeniz gerekmektedir. Bunun dünya ve ahiret saadetini kazanmak için gerektiğini muhakkak bilmelisiniz, Vesselam.

Yukarıdaki belge Hafız Muhammed Selim Efendinin 1820'den önce henüz Mevlana Halıd (k.s) Bağdad'da iken Yanına gitmiş ve halifelik almış olduğunu ispatlamaktadır. Çünkü Muhammed Selim Efendi, Mevlana Halıd (K.S) Hindistan'dan Bağdad'a geri döndüğünü duyduğu zaman hemen Bağdad'a giderek ona intisap etmiş ve bir müddet sonra seyri sülukunu tamamlayarak hilafet almıştır. Böylece 1820'den önce Urfa'da görev yapmak üzere Urfa'ya yerleşmiştir.

[37] Belge no. 3

"Benim kurre-i basire ve ibtihacım Hafız Muhammed Efendi.

Tarafımızdan sual olunur ise mah-ı rebiülevvelin isnasında mah-ı felek-i velayet ve mihr-i asuman-ı dirayet mürşidimiz –edamallahu zilale irşadehu ala mefarik el-talibin- hazretlerinin hizmet-i zi-şereflerine azimet tahrir-i fayihadan bir müddetdir devlet-i visalleri ile kalbimiz ihya ve hakpa-yi iksir-asaları ile çeşmimiz binadır. Siz dahi eğer gelmeye niyyet ve mülükütü iştiyakınız var ise emr-i aliyeleri böyledir ki, tavakkuf etmeyup aceleten bu tarafa gelesiz. Amma gerekdir ki, ol tarafda her ruze kıraet olunan hatm-i kelamullahı şerif ve hatm-i hacegan asla sizden sonra muattal olmaya, bu defa taraf-ı zi-şereflerinden hatt-ı mübareki ile sini için bir kağid tahrir buyurub derun-i varakada irsal olundu. Ve mahdumumuz Şeyh Abdulvahhab bu tarafa vüsulünden sonra mürşidimiz –ruhena fedahu- hazretlerinden sizin için celb-i eltaf ve a'taf-ı vafire edüb –cezahullahu hayren- bundan sonra mahsus kâğıdı tarafınıza gelir ve pey ender pey tarafımıza irsal olunan kayme ve hediyeleriniz vasıl oldu. Heman ğayet ihtiyat üzere olub mebada Hüda nehaste, mürşidimiz –ruhena fedahu- hazretlerinin inkidar-ı hatırı-ı şerfilerine bais olan emre ikdam eyleyesiz. Pederinize ve Hafız Muhammed Yahya'ya selamımızı ber vech-i ahsen tebliğ eyleyesiz. Bu tarafda mahdumumuz Şeyh Abdulvahhab ve Şeyh Muhammed Firaki ve Molla Muhammed Nikayi size vufur üzere selamları vardır. Rica budur ki, her bar bu fakiri dua-yı hayr ile yâd eyleyesiz. Biz dahi vaki oldukça sizi yâd ederüz.

Vesselamu aleyküm ve rahmatullahi ve berekatuhu. Fi 22 cemazielevvel 1237(Miladi 16 Şubat 1822)

El-Fakir Muhammedzade Hasan Efendi."[38]

Açıklaması:

"Benim gözümün nuru, sevincim Hafız Muhammed Efendi.

Eğer bizden taraf soracak olursanız, rebiülevvel ayının ikisinde, velilik gögünün mehtabı ve zekâ semasının güneşi mürşidimiz –Allah onun talebelerinin başı üzerinde irşad gölgesini daim eylesin- hazretlerinin şerefli hizmetlerine gitmekle, bir müddetten beri ona kavuşmanın zenginliği ve o güzel kokulu nesneyi yazmakla kalbimiz ihya oldu. İksir gibi olan ayağının bastığı toprakla da gözümüz görür oldu. Eğer sizin de gelmeye niyetiniz ve buluşmaya arzunuz varsa, yüksek emirleri böyledir ki, Durmayıp acele ile buraya gelesiniz. Fakat siz geldikten sonra o taraflarda her gün okunan Kur'an-ı Kerim hatmi ve Hacegan hatminin asla bırakılmaması gerekmektedir. Bu defa şerefli

[38] Belge no. 4

mürşidimizin mübarek yazısiyle ayrı bir kâğıda sizin için yazdığı not, aynı mektup içinde gönderildi. Oğlumuz Şeyh Abdulvahhab'ın bu tarafa yetişmesinden sonra, mürşidimiz –ruhumuz ona feda olsun- hazretlerinden sizin için çok iyi muameleler ve şefkatler istedi. —Allah ona hayırlı mükâfatlar versin – Bundan sonra özel olarak yazdığı mektup size yetişir. Arka arkaya tarafımıza gönderilen para ve hediyeleriniz bize ulaştı. Ancak çok dikkatli olun. Allah etmesin mürşidimiz – ruhumuz ona feda olsun – hazretlerinin olmaya ki hatır-ı şeriflerinin incinmesine sebeb olan emre çalışasınız.

Pederinize ve Hafız Muhammed Yahya'ya selamımızı en güzel şekilde söyleyiniz. Bu tarafda oğlumuz Şeyh Abdulvahhab ve Şeyh Muhammed Firaki ve Molla Muhammed Nikayi'nin size çok selamları vardır. Rica budur ki, her defa bu fakiri hayırlı dua ile hatırlayasınız. Bizde yeri geldikçe sizi yâd ederiz. Vesselamu aleyküm, Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun.22 cemazielevvel 1237 (miladi 14 Şubat 1822)

El-Fakir Muhammedzade Hasan Efendi."

Hafız Muhammed Selim Efendiye, yine Mevlana Halid (k.s) başka bir halifesi Hasan Muhammed Efendizade'nin Bağdat'tan gönderdiği son mektub olduğu sanılmaktadır. Muhammed Selim Efendinin eğer gelmek istiyor ise, Urfa'da tarikat hizmetini aksatmadan yerine getirilmesi işini sağladıktan sonra gelmesini belirtiyor. Yine tekkeye gönderilen yardım paralarının ellerine ulaştığını da bildiriyor.

Hafız Muhammed Selim Efendi'ye Mevlana Halıd-ı Bağdadî (k.s.)'in gönderdiği mektup:

"Muhlis canfeşanımız Hafiz muhammed Efendi,

İrsal kılınan mekatibiniz vusul bulub irşad-ı tarikatda pa ber ca-yi istikamet olub, selamet ve istikamet üzere ola. Ve Derviş Kasım-ı Kürdi irşad ile mezun ve murahhas değildir. Bivech-i mine'l-hukuk ne Ruha'da ve ne mahalli aherde irşada taarruzu makbulumuz olmadığını, ifadesi inzimamiyle merkum Kasım'a dahi irşaddan men içün müekkid tenbih ve tahzire müştemil işbu mektupda mesturen bir varaka tahrir ve irsal olunmuşdur. Ve eğer edebinde müstekinn olur ise ne mani' sair müridlere göre kendüye terbiyet ve hüsnü nazar edüb varakamızı merkume iraet ve tenbih buyurub zinhar hiçbir mahalde emr-ı irşada ne Abdulkadir'in izniyle ve ne kendi hudunun hevesiyle taarruz ve tesaddi etmesün. Eger isğa etmedi ise tarikadan metrud ve meb'ud olduğunu

meczum bilsün. Rahimahullahu emren arefe kadruhu ve lem yetaadde tavruhu. Vesselam.

Ad'af el-ibad Halıd-ı Nakşibendî el-müceddidî"[39]

Açıklaması:

"Samimi ve fedakârımız olan Hafız Muhammed Efendi.

Gönderilen mektuplarınız yetişti. Tarikat irşadında istikamet üzere bulunup, selamet ve istikamet, doğruluk üzere olunuz. Derviş Kasım-i Kürdi, irşad ile izinli ve ruhsatlı değildir. Bu hukuk bakımından ne Urfa'da ve ne de başka bir bölgede irşadda bulunmasını kabul etmediğimizi tekrar tekrar ifade ettik. Kendisine işaret edilen Kasım'a da irşaddan men için tekrar tekrar tenbih ve ikazımızı belirten yazılar, bu mektupta ayrıca bir kâğıda yazılarak gönderilmiştir. Eğer edebi ile saklanır oturur ise bir mani yoktur. Diğer müridlere göre kendini terbiye etsin ve güzel görünümlü olsun, mektubumuzu adı geçene gösterip tenbih edin. Kesinlikle hiçbir yerde irşad emrine ne Abdulkadir'in izniyle ne de kendi isteğiyle katılmasın. Eğer söz dinlemezse tarikattan tart ve uzaklaştırılmakla cezalandırıldığını bilsin.

Kulların en zayıfı Halıd-ı Nakşibendî el-Müceddidî"

(arka sayfadaki, zarfın üzerindeki yazı)

Bismihi Teala

Hala Rakka'da mesned nişin-i irşad tarikai aliye-i Nakşibendiye Hafız Muhammed Efendi el-Nakşibendi huzuruna.

Mürşid-i pâk

1242 (M. 1826-27)

Mevlana Halid (k.s) hazretlerinin Hafız Muhammed Selim Efendiye gönderdiği 1826-27 tarihli son mektuplarından biri olan bu belgede, tutumunu beğenmediği Kasım Kürdi adındaki bir dervişinin irşad izninin bulunmadığını belirtmektedir. Onun için eğer irşada teşebbüs ederse engel olunmasını emretmektedir.

Hafız Muhammed Selim Efendi'ye, Muhammed Efendizade'nin gönderdiği bir mektup:

"Benim azizim Hafız Muhammed Efendi.

Ben dahi sizi görmeye çok muştakım. Hazreti Hak (c.c.) mahz-ı fazl u keremi ile mulakat-ı saniye nasib eyleye. Bu defa irsal olunan kaymeniz

---

[39] Belge no. 5

gelüb vusul buldu. Tarvih-i tarika-i âliye ve sizin selametinize muhtevi olduğundan böyle bir surur ve feraha bais olduki tahrir-i benan ile beyan olmaz. Hususen pederinizin tarikatımıza duhulu az'af ile ibtihace mucib olub, şartı istikametdir. Cenab-ı Mazhar kuddise sırrahu'l-aziz buyurmuş: Bir ehli istikamet feyz-i nazıl muhakkak mazhar semen-i Nebi tercih görünüz, durmayınız ve hazreti Hak (c.c.) ve Feyyaz-ı Mutlak-ı amm-ı nevale size ve bize ve sair biraderlere tarikatdaki ayn-ı şeriatden ibaretdir. Tevfik-i istikamet inayet buyura.

İrsal olunan mektuplarınız Musul'da bazı süfehalar eline düşüb, löklerini fekk, bade'l-kırae istihza ve ta'n ve zemme-leb-ala olmuşlar, min bade bu makule ibaretler kiziyade tazime dalldır. Asla ve kat'a yazmayasız. Hususen "ruhi ve ruhe'l-âlemin fedahu" ibaretini eğer bir dahi yazar iseniz, mürşidimiz edamallahu zilalu irşaduhu hazretleri'nin hatır-ı şerifleri mükedder olacağı yakin bilesiz. Ve gerekdirki bundan sonra mersul olan kâğıdınızı her bi-ser u pa ve ğafil ve bi-haber kimesneye teslim eylemeyesiz. Ya etrafda olan başka hülefalar gibi mahsus bir mazbut ve rahrev bir âdem yahud bu tarafa gelen bir emin ve akil kimesne ile gönderesiz. Kâğıdınızın dahi ibaratı böyle olsun ki âlimde bir şakkada tahriren sizin için irsal olunmuşdur. Egerçi şimdi bu fakir serapa taksir Erbil'de sakindir. Amma mürşidimiz müdamallahu zilalu irşaduhu hazretlerinin bir emirnamesi varid olub ki tarafımızdan sizin sabık el-zikr olan şeylerden imtina'ınız içün tahrir oluna ve varid olan emirnamenin nushası biayniha tarafınıza irsal olundu. Lede'l-vusul malumunuz olur ve mürşidimiz kaddese sırrehu'l-aziz hazretlerinin size tahrir olunan mektubu dahi irsal olundu. Ve Derviş Muhammed Kasım'a dahi bir mektub tahrir olunmuşdur. Ve tarafımızdan Şeyh Abdulkadir Dimlani'ye bir kağıd tahrir olunmuşdur. Mahallerine ulaşdırasız. Tul-i kelamdan bir netice zuhura gelmez. Hayre'l-kelam ekall ve dill mantukunca eger bundan ziyade tahrir olunmasa mani degildir. Gerekdirki hususen bizi dua-yı hayr ile yâd eyleyesiz ve keşf ve idrak sahiblerine böyle efham etmeyin ki maksud budur. Belki çok vaki olur ki maksuda hicab olur. Her çi ğayri ez Hak an maksud nist. Tığ-ı la-berkeş an ma'bud nist.

Ve's-selamü aleyküm ve rahmetu ilahi ve berekatuhu."

El-Fakir Muhammed Efendizade.[40]

Açıklaması:

"Benim azizim Hafız Muhammed Efendi.

[40] Belge no. 6

Ben de sizi görmeyi çok arzuluyorum. Hazreti Allah (c.c.) özellikle kendi lütuf ve ihsanı ile tekrar kavuşmayı nasib eylesin. Bu defa tarafınızdan gönderilen kayme (para)niz gelip yetişti. Yüce tarikatın kokusu ve sizin selametinizi ihtiva ettiğiden, böyle bir sevinç ve gönül açıklığı, ferahlığına sebeb olduki, dilin anlatması ve parmakların yazması ile anlatılamaz. Özellikle pederinizin tarikatımıza girmesi, kat kat sevincimize sebeb oldu. Ancak bunun şartı istikamettir (Dosdoğru olmak). Cenabı Mazhar (Şeyh hazretleri) –Allah onun kiymetli sırrını kutsallaştırsın, mübarek etsin- şöyle buyurmuştur: Bir ehli istikametin nazıl olan feyzi bereketiyle muhakkak Nebi'nin beğenisine ulaşır. Ve onu tercih ediniz, durmayınız. Ve Hazreti Hak ve mutlak olan Cenabı Hak (c.c.), genelde verdiği yiyecek rızık size, bize ve biraderlere tarikattaki aynı şeriattan ibarettir. Bize, özenerek istikamette uyğunluğu versin.

Gönderdiğiniz mektuplarınız Musul'da bazı aşağılık kimselerin eline düşmüş. Bu aşağılık kimseler mektupların mumlarını açmış, okuduktan sonra alay etmiş, sövmüş ve ağız kirleten kötü sözler söylemişlerdir. Bundan sonra bu çeşit aşırı tazim, hürmet gösteren sözleri asla ve asla yazmayınız. Özellikle (ruhum ve âlemin ruhu ona fedadır) ibaresini eğer yazarsanız, mürşidimiz-Allah onun irşadının gölgelerini daim kılsın- hazretlerinin şerefli hatırlarının çok üzüleceğini yakinen bilmelisiniz. Gerekki bundan sonra gönderdiğiniz kâğıdınızı, aşağılık ve perişan ve ğafil ve habersiz kimseye teslim etmeyesiz. Ya, siz de diğer halifeler gibi bir özel sağlam ve yol gidebilen bir kişiye, yahud bu tarafa gelen emin ve akıllı bir kimse ile gönderiniz. Kâğıdınızdaki ibareler de böyle olsun ki, bilgi edinmeniz için, bir parça da yazılarak size gönderilmiştir. Şimdi başdan aşağı kusurlu olan bu fakir Erbil'de oturmaktadır. Amma mürşidimiz –Allah onun irşadının gölgelerini daim etsin- hazretlerinin bir emirnamesi geldi ki tarafımızdan sizin yukarda hatırlatılan şeylerden kaçınmanız için yazılmış ve gelen emirnamenin nushasının bir kopyası da tarafınıza gönderildi. Ulaştığı zaman bilginiz olur. Ve mürşidimiz (k.s.) hazretlerinin size yazılan mektubu da gönderildi. Derviş Muhammed Kasım'a da bir mektup yazılmıştır. Yine tarafımızdan Şeyh Abdulkadir Dimlani'ye de bir mektup yazılmıştır. Mahallerine ulaştırınız. Uzun sözden bir sonuç çıkmaz. Sözün hayırlısı kısa ve gönül mantıkınca bundan daha uzun yazılmamalıdır. Gerekdir ki özellikle bizi hayır dua ile hatırlamalısınız. Keşif ve idrak sahiplerine böyle anlatmayın ki maksat budur. Belki çok zaman olur ki maksat gizlenir. Hak'tan başka ne varsa, o maksat değildir. Kınından çekilmemiş

kılıç da maksat değildir. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

El-fakir Muhammed Efendizade"

Sayfanın yan tarafındaki yazı:

"(...) Efendi tarafından asla bir şey tahrir etmemişsiz. Selamımızı kendine isal eyleyesiz. Egerçi mürşidimiz (k.s.) hazretlerinin bize olan mektubu irsal olundu deyu, tahrir olunmuşdur. Amma münasib görülmedi. Sultanım Hidayetullah Efendi hazretleri içün irsal olunan akçadan yedi riyal noksan geldi. Zahiren hikmeti, ya altunun bu tarafda noksan geçdigindendir, ya başka şey olduğun bilmedik. Derviş Hüseyin Erbil'dedir. Size vüfur-i iştiyak üzere selamı vardır. Ve's-selam. Ahval-ı batıniyenizden celle mücahedeniz nefi hazarat ola."

Açıklaması:

"(İsim okunamadı) Efendi tarafından asla bir şey yazmamışsınız. Selamımızı kendisine ulaştırınız. Her ne kadar mürşidimiz (k.s.) hazretlerinin bize olan mektubu gönderildi diye yazmışsınız, amma münasib görülmedi. Sultanım Hidayetullah Efendi hazretleri içün gönderilen akçeden yedi riyal eksik geldi. Bunun açık sebebi, ya altının bu tarafta noksan geçtiğindendir, ya da başka birşeyden mi olduğunu, anlayamadık. Derviş Hüseyin Erbil'dedir. Size çok çok arzularla selamı vardır. Ve's-selam. Batıni hallerinizden yüce ve aziz olan çalışmanız sınırlanmasın."

Muhammed Efendizadeden Hafız Muhammed Efendiye gelen bu mektubta, bazı terimlerin kesinlikle kullanılmamasını istemektedir. Eğer kulanılırsa şeyhleri Mevlana Halid (k.s) hazretlerinin çok üzüleceğini belirtmektedir. Ayrıca yoldaki bazı sefih ve eşkiyanın gelen adamları yakalayarak, ellerinden mektupları aldıklarını ve açarak okuduklarını, daha sonra da alay ve istihza ettiklerini yazarak, mektup gönderdikleri adamı iyi seçmeleri gerektiğini bildirmektedir.

Mevlana Halıd (K.S) hazretlerinin başka bir mektubu da şöyledir.

"Benim manzurum Hafız Efendi,
lztırab-i tamame mütezammın irsal olunan arızanız gelub vasıl oldu. Heman size işaretimiz budurki me'mur olduğunuz emre geregi gibi ihtimam edüb zerre kadar sünnet-i seniyyeye muhalif olan emre ikdam

etmeyesiz. Ve muhakkak bilüb ne mikdare gibi ittiba'i şer’ ziyade ola, tarika-i aliyede makbuliyet ziyade olur. Vesselam.

el-aciz ad'af Halıd-ı Nakşibendi"[41]

Açıklaması:

Benim begendiğim Hafız Efendi,

Tamamen sıkıntılarınızı belirten gönderdiğiniz dilekçeniz gelip bize yetişti. Hemen size işaretimiz budur ki; Memur olduğunuz emre özen gösteriniz. Sünneti seniyyeye aykırı olan emirlere, işlere zerre kadar itibar etmeyiniz. Bunu muhakkak biliniz ki, ne kadar çok şeriate tabi olursanız, bu yüce tarikatta o kadar çok makbul olursunuz. Ve’s-selam.

Aciz ve zayıf Halid-ı Nakşibendî el-müceddidi

Mektup tarihsizdir.

Bu mektubunda Hafız Muhammed Efendinin zor durumda kaldığı bazı meseleler hakkındaki sorusuna verdiği cevabî mektubunda sünnet-i seniyyeye aykırı davranmamasını, şer'i şerife ne kadar çok uyulursa, tarikattaki makbuliyeti de o kadar çok olacağını belirtmektedir. Bundan anlaşıldığına göre, Muhammed Selim Efendi, Urfa’da irşada başladığı sırada bazı güçlüklerle karşılaşmış ve bu güçlükleri şeyhine bildirilmiştir.

Sayın Dr. Burhan Vural bey'den aldığım bilgiye göre Hafız Muhammed Selim, kendisinin dedesinin dedesidir. Muhammed Selim Efendinin; Hacı Mahmut Efendi (Dr. Burhan Vural'ın babasının dedesidir) Mustafa Efendi, Ahmet Efendi, Hüseyin Paşa, Muhammed Mazhar Efendi (Anadolu Kazaskeri), Mehdi Efendi, Habibullah Efendi, Muhammed Mahzun Efendi, Ali Efendi adlarında dokuz oğlu ve Ayşe ve Fatma hanım adlarında iki kızı olmuştur.

Bazı şiirleri de olan Muhammed Selim Efendinin bir şiiri:

Ben humar-ı çeşm-i mestim kaşların mihrabına
Baş eğersem secde-gahımdan gelir bû-yi şarab
Eyledim câna sefer meyhaneden meyhaneye
Kande gitsem hâk-i rahimden gelir bû-yi şarab[42]

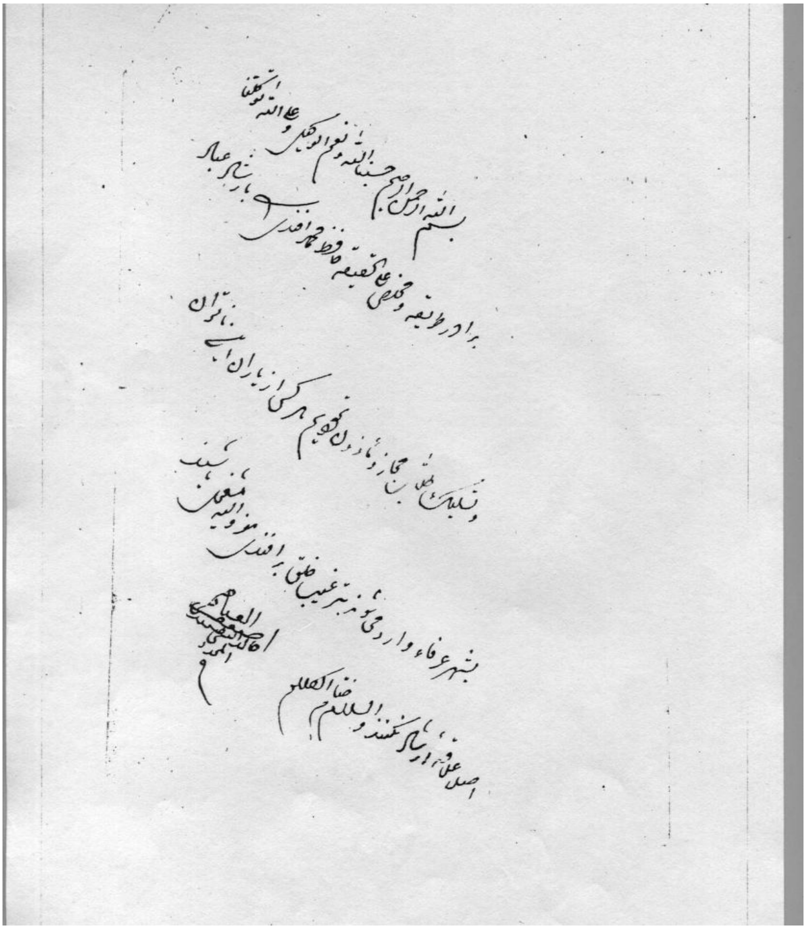
Şiir, “fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün, feilün” vezninde yazılmıştır.

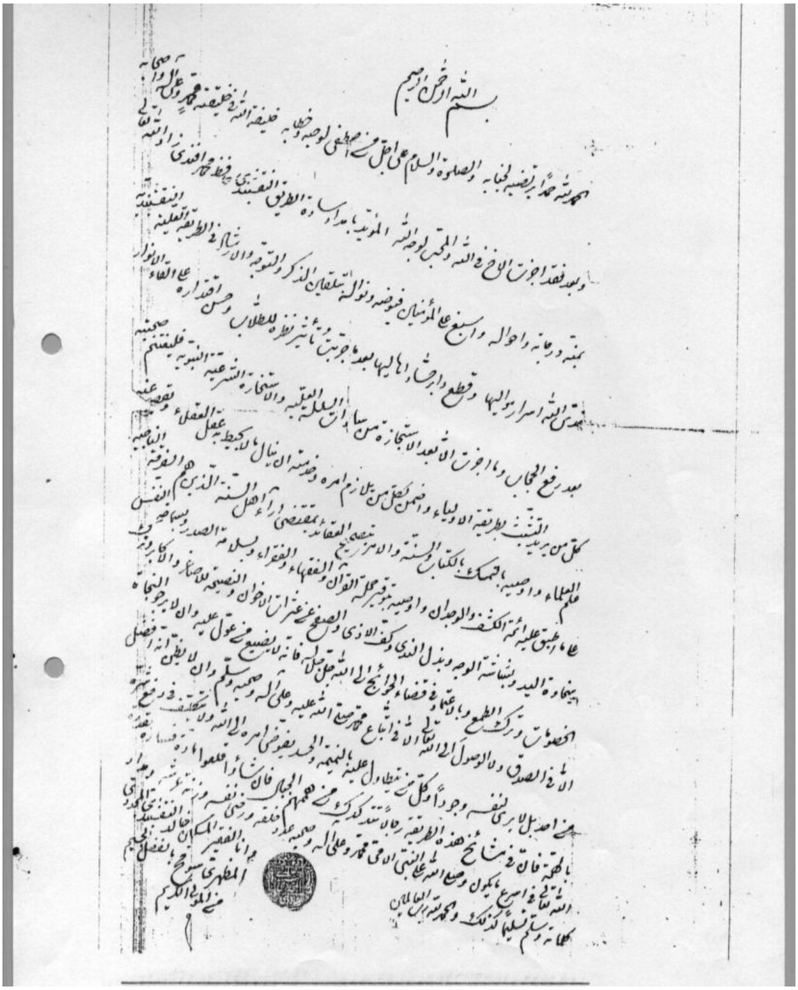
[41] Belge no. 7

[42] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I. 205 - Urfa Salnamesi, 1927, S. lll

“Ben inziva köşesinde, o sevgilinin karşısında bulunmaktan manevi hazza ulaşmış sarhoş olmuşum. Başımı eğip secde ettiğim yerden bana coşkun aşk hallerinin kokusu gelir. Ey sevgili bu yüzden tekkeden tekkeye dolaştım durdum. Her nereye gittiysem, yoldaki topraktan Allah aşkının kokusu geldiğini anladım.” Tasavvufî anlamını vermektedir.

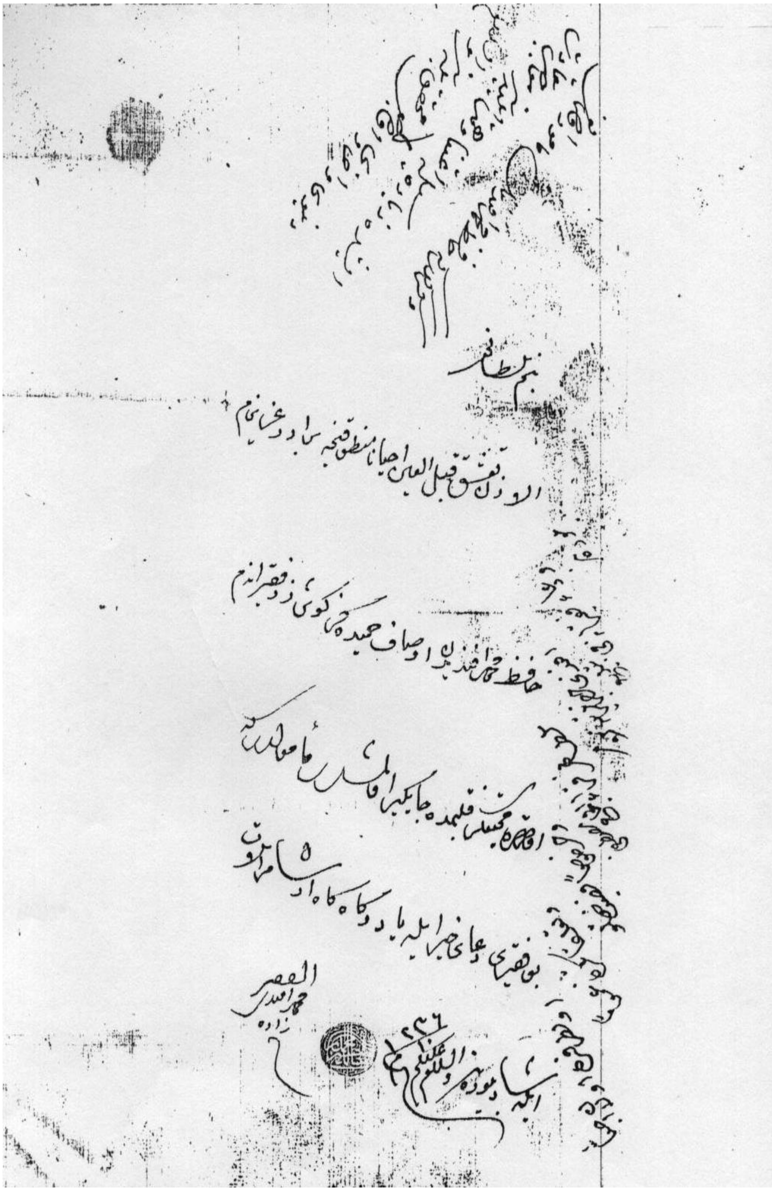

Belge no. 1 - Mevlana Halıd-i Bağdadî’nin (k.s.), Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendiye verdiği Farsca icazet. (Dr. Burhan VURAL arşivi)

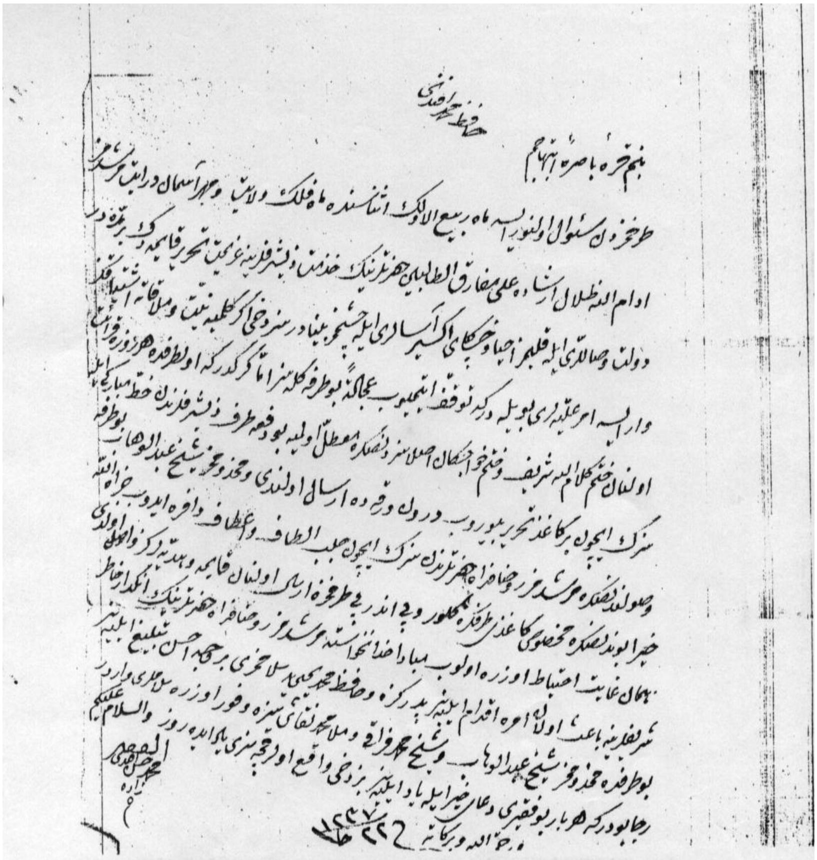

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله حمدا يرضيه لجنابه والصلاة والسلام على اجل من اصطفى لوصله وخطابه

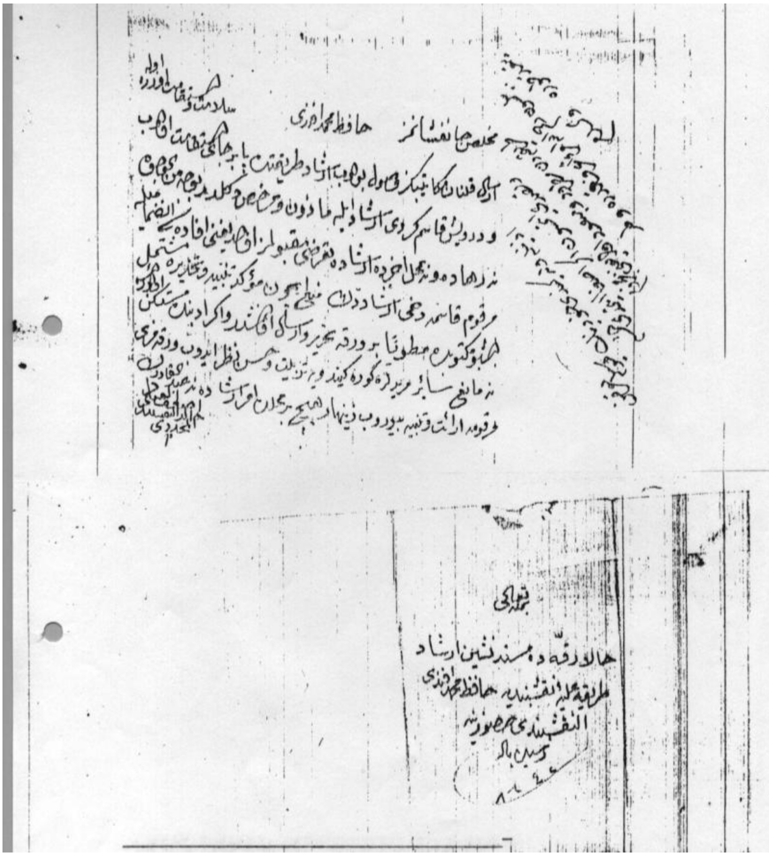
Belge no. 2 - Mevlânâ Halid Bağdadî'nin (K.S.) Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendiye verdiği Arapça icazet. (Dr. Burhan VURAL arşivi)

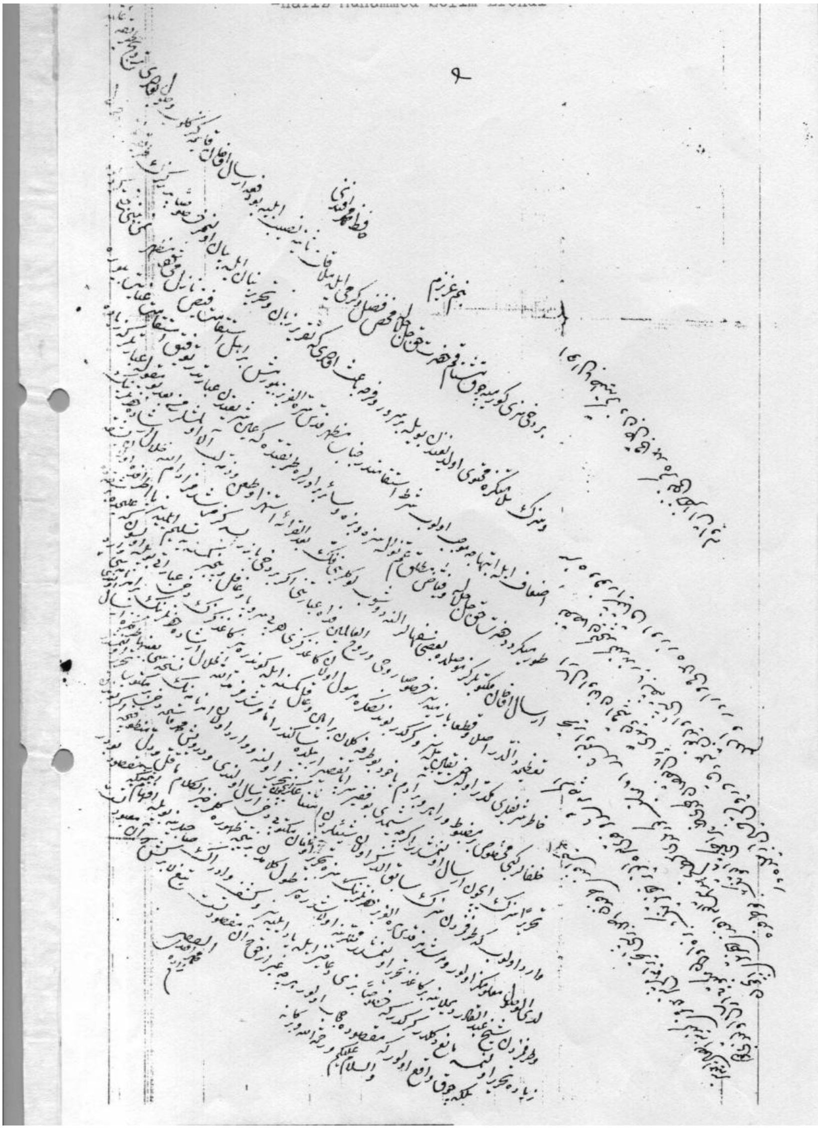
Belge No.3 - Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendiye, Muhammed Efendizade tarafından gönderilen bir mektup. (Dr. Burhan VURAL arşivi)

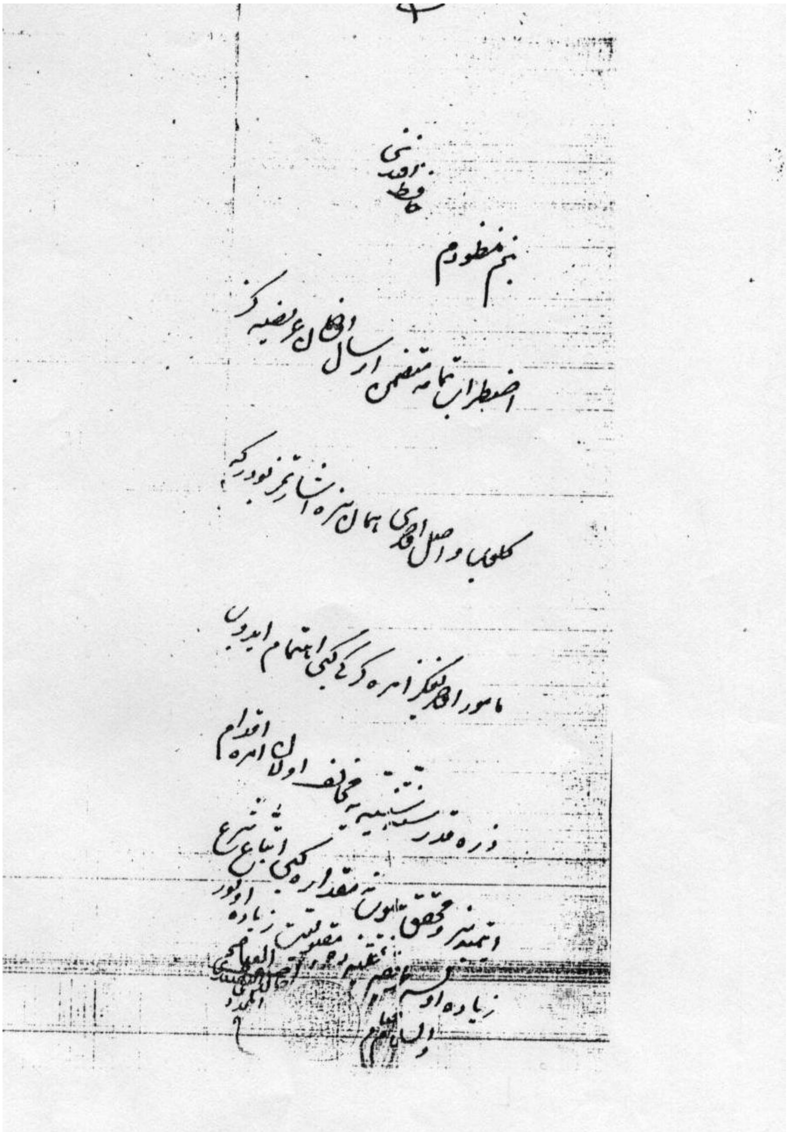
Belge No.4 - Hafız Muhammed Selim Efendiye, Muhammedzade Hasan tarafından gönderilen bir mektup. (Dr. Burhan VURAL arşivi)

Belge No.5 - Hafız Muhammed Selim Efendiye Mevlânâ Halid'ın gönderdiği bir mektup.
(Dr. Burhan VURAL arşivi)

Belge No.6 - Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendiye, Muhammed Efendi zadenin gönderdiği bir mektup.
(Dr. Burhan VURAL arşivi)

Belge No.7 - Mevlana Halıd-i Bağdadînin Hafız Muhammed Selim Efendiye gönderdiği bir mektup.
(Dr. Burhan VURAL arşivi)

40- **MUHAMMED ŞERİF BUHARİ**: (Ö. l851)

Muhammed Şerif Buhari'nin kabri Ulucami kabristanındadır. Allah dostlarından birisidir. Mezarının baş dikmesinde şunlar kayıtlıdır:

Fatiha
Haza kabr el-merhum
el-mağfur kutb'ül-arifin
Ve ğavs el-Valisin arif billâh
Ve mürşid-i Kâmil
es-seyyid eş-şeyh
Muhmmed Şerif
el-Butıari ibn-i Şah
Muzaffer el-Hisari
Sene: 1267

Mezar taşındaki yazıyı Türkçe söylersek şunları anlarız. Ariflerin kutbu, Hakikate ve marifete ermiş olan kâmillerin başı. Arif billâh veli, mürşidi kâmil Seyyid Şeyh Muhammed Şerif Buhari'dir.

Muhammed Şerif Buhari, Buharalıdır. Şah Muzaffer el-Hisari adında bir zatın oğludur. Peygamber Efendimizin soyundan olduğu isminin başında kullanılan "seyyid" kelimesinden anlaşılmaktadır. Muhammed Şerif Buhari'nin (k.s.) Urfa'ya ne zaman geldiği belli değildir. Devrinin büyük evliyasından olduğu bilinmektedir. Bazı kerametlerinden söz edilmektedir.

Seyyid Muhammed Şerif Buhari, hicri 1267, miladi 1851 senesinde vefat etti.

Muhammed Şerif Buhari (K.S)'nin mezarının ayak dikmesinde Urfa şairlerinden Admi'nin yazdığı manzume şöyledir:

Bilirsin dâr-ı dünya kimseye baki değil ey dil
Fenafîllah olup eyle vûcud-ı sermedi hasıl
Dû alemde nefisdir ademe sermaye-i izzet
Hûda'dan ğayre sarfetme anı maksûda ol vasıl
Cenab-ı Şeyh Efendi el-Buhari kaddese sirruh
O zât-ı pâk-ı ğavse'l-vasilin kutbû'l-zamanı bil

Fenâ seccadesinde neşr-i feyz etti reşahatle
Bekaa tekyesinin ta'mirine sa'y eyledi bu yıl
Oku bir fatiha ihvane **Admi** söyle tarihin
Makam-ı vuslata da'vet olub ol merdum-i kâmil

Bu manzumeyi yazan şair de tahsilli bir zattır. Asıl adı Muhammed olup Admî mahlasını kullanmıştır. Kendisi Hafızdır. Nakşibendî tarikatına mensuptur. 1900 yılında Adanada vefat etmiştir.[43]

Muhammed Şerif Buhari hazretlerinin kabri

[43] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa, 1986, I, 17

41- **HACI MUSA EFENDİ**: (Ö. l641'den sonra)

Devrinin büyük mutasavvıflarındandır. Babasının adı Mahmud Efendidir. Hacı Musa Efendi 1641 senesi nisan ayında düzenlediği vakfiyesinde kendini şöyle tanıtmıştır.

"...Sahibu'l-hayrat ve'l-hasanat rağibu'l-müberrat ve's- sadakat zayiri beytullahi'l-kiram kidvetü's-Sulahai'l-kiram umdetü'l-meşayihe'l-izam, mevlana el-Hac Musa Efendi ibni mevlana Mahmud..." Bu tanıtım Hacı Musa Efendinin devrinin alim ve salih kişilerinden bir şeyh olduğunu göstermektedir. 1641 senelerinde hayatta olan Hacı Musa Efendi, Urfa'nın en eski camilerinden ve medreselerinden biri olan îhlasiye cami ve medresesini 1641 tarihinde yaptırmıştır. Ölüm tarihini tesbit edemedim.

Bu cami ve medresesi için hazırladığı vakfiyenin tarihi şöyledir. "... fi evahiri şehri rebiülvvel min şuhur sene ihda ve hamsine ve elf min hicreti izze ve'ş-şeref" Yani Rebiülevvel ayı 1051 hicri, nisan 1641 miladi senesinde hazırlanmıştır.

42- **ŞEYH MUSTAFA**: (Ö.1868)

Ondokuzuncu yüzyıl meşayihindendir. Mezarı Mevlidihalil Camii kabristanındadır. Mezarının baş dikmesinde şu bilgiler verilmektedir.

Rızalillahil fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
Hadimu tarikatı aliyetü'l-kadiriyetü
Şeyh Mustafa ibni Hacı Kermeli Mustafa
Teveffa fi şehri cemazi el-ahir
Ğaferallahu lehu amin
Sene 1285

Kadiri tarikati hadimlerinden Şeyh Mustafa'dır. Babasının adı Hacı Kermeli Mustafa'dır. Şeyh Mustafa Kadiri tarikatı şeyhi olup Kasım 1868 tarihinde vefat etmiş ve Melidihalil Camii kabristanına defnedilmiştir.

43-**ŞEYH SEYYİD MUSTAFA EFENDİ**: (Ö.1836 'dan önce)

Devrinin alim ve şeyhlerinden olan Şeyh Seyyid Mustafa Efendi'nin hangi tarikata mensup olduğunu bilmiyoruz. Bu zatı oğlunun Bediüzzaman mezarlığındaki mezar kitabesinden tanıyoruz. Oğlu Şeyh İsmail Efendi kadılık makamında bulunmuş ve 1836 senesinde vefat etmiştir. Mezar kitabesi şöyledir:

Rızaen lillahil-Fatiha
Haza kabrü'I-merhum el-muhtac
İla rahmetullahi lehu'l-kayyum
eş-Şeyh İsmail Efendi
bin eş-Şeyh Mevlana es-Seyyid
Mustafa Efendi
el-Kadi bi-Medineti Ruha
Ğafarallahu fi şehri cemazielahir
Sene fi 1252

Kitabesinden anlaşıldığına göre, Şeyh Mustafa Efendinin oğlu kadı Şeyh İsmail Efendi 1836 senesinde vefat etmiştir. Kendisi de bu tarihten önce vefat etmiştir.

44- **HAC KERMOZADE HACI MUSTAFA EFENDİ**: (Ö.1876)

Şanlıurfa'nın alim ve evliyasındandır. Mezarı Harrankapi mezarlığında Seyyid Maksud'un oğlu Hacı Seyyid Ali (ö. 1594) nin türbesi içindedir. Türbesinin kapısı üzerine şu kitabe yazılmıştır.

Reşad tav-ı tarik-i Kadirin
Keramet etdi ca-yı Mustafadır
Zi mürşid-i kâmil (u) kutb-i alem
Buhar-ı feyz-i esrar-ı Huda'dır.
Şeriat'le tarikat iki mekteb
Hakikat (u) marifet anda nümadır
Ziyaretgah etdi bu makamı
Mariz-i halise dar-ı şifadır
Gelüp üçler dedi tarihin tamir
İmari markedine nafi sezadır
Sene: 1293

Hicri 1293 miladi 1876 tarihinde vefat etmiştir. Devrinin alim ve evliyasından olan Hacı Mustafa Efendi Kadiri tarikatı şeyhidir. Tarikat hilafetini babası Hac Kermo diye meşhur olan Hacı Abdulkerim Efendiden (ö. 1819) almıştır. Vefat edince kendisini isteği üzerine Hacı Seyyid Ali'nin (ölm.l594) türbesine defnettiler. O zamana kadar sekiz ayak üzerine duran ve ayakların araları açık olan türbenin ayakları arası örülmüş ve önüne bir kapı konulmuştur. Kitabede de belirttiği gibi bir ziyaret yeri yapılmıştır. Sonradan bu türbe bir aile mezarlığı haline sokulmuş, Hacı Mustafa Efendinin iki oğlu ve bir kızı ve daha sonraları 1969 senesinde vefat eden Şeyh Hüseyin de bu türbeye defnedilmişlerdir. Şeyh Hüseyin de Şanlıurfa'da tanınmış bir zat olup, Hacı Mustafa Efendinin torunlarındandır. Hacı Mustafa Efendinin mezarı yeşile boyanmış olup Hacı Seyyid Ali'nin mezarı yanındadır.[44]

---

[44] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitabeleri, Dal yayınları, 1985, s.88

Hacı Mustafa Efendi, Dede Osman Avni (K.S) (ö.1883) ile aynı devirde yaşamış olup aralarında devamlı ilişkiler olurdu. Hacı Mustafa Efedinin, babasının ölümünden sonra, Dede Osman Efendiye intisab ettiği söylenilmektedir.

Hacı Mustafa çok cezbeli olduğundan zikir sırasında devamlı ayakta sema edermiş. Birçok defa Mevlidhalil camiine atla girermiş. Dede Osman ile aralarında bazı tatlı münakaşalar olurdu.

Mayıs 1893 de ölen oğlu Şeyh Hüseyin'nin mezari türbenin dışındadır.

Hac Kermozade Hacı Mustafa Efendinin
Seyyid Ali ibni Seyyid Maksud türbesindeki mezarı

45- **ANTEBLİ BABA MUSTAFA EFENDI**: (Ö. l921)

Baba Mustafa Efendi, Dede Osman Avni Efendinin yetiştirdiği Kadirî tarikatı şeyhlerindendir. Kendisi aslen Gaziantepli olup, Dede Osman Avni Efendinin hizmetine girmiş ve onun vefatından sonra halifelerinden olmuştur. Doğum tarihi ve ne zamandan beri Urfa'da olduğu bilinmemektedir. 1921 tarihinde vefat etmiş ve şeyhi Dede Osman Efendinin Mevlidihalil Camii avlusundaki türbesine, kendinden önce vefat eden yine Dede'nin halifesi olan Hafız Halil Efendinin mezarına ikinci defin olarak defnedilmiştir. Mezarının başdikme taşının kenarına bir satırla şu bilgi verilmiştir.

"Dede Osman Avni Efendi'nin halifesi Ayntebli Baba Mustafa Efendinin kabridir. Sene 1340 cemazielevvel."

Bilhassa bayramlarda Gaziantep'ten gelen hemşehrileri Baba Mustafa Efendinin kabrini ziyaret ederler.

Gaziantepli Baba Mustafa Efendinin mezarı. Halil hafızın üzerine defnedilmiştir.

46- **ŞEYH MUSTAFA EFENDİ**: (Ö. 1789'dan sonra)

Devrinin Urfa'da yetişmiş şeyhlerinden olan Şeyh Mustafa Efendiden Zeyneb ve Halil vakfiyesinde bahsetmektedir.

1939 nolu defterin 94. sahife ve 72. sırada kayıtlı Urfa'da (Zeyneb ve Halil) vakfına ait 1203 (miladi 1788-89) tarihli vakfiyesinde "....mütevelli nasb eylediği fahru's-sulahai's- sâlikin Mevlana Şeyh Mustafa Efendi ibni eş-Şeyh Ali Çelebi..." diye anlatması ile Şeyh Mustafa Efendinin bu vakfın mütevellisi olduğu anlaşılıyor. Babasının adı Şeyh Ali'dir.

Mustafa Efendinin ismine Şabaniye vakfiyesi şahitleri arasında da rastlamaktayız. Ekim 1703 tarihli bu vakfiyede "efharü'l-meşayih" diye sözetmektedir.

47-**BABA MÜSLÜM EFENDİ**: (Ö.1902)

Baba Müslüm Efendi, Kadiri tarikatı Melamilerindendir. Kendisinin Melami halifesi olduğu bediüzaman mezarlığındaki mezarının mezartaşı kitabesinden anlaşılmaktadır. Mezartaşının başdikmesindesindeki kitabe şöyledir:

Haza kabrü'l-merhum el-mağfur habibü'l-erbab
Harabetde Kadirin Melamiyyunda hitab
Tilavetde küşad olmuşken şahî alî cenab
Halil İsmail'in çeşmi mazhar-ı bedr-i Ayıntab
Cihanın serverinden alındı nur-i Aftab
Ni'met-i Muhammed Müslimi ayıntabdır, ayıntabdır, ayıntab.

Bu kitabeden adının Müslim olduğu ve kendinin Kadiri tarikatının Melami kolundan olduğu anlaşılmaktadır. Mezarın ayak dikme taşında şu manzume yer almaktadır:

Merhaba ey afet-i devraneler hoş geldiniz
Mısır ilindan tevessü'-i Ken'ane hoş geldiniz
Geldi ahbab oldu meclis-i bağ-ı ravzandan nişan
Şadıman oldu dili viraneler hoş geldiniz
Hamdülillah gamdan azad oldu ol üftadeler.
Ab-rû-yi meclis-i irfaneler hoş geldiniz
Her biri şah-ı hatm Çin û İran'dan gelir
Hacc-ı ekber-i kâbe'ne viraneler hoş geldiniz
Kıl tarrahüm sadıka ki hak erenler şahısın
Dedi Ahmed sırr-ı âli kenz-i Huda'dan geldiniz.

Baba Müslim Efendinin akrabası Hacı Mehmet Kahvecibaşı'nın verdiği bilgiye göre Baba Müslüm'ün babasının adı Bekir'dir. Kendisi Melami şeyhlerindendir. Bazan çarşı pazara çıktığında elinde bir keşkül taşır ve dükkânlardan bu keşküle et, meyve, sebze atarlardı. Mezarı Bediüzzaman mezarlığında ve Bediüzzaman türbesinin yanındaki kubbe (kümbet)nin içindedir. Yeşile boyanmıştır.

Ölüm tarihi 23 Şevval 1319, Şubat 1902 tarihini taşımaktadır.

Baba Müslüm Efendinin türbesi

48- **ŞEYH MÜSLÜM HAFIZ**: (1884–1958)

Devrinin büyük evliyası, alimi ve hafızıdır. Kendisi Nakşibendî halifesidir. Türbesi Harrankapı kabristanında bulunmaktadır. Mezar taşının baş dikmesinde şunlar yazılmıştır.

Ya Mütealli irham halî
Ya Mütecalli irham zalî
Teveffa el-hac el-Hafız
Müslüm bin Abdullah
İla Rahmetüllahi Teala
Bi-nidai ircii ila Rabbiki
Radiyeten Mardiye
Fedhuli fi ibadi
Fi şehri zi'l-Hicce
Fi sene 1377

Ey Yüce Allah halime merhamet et. Ey, Tecelli eden ihtiyarım merhamet et, deniliyor. bugünkü ifade ile ve adını veriyor. El-Hac Hafız Müslüm. Babasının adı Abdullahtır. Ve ayet-i Kerimde nidası ile "İrcii ila Rabbiki Radiyeten Mardiyye Fedhuli fi ibadi – Razı edici ve razı edilmiş olarak Rabbine dön. İyi kullarım arasına gir."[45].

Müslüm Hafız hicri zi'l-Hicce 1377, Miladi Haziran 1958 yılında vefat etti. Mezar taşının ayak dikmesinde ise birçok mezar taşına yazılan bu manzume yer almıştır.

Huve'l-Baki
Ya Rab aman hürmeten
Kur'an içün olsun
O sultan içün olsun
Ebubekir, Ömer, Hz. Osman
İçün olsun
Vasi en-Nebi ol Şah-ı
Merdan içün olsun

---

[45] Kur'an-ı Kerim, (89) Fecr suresi / 28,29

Bu manzumenin son iki satırı taşın arasında kaldığı için okunmuyor. Mezarın ortasına uzatılan taşın üzerinde de bir tarafta şu bilgiler verilmektedir.

"Eş-Şeyh kâmil el-Halifetü fi tarikati el-Nakşibendiyetü'l-Halidiye kuddise sirruhu"

Yani Şeyh Müslüm Hafız, Nakşibendî tarikatının Halidiye koluna mensup kâmil bir şeyhtir. Taşın ortasında:

"huve'I-habibe'llezi türce şefaatühü likülli havlin mine'l-ahvali müftaham."

Yazılmıştır. Diğer tarafta ise Farsça bir dörtlük yer almıştır:

Müflisanim âmede der kûy-i tû
Şey'en lillah cemal-i rû-yi tû
Dest be-güşâ canib-i zenbil-i tû
Aferin ber dest û ber bazû-yi tû

"Müflislerim, Allah için senin yüzünün güzelliğini görmek için senin köyüne gelmişler. El senin zenbilinin tarafına açılmış, yaşamak senin elinde ve senin kolunun gücündedir."

Anlamına gelmektedir. Şeyh Müslüm Hafız, Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efen- di'nin halifesidir. Oğlu Hacı Bahaddin Efendinin anlattığına göre Şeyh Müslim Hafız, Kürt Hacı Ali Efendiden ve Miftahi Hasan Efendiden okudu. Miftahi Hasan Efendiden icazet aldı. Üstün başarılı icazetinden dolayı askerliğini yapmadı, muaf tutuldu.

Şeyh Müslüm Hafız, hicri 1301 miladi 1884 de Urfa'da doğdu. Babası Abdullah annesi Hediye adındadır. Büyük dedeleri Abdi Sor Paşa'dır. Şeyh Müslüm Hafız'ın babası Abacı idi. Hafızın babası oğlunun da Abacı olmasını istiyordu. Fakat annesi oğlum alim olacak diyordu.

Hafız Efendi dokuz on yaşlarında Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmişti. Hasan Padişah camisinde mukabele okuyordu. Sahurları camiye erken gelmesi gerektiğinden vakti kaçırmasın diye birgün hemen yatsıdan sonra camiye gelmiş ve abdest almaya başlamıştı. O sırada bir ihtiyar omuzuna dokunda ve

— Bu saatte ne yapıyorsun? dedi. O da

— Abdest alıyorum, cevabını verdiğinde,

— Sabaha daha çok var. Diyen ihtiyara,

—Uyursam belki kalkamam, deyince, ihtiyar da

—Sen git uyu, vakti gelince kapını çalarak seni uyandırırlar, dedi.

Şeyh Müslüm Hafız eve giderek uyudu, gerçekten sabah ezanı okunduğunda kapısı çalındı, hafız kalkıp, dışarı baktı, kimse yoktu. Bir

de göge baktı tam namaz vaktiydi. Abdestini alarak camiye gitti. Artık her sabah ezanı vaktinde kapısı çalınıyor ve hafız uykusundan uyandırılıyordu.

Şeyh Müslüm Hafız ilim tahsilini önce Hacı Ali Efendi'den, sonra da Miftahi Hasan Efendiden tamamladı. Izacetini de Hasan Efendi'den aldı. 16-17 yaşlarında iken Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efendi'ye intisap etti. Onun müridleri arasına katıldı. Bu yüzden bazı kimseler kendisini ayıplarlardı. Fakat Miftahi Hasan Efendi onlara şöyle dedi:

— Müslüm Hafız sizin öğreniciniz değilmiydi?

— Evet, dediler.

— Öyle ise ikinci bir ilim öğrenmesi kötü mü? Gerekki sizi de gururlandırsın, diye cevap vermesi ile artık hafızı kınamaktan vazgeçtiler. Böylece Hacı Müslüm Hafız Efendi, hafızlığı ve ilim tahsili yanında nakşibendi tarikatında da ilerlemeğe başladı. Nihayet uzun zaman çalışması sonucu Şeyh Abdurrahman Efendiden hilafet alarak şeyh oldu.

Şeyh Müslüm Hafız, Hasan Padişah camisinde imamlık yaptı. Camilerin tamir ve yapımında ilk kendisi öncülük yapmıştır. Mevlidihalil camisinin tamir planını Şeyh Müslüm Hafız çizmiştir. 1951 yılında bu caminin tamirini ve avlu düzenlemesini yaptırdı. Bunu yaptırırken Mescid-i Haram'ı örnek aldı. Avlunun içinden akan suyu iki kare biçimindeki küçücük havuzlardan geçirdi. Su ince kanallardan doğru gelirken, biraz genişçe olan karelerin içine girince, şöyle bir daire çizerek dolanır ve sonra diğer taraftan çıkardı. Ayrıca cami avlusunun dört tarafına dört küçük minare yaptırarak, Mescid-i Haram'ın dört tarafındaki minarelere benzetti. O zaman henüz kaldırılmamış olan mezarlıkla avlu arasına bir kapı koydu ve kapının üzerine bu kitâbeyi yazdırdı:

"Lâilahe illallah Muhammedün Resulullah"

"Geldi üçler dedi acib tarihini
Nasrün minallahi ve fethün karib"
ALLAH

İfadesi ile böylece son mısrada tarih düşürmüş olup, son mısra Allah ismi celali ile 1368 kıymetini verir ve buna üç eklenince 1371 hicri ve 1951 miladi tarihi çıkmış olur.

Şeyh Müslüm Hafız Efendinin Harrankapı Mezarlığındaki türbesi

MENKIBE

Müslüm Hafız, Yakubiye mahallesindeki sefalı camiini de yaptırdı. Kendisinin müridi olan Hacı Rafı Hafız anlatıyor;

Camiyi yaptırırken derneğin parası kalmadı. Bunun üzerine, para istemek için Hacı Müslüm Hafız'a gittik. Kendisi o sıra hasta idi ve minderinin üzerinde uzanmıştı. Kendisine paramızın bittiğini söyleyerek, bize biraz para vermesini istedik. Biliyorduk ki, kendisinin de parası yoktu, para sıkıntısı çekiyordu. Fakat yerinden doğruldu, elini başı üzerindeki küçük pencereye uzattı ve oradan üç tane bin lira çıkararak bize verdi. Paralar yepyeni idi ve nereden bulduğunu anlayamadık.

Şeyh Müslüm Hafız'ın kızının oğlu Mehmet Bütün çocukluğundaki bir olayı şöyle anlatıyor:

Yedi sekiz yaşlarında vardım. Birgün anneme şeyh dedeme gidiyorum dedim ve yola koyuldum. Yolda giderken duvarların aralarına bakıyordum. Bir duvarın iki taşının arası çok açıktı, çocukluk işte eğildim baktım. Taşın arasında bir ikibuçuk lira gördüm ve aldım. Ertesi gün yine Şeyh dedeme gideceğimi söyledim, çocukluk bu ya, gayem o taşın arasında acaba yine para varmıydı, ona bakmaktı. Gerçekten bir ikibuçuk lira daha vardı, aldım ve gittim. Bu üç dört gün böyle devam etti. Her gün aynı yerden ikibuçuk liramı alıyordum. Bir gün annem bana,

— Acaba her gün niçin Şeyh dedene gidiyorsun? Diye sordu. Bende;

— Yolda bir duvar arasından ikibuçuk lira alıyorum dedim. Annem bunu duyunca;

— Keşke söylemeseydin dedi. O günden sonra artık orada para göremedim.

Şeyh Müslüm Hafız, Mevlid-i Halil camiinde kendisi için bir türbe de hazırladı. Fakat rivayete göre, oranın sahibinin başkası olduğu işaretini alıyor ve o türbeyi bırakarak, kendisi için Harrankapi kabristanındaki türbesini yaptırıyor. Mevlid-i Halil camiindeki türbeye ise 1960 yılında vefat eden Said-i Nursi hazretlerini defnediyorlar. Böylece Şeyh Müslüm Hafız'ın aldığı işaret doğru çıkıyor.

Şeyh Müslüm Hafız'ın müridlerinden Halil Oztürk şunları anlatıyor. Bir gün Şeyh Müslüm Hafız Efendi bazı müridleri ile Maşık köyünde Hacı Yusuf'un bağına gitmişlerdi. Orada kuyu açtırıyorlardı. Kuyunun içine iki kişi girmiş, etrafına bilezik denilen taş döşüyorlardı. Bir kişi de kuyunun yukarısında taşı halata bağlıyarak aşağı sarkıtıyor,

aşağıdaki iki kişi de sarkıtılan taşı tutarak kuyunun etrafına döşüyorlardı. Bu sırada bir taşı yine halata bağlayarak aşağı sarkıttı. Fakat nasıl olduysa halat birden çözüldü ve kocaman taş kuyunun dar ağzından aşağıda duranların üzerine doğru hızla düşmeye başladı. O sırada Şeyh Müslüm Hafız Efendi abdest almak için musluğun önünde oturmuştu. Yanında ki müridi onu bekliyordu. Birden Şeyh Müslüm Hafız "Allah" diye bir sayha çekti ve ayağını biraz ileriye uzattı. O anda ayağı hafifçe kanadı. Bu arada da kuyu başında bulunan kişiye;

— Oğlum biraz dikkat et, diye seslendi. Diğer taraftan kuyuya taşı sarkıtan ise taşın düştüğünü görünce korkudan rengi bembeyaz oldu. Şiddetli bir gümbürtü duyuldu. Aşağıdan ise yukarıya;

— Bu gürültü nedir?" diye soruyorlardı. Taş kuyunun dar ağzı içinden altta çalışanlara değmeden geçmiş ve suyun içine düşmüştü. Diyorlar ki Şeyh Müslüm Hafız ayağını uzatırken taşı ayağı ile tutmuş ve o yüzden de ayağı kanamıştı. Kuyuda çalışanlara taşın düştüğünü söylediklerinde, onlar

— Biz düşen taşı görmedik, demişlerdi.

Sayın Ahmed Döğücü anlatıyor. O da bu menkibeyi bizzat olayı yaşayan Hacı Haydar Camkesen'den dinlemiştir.

Hacı Haydar Camkesen de Şeyh Müslüm Hafız'ın müritlerindendi. Her gün hatme yapıldığında kendiside hazır bulunurdu. Bir gün hastalandı. Doktorlara gitti tedavi gördü, fakat iyileşmedi. Hastalığı günden güne ağırlaştı. Artık Hatme zikrine katılamaz oldu. Birgün Şeyh Müslüm Hafız Hacı Haydar'ı göremeyince,

—Niçin gelmediğini sordü. Ona,

—Ağır hasta olduğunu söylediler. O zaman Şeyh Müslüm Hafız,

—O buraya gelemiyorsa, kalkın biz oraya gidelim. Dedi. Hacı Haydar'ın evine gittiler. Orada hatmeye başladılar. Hacı Haydar da yanlarında yatakda uzanmıştı. Hatme sırasında Hacı Haydar Efendinin birden gözüne Şeyh Müslüm Hafız ile birlikte Şeyh Müslüm Hafızın şeyhi Şeyh Abdurrahman Efendi ve onun da şeyhi Ahmed Şemseddin Efendi (K.S) göründüler. Her üçü de karşısına geçtiler ve kendisini hemen orada ameliyata başladılar. Göğsünü yardılar içinden ciğerlerini çıkardılar. Hâsılı birşeyler yaptılar. Sonra tekrar gögsünü diktiler. Bu hadiseden sonra Hacı Haydar Efendi kendine geldi. Hiç bir ağrısının kalmadığını gördü. Ertesi gün doktora gittiğinde, doktor da hayretler içinde kalmış,

—Sen yeni bir ciğer mi takmışsın diye latife ile birlikte şaşkınlığını anlatmıştı. Hacı Haydar Camkesen bu olaydan sonra onbeş seneden fazla yaşamıştır.

Kendisine Haydar Çavuş dedikleri Haydar Altınsoy şöyle anlatıyor. "Şeyh Müslüm Hafız Efendi'ye yeni intisab etmiştim. Yakubiye mahallesindeki Sefalı Camiyi yaptırıyordu. Birgün Sefalı camisine Şeyh Müslüm Hafız'la birlikte gittik. Caminin yapılışı hakkında oradaki ustalara ve eski müridlerine soruyordu. Onlarla konuşurken birden benim aklımdan,

—Ben yeni olduğum için hiç benim fikrimi sormuyor, bana değer vermiyor, diye geçti. O sırada hemen şeyh bana dönerek;

—Hele sen de camiyi gez dolaş, bak bakalım beğenecek misin, diye söyledi. Sanki kalbimden geçeni duymuş gibiydi.

Şeyh Müslüm Hafız Efendinin türbesinin içi, mezarı.

49- **NEBİH EFENDİ**: (Ö. 1789)

Devrinin büyük evliyasından olan Nebih Efendinin türbesi Bebiüzzaman mezarlığının batı tarafındadır. Nebih Efendi, halk arasında "Nebi Efendi" diye tanınmaktadır. Aynı türbenin içinde ve Nebih Efendinin ayak tarafında Şeyh Abdurrahman Efendi ile Kürt Hacı Ali Efendinin mezarları bulunmaktadır. Bu türbe halk tarafından devamlı ziyaret edilmektedir. Mezar taşı üzerine sık sık yeşil boya ve kına yaktıklarından dolayı, üzerindeki yazı artık okunamayacak duruma gelmiştir. Mezarının baş dikmesindeki yazı şöyledir:

Fatiha
Haza kabr el-merhum ve'l-mağfur
Mürşid el-arifin ve fi tarikati
el-aliye-i Nakşibendiye
Eş-Şeyh Nebih Efendi kaddesallahu sirrehu'l-aziz
ibni Abdullah intekale min dar'I-fenai
İla dari'l-beka bi-nidai
Ya eyyetuha'l-nefsü mütmeinne
İrcii ila rabbiki radiyeten mardiye
Min el-vasıtı Şaban el-muazzam
Sene selase ve mieteyn ve elfün
Ğafarallahu rahmeten vasiaten
Fi sene 1203

Kitabesini Türkçe söylemek istersek şöyle diyebiliriz. Bu kabir merhum ve mağfur ariflerin mürşidi, yüce Nakşibendî tarikatı şeyhi nebih efendidir. Allah onu kutsal ve sırrını yüceltsin. Babasının adı Abdullah'tır, Böylece kendisini tanıttıktan sonra ayet-i kerime yazılmıştır. Arkasından da miladi Nisan 1789 senesinde vefat ettiğini yazmıştır.

Nebih Efendi Hicri 1203, Şaban ayında, miladi Nisan 1789 senesinde vefat etmiştir. Kendisi büyük bir âlim ve büyük bir evliyadır. Nakşibendî tarikatına mensuptur. Urfalılar devamlı Nebih Efendi (K.S)nin kabrini ziyaret ederler.

Elimize geçen bir silsilenameye göre Nebih Efendi halifeliği Sind bölgesinde iken **Alimullah Sindi** (k.s.)'den almıştır. Sindistan, Hindistan'ın kuzey-batısında Pakistan'ın güneyinde bir bölgedir. Bu

silsileye göre Nebih Efendi Sindlidir. Nebih Efendi, Sind bölgesinde şeyhi Alimullah Sindî'den halifelik aldıktan sonra 1750'li yıllarda Sind'den Urfa'ya gelerek yerleşmiştir. Urfa'da irşad görevini sürdürmüş ve kendisi de **Hoca Emin Bursevi'**ye halifelik vermiştir.[46] Urfalı bir kimseye halifelik verip vermediği bilinmemektedir. Nebih Efendi Seyyid olup, Horasan tarafından Urfa'ya gelmiştir.[47]

Nebih Efendinin tekkesi Bıçakçı Meydanı yakınındaki Nabi sokakta idi. Uzun müddet ev olarak kullanılan bu tekke yeniliye bir hayır sahibi tarafından Kur'an-ı Kerim kursu olarak düzeltilmiştir.

Nebih Efendinin türbesinin dışarısında ve kuzey tarafında ise oğlunun mezarı bulunmaktadır. Bu mezar, Nebih Efendinin mezarı gibi boyanmamıştır. Artık babası gibi şeyh midir? Yoksa değil midir? Bunu bilemiyorum ama öyle sanıyorum ki, az da olsa babasından birşeyler almış olmalıdır. Mezarının gösterişsiz olmasının sebebi, kendisinden sonra iki kişiyi daha defnetmeleri olmalıdır. Çünkü mezarın baş dikme taşında şunlar yazılıdır:

Rızalillahil fatiha
Haza kabr defni evvel
Abdullah Efendi ibni
Kutbü'l-arifin eş-Şeyh
Nebih Efendi sene 1226
Defni sani Mustafa Efendi
ibni İsmail Efendi tüvüffiya sene 1248
Defni salis Said Efendi ibni Mustafa Efendi
Sene 1281

Bu yazıdan anladığımıza göre, buraya ilk defin ariflerin kutbu Nebih Efendinin oğlu Abdullah Efendidir. Hicri 1226 miladi 1811 senesinde vefat etmiştir. Herhalde babası tarafından halife bırakılmamışki kendisinden sona mezarına ikinci defin yapılmıştır. İkinci defnedilen akrabaları olmalıdır. Onunda adı İsmailoğlu Mustafa Efendidir ve hicri 1248 miladi 1832 senesinde vefat etmiştir. Üçüncü defnedilen de Mustafa'nın oğlu Said Efendidir ve hicri 1281miladi 1864 senesinde vefat etmiştir.

[46] Nakşibendîliğe ait tarikat silsilesi. (kendi özel arşivimizden)
[47] Nebih efendinin torunlarından Sait Cincık'ın anlattıkları.

MENKIBE:

Nebih Efendinin şeyhine intisabı hakkında şöyle bir menkibe anlatılır.
Nebih Efendi büyük bir âlim olarak yetişmişti. O sırada Rızvaniye camiinde imamlık ediyordu. Camiye devam edenler arasında bir Şeyh de bulunuyordu. Bu Şeyh, Nebih Efendinin kendisine intisab etmesini istiyor, fakat Nebih Efendi kabul etmiyordu. Bu şeyh bir kış gününde Nebih Efendiyi taze bamya yemeyine davet etti. Nebih Efendi yine bana keramet göstermek istiyorsun diye şeyhin davetini kabul etmedi. Fakat günlerden birgün Nebih Efendi bir rüya gördü. Rüyasında bir davete gitmişti. Kendisine kuzu kızartmışlardı. Kuzu o kadar güzel kazarmıştı ki Nebih Efendi bir lokma kopararak ağzına attı. Çiğnedi fakat et pişmemişti, yiyemedi tekrar çıkardı.

—Nasıl olur dedi, bu kadar yüzden güzel kızarmış bir etin içi nasıl çiğ kalır diye düşünüyordu. Ertesi sabah camiye geldi. Sabah namazı sırasında bile üstü pişmiş fakat içi çiğ olan eti düşünüyordu. Şeyh de yine arkasında namaza durmuştu. Namazdan sonra Şeyh Nebih Efendiyi tutarak,

—Nebih Efendi dedi, o kuzu kızartması sensin, sen. Üstten iyice pişmiş görünüyorsun amma daha hala için çiğdir, pişmemiş dedi. Bunun üzerine Nebih Efendi şeyhe intisab etti, hizmetine girdi. Devrinin kutbu derecesine yükseldi. Fakat yukarıda verdiğim bilgiye göre Nebih Efendi Sind'den bir mürşid olarak geldiğinden yukarıda anlatılan menkıbenin Nebih Efendi ile bir bağlantısı yoktur.

Nebih Efendi Rızvaniye Medresesinde kalırdı. Kendisi hakkında anlatılan bir menkibede şöyledir.

Rızvaniye camisinin avlusundaki odalardan birinde fakir bir kişi yaşardı. Orada yatar kalkardı. Bu kimse vefat etti. Nebih Efendi ve müritleri bu fakiri defnettiler. Nebih Efendi bu fakirin odasındaki eşyalara bakarken gözüne topraktan yapılmış eski bir lamba ilişti. Lambayı yaktığında, içinden bir ifrit çıktı. Nebih Efendi ifrite,

— Ne kadar zamandır bu adamın hizmetindesin? Diye sordu, îfret de,

— Kırk senedir. Dedi. Bunun üzerine Nebih Efendi,

— Bu kırk sene içinde kendisine ne hizmetlerde bulundun? Diye sorduğu zaman ifrit,

— Benden hiçbir şey istemedi, dedi. Yalnız ölmeden az evvel ağır hasta idi ve bana, canının bamya yemeği istediğini söyledi. Kış

mevsiminde pek bamya bulunmuyordu. Kendisine Hindistanda bamya yemeği bularak getirdim. Yemeye baktı ve sonra,

— Bu bana haramdır, geri götür dedi. Ben de götürdüm. Diye cevap veriyor. Nebih Efendi bunun üzerine ifrite serbest olduğunu söylüyor ve lambayı kırarak toprağını göle döküyor. Müritleri,

— Aman şeyhim, niye öyle yaptın. Hiç olmazsa bize hizmet ederdi. Deyince,

Nebih Efendi elini uzatıp kendine doğru çekerek,

— Gel, gel, gel diyor. Her çağırdıkça bir ifrit yanına geliyor. Böylece kırk ifrit olunca, müritlerine,

— Başkasının kazandığını çalıştıracağınıza, siz kendiniz kazanın. Diyor ve ifritleri geri gönderiyor.

Nebih Efendinin türbesinin içi, mezarı

50- **NURİ BABA**: (Ö.1951)

Devrinin büyük Rifai şeyhlerindendir. Türbesi Bediüzzaman kabristanındadır. Urfa ve çevresinde çok isim yapmış olan Nuri Baba'nın kabrinin başdikmesinde şunlar yazılıdır:

Tarikat-ı âliye-i Rufaiyenin
Seyyadi kolunun
İzzeddin şubesinden
Süleyman Zeki el-Amidi
Hülefasından Arabî Kâtibi-zade
Muhammed Efendi oğlu
Mustafa Nuri Baba
Teveffa ila rahimetullahi Taala
Rebiü'l-evvel 2 sene 1371

Asıl adı Mustafa Nuri Baba olan Nuri Baba'nın babası, Arabikatibi-zadelerden Muhammed Efendidir. Nuri Baba Rifai tarikatının Seyyadi kolunun İzzeddin şubesiden Diyarbakırlı Süleyman Zeki Efendinin halifesidir. Büyük bir evliya olan Nuri Baba, Hicri 2 rebiülevvel 1371 miladi 1 Aralık 1951 tarihinde vefat etti. Mezarının ayak dikmesinde şunlar yazılmıştır.

Derde dermanı ararsan
Seher kaim olandan sor
Her gece hun-i ciğer yakub
Bahr-i umman olandan sor
Bu esrar-ı hakikatte
Hep bir noktadır davamız
Bir gelen yok giden gelmez
Gel o esrarı benden sor
Terki terk etmezsen ğafıl
Derya olsa da ezkârın
Bulamazsın böyle ced-yari
Git yüzbin Süleymandan sor
Ya Munis küllü Vahid Ya Rifai

Nuri Baba hakkında kendisinden bilgi aldığım emekli ilkokul öğretmeni ve ilköğretim müdürü Sayın Mehmet Yusufoğlu şunları anlattı. Nuri Babanın şeyhi Diyarbakır'dan Zeki Baba'dır. Onun da şeyhi

Naim Dede Ramazan Efendidir. Bunun her ikisi de Urfa'lıdır. Bunlar Diyarbakır'a giderek orada yerleşmişlerdir. Dede Ramazan'ın da Şeyhi Seyyid Abdullah Sayyad Efendidir. Bu yüzden Nuri Baba'ya Sayyadî kolundandır denilmektedir.

Nuri Baba Urfa'da yıllarca Rifai tarikatı Sayyadî kolunun şeyhliğini yapmıştır. Kendinden sonraya iki halife bırakmıştır. Bunlardan biri Yusuf kalfa, ikincisi Gaziantep'te bulunan Mahmut Küçük'tür. Rifai tarikatı mensuplarının yılan, akrep tuttukları meşhurdur.

Nuri Baba türbesi

Nuri Babanın mezarı

51- **ŞEYH DEDE OSMAN AVNİ**: (Ö. 1883)

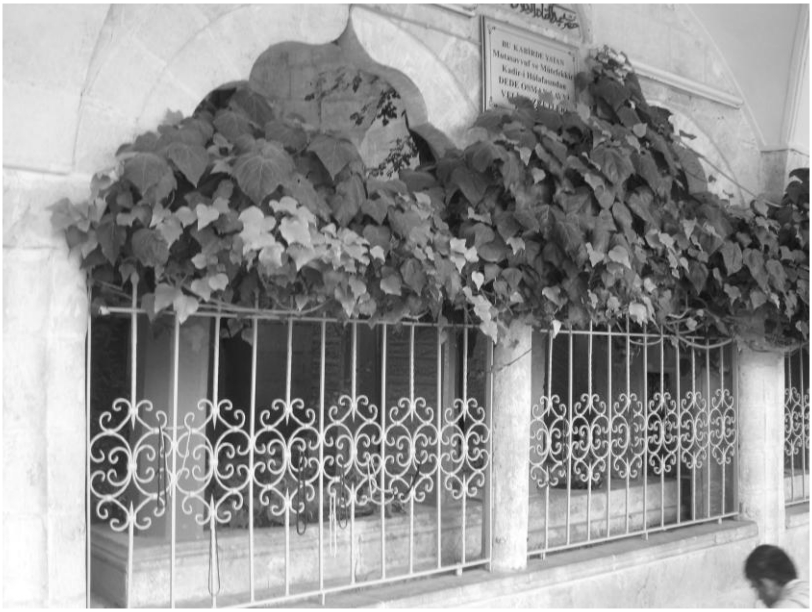
Devrinin en büyük Kadiri Şeyhi büyük mutasavvıf Allah dostu Seyyid Şeyh Dede Osman Avni (K.S.) hazretlerinin kabri, Mevlid-i Halil Camii avlusu içindeki kendi türbesindedir. Türbenin üzerinde şöyle bir kitâbe yazılmıştır:

Dergah-ı pâk-ı
Ğavs el-a'zam sultanı külli'l-evliya
Hazret-i Abdulkadir el-Geylani Kuddise sirruhu'I-a'la

Burası bütün evliyanın sultanı Ğavsü'l-a'zam hazret-i Abdulkadir Geylani hazretlerinin pâk dergahıdır. Denilmektedir. Türbenin içinde bulunan mezarlardan Dede Osman Avni (K.S) Efendinin mezarı hemen öndedir. Mezarın baş dikmesinde şunlar yazılıdır:

Rızalillahilfatiha
Haza kabr el-merhum el-mağfuru lehu
Hadimu haza'l-makam el-mübarek el-mukbilu
Ala'Allahil-mu'ridu ömrü nevat (veya ammen mevat)
eş-Şeyh es-Seyyid Dede Osman Avni ibni eş-Şeyh
es-Seyyid Abdal Muhammed Baba kad intakale
Min dari'l-fena ila dari'l-beka
Binidai ircii
Fi şehri zi'l-ka'dei'l-şerife
Sene: 1300

Bu kitabeden anladığımıza göre Dede Osman Avni Efendi peygamber soyundan gelmektedir, seyyiddir. Babasının adı Şeyh Seyyid Abdal Muhammed Baba'dır. Kadiri dergâhının hadimlerindendir. Hicri 1300 senesi zi'l-ka'desinde ve Miladi 1883 senesinin kasım ayında vefat etmiştir.

Dede Osman Avni Efendinin türbesi

Dede Osman Avni Efendinin mezarı. (ö. 1883)

Dede Osman Avni Efendi devamlı Mevlidi Halil camiinde oturmuş ve orada hizmetini yapmıştır. Kendisinin tesbihi, cübbesi ve bıraktığı bazı şeyler hala bu caminin ziyaret girişi yanındaki bir odada korunmaktadır.

Dede Osman Avni (K.S) Efendinin ayak dikmesinde ise şöyle bir manzume yazılıdır:

Günahım çok makarrım ya İlâhî
Ümidim geru sen perverdigare
İlahi red kılma mürüvvetinden
Kapına gelmişim ben yüzü kara
Günahkârım deyu Derviş ümidin kesme (cennetden)
Muhammed Mustafa gibi şefaatkârımız vardır
Katre-i eşkimle Rumî fevt-i tarihin verdim
Kurb-i hakkı tutdu menzil-i münevveri Osmanî
Huve'l-Hayyu'l-Baki
İrham hali Ya Munis Ya Selam

Son mısrada Rumi tarih düşürmüştür. Noktalı harfler toplandığında 1299 tarihi çıkar. Buna 'katre'deki bir damla anlamından bir sayısını da eklersek 1300 tarihi Miladi 1883 tarihi çıkar. Dede Osman Avni Efendi, hakkında çok fazla keramet söylenilen bir Allah dostudur. Açık açık kerametler gösterirmiş.

Dede Osman Avni Efendinin (K.S) türbesi içinde Kadirî tarikatına mensup, Dede Osman Avni hazretleri ile birlikte 10 kişi medfun bulunmaktadır. Bunlardan iki mezarda ikişer kişi üst üste defnedilmiştir. Böylece hepsı sekiz mezardır. Bunların bir kısmı Dede Osman Avnî hazretlerinden evvel, bazısı da sonradır. Fakat içlerinde en çok Dede Osman Avnî hazretleri büyük ve meşhur olanıdır. Yalnız Dede Osman Avni Efendinin adından söz ederken şeyh ismi kullanılmış, diğerlerinden sadece makamın hadimlerinden ifadesi kullanılmıştır.

Burada iki de çocuk mezarı gibi küçük mezar vardır. Birisinin üzerinde şunlar yazılıdır.

"Haza kabre'l-merhum Kalender Çavuş ibni Piri Çavuş, Teveffa tarihi fi sene 999"

Yani Piri Çavuş oğlu Kalender Çavuş ölüm tarihi miladi 1590 senesidir. İkincisinin adı okunmuyor, tarihi 997 yani 1588 senesidir. Demek oluyor ki 1590 senelerinde bu Mevlid-i Halil makamı vardı ve

buranın kabristanına o zamanın çavuşlarından Kalender Çavuş ölünce defnedilmişti.

Dede Osman Avni hazretlerinin vefatından sonra, yerine geçecek bir evladı bulunmadığını ve Dede Osman Avni Efendinin yetmiş sene Kadiri tarikatı şeyhliğini yaptığını, kendinden sonra tarikatın hizmetini yapan Hafız Halil Efendinin bir arz dilekçesinden anlamaktayız. Hicri 1303 cemazielahir'in yedisi ve Miladi 1886 senesi Mart ayının 14'ünde Urfa Şer'i sicillerinin 412 numarası ile kayıtlı bu dilekçede şu kayıtlar yer almaktadır:

"...Medine-i Urfa'da vaki Aynı Halilürrahman aleyhisselam civarında Mevlud-i Halil aleyhisselam zaviyesi vakfından olmak üzere senevî bin beş yüz kuruş vazife ile meşihat cihetine bilâ-berat teamül-i kadim veçhiyle mutasarrıf olan tarikat-ı aliye-i Kadiriye hülafasından ve meşahir-i sülahadan yetmiş seneden beri zaviye-nişin ve tarik-i zühd ve takvada ifnâ-yı vücud etmiş Mevlana Dede Osman Efendi İbni Abdal Muhammed Efendi ibni dede Eyyüb Efendi kaddasallahu taala esrarehum hazretleri bundan akdem bilâ-veled vefat edub rahmet-i mezkure-i mahlule ve hizmet-i lazimesi muattal kalmakla.."[48] İfadeleri Dede Osman Avni Efendinin yetmiş sene şeyhlik yaptığını belirtmektedir. Bu duruma göre Dede Osman hazretleri çok uzun bir hayat yaşamıştır. Babası Abdal Muhammed'in 1814 senesinde vefatı ile postuna oturan Dede Osman Efendinin şeyhlik müddeti gerçekten de yetmiş yılı bulmaktadır. En azından otuz yaşlarında şeyhliğe başlamış ise, yüz yaşı civarında vefat etmiş ve 1780 tarihi civarında doğmuş olması gerekir.

Yine Dede Osman Efendi vefat ettiğinde çocuğunun olmadığını da bu dilekçeden anlamaktayız.

Bu dilekçeyi devrin padişahına gönderen Halil Hafız da, Dede Osman Efendinin halifelerinden biridir. Mezarı da aynı türbe içinde olup 1907 tarihinde vefat etmiştir.

Dede Osman Avni (K.S) Efendinin babası da bir Kadiri şeyhidir. Bana, sayın Yasin Çiftçi'nin anlattığına göre aynı türbe içinde ve Dede Osman Avni Efendinin baş tarafındaki mezar babası Abdal Muhammed Efendinindir. Bu mezardaki Derviş Abdal Muhammed Efendi 1814 tarihinde vefat etmiştir. Öyle ise Dede Osman Avni Efendi genç yaşta iken babasını kaybetmiştir.

Dede Efendi, babasının postuna oturmuş olmasına rağmen, kendisi Kadiri tarikatındaki halifeliği Erbil'li Abdulkadir Kemal

[48] Urfa Şer'i Mahkeme sicilleri, defter arşiv no. 227

Efendiden almıştır. Dede Osman Efendi Erbil'e giderek orada Abdulkadir Erbili'den halifelik aldıktan sonra Urfa'ya dönmüş ve Melidihalil camisindeki Kadiri tekkesinde hizmetine devam etmiştir, diye düşünüyorduk. Fakat kendisi değil, şeyhi Abdulkadir Kemaleddin Erbilî, Erbil'den Urfa'ya gelmiştir. Türbesi de Kurtuluş meydanındaki tekkededir. Dede Osman, birçok kimseyi irşad etti. Kendisi de Harputlu Şeyh Hacı Ömer Baba Harputî, Antepli Mustafa Baba'ya hilafet verdi. Yukardaki arz dilekçesinden anlaşıldığına göre üçüncü halifesi de Urfalı Hafız Halil efendi'dir. Harputlu Hacı Ömer Baba Harputa gitmiş, Hafız Halil Efendi ile Antepli Mustafa Baba Urfa'da vefat etmişlerdir. Hafız Halil Efendi 1907 de, Antepli Mustafa baba ise 1921 senesinde vefat etmişler ve Dede Osman Efendinin yanına aynı mezara üst üste defnedilmişlerdir. Antepli Mustafa Baba'nın hemşehrileri Gaziantepden gelerek mezarını ziyaret ederler.

Dede Osman Efendinin intisab ettiği Kadiri tarikatı silsilesi, Dede Efendiden önce ve sonra şöyledir,

1-Hz. Muhammed (S.A.S)
2- Hz. Ali (r.a)
îmam Hz. Hüseyin (r.a)
İmam Muhammed Bakır (r.a) Ebu Muhammed
İmam Muhammed Bakır (r.a.) Ebu Cafer
îmam Cafer-i Sadık (r.a)
îmam Musa Kâzım (r.a)
lmam Aliyü'l-Rıza (r.a)
Aliyü'l-Kerhi (K.S)
Şeyh Sırr-ı Sakatî (K.S)
Şeyh Cüneyd-i Bağdadi (K.S)
Şeyh Ebu Bekir Delfi (K.S)
Şeyh Abdulvahid (K.S)
Şeyh Ebu'l-Ferec Yusuf-i Tarsusi (k.s)
Şeyh Ebul-Hasan Ali
Ibni Bağdadi
Piri tarikat ğavsı azam şeyh Abdulkadir Geylani (k.s)
Şeyh Cemalü'l-Irak Abdulrezzak
Şeyh Osman Ceyli (k.s)
Şeyh Yahya el-Basravi
Şeyh Nureddin Şami
Şeyh Abdurrahman ül-Hasani
Şeyh Burhaneddin Zenceri
Şeyh Muhammed Masum ül-medeni
Şeyh Seyyid Abdurrahman Hamevi
Şeyh Seyyid Muhammed Hüseyin İzmirani
Şeyh Ahmed el-Hindi-Lahuri
Şeyh Muhammed Zengeni Talabani

Şeyh Ahmed Talabani Kerküki
Şeyh Ziyaeddin Abdurrahman Talabani
Şeyh Abdulkadir Kemal Erbili
Şeyh Dede Osman Urfavi
Şeyh Hacı Ömer Baba Harputi
Şeyh Mustafa Kâzım Baba Göllü
S-Ekrem Kaya.[49]

Böylece Dede Osman Avni efendi'den evvel ve sonra gelen Kadiri halifeleri otuzbeşinci rakamda Ekrem Kaya ile son buldu. Bu zat da birkaç sene evvel vefat etmiştir. Elbette bunun başka kolları da vardır. Dede Osman Avni Efendiden sonra gelen halifeleri Urfa'da yaşamamışlardır.

Dede Osman Avni Efendi hakkında kendisinden bilgi aldığım Yasin Çiftçi, Dede'nin bazı kerametlerini anlatırken, bunlar hakkında kesin birşey söyleyemeyeceğini çünkü aradan tam bir asır geçtiğini hatırlatarak, doğrusunu Allah bilir dedikten sonra şöyle devam etti.

Dede Osman'ın mühr

[49] Ekrem Kaya, Mürşitlere Armağan, İstanbul, 1986, S. .318

MENKIBE:

Dede Osman Avni Efendinin zamanında Urfa'ya yeni bir vali gelmişti. Dede Efendinin ismi valinin kulağına ulaşmıştı. Vali Bey, Dede Osman Avni Efendinin söylenildiği gibi bir evliya olup olmadığını anlamak istedi. Dede Efendi'ye bir adamını göndererek Hindistan cevizine ihtiyacı olduğunu ve kendisine Hindistan cevizi vermesini istedi. Dede Efendi hemen başı üzerindeki küçük dolabın kapısını açtı, kapının arkasında Hindistan cevizi ağacı bahçesi vardı. Elini uzattı bir ağacın dalından üç Hindistan cevizi kopardı ve Vali Beyin adamına verdi. Bir müddet sonra Vali Bey bir daha Hindistan cevizi istedi. Dede Efendi yine kendisine istediğini gönderdi. Üçüncü defa yine istediği cevizleri gönderdi. Fakat vali bey dördüncü isteyişinde,

—Ben her zaman Hindistanı ayağına getiremem ki! Diyerek vali beyin isteğini reddetti.

Dede Osman Avni (K.S) Efendinin devrinde Ruslarla bir savaş çıkmıştı. Bu savaşta Urfa'nın Karaköprü köyünden biri esir düşmüştü. Bir müddet Rus komutanlarına hizmet etmek zorunda kalmıştı. Bir gece Rus subayları içki içerek eğlenirlerken Karaköprülü de onlara içki getirip götürüyordu. Rus komutanı bu esirin müslüman olduğunu bildiği için, devamlı Hz. Muhammed (S.A.S) efendimize saygısız sözler söylüyordu. Bir defasında çok ileri gitti. Karaköprülü bu hakareti duyunca kendini kaybetti ve bir içki şişesini kaptığı gibi komutanın başına vurdu. Rus komutanı hemen orda ölüverdi. Karaköprülüyü yakalayarak hapse attılar. Ertesi gün divan-ı harbe çıkarıp idam edeceklerdi. Karaköprülü gece derin derin düşünceye daldı. Başına gelen olaya hala inanamıyordu. Bir ara uykuya dalar gibi oldu. Karşısında nuranî bir yüz belirdi ve kendisine;

—Oğlum korkma, olayı yarın mahkemede olduğu gibi anlat dedi. Karaköprülü birden kendine geldi, bunun rüya mı, gerçek mi olduğunu düşündü. Tekrar gözleri kapanmaya başladı ve yine o nurani yüzü gördü, kendisine aynı sözleri söylüyordu. Karaköprülü tekrar tereddüt etti. Üçüncü defa yine aynı zat kendisine

—Oğlum beni yorma, korkma olayı olduğu gibi anlat. Seni serbest bırakacaklar. Memleketinde Dede Osman Avni Efendiyi tanır mısın? dedi. Karaköprülü,

—Dede Efendi'yi kim tanımaz? Elbet tanırım cevabını verince,

—O köftehora selamımı söyle dedi.

Ertesi sabah yapılan mahkemede Karaköprülü olayı olduğu gibi anlattı. Komutanın kendisini kışkıttığını söyledi. Mahkeme üyeleri aralarında uzun bir tartışma yaptıktan sonra, Karaköprülüyü haklı buldular. Kedisini serbest bıraktılar. Karaköprülü Urfa'ya gelince Dede Osman Avni Efendiyi ziyaret ederek olayı anlattı ve nurani yüzlü zatın kendisine,

— O köftehora selamımı söyle. Dediğini söyledi. Dede Efendi de,

—Kendi pilavhorluğunu söylemiyor da, benim köftehorluğumu mu söylüyor? dedi.

Zamanında Urfa'da yaşayan Ermenilerden biri ticaret için Akdenizde sefere çıkmıştı. Deniz birden dalgalandı. Gemi çok şiddetli sallanmaya başladı. Nerdeyse batacaktı. Gemidekiler dualar etmeye, tanıdıkları evliyaullahı imdada çağırmaya başladılar. Gemi durmadan sağa sola yatıyor, içine su doluyordu. Urfalı Ermeni'nin aklına Dede Osman Avni Efendi geldi ve onu yardıma çağırdı. Dede Efendi o sırada Mevlidihalil Camii içinden geçen küçük su arkının yanına oturmuş abdest alıyordu. Yanında birkaç müridi de vardı. Birden Dede Efendi elini suya daldırdı ve yavaş yavaş yukarıya doğru çıkarmaya başladı. Dede Efendinin bu hareketi müridlerinin dikkatini çekmişti. O sırada denizde yalpalayan gemi, dalgaların arasından yavaş yavaş su üzerine çıktı. Dalğalar duruldu ve gemi sakin denizde yol almaya devam etti.

Diğer bir anlatışa göre de, adeta denizde kocaman bir el geminin altına uzandı ve gemiyi dalgaların içinden yavaşça sakin bir tarafa çekerek doğrulttu. Bu olay üzerine gemideki Urfalı Ermeni durumu anladı. Urfa'ya geldiğinde Dede Efendiyi ziyaret ederek bir hediye götürdü. Kendisi de bu açık keramet üzerine ihtida ederek müslüman oldu. O zaman Dede Efendinin müridleri, Dede Efendinin o gün elini niçin suya o şekilde daldırdığını anladılar.

Dede Osman Avni Efendinin vefatından seneler sonra bir grup Kadirî dervişi aralarında Hacı Nuri Hafız (ölm.1970) da olduğu halde Dedenin sarnıcı denilen yere yatıya giderler. Dede'nin sarnıcı dediğimiz yer, Dede Osman Avni Efendinin devamlı gittiği ve içinde gülleri ve su içmek için bir sarnıcı olan bahçedir. Tabi şimdi gül bahçesi diye bir şey kalmamış kuru bir çöl haline gelmiştir. Urfalılar yaz aylarında böyle yerlere kıra giderler ve birkaç gün kalırlardı. Buna yatıya gitmek denilir. Dede'nin sarnıcı da Urfa'da çok meşhur bir yerdir. Dervişlerle beraber çok iyi ve meşhur bir hafız olan Hacı Nuri Hafız, orada gece yemek için paça pişirmişlerdi. Paçayı kırmak isterlerken, paçanın kemiği dervişlerden Osman adındaki birinin elini derin bir şekilde kesti. Osman

Efendi de şehre gelerek elini ilaçladı sardı ve evinde uyudu. Uykusunda Dede Osman Avni Efendiyi gördü. Kendisine,

—Oğlum sen niye arkadaşlarından ayrılmışsın? Diye sordu. O da elinin kesildiğini onun için eve geldiğini söyledi. Dede Efendi,

—Kalk git, arkadaşlarına söyle, sabah ezanını Nuri Hafız okusun ve namazı da kıldırsın. Namazda da Taha süresini okusun. Derviş Osman da arkadaşlarının kendisine inanmayacaklarını bunun için bir delil göstermesi gerektiğini söyleyince. Dede Osman Avni Efendi dervişin elini sıvazlar ve elinde iz kalmayacak şekilde iyileşir. Derviş Osman uykudan bir anda uyanır, gerçekten elinde yaranın izi bile kalmamıştır. Doğru arkadaşlarının yanına gider.

Bana Ziraat Bankasında çalışan Sayın Mehmet Emin Kara şöyle anlattı. 1959–1960 seneleri idi. Şimdi Dergâh nikâh salonunun bulunduğu yerde evler vardı. Sayın Mehmet Emin Karanın amcası Emin hoca'nın evi bugünkü dergâh nikâh salonunun olduğu yerdeydi. Salondaki Ali baba denilen türbe evlerinin avlusunda bulunuyordu. Mehmet Emin Kara'nın amcası Emin hoca ciğerlerinden hastalanmıştı. Doktorlara gidip ne kadar tedavi görmüşse iyileşmemişti. Tersine hastalığı ağırlaştı ve artık doktor da tedavisinden vazgeçti. Emin hoca evinde komaya girmişti. Aile halkı yatağının yanında artık ölümünü bekliyorlardı. O gece Emin hoca bir rüya gördü. Rüyasında üç kişi yanına geldiler. İçlerinden biri,

—Vah vah komşumuz rahatsızlanmış, dedi. Emin hoca onlara,

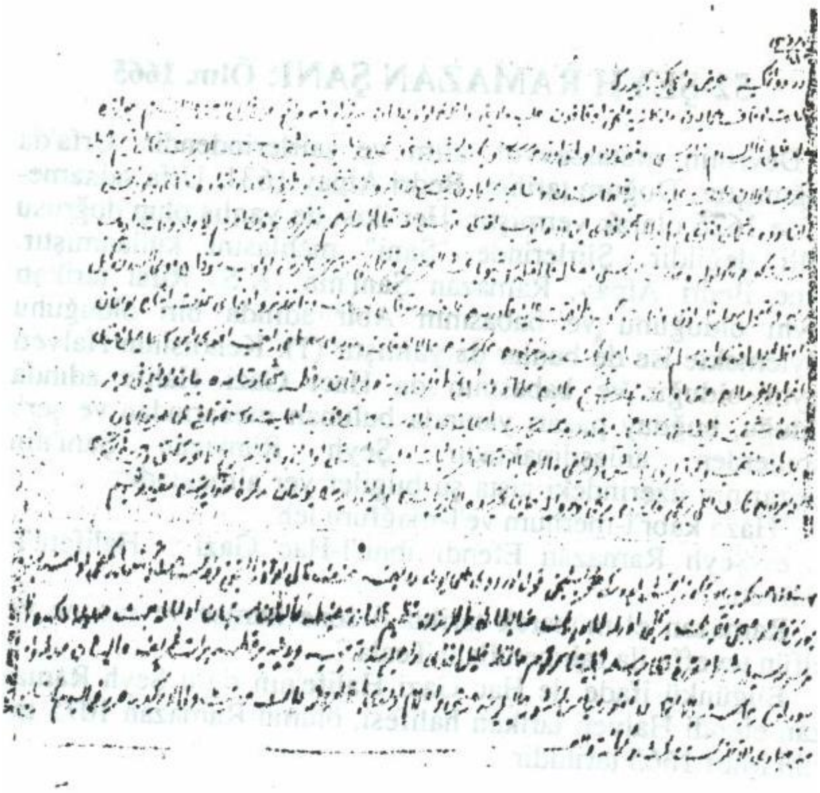
—Siz kimsiniz? diye sorduğu zaman,

—Bizi tanımadın mı? Biz senin komşularınız. Dediler.

—Hangi komuşlarım? diye sorunca, Dede Osman Avni, Ali Baba ve Şeyh Müslüm Hafız olduklarını söylediler. Bu zatların her üçü de dünyalarını değişmiş kişilerdi. Bunların her üçü hemen Emin Hoca'nın gögsünü ameliyata başlıyorlar. Göğsünü yarıyor ve tamamen harab olmuş akciğerlerini kesip atıyor, yerine yeni bir akciğer takıyorlar. Yani aklın almadığı bu olay, bugünkü deyimle tam bir orğan nakli oluyor. Tekrar gögsünü dikiyorlar ve oradan ayrılıyorlar.

Biraz sonra Emin hoca uyanıyor. Doğrulup oturuyor. Yanındakilere açıktığını, yiyecek birşeyler vermelerini söylüyor. Aile halkı, yerinden bile kıpırdayamayan hastalarının böyle birden bire doğrularak yiyecek istemesine hayretler içinde kalmışlardır. Sonraki günde, Emin hoca yine doktora giderek muayene olduğunda, kendisinin ölmesini bekleyen doktor da bu değişiklik karşısında hayrette kalmıştır. Sayın Mehmet Emin Kara'nın söylediğine göre önce Emin Hoca'nın

gögsünde hafif bir yara izi vardı. Sonra o iz de kayboldu. Kendisini nasıl ameliyat ettiklerini ailesine anlatan Emin hoca bu olaydan sona 15-18 sene kadar yaşamıştır.

Belge: Urfa Şer'i Mahkeme sicilleri arş. No. 227
Mevlidihalil Camii Kadiri zaviyesi ve Dede Osman Avni hakkında belge.

Dede Osman'ın kitaplarından birkaçı

Dede Osman'ın bıraktığı eşyaları

52- **ŞEYH RAMAZAN ŞANİ**: (Ö. 1665)

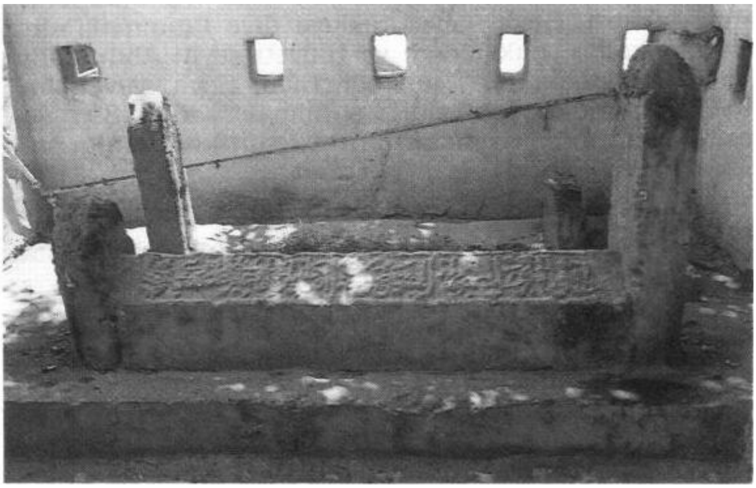
Devrinin mutassavvıf, alim ve şairlerindendir. Urfa'da doğmuştur. Doğum tarihini Bedri Alpay 1631, Urfa salnamesi ise 1626 olarak vermiştir. Her ikisi de yanlış olup doğrusu belli değildir. Şiirlerinde "Şani" mahlasını kullanmıştır. Yine Bedri Alpay, Ramazan Şani'nin (K.S) Rifai tarikatı şeyhi olduğunu ve babasının Abir adında biri olduğunu söylemekte ise de bunlar da yanlıştır.[50] Kendisinin Halveti şeyhi olduğu ve babasının da Hacı Gazi Halife adında olduğu, buğday pazarı yanında bulunan mezarından ve şer'i sicillerden anlaşılmaktadır. Şeyh Ramazan Şani'nin mezarının üzerindeki taşta şu bilgiler yer almaktadır:

"Haza kabr'l-merhum ve'l-mağfuru leh,

eş-Şeyh Ramazan Efendi ibnü'l-Hac ğazi Halifetü'l- Halveti.

Ramazan el-mübarek tarihu fi sene hamse ve sab'ine ve elfün tüviffiya ila rahmetullahi Teala."

Bugünkü ifade ile Hacı Gazi Halife'nin oğlu Şeyh Ramazan Efendi Halveti tarikatı halifesi, ölümü Ramazan 1075 tarihi, miladi Mart 1665 tarihidir.

Halveti tarikatı şeyhi ve Halvetiye tekkesinin banisi,
Urfa'nın ilk bilinen şairi Şeyh Ramazan Şani efendinin türbesi.(ö.1665)

---

[50] 1927 Urfa Salnamesi, s.110 – Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 213

Mezarı yeşile boyanmış ve kına yakılmıştır. Ziyaret edenler dilekte bulunuyorlar ve küçük taşları bu mezarın dikme taşlarına yapıştırıyorlar. Bazı kimselerin inancına göre, dilekleri olacaksa bu taşlar yapışırmış denilmektedir.

Şeyh Ramazan Şani, şimdi Kurtuluş meydanı dediğimiz Hacı Gazi Mahallesinde bir Halveti tekkesi yaptırdı. Şeyhi kendi babası Hacı Gazi Halife'dır. Bu zatın taikat silsilesinde ismi "*Kıdvetü erbab et-Tarika Mevlana el-Hac Gazi Şanî Halife"* şeklinde geçmektedir. Ramazan Şani, Yaptırdığı tekkeye yine kendi adına bir vakıf tesis etti. Bu vakfın vakfiyesinde tekkenin mütevellisine, şeyhine, Kur'an-ı Kerim hocasına vakıftan ücretlerinin verileceği belirtilmiştir.

17. yüzyıl şeyhlerinden olan Ramazan Efendi, 1641 tarihli İhlasiye vakfiyesi şahitlerinin ismi arasında şu şekilde tanıtılmıştır:

"Fahrü'l-meşayih Ramazan ibni'l-Hac Gazi Halife...."

Ramazan Şani 1665 tarihinde vefat ettiğinden, 1641 senesinde de vakfiye şahitliği olduğuna göre, doğum tarihi ancak 1600 yılları olabilir. Buradan Bedri Alpay'ın da, Urfa Salnamesinin de verdikleri tarihin yanlış olduğu kesinleşmiş olur.

Böylece 1665 senesinde genç diyebileceğimiz bir yaşta vefat eden Şeyh Ramazan Şani Efendinin şiirlerinden bir matlaı şöyledir:

Her ki mir'at-ı dilin sâf ü mücella eyler
Pertev-i nur-i Hudâ anda tecelli eyler

Şeyh Ramazan Şani Efendinin mezarının yanında bulunan diğer mezarlar da yeşile boyanmış ve kına yakılmıştır. Yine bu mezarların dikme taşlarına bazı dilek sahipleri tarafından küçük taşlar yapıştırılmıştır. Hâlbuki bu mezarlarda yatan zatların şeyhlik ve evliyalıkla hiç bir ilgileri yoktur. Bunlardan birinde hiç bir yazı yoktur. Biri de Ramazan Çelebi adında olup katledilmiştir. Diğer mezarda yatan da Nefise adında bir hatun kişi olup normal kimselerdir.

Urfa şer'i mahkeme sicillerinin hicri 21 Rebiülahir 1308, miladi 5 Aralık 1890 tarih ve 274 numaralı kaydında Halveti vakfiyesinden sözederken şöyle demektedir:

"Nezaret-i evkaf-ı Humayun mülukaneye mülhak evkafdan olub tevliyeti şeyhine ve ğallesi imaretine meşrut olan medinei Urfa mahallatından Hacı Gazi mahallesinde vaki Şeyh Ramazan Şani Efendi ibni'l-Hacı Gazi Halife nam vakfın bina ve inşasına muvaffak olduğu

Halvetiye hankah-ı şerifi vakfının."[51] ifadesi, yine şer'i sicillerin hicri 5 Cemarelevvel 1308, miladi 18 Aralık 1890 tarih ve 298 numaralı kaydında "…ashab-ı hayrattan Şeyh Ramazan Şani Efendi İbni el-Hac Gazi Halife nam kimsenenin bina ve inşasına muvaffak olduğu Halvetiye hankahı şerifi vakfının."[52] İfadesi de Şeyh Ramazan Şani Efendinin Urfa'da Halvetiye tarikatı halifesi ve tekkesinin yapıcısı olduğunu, babasının adının da Hacı Gazi Halife olduğunu ispatlamaktadır.

Vakfiyesinde, tekkesini bina edişinin sebebini şöyle açıklamaktadır:

"...bina eyledimki anda savalat-ı mefruza kılındığından maada kutb-i aktab ve evtad-ı emced merkez dide-i hidayet ve maadini ulumu batın ve zahir mafhar-ı evliya-i evail ve evahir-i akifi sevami-i ins ü melek vâkıfı ser-i sema-i devr-i felek kutb-i ekremi ğavs-i a'zam ser halka-i tarikat-ı Halveti pirim Hz. Ömer Ruşeniyyu'l-Halveti dervişleri ve fukarası ibtigaen li merzatillahı Taala evrad ve ezkâr ve tevhid ve tehlil edeler."[53]

Hacı Gazi oğlu Halveti halifesi Şeyh Ramazan Efendi vakfı adını taşıyan ve Rebiülahir 1069, Aralık 1658 tarihli bu vakfiye, Halvetiye tekkesinin Şeyh Ramazan Efendi tarafından yaptırıldığını ve 1658 senesi Aralık ayında bu vakfiye ile şartların düzenlendiğini ve kendisinin Halveti tarikatının Ruşeni kolundan olduğunu göstermektedir.

---

[51] Urfa şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 221, kayıt no. 274
[52] Urfa şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 221, kayıt no. 298
[53] Vakıflar defter no. 2103, s. 144

Belge: Urfa şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 221
Halveti Şeyhi Ramazan Şani ve tekkesi hakkında belge.

53- **SAKIB EFENDİ**: (1800–1873)

Şanlıurfa'nın yetiştirdiği mutasavvıflardan biri de şüphesiz ki, Sakıb Efendidir. Merhum Bedri Alpay, yaptığı araştırma ile Sakıb'ın hayatını ve şiirlerinden örnekler vererek, ilk defa şiir dünyasına kendisi tanıtmıştır. (Bedri Alpay-Şanlıurfa Şairleri-Şanlıurfa, 1986). Asıl adı Emin olan Şair Sakıb Efendi, Birecik ilçesinin serisad köyünde doğdu. Babasının adı Hacı Mustafa'dır. Doğum tarihi belli olmamakla beraber 1800 senesinde doğduğu tahmin edilmektedir. Medrese tahsilini bitirdikten sonra Urfa'da yerleşti. Urfa'da şair ve alim olarak tanınan Sâkıb Efendi, kendi adiyle söylenilen medrese ve tekke yaptırmıştır. Bu Medresede birçok öğrenci yetiştirdi. 1854 yılında, hacca gitti. Hac dönüşünde Kadiri tarikatı halifesi olarak tasavvufa yöneldi. Bu yüzden bazı tasavvufi şiirler yazdı.

Halepli bahçesi dediğimiz bahçede Sakıb Efendi kendisi için bir köşk yaptırmıştır. İçinde çeşitli meyvelerin bulunduğu bu bahçe, bahçe içinde kazılan bir kuyudan dolapla çekilen sudan sulandığı gibi, direkli denilen bölgeden özel olarak getirilen su kanalları ile de sulanmaktaydı. Senenin her mevsiminde çeşit çeşit meyveler yetişen bu bahçenin ortasında, Sakıb Efendi büyük bir zevk ve merakla yaptırdığı köşke şu şiiri kitâbe olarak yazdı:

Batı duvarı:
Huş ca-yı safa idi bu ma'mure-i dünya
Olsaydı esasında bekadan eser amma
Nev kasr-ı muallâda ferahbahş eyledi aram
Encamı eğer hufre-i kabr olmasa neva
Dilbeste-i neva bünye-i dehr-i fenaya
İbret mi değil tak-ı revak-ı Cem u Kisra
İkbaline imarına aldanma cihanın
Sanma ki sebat üzre kala hiçbiri hâşâ

Güney duvarı:
Kâm almadı hiç kimse bu dünya-yı deniden
Sad hasretiyle oldular hep azim-ı ukba
Bu ziynet u zibası bütün nakş u hayaldir
Arif buna hiç bend-i meyan eylemez asla
Hep bilmiş iken bunları hasb el-beşeriyye
Sakıb yine bu kasr-ı nevi eyledim inşa
“Devretse de kâm üzre felek bir nice müddet”
“Bir aksi dönüp aher eder cümlesin ifna”

Doğu duvarı:
Tutmuş nideyim dide-i agâhımı gaflet
Bu çeşm-i alilim meğer Allah ede bina
Tevfiki İlahiye olub (yaver) u rehber
Dilden ede bu hübb-i siva nakşını imha
Ukba evi ma 'mur gerek yoksa fenada
Bi-faidedir olsa da sad kasr-i mualla
Ancak bu niyazım ki gidüb dar-i fenadan
Bu mesken-i arı olacak ahere sükna

Kuzey duvarı:
Banisini bir fatiha ile edeler yad
Şayed ki ola bir sebeb rahmet-i Mevla
Bu kasr-ı ferahbahşide etdikce ikamet
Şad eyleyeler ruhumu bir rahmetle ihya
Neva bu ümmidile edüb bunları abad
Tarihini bu levhaya eyler iken imla
Tebrikine bir ahbab gelub söyledi tarih
Mesud ola her anda bu kasr-ı ferah efza
1263

Şeyh ve şair Sakıb Efendi, yaptırdığı köşkünün içinde tahta üzerine birer satır halinde beyaz boya ile yazdırdığı bu şiiri kendisi yazdı. Son mısrada tarih düşürmüştür. Son mısranın harfleri toplayıp bir eklendiğinde 1263 tarihi elde edilir. Miladi karşılığı ise 1847 senesidir. Bu tarihde Sakıb Efendi henüz genç yaştadır. Bu sırada Sakıb Efendinin iskân kâtibi olduğunu Rebiülevvel 1263, Şubat 1847 tarihli bir davadan anlamaktayız.[54] 1852 senesinde yaptırdığı evi için yazdığı kitabe:

Cenab-ı Sakıb Efendiye her dû alemde
Behişe eyleye tevfîkini refik Hüdâ
Şu hanelerle şu eyvan-ı revnak-ı efzanın
Bu tarh-i nevle müceddid kamusun etdî bina

Safa ile otura kendisi hem evladı
İçinde görmeyeler hiç ğam ü keder asla
Görünce fatır-ı Admiye düştü bir tarih
Heman bu haneyi ma'mur eyleye Mevlâ
Sene: 1268

---

[54] Urfa şer'i mahkeme sicilleri, defter arşiv no. 204

Akarbaşı semtinde yaptırdığı evine düşürdüğü bu kitabe: (Mefailün, meafilün, mefailin, fa'lün) vezninde yazılmıştır. Son mısrada tarih düşürmüştür. Son mısranın harfleri toplandığında 1269 çıkar. "Düştü bir" dediği için bir rakamını çıkan sayıdan düşersek 1268 tarihi çıkar. Hicri 1268 tarihinin miladi karşılığı ise 1852 dir.

Bu tarihten sonra ise Halepli bahçesinde yaptırdığı köşk için yazdığını sandığımız kitabe de şöyledir.

Oldu bu arsa çün beavn-ı Hûda
Hemen hali harab iken abâd
Habbeza bais binası bunun
Alır feyz u şeref mübarek bad
Dedi Rıfat se cevher tarihi
Etdi Sakıb Efendi nev bünyad
1274

Son mısrada cevher tarih düştüğünden noktalı harfleri toplayınca 1274 hicri yani miladi 1856 tarihi çıkar. Bu kendisinin hacca gittiğinden iki sene sonradır. Demekki hac dönüşü bu kitabeyi yazdırmıştır. Bu kitabenin üzerinde yazılı olduğu taş, Halepli bahçesinde köşkün su anbarının kapısı üzerine geçici bir şekilde konulmuştur. Bu kitabe evinin kitabesi değildir. Çünkü evinin kitabesini yukarıda vermiştim. Boş bir arsa üzerine bir bina yaptırıldığından sözetmektedir. Sanıyorum ki, bu kitabe, köşkün kapısı kitabesidir. Köşkün yapılışından onbir sene sonra Şair Rıfat tarafından yazılmıştır.

Sakıb Efendinin başka kitabelere de tarih düşürdüğü olmuştur. Bunlardan biri Narinci Camisi kitabesidir. Bu kitabenin son iki mısrası şöyledir:

Geldi bir hatif anın Sakıb dedi tarihini
Camii Narinci ra'na oldu nev inşa ile
Sene: 1255

Burada son mısra harfleri toplanıldığı zaman 1254 sayısını verir. Bu sayıya bir eklersek 1255 hicri, 1839 miladi tarihi çıkar.

Bu kitabeler Sakıb Efendinin ilim ve tasavvufun yanında şiirde de çok çalıştığını gösterdiği gibi kitabeler yazıp, tarih düşürmekteki ustalığını da göstermektedir. 1873-74 tarihinde vefat eden Sakıb Efendi, ölümünden önce söylediği şu beyit, onun doğum tarihine de işaret etmektedir.

Dar-ı Mevla da yetmiş yıl ömür sürmek saadettir
Yaşı yetmiş olan her bir kulun azadı adettir

Beyti Sakıb Efendinin yetmiş yaşlarında vefat ettiğini düşündürmektedir. Öyle ise ölüm tarihi olan 1873 senesinden yetmiş sene geriye gittiğimiz zaman 1800 seneleri çıkar. Bu duruma göre Şair ve rnutasavvuf Sakıb Emin Efendi 1800 tarihi sıralarında doğmuştur. Kendisinin Akarbaşında yaptırmış olduğu tekkesi ve Sakıbiye medresesindeki türbesine defnettiler. Sonraları bu medrese ve Sakıb'ın tekkesi satıldığında, bunları satın alanlar, Sakıb'ın ve yanında defnedilmiş olan oğlunun mezarını kaldırarak Dergah camiinin kabristanına taşımışlardır. Şair Sakıb Efendinin mezarını Dergâh Camii kabristanında aradım buldum. Mezar taşının baş dikmesinde şunlar yazılı idi:

Fatiha
Haza kabr el-merhum
Bani-i hankah-ı Kadiriye
El-Hac Muhammed Emin Sakıb Efendi
Bin el-hac Mustafa Efendi
Teveffa ila rahimehullahi ve tayyiballahu
Serahu ve ceala'l-Cennete mesvahu
Fi şehri safer el-hayr
Geldi üçler okudu tarihin
Nevrerallahu likabri'l-Sakıb
Sene: 1291

Son mısranın harfleri toplandığında 1288 rakamı çıkmaktadır. Bu rakama "geldi üçler" dediği için üç rakamını eklediğimizde, ölüm tarihi olan hicri 1291 tarihi çıkmaktadır. Mezar taşının ayak dikmesinde ise şu manzume yazılmıştır.

Ah bu çarh-ı fena bir kimseye olmadı yar
Kim ki meyletti ana ahiri oldu tarumar
İşte bu zat-ı kiram Sakıb Efendi Hazreti
Nice devran sürmüş iken yine etdi nakl-ı bar
Nice hayrat nice asar etmiş idi dehirde
Nice miskine tasadduk vermiş iken bi-şümar
Mevtten ihlâsına vermedi hiç bir faide
Etdi dünya akibet süknasını dar-ı mezar
Eyleye dünyası veş uhrasını ma'mur anın
Rahmet-i gufranına nail ede perverdigar
Alimâ tarih dedi mu'cemle çıkdı yediler
Cennet-i Adnini Sakıb eyledi ca-yı karar
Sene: 1291

Yine Şanlıurfa şairlerinden Âlim'in yazdığı bu manzumenin son mısrasında tarih düşürmüştür. Mu'cemle dediği için noktalı harfler toplanıyor ve 1298 çıkıyor. Bir üst mısrada "çıktı yediler" dediği için de 1298 den 7 yi çıkarıyoruz ve 1291 hicri tarihini buluyoruz. Bu tarihi miladiye çevirdiğimiz zaman 1873 senesi çıkmaktadır.

Sakıb Efendi Akarbaşı semtinde Hasan Padişah Camii karşısında bir medrese, bir tekke ve bir ilk mektep ile bir kütübhane yaptırdı. İlme o kadar meraklı idi ki bütün bu bilim yuvalarını bir külliye halinde yanyana yaptırmıştı. Bütün bunların masraflarının karşılanması için de dükkanlar, fırınlar, bahçeler ve daha nice gelir getiren mülklerini vakfetti. Vakfiyesinde yolculara, misafirlere verilecek yemeklere kadar, öğrencilerin kitap paraları ve harçlıklarına kadar, müderris ve şeyhlerin aylıklarına kadar bu vakıftan verilmesini şart koşmuştur.

Medresede yatılı öğrenciler için dershanenin etrafına çepeçevre otuz oda yaptırmıştır. Bu da gösteriyor ki yaptırdığı medrese, devrinin büyük bir medresesidir.

Medresenin kitabesi şöyledir:

Hanedan-ı Urfa'dan Sakıb Efendi hayırh'ah
Eyledi Allah için bünyad bir nev medrese
Mahz-ı tevfik-i hidayettir Cenab-ı Bari'den
Yoksa bu asar-ı hayr olmaz muvaffak herkese
Böyle asar-ı celil ki bir söyünmez şuledir
Haşre dek bin bad eğer pervane-tek dûd eylese
Geldi bir hatif dedi Sabır anın tarihin
Sakıbiye nam ile olsun bina bu medrese [55]
Sene: 1279

Miladi 1862 tarihinde bu medreseyi yaptırdığı kitabenin altındaki tarihten anlaşılmaktadır.

---

[55] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1978, I, 185

Sakıbiye Medresesi ve tekkesinin banisi M. Emin Sakıp Efendinin Mevlidihalil mezarlığındaki kabri. (Ö. 1873)

54- **DERVIŞ SÜLEYMAN HAFIZ**: (Ö.l882)

Öndokuzuncu yüzyılın sonlarında yaşamış olan Süleyman Hafız, Dergah camiinin dervişlerinden ve bu bakımdan Kadirî tarikatı hadimlerindendir. Mezarı Bediüzzaman mezarlığında olup mezartaşında şunlar yazılmıştır.

Lailaheillallah Muhammedün Resulallah
Haza kabrü'l-merhum
Derviş Süleyman Hafız mülazımı Mevlidi
Halilürrahman
ibni Muhammed tayyiballahu serahu
Kad intikale min dari'l-fena
fi şehri safer fi sene 1300

Bu kitabeden Derviş Süleyman Hafız Efendinin Mevlidi Halil camiinde mülazim olduğu da anlaşılıyor. Mülazimlik medreseyi bitirdikten sonra müderris olmak için bir medresede yedi sene mülazimlik yani bugünkü deyimle asistanlık yapmaktır. Bu müdded sonunda imtihana girilir ve kazanan müderris olur, kazanamayan daha çok naiblik görevine geçerlerdi.

Derviş Süleyman Hafız Efendi de böyle bir görevde idi hicri sefer ayı 1300 senesinde, miladi 1882 senesi Aralık ayında vefat etti. Babasının adı Muhammed'dir.

55- **DERVİŞ SEYYİD HAFIZ SÜLEYMAN EFENDİ**: (Ö.1856)

Derviş Süleyman Hafız da Kadirî dervişlerinden olup Mevlidi Halil Camii avlusundaki türbedeki mezarlardan Derviş Seyyid Eyyub Efendi üzerine ikinci defin yapılmıştır. Mezarın baş dikmesindeki bilgiler şöyledir.

Defni sani Derviş es-Seyyid
Hafız Süleyman Efendi ibni
Derviş es-Seyyid Ahmet teveffa
Tağmedullahu bi-ğaferallahi
Fi şehri zi'l-hicce fi sene 1272

Derviş Seyyid Hafız Süleyman Efendi hicri 1272 miladi 1856 Ağustos ayında vefat etmiştir. Babasının adı Derviş Seyyid Ahmed'dir. Derviş Süleyman Efendi aynı zamanda Kur'an-ı Kerim Hafızıdır. Öyle sanıyorum ki buraya defnedilenler yalnız aynı tarikat mensubu olmakla kalmayıp aynı zamanda akrabadırlar.

56- **ŞEYH SÜLEYMAN EFENDİ**: (ö. 1729'dan sonra)

18. Yüzyılda yaşadığını anladığımız Şeyh Süleyman Efendinin devrinin büyük şeyhlerinden olduğunu Karameydanındaki Hüseyin Paşa Camisini yaptıran Darendeli Yusuf oğlu Hüseyin Paşa'nın 1141 hicri 1726 miladi tarihli vakfiyesinden anlamaktayız. Bu vakfiyede şöyle denilmektedir.

"...Şeyh Süleyman Ruhavi'ye senede altıyüz otuz akçe, sonra evladına, evladına verilecek..." Darendeli Hüseyin Paşa vakfından Şeyh Süleyman Ruhavi Efendiye ve onun vefatından sonra da oğullarına vakfından altıyüz otuz akçe vermeyi şart koşmuştur.

57- **ŞEYH ŞAHABEDDÎN AHMED**: (Ö.1823)

Şahabeddin Ahmed, Nakşibendî halifesi Mevlana Halid (K.S) hazretlerinin oğludur. Mevlana Halid, Hindistan'da Nakşibendî halifesi Abdullah Dehlevi'ye (K.S) intisab etmiş ve ondan hilafet alarak Bağdad'a geri dönmüştü. Bağdad'da devrin valisi Davut Paşa'nın icraatlarından rahatsız oldu. 1822'de Bağdat'tan Şam'a kendisi yalnız olarak geçerken Urfa'ya uğramış ve Muhammed Selim Hafız'ı da beraberinde Şam'a götürmüştü. Ailesinin geri kalanları ise daha sonra Bağdat'tan Şama giderken Urfa'da Hartavi Muhammed Selim Hafız'ın evinde konakladılar. Bu sırada Mevlana Halid (K.S) hazretlerinin henüz 8-9 yaşılarındaki küçük oğlu Şahabeddin Ahmed Efendi Hastalandı. Az müddet sonra da 1823'de vefat etti. Kendisini Ulucami kabristanına defnettiler.

Şahabeddin Ahmed vefat ettiğinde Muhammed Selim Efendi Şam'da Mevlana Halid'ın (k.s) yanında bulunuyordu. Oğlu Şahabeddin Ahmed ölüdüğü anda Mevlana Halid,

—Bugün oğlum Şahabeddin Ahmed Urfa'da öldü, dedi. Bu tarihi Muhammed Selim Efendi yanına kaydetti. Urfa'ya geldiği zaman Şahabeddin Ahmed'in söylenilen tarihte öldüğünü öğrendi.

Mezarının başdikme taşında şunlar yazılmıştır:

Entekale hazreti'ş-Şeyh Şahabeddin Ahmed
Efendi ibni Ğavsü'l-vasilîn Mevlana
Ziyaü'l-milleti ve'd-din eş-Şeyh Halid
Bahaeddin Nakşibendi mine'l-beledi'l-Bağdad ila'r-Ruha.

Mezarın ayakdikme taşında ise bir manzume yer almaktadır:
Şeyh Halid oğlu Ahmed necl-i kutbü'l-arifin
Hazret-i Sultan Ziyaeddin-i ğavsü'l-vasilîn
Hak-i pâk-i türbesine yüz sürüb tahkiki bu
Nur-i ayn-i ferdi Mevlana-yı kehfü'l-zairin
Allah ede makamın ahiretde ma'mur onun
(Şahidî davat-ı inde'l-fadılı yekul-lahin) [56]
Hicri 1275

[56] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, 1, 258

Mevlana Halid'in (K.S) oğlu Şahabeddin Ahmed'in türbe toprağına yüz sürüp, Allah'tan (c.c) makamını mamur etmesini dilemelerini istemektedir. Şahidi mahlasında bir şair tarafından yazılmıştır. Alttaki tarih hicri 1275 (M.1858-59) olarak verilmiştir. Oysaki türbe kapısındaki tarih hicri 1262 (M.1846)'dir. Yani on üç sene sonranın tarihi mezara yazılmış oluyor. Belki de kitâbe sonradan yazılmıştır. Merhum Bedri Alpay bu kitabeyi okurken, beşinci mısrayı okumamış ve altıncı mısraya geçmiştir. Oysaki beşinci mısra okunuyordu, ama altıncı mısra mezar taşı arasında kalmış olduğundan görünmüyordu. Bu yüzden altıncı mısrayı ve tarihini onun kitabından naklettik.

Bu manzumenin altında hicri 1275, miladi 1858–59 tarihi yazılmıştır. Yani mezarın kitabesi 1858-59'da yaptırılmıştır. Daha önceden mezarın üzerine devrin Halep valisi Osman Nuri Paşa tarafından 1845-6 senesinde bir türbe yaptırılmıştı. Bu türbenin kapısı üzerine biri Arapça, diğeri Türkçe iki kitabe yazdırılarak konulmuştur. Kitabelerden Arapçası şöyledir:

"Dayyih Şeyh Şahabeddin Ahmed Efendi bin ğavsi sakaleyn Mevlana "Ziyaü'l-milleti ve'd-din, eş-Şeyh Halid Efendi kaddesallahu taala sırrahu ve efada aleyna bereketühüma. Sa- fere min Bağdad li mülahakati ebihi fı'ş-Şam. tüvüffa ve dufinaha huha. Benaha es-Seyid osman Nuri Paşa eş-Şehir bi-Şeyhzade sirruh Paşa. Sene 1262"

Bu kitâbede, Şehabeddin Ahmed Efendinin babasının yanına gitmek için Bağdat'tan Şam'a giderken Urfa'da vefat ettiğini ve bu türbeyi de H. 1262 / M. 1845-6 Halep Valisi Osman Nuri Paşanın yaptırdığını kaydetmektedir.

Türkçe olan kitâbe ise şöyle bir manzumedir:

Zamanın kutbu Mevlana-yı Halıd kuddise sirruh
Otuzdokuzda hicret eyleyince Şam'a ol tühbe
Ruha'da necl-i pâk-ı Şeyh Şahabeddin edüb rihlet
Geçüb o kasr-i faniden çekildi âlem-i lübbe
Muhtal kıldı esbab-ı sefer ol Şam'e sayfiye
Beyaz tülbendden son ana hayata kadar cübbe
Ziyaretgâhı ehl-i hacet kılsun işte bu ya Hû
Yapıldı üstüne nur ala nur oldu bu türbe
Çıkub bir hatıf-ı ğayb dedi pey Nuri pey türbe tarihin

Kafesdir tuti-i ruh-i şahabeddin'e nev kubbe[57]

Kitâbede, zamanın kutbu Mevlana Halid Hazretlerinin oğlu Şahabeddin Ahmed'in çocuk yaşta Bağdat'tan Şam'a babasının yanına giderken Urfa'da H. 1239 / M. 1823'de vefat ettiğini ve Osman Nuri Paşa'nın 1845-6 senesinde üzerine bu türbeyi yaptırdığını kaydetmiştir.

Türbe, başta Nakşibendî mensupları olmak üzere bütün Urfalılar tarafından ziyaret edilmektedir.

Ulu Cami haziresi ve Şehabeddin Ahmed türbesi

[57] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitabeleri, Urfa 1986, S. 9

58- **HACI ŞÜKRÜ EFENDİ**
(Muhammed Şükrü Kılıç) (1905–1985)

Devrimizin din âlimi ve evliyasındandır. Şükrü Efendi 1905 yılında Adıyaman'ın güney batısında 40 – 50 km. mesafedeki Akpınar nahiyesine bağlı Şiraz köyünde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Muhammed Şükrü Kılınç'dır. Babası Hasan Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. Babası 1915 senesinde henüz On-on iki yaşlarında iken küçük Şükrü'yü yanına alarak Urfa'ya götürdü. Onu Urfa'daki medreselerden **Rızvaniye (Rıdvaniye) Camii** bünyesindeki **"Rızvaniye (Rıdvaniye) Medresesi"**ne yerleştirdi.

Şükrü Efendi o senelerde çıkan Dünya savaşı ve arkasından başlayan kurtuluş savaşı müddetince Urfa'da bu medreseye devam etti. 1925 yılında medreselerin kapatılması ile tahsilini bırakmak zorunda kaldı.

Hacı Şükrü Efendi, Kur'an-ı Kerimi baştan sona kadar tecvit ile (kıraat-ı Asım üzere) Basralı Ahmed Zeki Hafız'dan (ö.1942) öğrendi. Ahmed Zeki Hafız, aslen Basralı olup, Mısır'da Kur'an-ı Kerim'i kıraat-ı seb'a üzerine Kahire baş-kurrası Hatemzâde Hacı Mustafa Hafız'dan öğrenmiştir. Ayrıca Rufai tarikatı halifesi de olan Basralı Ahmed Zeki Hafız, kıraat üzerine birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bu öğrencilerden birisi de Hacı Şükrü Efendi'dir. Bu yüzden Hacı Şükrü Efendi'nin Kur'an-ı Kerim kıraati çok sağlamdı.

Şükrü Efendi sarf, nahiv, tefsir, hadis ve fıkıh olmak üzere dini ilimleri de Abdurrahman Aksoy'dan (ö.1953) aldı. Abdurrahman Aksoy Urfa'nın meşhur müftüzâde ailesinden olup, babası Ali Efendi (ö.1900) vefatına kadar Urfa Müftülüğü yapmış; yine dedesi Abdurrahman Efendi de (ö.1878), Urfa Müftülüğü yapmış, Urfa'nın büyük âlimlerindendir.[58]

Hacı Şükrü Efendi bu saydığımız ilimlerin yanında Arapçasını geliştirmek için Arapça konuşma dersi olan mükâleme dersini ve yine hüsnü hat dersini de aynı medresede aldı. Mükâleme ve hüsnü hat derslerini hangi hocalardan aldığı bilinmemektedir.

Hacı Şükrü Efendi, epey bir müddet Urfa'da tahsilini yapıp medreseden ayrıldıktan sonra, önce tekrar doğum yeri olan Şiraz köyüne

[58] Mahmut karakaş, Şanlıurfa Evliya ve âlimleri, Şanlıurfa Belediyesi yayınları, Şanlıurfa 1996, s. 149

babasının yanına gitti. Sonra kendi memleketi Adıyaman'a bağlı olan **"Turuş köyü"**nde imamlığa başladı. Burada uzun müddet imamlık yaptı. Bu yüzden **Turuşlu Hacı Şükrü Efendi** diye meşhur oldu.

Tarikata girişi ve Hoca Osman Bircigî'ye intisabı

Hacı Şükrü Efendi 1930'lu yıllarda, yukarda adını verdiğimiz Kantara köyündeki Nakşibendî şeyhi Hoca Osman Bircigi Efendi'nin(1868–1939) yanına giderek ona intisab etti.

Şükrü Efendi, Hoca Osman Bircigi Efendiye intisab ettikten sonrasını, müntesiplerinden Halil Hocaya kendi uslubu ile şöyle anlatıyor:

-"Ben fakir sadat-ı kiramın ayağının toprağı, Hoca Efendiye intisab ettiğim zaman, Hoca Efendi bana şu nasihatı yaptı:

-"Bizim yolumuz Resulullah'ın ve sahabesinin yoludur. Kıl kadar şeriatın dışına çıkmayasın. Bütün hareketleriniz şeriat üzere olsun. Havada uçsanız bile müstakim olmazsanız, bilinki o istidractır, kıymeti yoktur. Bizim yolumuzda sünnete mutabaat çok mühimdir. Daima namazınızı cemaatle kılın. Bütün vaktinizi Allah ile meşğul edin. Arkadaşlarınız salih kişiler olsun. Dünyayı sevenlerle fazla sohbet etmeyin. Daima gözünüz ayağınızın ucunda olsun. Hülasa şeriatın farzına, vacibine, sünnetine, adabına çok riayet edin. Devamlı huzur içinde olun, yani her an Allah'ı zikir edin. Sizden hâsıl olan haller ve zuhuratların hepsi, Allah'a bağlanmak için Allah'ın ihsanıdır. Yoksa falan sana kıymet versin için değil. Kimseye beddua etmeyin. Bütün ümmete dua edin. Kötü ahlâklardan sakının, iyi ahlâkla muttasıf olun. Her zaman hallerinizi, durumlarınızı bana söyleyin."

Hacı Şükrü Efendi devamla diyor ki:

"Sonra Hoca Efendi bana "Hatm-i Hacegan" iznini verdi. Allah'a binlerce hamd olsun, öyle haller, öyle zuhur hâsıl oldu ki dil onları ifade edemez. Hoca Efendiden çok feyizyab olduk. Seyyid Abdulhakim Arvasi'nin (k.s.) dediği gibi Hoca Osman Efendi Şah-ı Nakşibendî (k.s.) hazretlerinin nisbetini tamı tamına muhafaza eden bir zat idi. Allah'a hamd olsun, Allah Taala ve Takaddes hazretleri bizi böyle bir zatın elinde terbiye ettirdi.

Hoca efendinin zamanında çok iyi haller zuhur ediyordu. Hoca efendi bana nefiy ve isbat dersini vermişti. Ben, o dersi yaptığım zaman her taraf çok güzel koku ile dolardı. Bir gün hoca efendi bana:

- Ne gibi faydalar görüyorsun, diye sordu. Kendisine,

- Ders yaparken böyle bir koku hâsıl oluyor ve onbeş gün o odadan gitmiyor, dedim. Bana:

- Sen niçin bu kadar geri kalmışsın? Bu dersi yaparken, komşuların gelip, ciğer pişiriyorsun bize de biraz ver demeliler. Öyle bir aşk ateşi sende hâsıl olacak ki ciğerin ateş üzerinde pişiyor gibi koku verecek, dedi. Ayrıca "falanlarla çok sohbet etme, fasıktırlar" dedi. Ben de onların sohbetini terk ettim. Elhamdülillah çok faydasını gördüm."

Molla Şükrü Efendi 10 seneye yakın bir zaman, 1939 yılında Şeyhi Hoca Osman Efendi'nin vefatına kadar, onun mensubu olarak bulundu. Bu müddet zarfında zamanla kendisinde çok yüksek haller zuhur ediyordu.

Hacı Şükrü Efendi devamla dedi ki:

"Sonra emr-i Hak geldi, o güzel mürşidimiz dar-ı bekâya irtihal etti ve "mevti'l-âlimi, mevtü'l-âlemi – âlimin ölümü âlemin ölümüdür." Sırrını o zaman anladım. Hacı Şükrü Efendi sözünü bitirdi. Bitirdi amma çok ağladı ve dedi ki "Hoca Efendi rahmetullahi aleyh, cihanda çok nadir bulunan bir zat idi. bizler yetim ve boynu bükük kaldık."

Hacı Şükrü Efendi sözlerine şöyle devam etti:

"Sonra inayet-i Hak yetişti. Hoca Osman Efendinin oğlu Hacı Nazif Efendi, Seyyid Abdulhakim Arvasî (k.s.) (1865–1943) hazretlerine intisab etmek niyetiyle İstanbul'a gitmek için yola çıktı. Daha yolda iken fikrini değiştirerek, O zatın halifesi olan Tevfik Nebhan Efendinin (ö.1965–6) yanına gitti. Hacı Nazif Efendi irşad görevine başladıktan sonra ben devamlı onun yanında idim. Nazif Efendi benim çok hatırımı bilirdi. Aynı zamanda da çok celalli bir zat idi. Fakat hiç bir gün bana incitici bir söz söylemedi. Daima benim kıymetimi bilirdi. Hatta birisi suçlu olsaydı, onu alır yanına götürür ve af ettirirdim. 1947 yılına kadar Hacı Nazif Efendi başımızda bulundu. Onun zamanında da yine güzel haller zahir olurdu."

Hacı Şükrü Efendi'nin hacca gidişi

1941 yılında Hacca gidişini yine Hacı Şükrü Efendinin kendi dilinden ve Halil Hocanın anlatımından dinleyelim:

"Bir ara bende Hacca gitme arzusu hâsıl oldu. O zaman Hacca gitmek çok zordu. 1940 yılında İstanbul'a Seyyid Abdulhakim Arvasî (ölüm.1943) Efendinin ziyaretine gittim. Hatta param da yoktu, biraz arpam vardı, onu sattım da öyle gittim. O zaman trenle giderdik. Seyyid Abdulhakim Arvasî hazretlerinin Eyyub'teki tekkesine gittim. Mübarek elini öptüm, oturdum. Ona intisab ettim. Ben daha bir şey söylememiştim. Birkaç dakika sonra bana dedi ki:

—Hacca mı gitmek istiyorsun? Ben de

—İnşallah, dedim. O zat bana dedi ki:

—Bu sene göndermiyorum, inşallah gelecek sene gidersin. Bu konuşmadan sonra yanda bulunan küçük bir odaya girdim, zikirle meşğul oldum. Bu arada kendimden geçmiştim. Bir ara hizmetlisi beni çağırdı,

—Efendi hazretleri seni istiyor, dedi. Fakat hizmetlinin yanıma gelmesinden evvel öyle ağır bir hâl bana gelmişti ki, o hâl ile çok bağırmış, ağlamıştım. Kendimden haberim yoktu. Kalktım, Efendi hazretlerinin yanına gittim. Bana bir çay ikram edildi. O esnada efendi hazretleri bana öyle bir teveccüh etti ki bunu dil ile anlatmak mümkün değil. Onun teveccühü bereketiyle çok şeyler hâsıl oldu. Ondan gördüğüm fayda çok mahremdir, anlatamam. Tekrar İstanbul'dan Adıyaman'a evime geldim. Ertesi sene 1941'de ben ve bir arkadaşım Hacca gitmek için Şam-ı şerife gittik. O zaman Hacca ancak böyle gidiliyordu. Şam'da epey bir müddet kaldık. Seyyidinâ Mevlânâ Halid-i Bağdadî'ye (k.s.) (ö.1826) ziyarete sık sık giderdik. Zaman öyle bir uzamıştı ki artık hacca gitmekten ümidimizi kesmiştik. Diz üzerinde idim, sıkıntılı idim. Bana Seyyid Abdulhakim Arvasî hazretleri gelecek sene gideceksin demişti. Bu gibi velilerin sözü doğru olur, diye kendi kendime söyleniyordum. Yine Mevlânâ Halid hazretlerinin türbesine ziyaretine gitmiştik. O esnada uykuya daldım. Baktım ki Hoca Osman Bircigi (k.s.) ile Seyyid Abdulhakim Arvasî (k.s.) hazretleri bana:

—Gemi kalkıyor, hemen yetişin, sizi bekliyorlar, dediler. Gözümü açtım, "Sübhanallah" dedim. Arkadaşım da uyandı. O da aynı rüyayı görmüştü. Yalnız o Seyyid Abdulhakim Arvasî'yi tanımıyordu. Dedi ki:

—Hoca Efendi ile tanımadığım başka bir zat daha vardı. Ben de,

—O, Seyyid Abdulhakim Arvasî hazretleridir. Dedim. Sabah oldu bizim hac işlerimizle ilgilenen zat hemen geldi ve:

—"Gemide iki kişi eksik, eğer gidecekseniz, hemen sizi gönderelim" dedi. Elhamdülillah o sene haccımızı bitirdik ve geri döndük."

İşte şeyhlerinin sözü doğru çıkmış, Hacı Şükrü efendi ilk haccını böyle yapmıştı.

Hacı Şükrü Efendi'nin irşat görevine başlaması

Hacı Şükrü Efendi anlatmasına şöyle devam etti:

"Yine takdir-i İlahî tecellî etti. Hacı Nazif Efendi 1947 yılında irtihal etti. Yine yetim gibi boynumuzu büktük. Çünkü bu da büyük bir kayıp idi. tevfik Nebhan Efendi, onun hakkında derdi ki "Eğer ömrü uzun

olsaydı, çok yükselirdi." O günlerde idi, bir gün bir telgraf geldi. Tevfik Nebhan Efendi layık olmadığım halde bana tarikat iznini verdi."

Bu duruma göre ikinci şeyhi Seyyid Abdulhakim Arvasî (1865–1943) Efendi değil, onun Mersin'deki halifesi Hacı Tevfik Nebhan (ölüm.1965–6) Efendidir. Hacı Tevfik Nebhan Efendi Hacı Şükrü Efendi'ye bir telğraf çekerek irşat görevine başlamasını te'kiden kendisine bildirdi. Böylece Hacı Şükrü Efendi de 1947 yılından itibaren Turuş köyünde artık Nakşibendî halifesi olarak irşad görevine başladı. Artık çevre köylerden yanına gelerek kendisine intisap edenlerin sayısı günden güne artıyordu.

Hacı Şükrü Efendi 1947 yılından 1969 yılına kadar Adıyaman'ın Turuş köyünde İrşat görevinde bulundu.

Hacı Şükrü Efendi'nin şeyhlerinin silsilesi

Hacı Şükrü Efendi'nin şeyhleri iki koldan gelmektedir.

Birinci kol, ilk intisap ettiği şeyhinin mensup olduğu koldur. Şöyledir:

1.Kantara köyünden Hoca Osman Bircigî Efendi (k.s.) (ö. 1939)

2.Adıyamanlı Said Hoca (k.s.). (ö. ?)

3.Harputlu Ali Beyzade (k.s.) (ö.1904)

4.Urfalı Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendi (k.s.) (ö.1860).

5.Mevlana Halıd-ı Bağdadî (k.s.)'dir. (ö.1826)

İkinci kol, Hoca Osman Efendi'nin vefatından sonra intisap ettiği ve kendisinden halifelik aldığı, Seyyid Abdulhakim Arvasî (k.s.) Efendi'nin koludur. Bu kol da geriye doğru şöyle gitmektedir.

1.Mehmet Tevfik Nebhan Efendi (ö.1965–6) ve Hoca Osman efendinin oğlu Hacı nazif Efendi (ö.1947)

2.Seyyid Abdulhakim Arvasî Efendi. (ö.1943) (k.s.)

3.Seyyid Muhammed Fehim Efendi (k.s.). (1825–1895)

4.Seyyid Muhammed Taha en-Nehri (k.s.). (ö.1853)

5.Mevlana Halıd-ı Bağdadî (k.s.)'dir. (ö.1826)

Böylece her iki kol da Nakşibendî Tarikatının Halıdî kolunun müessisi Mevlana Halıd (k.s.)de birleşmektedir.

Hacı Şükrü Efendi'nin Urfa'ya yerleşmesi

Şükrü Efendi 1969 yılında bulunduğu Turuş Köyünden evini nakletmek istediğinde Urfa'ya yerleşmeye karar verdi ve Urfa'da bir ev satın alarak yerleşti. Hacı Şükrü Efendi irşat görevini Urfa'da devam

ettirdi ve kısa zamanda tanındı. Gün geçtikçe kendisini tanıyanlar ve sevenler artıyordu. Birçok kimse kendisine intisap ederek, ondan faydalandı.

Hacı Şükrü Efendi Urfa'ya yerleştikten sonra geçimini sağlamak için çiftçiliğin yanında koyun ticaretiyle de uğraşıyordu. Adıyaman'daki doğduğu köy olan Şiraz'da 1000 dönüm kadar olan tarlasını da ekip biçiyordu. Yine Turuş köyünde aldığı bağdan elde ettiği geliri de kendisine fayda sağlıyordu. Bunun yanında "rızkın onda dokuzu ticarettedir" hadisi şerifine uyarak koyun ticareti yapıyordu. Bütün bunlardan elde ettiği kazançla geçimini rahatlıkla sağlıyordu. Ama zengin bir kimse sayılmazdı. Hacı Şükrü Efendi kazancından elde ettiği para ile Urfa yakınında bulunan **Yengice köyü'**nde bir arsa satın aldı. Bu arsa içinde 1978 senesinde bir cami yaptırdı. Camiin planını, kendisinin içinde tahsil yaptığı **Rızvaniye Camii**'ne benzetmek istedi. Onun için cami bahçesinin etrafına Kur'an Kerim Kursu için revaklar yaptırıyordu. Fakat ömrü vefa etmedi. Şehitlerin seyidi, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) amcası Hz. Hamza (r.a.)'ya olan sevgisinden dolayı, camiin adını Hz. Hamza'nın ruhuna atfen **"Hz. Hamza Camii Şerifi"** koydu. Camiin önüne geniş bir bahçe yaptı ve bu bahçeye meyveli ve meyvesiz birçok ağaç fidesi dikti. Zamanla bu köy, belediye sınırları içine alınarak **Eyyüb Nebi Mahallesi** adı verildi.

Hacı Şükrü Efendi'nin Ahlâk Anlayışı

Hacı Şükrü Efendi'nin ahlâkı, tam İslamın emrettiği ahlâk anlayışı idi. İslamdaki **"emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker"** emrine tam uyarak iyi ve güzel olan davranışların yapılmasını teşvik eder, kötü ve zararlı olan davranışları da yasaklama konusunda titizlik gösterirdi. Gördüğü yanlışları tenha bir yerde, o yanlışlığı yapan kimseye söylemekten kaçınmazdı. Kalabalık yerlerde mahçup etmekten de sakınırdı.

Hacı Şükrü Efendi hakikaten örnek bir şahsiyetti. O, uzun boylu, iri yapılı ve nurani yüzlü idi. Çok halim selim bir insandı. Kimseyle sert konuşmazdı. Ağırbaşlı cömert ve merhametliydi. Yardım yapmasını çok severdi. Dostlarına sadıktı. Arkadaşlarını soran, gözeten bir ahlaka sahipti. Vakurdu, çok sabırlıydı. Onun bu meziyetleri aşağıda örnek olarak metnini verdiğimiz mektubunda ve vasiyetnamesinde açıkça görülmektedir. O, Abid ve zahid bir şahsiyete sahipti. İbadetine çok dikkat ederdi. Urfa'da İslam dinine bihakkin hizmet etti. Evine Gelen

misafirleriyle devamlı ilgilenirdi. Yanına akın akın insanlar gelirdi. Onlara dini nasihatlarda bulunurdu.

O, güzel ahlâkın insanlarda olmasını ve görülmesini isterdi. Kötü huyların da terkedilmesini istemiştir. İnsanların birbirlerini sevmelerini isterdi. Dostluk ve kardeşliğin ancak insanın birbirine olan sevgi, saygısı ve yardımlaşmalariyle mümkün olabileceğini düşünürdü. Hele bu sevginin sadece Allah için olması, bir karşılık beklemeden birbirine yardım edilmesinin, insanı olğunlaştırdığı düşüncesine sahipti.

Dolayısıyla yanına gelen ziyaretçilerini günde üç öğün yedirir, gidecek yeri olmayanları kendi misafirhanesinde yatırırdı. Hatta parası olmayanlara yol parası vererek köyüne gönderdiği çok olmuştur.

Onun bu özelliğini anlatan Mevlidihalil Camii imamı Sabri Yazar Hoca diyor ki:

–"Hacı şükrü Efendi bilhassa Cuma namazları olmak üzere birçok vakit namazlarını Mevlidihalil Camii'nde kılardı. Cami çıkışında fakirlere sadaka dağıtırdı. Bazı ihtiyacı olanlara yardımlarda bulunurdu."

Hacı Şükrü Efendinin böyle cömertçe yardımlarda bulunmasından dolayı Sabri Hoca, önceleri onu oldukça zengin bir kimse zannetmişti. Bu yüzden yanına gelen ve yardım isteyen, yolda kalmış kimseleri, Hacı Şükrü Efendi'ye gönderirdi. Hâlbuki Hacı Şükrü Efendi normal bir geçim kaynağına sahip bir kimseydi. Köyde sadece birkaç dönüm tarlası vardı. Onun gönderdiği bu kimseleri, Hacı Şükrü Efendi yedirir, içirir, gerekirse misafirhanesinde misafir eder ve yol parasını vererek memleketine gönderirdi.

O, ziyaretine gelenlerle yaptığı sohbetlerinde, dedikodu yapılmamasını tavsiye ediyor, birbirlerini kıskanmanın ve kibirliğin kötülüğünü yine kendisini sevenlere hatırlatıyordu. Cimriliğin, kendini beyenmişliğin, gösterişin, başkasına kin beslemenin ve diğer kötü huyların, zararlarını hatırlatarak, bunlardan kaçınmalarını tavsiye ediyordu. Hacı Şükrü Efendi'nin yumuşak ve tatlı bir konuşma tarzı vardı. Onun sohbetinde bulunanlar, uzun müddet etkisinden çıkamazlardı. Çünkü kendisi de uzun yıllar bu gibi kötü huylarla mücadele etmiş ve başarmıştı. Zaten Allah katında ilerleye bilmenin tek yolu, bu gibi kötü huyları terk etmek ve peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'in güzel ahlakı ile ahlaklanmaktır. Hacı Şükrü Efendi, bu tavsiyelerinin yanında, Allah (c.c.)'ın emirlerine her an sımsıkı sarılmayı ve yasaklarından kaçınmayı da hatırlatmaktadır. Peyğamber Efendi'mizin sünnetine uymayı, tasavvufta ilerlemenin şartı olarak görmekte ve bunu dostlarına da tavsiye etmektedir.

Hacı Şükrü Efendinin vasiyetnamesi

Hacı Şükrü Efendi hastalığının ağırlaştığı günlerinde, talebelerine bazı vasiyetlerde bulunmak istemişti. Onlara iyi davranmaları gerektiği hakkında son olarak nasihatta ve vasiyette bulunmuştur. 13 Kasım 1981 günü kendi el yazısiyle kaleme aldığı talebelerine vasiyetnamesi şöyledir.

“Bismillahirrahmanirrahim ve bihi nesta’in.

El-hamdülillahi Rabbi’l-âlemin ve’l-akibetü lilmüttakin. Ve’s-selatü ve’s-selamü ala Resulina Muhammedin ve ala alihi ve sahbihi ecma’in.

Amma ba’de feya ihvanü’d-din.

Ey ihvanlar! Benden sonra telaş etmeyiniz, zira emri Hak vaki olursa hatmi hacegan mezunları vazifesine devam etsinler. Birbirlerinizi seviniz. Aralarınızda dedikodular yapmayınız. Allah için muhabbet ediniz. Haset ve kibir, buhl, ücub, riya, kin ve buğz ve ahlak-ı zamimelerden sakınınız. Ahlak-ı hamide ile muttasıf olunuz. Evamir-i ilahiye’ye sımsıkı sarılınız. Sünnet-i seniyeyi Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem’e ittiba’ ediniz. Zikre devam ediniz. İnşallah pir-i sadatların feyziyle feyzyâb olursunuz. Bundan sonra irşad memuru pek nadir bulunur. Varsa da taklidi vardı. Mevlana Halıd Hazretleri’nin rabıtasına devam ediniz. Rabıtasız zikrin faidesi yoktur. Rabıta ile zikrin semeresi çoktur.

Bizim ihvanlardan ehli keşf ve riyasız zıkreden bir ümmi salik (B.H.R.Y.) namiyle vardır. Bu irşada memur değildir. Lakin onunla muhabbet eden, feyzinden mahrum olmazlar.

Keşifler beşdir. Keşf-i zamir, keşf-i kubûr, keşf-i mülk, keşf-i cin, keşf-i ilâhî’dir. Diger ekvândır. En kiymetli, keşf-i ilahi’dir.

Şu kadarki, sâliklerin sohbeti ve muhabbeti Allah için olmakdır.

Zikr-i halis istikametde sebat göstermekdir. (el-istikametü favk el- keramet) yani sâlik hareketinde, fiilinde ve bey' - şi’âlarında istikamet üzere hareket eder. Bir salik istikameti olmazsa, bin sene zikr ve ibadet ederse bir faidesini bulamaz.

İşte elim boş, yüzüm kara. Yüzüm kara huzuru ilâhîye gidiyorum. Cenab-ı Hakk’a layık bir amel etmedim. (Lâ taknetü min rahmetillah) ayeti celilesine ümitliyim. Hazreti Habib-i Kibriya’nın şefaatine minnetdarım ve sadatların himmetlerine ricadarım.

Bütün kadın ve erkek ihvanlara (kardeşlere) selam

El-Fakir el-hakir sadat-ı kiramın hadimi el-Hac Muhammed Şükrü Kılınç. Urfa.

Yanımızda olan Hacı Ali Güler, fakirhanede kaldıkça bize gelen saliklerin dersine ve terbiyelerine bakar. Talib olanlara istihare ile tarif edecektir.

15 muharremi şerif 1402 (13 Kasım 1981)
Hacı Muhammed Şükrü”[59]

Hacı Şükrü Efendi’nin Almanya’da bulunan bir dostuna kendi el yazısıyla yazdığı mektup

Şükrü Efendinin dostlarına yazdığı mektuplar bile nasihatlarla doludur. O, uzakta olan dostlarını asla unutmaz ve onlara fırsat buldukça mektup yazardı. Bilhassa yurt dışında olanlar için hasret ifade eden cümlelerin yanında nasihatlarda da bulunurdu. Yabancı bir memlekette yaşamanın gerektirdiği şartları bile hatırlatacak titizlikte bulunduğu şu mektubunda açıkça belli olmaktadır.

“Bismihi sübhanehu azze ve celle

Muhterem ve sevgili Şeyhmus kardeşimize:

Ruhum misali muazzez evladım,

Sıhhat ve afiyetinize dair içi dolu muhabbetle göndermiş olduğunuz muteaddid kıymetli mektuplarını kemal-i sevinç ile alıyoruz. Ve hazin hazin okuyarak münderecatını anladıkça memnuniyeti tarif edemeyeceğim. Zira gayri Müslim ve ecnebi memleketlerinde istikameti bozmayarak çoluk çocukların nafaka ve iaşe ve ihtiyaçlarını temin etmek hususunda çalışıp hem dini vazifesini ifa ve hem de atide çocuklarını sevindirmek ile ecir ve mükâfatları da indî ilahide göreceksiniz. Şayed maazallah aksi takdirde hareket edilirse dünya ve ahiretde bednam ve hüsran içinde kalırlar. Orada Türk ve İslam kardeşlerimizle temasda bulunanlara selam ve keyfiyetlerini bildiriniz. Zaruri ihtiyaçları dolayısıyla ecnebi memleketlere gitmişsiniz. Din ve diyanetleri muhafaza edilerek ecnebilere karşı kendilerini hur gösterip nefret kazandırmasınlar. Doğru ve dürüst namuskârane çalışsınlar. Burada mucib-i merak bir şey yoktur. Hamd olsun cümlemiz sıhhat ve afiyet üzere olup, sizlerden başka bir fikir ve endişelerimiz yoktur. Peder ve valideniz, çoluk çocuklar ve bi’l-umum akraba ve ihvanlar kâffeten sıhhattedir. Ve selam ve dua ederler. Pederin de işi yolundadır, asla merak etmeyiniz. Evladım, Cuma geceleri hatm-i şerif esnasında sizleri de unutmuyoruz.

İmamın da bir mektubunu aldım. Ondan bahsetmiyorsunuz. Acaba yerleriniz birbirinize uzak mısınız? İnşallah ilerde Ramazan-ı şerif

---

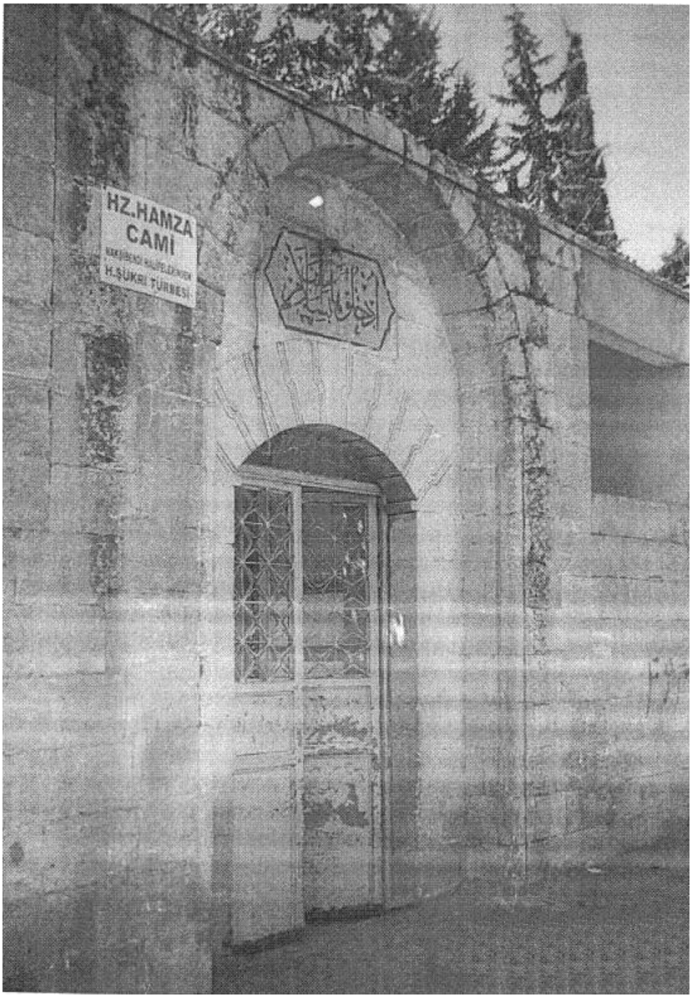
[59] Bkz, Belge no. 16

geliyor. Artık mübarek Ramazan-ı şerife hazırlayınız ve o mübarek Ramazan-ı şerifin feyzinden mahrum olmayınız.

Baki bu vesile ile selam ve dide-i enverlerinden öperek sıhhat ve afiyetlerinizi Cenab-ı zü'l-Celal ve'l-Kemal hazretlerinden rica ederim. Evladım. 21 Şaban-ı şerif sene 1389 (miladi, 12 Kasım 1969).

Sultan Hamamı civarında Mevlidihalil Sokak, numara.7

El-Fakir el-hakir Hacı Muhammed Şükrü"[60]

Hacı Şükrü Efendinin yaptırdığı Hazreti Hamza Camii

[60] Bkz, Belge no. 17

Hacı Şükrü Efendiden Hatıralar-Menkibeler

Hacı Şükrü Efendi'nin oğlu Abdulvahhab Efendi anlatıyor:

Seyyid Hasan'ın oğlu Seyyid Kasım Arvasî, Van Müftüsü idi. Kendisi Hacı Şükrü Efendi'yi çok severdi. Urfa yakınındaki Yenice Köyü'nde Hacı Şükrü Efendi'nin bir yer alarak, cami yaptırmasını ve Hacı Şükrü Efendi'nin türbesini de orada yaptırdığını duyunca, bu harekete çok sevinmişti.

—O arsayı Hacı Şükrü Efendi parasıyla mı satın aldı? Diye sormuş, bu sorusuna:

—Evet. Cevabını alınca da:

—Ben ölürsem, beni Hacı Şükrü Efendi'nin yanına gömün. Demişti.

Fakat Seyyid Kasım Arvasî İstanbul'da vefat etti ve Beylerbeyi Köprülü mezarlığına defnedildi.

***

Halil Hoca, Hacı Şükrü Efendi'den naklediyor:

"Hacı Şükrü Efendi, Hicaz'da bulunduğu bir sırada, Seyyid Abdulhakim Arvasi Efendi'nin halifelerinden Hasan Efendi ile buluştu. Sohbetlerde bulundu. Aralarındaki konuşmalar sırasında Hasan Efendi dedi ki;

—Cumhuriyetin ilk yıllarında beni bir köye sürgüne gönderdiler. Nereye gittiğimi hiç kimse bilmiyordu. Bir gün Seyyid Abdulhakim Arvasi Efendi, sürgünde bulunduğum köye, bana bir mektup ve beraberinde bir cübbe göndermişti. Oysa benim adresimi ve nerede olduğumu o da bilmiyordu. Adresimi nereden öğrenmişti, hayret ettim. Mektupta: "Bu cübbeyi yalnız bayramlarda giymemi" yazmıştı.

***

Halil Hoca Naklediyor:

Hacı Şükrü Efendi diyor ki, "Kâbe'de cemaatimle otururken garip biri geldi, bize selam verdi ve:

—Turuşlu Hacı Şükrü Efendi sen misin? Diye sordu.

—Evet, benim, dedim.

—Seni şeyhimiz Osman Nuri Efendi çağırıyor, dedi.

Onunla beraber gittik. Gittiğimiz yerde bir Osmanlı vakfı vardı. Oraya girdik. İçeri girdiğimizde saçı sakalı bembeyaz, giydiği elbisesi beyaz, yani her tarafı beyazlar içinde bir ihtiyar yerinden kalktı. Bana doğru geldi ve beni kucakladı. Kendisine baktım, iki gözden âmâ idi. O akşam orada misafir kaldık. Bize dedi ki:

—Benim iki keçim var. Size ancak süt ikram edebilirim. Başka bir ikram edecek şeyim yoktur.

Yemek sırasında bir ara yağmur yağdı. O zat başını kaldırdı ve yağmura Arapça olarak:

—Dağa git, dağa git! Dedi. Hemen o an yağmur durdu.

Gece yatmak için yatağı olarak, yaprak ve dallardan yapılmış bir sedirde benim yatmamı istedi.

Onun âmâ olduğu halde bana doğru gelip, beni kucaklaması ve yağmura adeta emretmesi, beni hayretlere düşürmüştü."

***

Yusuf Demirkol anlatıyor: "Arada bir Hacı Şükrü Efendi'yi ziyarete giderdim. Hacı Şükrü Efendi'nin hafızası o kadar kuvvetli idi ki, bir önce ki ziyaretimde ki konuşmamızda nerede kalmışsa, o kaldığımız yerden konuşmaya devam ederdi. Yine bir ziyaretim sırasında konuşuyorduk. Benim gözüm, arkasında ki camlı dolaptaki kitaplara ilişti. Orada, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin **"Marifetnâme"** adlı kitabına benzettiğim bir kitap gördüm. İçimden;

—Bu acaba Marifetnâme midir? Diye geçirdim. O anda Hacı Şükrü Efendi arkasına döndü ve dolaptan o kitabı çıkardı. Bana vererek;

—Bak, dedi. Bu, İbrahim Hakkı hazretlerinin Marifetnâme'sidir. Mübarek ne güzel yazmış. Sanki içimden geçenleri okumuştu. Bu hareket karşısında şaşırdım kaldım."

***

Yine bir yaz günü Yusuf Demirkol Hacı Şükrü Efendi'yi ziyarete gitmişti. Hacı Şükrü Efendi'nin evinde eyvanda oturmuş sohbet ederken Yusuf Demirkol, Urfa'nın bu sıcak günlerinde her taraf sıcaktan yanarken, bu eyvanın serinliğini düşünmüş ve hayran kalmıştı. İşte o sırada Hacı Şükrü Efendi kendisine dönerek:

—Burası Urfa'nın en serin yerlerindendir, diyerek sanki düşüncesini tasdik etmişti.[61]

***

Halil Hoca anlatıyor: Halil Hoca, Hacı Şükrü Efendi'ye Turuş köyünde iken 1964 yılında intisap etmişti. Hacı Şükrü Efendi'nin yanına gittiği zaman, Hacı Şükrü Efendi kendisinden ezan okumasını istemişti. Halil Hoca'nın ezan okumasını beğenmişti. Onun için Halil Hoca, Hacı Şükrü Efendinin her ziyaretine gittiğinde devamlı kendisi ezan okurdu. Bir sabah ezanını okuduktan sonra mescitte namaz kılınmasını beklerken,

[61] Anlatan, Yusuf Demirkol, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi mezunu, Urfa 1939 doğumlu

Hacı Şükrü Efendi mescide girdi. Halil Hoca, Onun yüzüne baktığında, yüzünün florans lambası gibi parladığını gördü. O kadar ki Hacı Şükrü Efendi'nin yüzünde nur zuhur etmişti. Halil Hoca bir müddet şeyhinin bu haline hayran kalmış, onun yüzünden gözlerini ayıramamıştı.[62]

***

Molla Mustafa Pehlivan'dan naklen Halil Hoca anlatıyor:

1950 tarihlerinde Hacı Şükrü Efendi, Adıyaman'ın Turuş köyünde görevli iken, sofilerinden olan Molla Mustafa Pehlivan, Turuş köyünde Hacı Şükrü Efendi'ye bir mescit yapacaklardı. Bu Mescidin damına koymak için Ammar köyünden merteklik ağaç almıştı. Bu ağaçları, yanında Ebuzer adında bir köylü ile birlikte Fırat nehrinden geçirerek Turuş köyüne getirecekti. Ağaçları bir sala yüklediler. Fırat nehrinde ilerlemeye başladılar. O tarihlerde Fırat deli deli akan bir nehirdi. Önünde hiçbir baraj olmadığından, bilhassa bahar mevsiminin sonunda, dağlardan eriyen karlarla Fırat taşar, önünde ne varsa alır götürürdü. Bu bakımdan akıntıya katılmak işten bile değildi. Zaten o yıllarda Fırat üzerinde ulaşım ancak sallarla yapılıyordu. Bu iki arkadaş molla Mustafa ile Ebuzer, sal haline getirdikleri direklerle birlikte Turuş köyüne doğru giderlerken bir girdaba yakalandılar. Girdabın suları bir kuyu gibi içe doğru daireler çizerek devrediyordu. Odun yüklü sal da girdabın çekim gücüne kapılmış vaziyette daireler çizerek girdabın merkezine doğru yaklaşıyordu. Ebuzer artık hayattan ümidini kesmişti.

—Biz artık bu girdaptan kurtulamayız, ölürüz, diyordu.

Kendini salın üzerine bırakmış adeta ölümü bekliyordu. Molla Mustafa ise;

—Biz kötü bir iş yapmıyoruz. Mescit için ağaç taşıyoruz. Allah bize yardım eder, bizi kurtarır. Diye hem Ebuzer'e moral vermeye çalışıyor, hem de kurtulmaları için Allah'a dua ediyordu.

Bu sırada Hacı Şükrü Efendi Turuş köyünde yanında Şeyh İbrahim adında bir müridi ile oturuyordu. Bu müridinin Kalp gözü açılmıştı. Kalp gözü açık olduğu için bazı şeyleri görürdü. Fakat bir kusuru vardı, ağzında hiçbir şeyi saklayamaz, kendini hiç tutamazdı. Gördüğü şeyleri ifşa ederdi. Onun için Hacı Şükrü Efendi tarafından arada bir ikaz edilir ve azarlanırdı. İşte bu zat Hacı Şükrü Efendi'ye dönerek:

---

[62] Anlatan, Halil Taşkın, klasik medrese ve İmam hatip lisesi mezunu, doğ. 1947

—Fırat üzerinde iki kişi girdaba yakalanmış. Biri hayattan ümidini kesmiş, öbürü de Allah'tan yardım talep ediyor, Allah bizi kurtarır. Diyor, dedi. Hacı Şükrü Efendi bu müridine kızmış, yine her şeyi olur olmaz anlatmamasını söylemiş ve:

—Doğrudur, onlar Molla Mustafa ile Ebuzer'dir, demişti. Molla Mustafa böyle dedi, Abuzer böyle dedi. Allah taala hazretleri Mevlâna Halıdî Bağdadi'ye izin verdi. Çünkü Mustafa ondan yardım dilemişti. Elhamdulillah kurtuldular. Yakında buraya yetişirler inşallah. Hacı Şükrü Efendinin konuşması daima "Allah izin verdi" şeklindeydi.

Nihayet bu tehlikeli yolculuğun sonunda Molla Mustafa ile Ebuzer, ağaçları Turuş köyüne getirdiler.

***

Hacı Şükrü Efendi'nin Şeyh İbrahim adındaki müridinin kalp gözünün açık olduğunu söylemiştik. Bu zat söylenilmemesi gereken şeyleri de söylerdi. Onun için Hacı Şükrü Efendi kendisine kızardı. Bu gibi şeylerin söylenilmemesini kendisine defalarca hatırlatmıştı. Fakat Şeyh İbrahim kendini tutamaz, söylenilmesi istenilmeyen şey bile olsa söylemekten kendini engelleyemezdi. Bir defasında Turuş köyünde bir traktör kayboldu. Traktör sahibi Hacı Şükrü Efendi'ye gelerek, traktörün bulunması için ondan yardım istedi. Hacı Şükrü Efendi ona:

—Karakola haber vermesini, henüz söylüyordu ki, Şeyh İbrahim hemen söze karıştı ve

—Traktörün yerini ben biliyorum, dedi.

Hacı Şükrü Efendi yine kendisine sinirlenmişti.

—Sen nereden biliyorsun? Der gibi yüzüne sert sert bakmıştı. O yine traktörün yerini bildiğini ve eğer izin verirse söyleyeceğini tekrarladı. Bunun üzerine işin kötü olacağını ve köylünün birbirine düşman olacağını düşünen Hacı şükrü Efendi, traktör sahibinden kesinlikle dava çıkarmayacağı hakkında söz aldı. Sonra Şeyh İbrahim'e dönerek söylemesini istedi. Şeyh İbrahim, traktörün kimin evinde olduğunu ve nerede saklandığını olduğu gibi söyledi. Söylenilen yere gittiler ve traktörü elleriyle koymuş gibi orada buldular. Traktör sahibi söz verdiği için hiç ses çıkarmadı. Sadece traktörlerini evlerine götürdüler.

Bu olay üzerine Hacı Şükrü Efendi, Şeyh İbrahim'i yanına çağırdı ve ona:

—Sen dilini tutmayacaksın. Şimdi bu adam söz vermeseydi büyük bir dava çıkacaktı. Onun için sen buradan Suruç'a Ziyaret köyüne git. Orada yerleş, dedi.

Şeyh İbrahim de Suruç ilçesinin Ziyaret köyüne giderek orada yerleşti ve orada vefat etti.

***

Çençen köyü'nden Şeyhmüslüm'den naklen Halil Hoca diyor ki:

Şeyhmüslüm Efendi, Hacı Şükrü Efendi'nin kendisine verdiği zikri yapıyordu. Yaptığı zikir, Şeyhmüslüm Efendi'ye çok ağır geliyordu. Bu durumu, şeyhi Hacı Şükrü Efendi'ye anlatmış, o da bir müddet zikre ara vermesini tembih etmişti. Fakat bu zat yine bir gece yarısı zikrini çekmekle meşğul iken, birden başının çok fazla ağırlaştığını ve ateşler içinde yanmaya başladığını fark etmişti. Başı önüne doğru eğilmiş, kaldıramıyordu. O sırada birden Hacı şükrü Efendi'yi karşısında gördü. Bunu anlatan Şeyhmüslüm Efendi şöyle devam ediyor:

—Hacı Şükrü Efendi eliyle alnıma dokunup, bir parmağıyla başımı yukarı kaldırdı ve dedi ki:

—Sana demedim mi, bu zikri bir müddet bırak diye!

Hacı Şükrü Efendi'nin alnıma değen parmağının kalınlığınca, alnımda beyaz bir parmak izi kalmıştı."

Halil Hoca diyor ki, bu parmak izini ben de bizzat gördüm.

***

Halil Taşkın Hoca anlatıyor:

"1964 yılında Hacı Şükrü Efendi'ye intisap etmek için Mustafa adında biriyle Turuş köyüne gittik. Mustafa daha önce başka bir şeyhe intisaplıydı. Fakat her nedense şeyhi ile arası iyi değildi. Hacı Şükrü Efendi, Mustafa'yı görünce ona:

—Mustafa, senin şeyhinle aran niçin bozuldu? Dedi.

Şükrü Efendi'nin kendisine adıyla hitap ederek şeyhiyle arasının bozuk olduğu hakkında ki bu konuşması üzerine, Mustafa birden yere yıkıldı. Bir müddet öyle kaldı. Hâlbuki Hacı Şükrü Efendi'nin yanına ilk defa gidiyordu. Onu ilk defa görüyordu. Kendisinin şeyhi ile arasının iyi olmadığından Hacı Şükrü Efendi'nin haberi nasıl olmuştu? Adını nereden biliyordu? Hayrette kaldık."

***

Halil Hoca diyor ki; Hacı Şükrü Efendi ve Adıyaman'da Muhammedi Zevi adında biri ile birlikte bir köye gitmiştik. Köyün mescidi, köyden biraz dışarıda idi. Muhammedi Zevi, gece yarısı Hacı Şükrü Efendi'den ayrılarak bu mescide gitti ve orada zikre başladı. Zikir sırasında birden karşısında korkunç ve acaib suretli biri peyda oldu. Muhammedi Zevi bunu görünce korkmaya başladı. Bunun üzerine Kur'an-ı Kerim okumaya başladı. O cinnî şahıs da aynı şeyleri okuyordu.

Ne yaptıysa karşısındaki cinnî de aynısını okuyor ve yapıyordu. Bundan oldukça korkan Muhammed-i Zevî, şeyhinin büyük şeyhi ve Nakşibendî tarikatının Halidî kolunun büyük şeyhi Mevlâna Halid (K.S.) hazretlerinden imdat istedi. Mevlânâ Halid imdadına yetişti ve onu, o cinden kurtardı. Kendisine de:

—Nasıl olurda şeyhin, böyle tenha bir mescitte zikretmene izin verir? Diye çıkıştı.

Muhammed-i Zevî, şeyhi Hacı Şükrü Efendi'nin yanına gelince, Şükrü Efendi kendisine;

—Sen benden habersiz niçin köyden uzaktaki mescide gittin? Ben senin yan odaya gidip uyuyacağını sanmıştım. Bu yüzden Mevlâna Halid (K.S) hazretleri beni rüyamda azarladı. Dedi.

Bu ismini verdiğimiz Muhammed-i Zevî, 15 yıl geceleri hiç uyumamıştı. Vefat ettiği zaman Hacı Şükrü Efendi;

—Sağ kolum gitti. Demişti.

Urfa'nın muhterem hocalarından Arap Hoca diye tanınan Muhammed Tokmak (ö.1991), Cinlerin bütün Kur'an-ı Kerim'i okuyabildiklerini, yalnız **"ayet'el-Kürsî"** deki **"velâ yeûduhu hifzuhuma"** yı okuyamadıklarını söylemişti.

***

Halil Hoca, Hacı Şükrü Efendi ile ilgili başka bir hatırasını da şöyle anlattı: 1967-1968'de Edirne Süloğlu'nda askerdim. Bu arada fırsat bulduğum zamanlarda derslerime düzgün devam ediyordum. O esnada bende bazı haller zuhur etti. Bu haller, keramet sahibi olmayı gerektirir diye düşünüyordum. Kendi kendime;

—Acaba niçin benden keramet zuhur etmiyor, dedim. Halil Hoca sözüne devam ederek diyor ki:

—Aslında bir müridin böyle keramet göstermeyi istemesi bir kusurdur. Ama o zaman öyle bir düşünceye kapıldım. Aradan on-on beş gün gibi bir zaman geçti. Hacı Şükrü Efendi'den bana bir mektup geldi. Mektupta selamdan sonra sadece Arapça bir cümle yazmıştı. O da şu idi:

—"el-istikametü fevk'el-keramet." Yani **"İstikamet, dosdoğru olmak kerametten üstündür."** Nasihatini ihtiva ediyordu. Sanki ben onun yanında sesli düşünmüştüm de, o da bana böyle bir nasihat ediyordu.

Evet, ne güzel bir nasihat...

***

Hacı Şükrü Efendi'nin oğlu Abdulvahhab Efendi naklediyor:

1970 yılında idi. Bir akşam yemeği sırasında sofrayı kaldıracaklardı ki, Hacı Şükrü Efendi:

—Sofrayı kaldırmayın, misafirlerimiz gelecek. Diye buyurdu. Biraz beklediler. Az sonra Adıyaman'ın Besni ilçesinden misafirler geldi. Yemek yediler. Sonra Hacı Şükrü Efendi yanındaki Hacı Ali Efendi'ye:

—Evde bir karpuz olacak, git onu kes getir. Dedi.

Mevsim sonbaharın sonlarına yaklaştığından, artık karpuz zamanı çoktan geçmişti. Sadece kış için sakladıkları belki bulunabilirdi. Hacı Ali Efendi de ev tarafına geçti ve orada kilerde bir karpuzun kaldığını gördü. Onu keserek sofraya getirdi. Misafirlere ikram etti.

Bu misafirler Hacı Şükrü Efendi'yi bir çeşit sınavdan geçirmek istemişler ve;

—Biz Hacı Şükrü Efendi'nin evine gidelim, yemek sırasında bakalım bize karpuz ikram edecek mi? Diye aralarında konuşmuşlardı. Sofraya bir karpuz kesip, getirdiklerini gördükleri zaman, aralarındaki bu sınavdan geçirme konuşmasından dolayı hemen Hacı Şükrü Efendi'den özür dilediler ve elini öptüler.

***

Hacı Şükrü Efendinin kabrinin yanında yıllarca hizmet etmiş bir müridinin de kabri bulunmaktadır. Bu zatın da baş dikme taşında şunlar yazılmıştır.

el-Fatiha
Haza'l-kabr el-merhum el-mağfur
Hadimi tarikati'l-Nakşibendiyeti'l-Halıdî
el-Hac Ali Efendi vefatı 1411

Ali efendi hicri 1411, miladi 1990 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat Hacı Şükrü Efendinin halifesi değil, sadece vekili idi.

***

Hacı Şükrü Efendinin Hacı Selman adında bir müridi vardı. Bu müridinin köyü Fırat nehrinin kenarında idi. Bir gün Hacı Selman Efendi Hacı Şükrü Efendiye,

—Öldüğümde mezarımı Fıratın yanına yapmasınlar dedi. Çünkü diyordu, zamanla Fıratın suyu bütün buralara kadar yükselecek, eğer beni bu köye gömerseniz mezarım suların altında kalır. Onun için Fıratın yanındaki en yüksek tepeye kendisini gömmelerini istedi. Hacı Şükrü Efendi bu isteğini kabul etti. Hacı Selman ile

—Birazda niyetin şeyhlik mi yapmak? Diye latife yaptı. Hacı Selman öldüğünde kendisini en yüksek dağın tepesine gömdüler. Zamanla baraj yapıldı, fıratın suları yükseldi. Hacı Selman'ın mezarının birkaç metre yakınına kadar geldi.

Barajda su toplanmaya başladığı ilk sene içinde, herkes gibi biz de barajı görmeye gittik. Bir arkadaş en yüksek tepe üzerindeki bir mezarı göstererek,

—Bak, dedi, o mezarda yatan zat suların buralara kadar yükseleceğini anlamış ve kendisini buraya gömmelerini istemiş diyordu. O zaman bunu sadece dinlemiş ve önemsememiştim. Fakat Hacı Selman Efendinin, Hacı Şükrü Efendiye bu sözleri söylediğini duyduğum zaman, hemen baraja yukardan mağrur mağrur bakan o mezar gözlerimin önüne geldi. Kalbi Allah sevgisiyle dolmuş bir köylünün bu kadar ileri görüşlü olduğu acaba kaç kişinin aklına gelebilirdi.

Hacı Şükrü Efendinin yaptırdığı Cami avlusundaki mezarı

59- **ŞEYH YAKUP KALFA:** (Ö. 1619'dan sonra)

Urfa evliyasından **Halvetî Şeyhi Yakub Halife'**nin (ö.1619'dan sonra) türbesi Urfa kalesinin eteklerindedir. 1950'li yıllarında burada mahalle oluşunca, buraya **Yakup Kalfa mahallesi** adı verilmiştir**.** Halvetîliğin Urfa'da yerleşmesi Yakup Kalfa ile olduğu sanılmakta ve Urfa'da Halvetî tarikatı bu zatla bilinmektedir. İki sene evveline kadar Yakup Kalfanın hangi tarikata mensup olduğu kesin olarak bilinmiyor, sadece Kadirî tarikatından olabileceği düşünülüyordu. Şanlıurfa Müzesi'nde bulunan bir tarikat silsilenamesinde Yakup Kalfa'nın Halvetî tarikatının şeyhi olduğu kesin olarak anlaşıldı.

Yakub Halife'nin şeyhi Şeyh Nasuh Efendi Eyyub el-Ensarî (k.s.)'dir. (ö. 1598–99)

Rivayete göre şair Nabi Yakup Kalfaya intisap etmişve ona uzun müddet hizmet etmiştir. Yakup kalfa Nabi'ye üç-beş koyun emanet edip onu çoban yapmıştı. Yirmi üç yaşlarına gelen Nabi, çobanlığın kendisi için bir haksızlık olduğunu, bu şekilde ilerleyemeyeceğini düşünür. Nabi'nin düşüncesini fark eden Yakup Kalfa, ona İstanbul'a gitmesini söyler. Böylece Nabi'nin İstanbul'a giderek meşhur olması Yakup Kalfya bağlanmaktadır.

Hâlbuki Yakup Kalfa 1619 senesinden bir müddet sonra vefat etmiştir. Nabi ise 1642'de doğduğuna göre, Nabi'nin Yakup Kalfaya yetişmiş olması bile şüphelidir.

Halveti Şeyhi Yakup Kalfanın Kale eteğindeki türbesi

60- **BABA CUMA** (Ö. 1884)

Mezarı Mevlidihalil Camii haziresinde üst tarafta bulunan Baba Cuma Kadiri tarikatı halifelerindendir. Babasının adı Hacı Ahmet'tir. Mezar taşında "Hülefa-i Kadiriyeden Baba Cuma bin el-Hac Ahmed tüviffe 1301" yazısı vardır. Daha önceki araştırmamızda nasılsa bu zatın mezarını görememiştim. Bu zat Baba Cuma olarak tanınmakta olup hicri 1301, miladi 1883-84 senesinde vefat etmiştir.

II. BÖLÜM
ŞANLIURFA MÜFTÜLERİ

Şanlıurfa müftülerinden ismine yetişebildiklerimizi aldık. Müftülerin çoğu, müftülük görevleri yanında medresede ders de verdiklerinden aynı zamanda müderris idiler. Bazan bir cami vaizliği veya hatibliği görevini de ek olarak alırlardı. Çünkü her bir görevin ücreti ayrı olduğundan bir müftünün müderris, vaaz veya hatiblik görevinde bulunarak, bu görevin ücretini aldığı da bazı şer'i sicillerden anlaşılmaktadır. Bunlar müderrislik, vaizlik veya hatiblik görevine karşı, o caminin vakfından ücret alırlardı. Müftülerin belli bir yerleri yoktu. Daha ziyade görev yaptıkları caminin bir odasında otururlardı. Bunların tamamen doğum ve vefat tarihlerine ulaşamadık. Fakat yine de yaşadıkları devri belirleyebildik.

Müfti, sözlü veya yazılı olarak ilmi salahiyete dayanarak fetva veren kimseye verilen isimdir.[63] Halkın ihtiyaç duydukları problemlerine cevap verebilmek için müftünün bütün dini bilgileri bilmesi gerekirdi. Bu da oldukça zor bir iştir. Onun için müftüler, böyle bilgili ve kabiliyetli ülema arasından seçilirdi.

---

[63] Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, II, 599

1- **ABDULLAH EFENDİ**: (Ö.1730 dan sonra)

Urfa müftülüğünde bulunmuş, devrinin din âlimlerindendir. Yaşadığı devri Şabaniye vakfiseyinden öğrenmekteyiz. Ekim 1703 tarihinde imzalanmış olan bu vakfiyenin şahitliğini yapan, Abdullah Efendinin sabık Urfa müftüsü olduğu kayıtlıdır.

Burada âlimlerin övündüğü anlamına gelen "fahrü'l- ülema" sıfatı kullanılmıştır.

Receb 1137, Mart 1725 tarihli Mevlana el-Hac Abdurrahman Efendi bin Mustafa Çelebi vakfiyesinde "kidvetü'l- ülemai'l-muhakkikin Abdullah Efendi el-müfti-i Ruha" demesiyle Mart 1725'de Urfa müftüsü olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Haremeyn I adlı ve 734 nolu vakfiye defterinin 119. sayfasında kayıtlı Yusuf oğlu Hüseyin Ağa vakfının hicri 1132, miladi 1720 tarihi vakfiseyinde de şahitler arasında "fahrü'l-ülema molla Abdullah Efendi el-Müfti-i Ruha" diye kaydetmekle, 1720 senesinde de müftü olduğunu göstermektedir.[64]

Fakat Yusuf oğlu Hüseyin Paşa vakfının Rebiülvvel 1143, Eylül 1730 tarihli vakfiyesinde de şahitler arasında Urfa eski müftüsü demekle[65] o tarihlerde görevden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu duruma göre Abdullah Efendi 1703 tarihinden önce Urfa Müftülüğünde bulunmuş ve görevinden ayrılmış, daha sonra 1720 tarihinden önce tekrar müftü olmuş ve 1730 tarihinden önce yine görevinden ayrılmıştır.

[64] Vakıflar defter, no. 734, sayfa. 119

[65] Vakıflar defter, no. 587 sayfa 285

2- **HACI ABDULLATÎF EFENDİ**: (1831–1896)

Devrinin en büyük alimlerindendir. Bilhassa tefsir ve hadis ilimlerinde çok şöhret kazanmıştır. Hacı Abdullaltif Efendinin mezarı Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezarının başdikmesinde şunlar yazılıdır.

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfuru leh
el-hibrü'l-ulema ve'l-bahru'l-fehhametü't-taharrir
el-muhakkik e'l-elmaiyyi'l-mudakkik
Tahliyetû'l-ulema ve umdetü'l-fukaha
el-alim el-abid ve'l-fazıl el-kâmil
el-muştağil bi-tefsiri Kelamullahu'l-melik el-allam
ve sünnetullahi aleyhisselam Cemaleddin Ebul-mekârim
eş-Şeyh el-Hac Abdullatif bin Abdullah
intakale fi 11 Muharrem sene 1314

Kitabede belirtildiği üzre Abdullah'ın oğlu Şeyh Hacı Abdullatif Efendi, alimlerin en alimi, çok zeki ve araştırıcı ve inceleyicilerin deryası, alimlerin süsü ve fakihlerin dayanağı bir alimdir. Kendi ilminin yanında aynı zamanda çok abid ve fazıl bir zat olup, ibadetine çok düşkündü. İlmi ile amel eden büyük alimlerdendir. Kendisi özellikle tefsir ilmi ile meşğul olur ve tefsir dersi verirdi. Bütün bu ilminin yanında evliyadandır.

Hacı Abdullatif Efendi hicri 1314 senesi Muharrem ayının 11'inde miladi tarihe göre 23 Haziran 1896 senesinde vefat etmiştir. Bediüzzaman mezarlığına defnedilmiş ve mezarı yeşile boyanmıştır.

Müftü Abdurrahman Efendiden (ölm.1878) sonra yıllarca Urfa müftülüğü de yapan Hacı Abdullatif Efendi, "Güzel Attarzade" diye tanınmıştır. Abdullatif Efendi'nin vefatından sonra, Müftü Abdurrahman Efendinin oğlu Müftü Ali Efendi (ö. 1900) müftü olmuştur.

Hacı Abdullatif Efendinin ismini bildiğimiz tek öğrencisi, tefsir, hadis, fıkıh ve feraiz bilgilerinde icaze verdiği Halepli Muhammed

Murad Efendidir.[66] Abdullatif Efendi uzun yıllar Halep'te de ders vermiştir.

Halep salnamelerine göre Abdullatif Efendi 1885 tarihinde Urfa müftüsüdür. Bu tarihte, o devrin ilim derecesini gösteren Biladi Hamse payesi almıştır. Yine 1891 senesinde de müftü olarak görülen Abdullatif Efendi, bu tarihte de İzmir payesi mücerrede nişanı almıştır. Abdullatif Efendinin Ulucami vaizliği için verdiği Urfa şer'i mahkeme sicillerinin hicri 23 Zilhicce 1303 tarih ve 552 numaralı arz dilekçesi kaydı şöyledir:

"der Devletmekine arz-ı dai-i kemineleridir ki:

Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun mülukâneye mülhak evkafdan Haleb vilayeti celilesi dahilinde liva bulunan Medine-i Ruha da vaki Camii Kebir vakfından olmak üzere yevmi beş akçe vazife ile ba-berat-ı şerifi alişan vaizlik cihetine mutasarrıf olan Medine-i mezbure meşahir-i Ulemasından Seyyid Muhammed Efendi bundan akdem vefat etmiş ve mumaileyhin evlad ve ahfadı var ise de ticaretle iştiğal ve na-ehil olduklarından her biri cihet-i mezkureden istifa edib bir müddetten beri yeri hali ve hizmet-i lazimesi muattala kalmağla... medine-i mezbure meşahir-i Ulemasından tarik-i tedris ve talimde ifta-yi vücud etmiş nice zevat-i kiramdan tekmil-i tahsil-i ulum eylemiş ve haylıca zamandan beri mezun ve mucaz olarak Bursa müderrisliği rütbesini haiz müderrisin-i kiramdan bulunmuş olan... bais el-arz Nimetullah beg mahallesi sakinlerinden Urfa müftüsü Hacı Abdullatif Efendi ibni Abdullah daileri. Alim ve amil ve fazıl ve kâmil ve daimen ber vehc-i hasbi tullab fezailü'l-iktisaba ulum-i nafiayi tedris ve amme-i nasa vaaz ve nasihatle din-i mübini tesis ve vacibe-i zimmet-i daiyanesi olan daavat-ı Hayriye-i zillullahı ile meşğul olub fazl-ı kemali ve zühd takvası meşhur ise de meclis-i memleketde makud huzur-i şer'i meali-i ukudda hala Urfa evkaf müdürü Mustafa Rağıb Efendi… Efendi tarafından vekil tayin kılınan Arabizade Ömer Efendi ibni Muhammed Necib Efendi hazır olduğu halde belde-i mezbure Ulemasından zevat fezail-i semat duacılarının ihbariyle dahi vazife-i mezbureyi bihakk ifaya muktedir ve hüsn-i siret ashabından bulunub cihet-i merkume ve istihkakı lehiyi'l-şer'i’l-enver zahir ve nümayan ve ceride-i nufusda mahalle-i mezburenin 22. hanesin ve birinci numara ile mukayyed 55 yaşında olduğu yedinde bulunan tezkire-i Osmaniyesinde mukayyed ve'l-yevm isnan-ı askeriye ve rediflik ve mustahfazlığı tecavüz.,. beşinci ordu-yi Hümayun redif otuzaltıncı fırkasının yetmiş

[66] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul, 1980, III, 311

ikinci livasına mensub 143. alayının.,. taburu daire-i zabıtanı taraflarından tanzim ve takdim kılınan bir kıta mazbata mealinden müsteban olmakla cihet-i mahlûle-i… mersumesiyle şurut-i mazarra-i nizameyesine tatbiken mumaileyh Hacı Abdullatif Efendi dailerine tevcih ve yedine bir kıta berat-ı şerif-i alişan sadaka ve ihsan buyurulmak ricasına bi'l-iltimas huzur-i mesamin nüşur âlilerine arz ve i'lam olundu. Baki emir ve ferman hazret-i veliyi'l-emrindir. Hürrire fı'l-yevmi's-salis ve'l-işrin min zilhicceti'l-şerife sene 1303."[67]

İfadesinden anlaşıldığına göre Ulucaminin vaizi Muhammed Efendinin vefatı üzerine Urfa müftüsü Abdullatif Efendinin bu göreve talib olduğu görülmektedir. 23 Eylül 1886 tarihini taşıyan bu dilekçede Abdullatif Efendinin 55 yaşında olduğunu görüyoruz. Öyleyse 1831 tarihinde doğmuş oluyor. Kendisi bu sırada Bursa müderrisi rütbesinde olup, birçok büyük alimden ders görmüştür.

Abdullatif Efendi, bu tarihde de izmir payesi mücerrede nişanı almıştır. Abdullatif Efendinin Ulucami vaizliği için verdiği sicillerdeki 552 numaralı ve 23 Zilhicce 1303 tarihli arz dilekçesinin bugünkü konuşmaya çevirisi şöyle olabilir,

"der devletmekine arz-ı dai-i kemineleridirki: Vakıflar nezaretine bağlı vakıflardan olan Halep vilayetine bağlı Urfa sancağından bulunan Ulucami vakfından almak üzere günde beş akçe vazife ile berat-ı şerif ile vaiz bulunan Urfa âlimlerinden Seyyid Muhammed Efendi bundan önce vefat etmiştir. Bu zatın her ne kadar çocukları var ise de ticaretle meşğul olup, vaizliğe ehil değildirler. Bu yüzden Seyyid Muhammed Efendinin yeri boş kalmıştır. Bundan dolayı adı geçen Urfa'nın meşhur âlimlerinden eğitim ve öğretim ile tanınmış, birçok kimseden ilim tahsilini tamamlayarak uzun zamandan beri mezun ve diplomalı olan ve Bursa müderrisliği rütbesini haiz değerli müderrislerden olan Nimetlullah Bey mahallesi sakinlerinden Urfa Müftüsü Hacı Abdullatif Efendi ibni Abdullah duacıları, alim, amil, ve fazıl ve kâmil bir zat olup, daima öğrencilere din ilmini öğretir ve halka vaaz ve nasihat eden bir zattır. Bununla beraber, Urfa Vakıflar Müdürü Mustafa Rağıb Efendi ve şehrin meşhur alimlerinin belirtmeleri ile bu göreve ehliyetli görülmüştür. Elindeki nüfus cüzdanına göre 55 yaşında bulunan ve askerlikte ihtiyatlık yaşını geçmiş olan Hacı Abdullatif Efendiye verilmesi ve kendisine bir berat-ı şerif ihsan buyurulması. Emir ve ferman hazreti veliyi'l-emrindir.

[67] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşv. 227

23 Zilhicce 1303." ifadelerinden anlaşıldığına göre Seyyid Muhammed Efendinin vefatı üzerine Ulucami vaizliğine Müftü olmasına rağmen Abdullatif Efendinin talib olduğu görülmektedir. Bu arz dilekçesinin miladi tarihi 23 Eylül 1886 senesidir. Bu tarihte Abdullatif Efendi 55 yaşında gösterildiğine göre, 1831 tarihinde doğmuş oluyor. Kendisi bu sırada Bursa müderrisliği rütbesinde olup birçok alimden ders görmüştür.

Belge: Şer'i Mahkeme Sicilleri, arşiv no. 227
Müftü Abdüllatif hakkında bir belge.

Urfa Müftü ve meşhur müderrislerinden
Hacı Abdullatif Efendinin kabri. (ö.1896)

3- **MÜFTÜ ABDURRAHMAN EFENDİ**: (Ö.l859'dan sonra)

Müftü Abdurrahman Efendi, 1847 senesinde Urfa müftüsüdür. Rebiülevvel 1263, Şubat 1847'de devrin Urfa - Halep Valisi Osman Nuri Paşa'nın huzurunda Hacı Gazi Hangahı için açılan bir davadaki şahitler arasında "Müftü Abdurrahman Efendi" şeklinde adı geçmektedir.[68] (1) Kendisinden sonra 1850 senesinde Muhammed Tahir Efendi müftü olarak görülmektedir. Abdurrahman Efendiden ise hicri 1272, miladi 1855-56 senesi sicil kaydında sabık müftü olarak sözedilmektedir.[69] Yine Şer'i sicillerin hicri 1275 Şevval, miladi 1859 senesi Mayıs ayındaki bir dava kaydında şahitler arasında eski müftü olarak adı geçmektedir.

[68] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri defler arşiv no. 204
[69] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri defter arşiv no. 205

4- **MÜFTÜ ABDURRAHMAN EFENDİ**: (Ö.1878)

Devrinin âlimlerinden olan Abdurrahman Efendi de Urfa müftülüğünde bulundu. Mezarı Bediüzzaman mezarlığındadır. Nebih Efendi türbesine gidilen yolun sağ tarafındadır. Mezarının başdikme taşında oğlunun adı yazılıdır. Bu yüzden alt satırda

"defni evvel Müftü Abdurrahman Efendi fi sene 1295" cümlesi yazılmıştır.

Müftü Abdurrahman Efendi H.1295 / M.1878 senesinde vefat etmiştir. Kendisinden 22 sene sonra oğlu Ali Efendi de vefat ediyor ve kendisinin üzerine defnediliyor.

Hakverdi ibni Abdullah vakfına ait H. l297/ M. l880 tarihli i'lamında

"...Sabık Urfa müftüsü Abdurrahman Efendi ibni El-Hac Ali Halife..."[70] Demekle, Müftü Abdurrahman Efendinin babasının ismi bilinmiş oluyor. Müftü Abdurrahman Efendinin babası Hacı Ali Halife (ö.1835) olup, mezar hemen Abdurrahman Efendinin başı tarafındadır. Hacı Ali Halife'nin babası da Şeyh Ali Efendi (ö. 1796) dir.

Müftü Abdurrahman Efendinin, H.1281 / M.1864 senesinde müftü olduğu, aynı tarihli Urfa şer'i mahkeme sicillerinden anlaşılmaktadır. Yine Sakıb Efendi vakfiyesinde zilkade 1286, Şubat 1870 yılında şahitlerin ismi arasında Abdurrahman Efendinin ismi müftü olarak kaydedilmiştir.[71]

---

[70] Vakıflar, defter no. 2103, s. 150

[71] Urfa Şer'i Mahkeme sicileri, defter arş, no. 206, s. 768 – Vakıflar, defter no. 585, s. 37

5- **HACI ABDURRAHMAN AKSOY**: (1882–1953)

Urfa müftülüğünde bulunmuş olan Hacı Abdurrahman Efendi, Müftüzadelerdendir. Babası Urfa müftüsü Ali Efendidir (ö. 1900). Dedesi de yine müftüsü Abdurrahman Efendidir (ö.1878). Hacı Abdurrahman Efendi Urfa'da 1882 senesinde doğdu. Soyadı Aksoy'dur. Medrese tahsili yapmış ve Müftü Hasan Açanal'ın (ö. 1953) emekliye ayrılması ile boşalan Urfa Müftülüğüne 31-Mayıs -1950 senesinde atanmıştı. Üç sene müftülük yaptıktan sonra 10-Kasım- 1953 senesinde vefat etti. Mezarı Bediüzzaman mezarlığında Nebih Efendi türbesinin doğusunda, Hacı Ali Halife'nin mezarı üzerine defnedilmiştir. Mezarının baş dikme taşının arkasında tek satırla şöyle bir kayıt düşürülmüştür:

"Defni sani Müftü el-Hac Abdurrahman Efendi bin Müftü Ali Efendi. Teveffa fi şehri Rebiülevvel 1373"

Miladi tarihle 10-Kasım 1953 senesi eder. Mezarının ayak dikmesinin arkasında ise latin harfleriyle

"Müftüzade Müftü Ali Efendi oğlu Müftü Abdurruhman Aksoy Efendi, doğumu 1298- Ölümü 10- 11 – 1953" İbaresi kaydedilmiştir.

Hacı Abdurrahman Aksoy'un vefatından sönra Urfa Müftülüğüne Mahmut Kamil Toker 23.3.1954 tarihinde atanmıştır.

6- **MES'UDÎ ABDURRAHMAN EFENDİ**: (Ö.1855 den sonra)

Devrinin müftülerinden olan Mes'udi Abdurrahman Efendinin adına, rebiülahir 1272, Aralık, 1855 tarihli Urfa Şer'i mahkeme sicillerindeki kayıtlarda şahitler arasında rastlamaktayız.[72] (1) Burada eski müftü olduğu belirtilmiştir.

[72] Urfa Şer'i mahkeme sicilleri, defler arşiv no. 205

7- **MES'UDİ ALİ EFENDİ**: (Ö. 1864 den sonra)

Müftü Mcs'udî Ali Efendi, Hacı Muhammed Tahir Efendiden sonra 1857 senesi Ocak ayında müftü olarak görülmektedir. Urfa Şer'i sicillerinin 205 nolu defterinin 159. sayfasındaki kayıtda, 1273 hicri senesinin Cemazielahir, 1857 miladi senesi Ocak ayında Mes'ûdî Ali Efendinin müftü olduğu belirtilmiştir. 1864 senesine kadar müftü olduğu sanılmaktadır. Kendisinden sonra Abdurrahman Efendi müftü olmuştur.

8- **MÜFTÜ ALİ EFENDİ**: (ö. 1900)

Devrinin büyük âlimlerinden biridir. Urfa müftülüğü yaptı. Mezarı Bediüzzaman kabristanındadır. Nebih Efendi türbesine giden yolun sağ tarafında kenardadır. Mezarının yalnız başdikmesi kalmış, ayak dikmesi ise yan tarafa dikilmiştir. Mezarının baş dikmesinde şu bilgiler verilmektedir.

Kendisi babasının üzerine defnedilmiştir.

Lailahe illallah Muhammedün Resulallah
Urfa Müftüsü a'lam ül-ulema
Ve efdal ül-füdelasından
Ali Efendi bin Müftü
Abdurrahman Efendinin markedidir.
Tayyiballahu serahu ve ceala cennete mesvahu
Rahmetullahi Taala aleyhi
Ve ala cemii'l-mü'minin yucahu
Ve bi-hürmeti Şefii yevm el-arasat
Teveffa fi şehri Ramazan Şerif
fi Leyleti'l-Kadr
Sene 1318
Defni evvel
Müftü Abdurrahman Efendi
Fi sene 1295

Yukarıdaki kitabeden şunları anlıyoruz. Urfa Müftüsü alimlerin en alimi, ve fazılların fazılı Ali Efendi. Müftü Abdurrahman Efendinin oğludur. Allah gittiği yeri cennet etsin. Müftü Ali Efendi 1318 senesinin Ramazan ayının Kadir gecesi vefat etti. Miladi tarihle 1900 senesinin Aralık ayında vefat etti. Kendisini Babasının mezarına defnettiler.

Halep salnameleri, Müftü Ali Efendiyi 1897 senesinden 1901 senesine kadar müftü olarak göstermiş ve müderris payesinin kendisine verildiğini belirtmiştir.

Müftü Ali Efendinin annesinin adı Ayşe'dir. Kendisi Müftü Şeyh Müslüm Efendinin kardeşi ve Müftü Abdurrahman Aksoy'un babasıdır.

9- **MÜFTÜ EYYÜB SABRİ EFENDİ**: (1887–1966)

Uzun yıllar Urfa müftülüğü yapmış olan Eyyub Sabri Efendi, devrinde ilmî ile tanınmış âlimlerdendir. Mezarı Bediüzzaman Kabristanında Karakoyun deresi tarafındaki bölümündedir, Miftahi Hasan Efendinin mezarının yakınlarına defnedilmiştir. Mezarının başdikme taşında şöyle bir ifade kullanılmıştır.

Haza kabr el-merhum el-mağfuru leh
el-Alim el-fadıl el-kâmil
Urfa Müftüsü Eyyub Sabri Efendi
bin Mahmud Kunduracıoğlu
Zi'l-ka'de sene 1385
14–2–1966

Müftü Eyyub Sabri Efendi ilk tahsilini Hacı Hafız Ramazan Efendiden aldı. Onun 1910 senesinde vefat etmesinden sonra Buluntu Hacı Abdurrahman Efendiden (ölm.1968) ders aldı.

Eyyub Sabri Efendinin babasının adı Mahmud'dur. Soyadları Kunduracıoğlu'dur. Müftü Eyyub Sabri Efendi yıllarca Nahiye Müdürlüklerinde bulundu. Nahiye Müdürlüğü sırasında oldukça sert tutumu ile tanındı. Eyyub Sabri Efendi Urfa Müftülüğüne başladıktan sonra vefatına kadar bu görevde kaldı. Bazı öğrenciler de yetiştirdi. 14 Şubat 1966 senesinde vefat etti. Öğrencilerine kendisini hocası Hacı Hafız Ramazan Efendi'nin yanına defnetmelerini vasiyet etmesine rağmen, oğulları Bediüzzaman mezarlığında başka yere defnettiler. Müftülüğe Mahmut Kâmil Toker'den sonra başladı.

Eyyüp Sabri Efendi Urfa müftülüğüne 11.11.1954 tarihinde başladı. 8.2.1966 tarihinde müftülük görevinden ayrıldı. Ne tuhaf ki görevden ayrılışından sadece altı gün sonra vefat etti.

Müftü Eyyub Sabri Efendinin talebesi ve Harrankapı Camii emekli imamı Bekir Cömert Hoca'nın anlattığına göre, Eyyub Sabri

Rüştiye mektebini bitirmiştir. Askerliğini yedeksubay olarak yaptı İlk olarak Belediye müfettişliğinde bulundu. Sonra halk evinde memuriyette bulundu. Daha sonra da nahiye müdürü oldu. Ordan da Ceylanpınar'da ambar memurluğuna geçti. Oradan da Urfa müftülüğüne tayin edildi. Eyyub Sabri Efendi, meşhur Malatya müftüsü Ahmed beyle birlikte, Buluntu hoca'dan okumuşlardır.

Bekir Cömert Hoca anlatıyor: Eyyub Sabri Efendi müftü idi, ben de yanında okuyordum. Uzun ve kara bir sakalım vardı. Askere gitmemiştim. Beş-on seneden beri askerden kaçıyordum. Bana niçin askerden kaçtığımı sordu. Ben de kadeşimin ve yakın akrabalarımın asker olduğunu, onun için benim eve bakmak zorunda olduğumu bu yüzden askere gidemediğimi söyledim. Eyyub Sabri Efendi de bana,

—Askere git gel seni imam yapalım dedi. Bekir hoca, hocasının bu emri üzerine askerlik şubesine gitti ve teslim oldu. Orada yirmibeş senelik asker kaçakları vardı. Onlarla beraber aynı odaya koydular. Bekir hoca ertesi sabah sakalını traş etti. Hocası Eyyub Sabri Efendinin yanına, elini öperek Allaha ısmarladık demeye gitti. Eyyub Sabri Efendi kendisini cascavlak sakalsız görünce,

—Hah dedi, bak ne güzel, bundan sonra kısa portatif bir sakal bırak oğlum, dedi. Rahmetli böyle nükteli konuşmayı çok severdi.

Müftü Eyüp Sabri’nin öğrencilerinden Mustafa Habergetiren hocasını anlatırken diyordu ki: hoca bir gün derse geldiğinde, öğrencilerinden çoğunun olmadığını gördü. Sınıfın yarısının olmaması honın canını çok sıkmıştı. Hâlbuki saat de dokuza gelmişti. Bu duruma kızan Müftü Eyüp Sabri Hoca öğrencilerine:

—Ben bu ihriyar halimde, saat sekizden itibaren görevimin başındayım. Siz ise daha genç yaşta olmanıza rağmen saat dokuzda daha gelmemişsiniz. Dedi ve sözüne şöyle devam etti.

—Eğer ben bir gün derse gelmezsem, ya beni hastanede görürsünüz, ya da kapımın önünde tabut görürsünüz dedi.

Gerçekten de bir gün dersten çıktıktan sonra hastalandı, kendisini hastaneye kaldırdılar. Fakat kurtulamadı, o gün vefat etti.

Müftü Eyyub Sabri Efendinin mezarı

10- **HACI HAMİS EFENDİ**: (Ö.l724'den sonra)

Devrinin âlimlerinden olan Hacı Hamis Efendi, yaptırdığı "Hamis Efendi" medresesi ile de tanınmaktadır. Kendisi hicri 1132, miladi 1720 tarihli Yusuf oğlu Hüseyin ağa vakfiyesinde şahidler arasında;

"*Zübdetü'l-ülema el-hac Hamis Efendi el-Müfti-i bi-Ruha sabık*"[73] şeklinde tanıtılmıştır. Yani âlimlerin seçkini eski Müftü Hacı Hamis Efendi anlamına gelen bu ifade, Hamis Efendinin 1720 senesinden önce müftülük yaptığını da göstermektedir.

Hamis Efendi hicri 1137, miladi 1724 senesinde Hamis Efendi adiyle anılan medresesini yaptırmış olup[74] böylece hem ilmi ile hem de mali ile hizmet edenlerden olmuştur.

Hacı Hamis Efendi Arapkirli Yusuf Paşanın rebiülahir 1122, Mayıs 1710 tarihli vakfiyesi şahitleri arasında da sabık müftü demekle[75] bu tarihten daha önce müftülük yaptığı anlaşılmaktadır. Bu kayıtların hiç birinde baba adından söz etmemiştir.

[73] Vakıflar defter no. 734, s. 119

[74] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 227

[75] Vakıflar defter no. 2103, s. 140

Hamis Efendi Medresesi hicri 1137 tarihli vakfiyesinin vakf mütevellisi hakkında hicri 1304 tarih ve 16 numaralı kayıt örneği. Berat istenen bir belgedir. (sicil arşiv no. 227)

11-**SEYYİD HASAN EFENDİ**: (Ö.l741den sonra)

Devrinin Urfa müftülerindendir. Seyyid Hasan Efendinin ismine Rakka valisi Ahmet Paşanın Receb 1154, Eylül 1741 tarihli vakfiyesinin şahitlerinin isimleri arasında rastlamaktayız. Burada eski müftü Seyyid Hasan Efendi[76] şeklinde kaydedilmiştir.

Bu duruma göre Seyyid Hasan Efendi 1741 yılından önce müftülükte bulunmuştur.

[76] Vakıflar defter no.737, s. 218 ve 223 - Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 206, s. 779 ve 791

12-**MİFTAHİZADE HASAN AÇANAL EFENDİ**: (1873–1953)

Devrinin büyük alimi Urfa Müftüsü Miftahizade Hasan Hüsnü Efendi, Urfa'nın yetiştirdiği büyük alimlerdendir. Bediüzzaman mezarlığında bulunan kabrinin baş dikmesinde şu bilgiler yazılmıştır.

Fatiha
Kudvetün ve ulemaü'l-muhakkikin
Ve umdetü'l-füdela el-mudakkikin
Vahîdun asruhu ve feridu'l-dehr
Haza kabr'l-merhum el-mağfur lehu
Reisu'l-ulema ve müfti-i Ruha
Mevlana es-Seyyid Hasan Hüsnü
İbni Abdurrahim Efendi
eş-Şehir bi-miftahizade
Teveffa fi şehri cemaziel-evvel
Sene:1372

Büyük Âlim Hasan Hüsnü Efendi Miftahi-zade diye şöhret bulmuştur. Babasının adı Abdurrahimdır. Ocak 1953 tarihinde vefat etmiştir. Urfa Müftülüğü yapmıştır. Kendisi gibi büyük din âlimlerinden Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi ile birlikte okumuştur. Önce Hacı Mustafa Hafız'dan ders almış, sonra Hacı Ramazan Efendiden okumuştur. Mezarının ayak dikmesinde şu manzume yazılmıştır:

Ah min el-mevt
Zair eyle bana lütf û ihsan
Oku ihlâs ile ümmü'l-Kur'an
Ben ki aciz kuluyum Mevlanın
Dahi müftüsü idim Urfa'nın
Şimdi bu Berzaha mihman oldum
Mazhar-ı rahmet-i Rahman oldum

burada yar ü ünsüm ancak
Aks-i envar-ı İlahî olacak
Sığındım lütfüne af et İlahî
Günahkâr kulların sensin Penâhi

Soyadları Açanal olan Müftü Hasan Efendi, din ilminin yanında müsbet ilimler ve Fransızca ders de almış, böylece iyi bir Fransızca öğrenmiştir. O devrin müsbet ilimlerde büyük alimi olan Abbas Vasık Efendiden müsbet ilimleri ve Fransızcayı öğrenmiştir.

Miftahizade Hasan Açanal Efendinin oğlu Doktor Hazım Açanal Bey, isteğim üzerine babası Müftü Hasan Efendinin hayatını şu şekilde yazarak verdi. Aynen aşağıya alıyorum.

Hasan Açanal, 3 muharrem 1290 (miladi Mart 1873) yılında Urfada doğdu. Bundan 300 yıl önce Urfa'ya yerleşen Miftahizade ailesinden olan Hasan Efendi'nin babası Rahimiye medresesi Müderrislerinden Miftahizade Abdurrahim Efendi, annesi ise Hocazade ailesinden Hatice hanımdır. Hasan Efendi ilk tahsilini mahalle mektebinde bitirdikten sonra babası gibi ilmiye mesleğine sülük etmek için medrese tahsiline başladı. Hacı Mustafa Efendi ve Hacı Ramazan Efendiye devam ederek 20 yaşında icazet (Medresede hocalık yapmağa salahiyet veren diploma) aldı. Ve Rahimiye medresesinde müderrislik yapmaya başladı. Ancak Hasan Efendi ilmiye mesleği yanında müsbet ilimleri de öğrenmek istiyordu. Buyüzden o zamanın bu bilgilerini de bilen en iyi hocası Saraczade Abbas Efendiye devam ederek bu bilgileri de öğrendi. Daha sonra kendini yetiştirmek için büyük bir kütüphane meydana getirdi. Kitapları Urfa kütaphanesine bağışlanmıştır. Arapça yanında Farsça ve Fransızca öğrendi. Devlet hizmetinde ilk memuriyeti Urfa Bidayet mahkemesi azalığıdır. (21 Muharremi 327 Yani 14 Şubat 1909 tarihi). 1 Kasım 1910 tarihinde Urfa idadisi Tarih- Coğrafya öğretmenliğine tayin edildi. 16 Temmuz 1911 de Urfa müftüsü oldu. Aynı zamanda müderrisliğe de devam ediyordu. Zamanın şeyhülislamları tarafından İbtida-yı Hariç ve Sahn-ı itibari ilmi payeleri ile taltif olundu.

1.Cihan harbi sonunda yurdumuz düşman işgaline uğrayınca Hasan Efendi de herkes gibi derin bir eleme ğarkoldu. 1919 da Şanlıurfamız düşman işgaline uğrayınca Hasan Efendi Erzurum ve Sivas kongrelerini yakından takip etti. Mustafa Kemal Paşa ile şahsen temas kurdu. (Milli Mücadele sırasında Mustafa Kemal Paşa ile aralarında teati olunan telgrafların fotokopisi müzede muhafaza edilmektedir.) Ve hamiyetli hemşehrileri ile birlikte Urfa kurtuluş savaşını başlattı. 11.

Nisan 1920 de Urfa'nın düşman İşgalinden kurtulmasında büyük katkısı oldu. İstiklal madalyası ile taltif edildi. 1950 yılında kendi isteği ile emekliye ayrıldı. 1953 yılının 27. günü hakkın rahmetine kavuştu.

Hasan Efendi'nin yazdığı makale ve denemeleri:

1.Gazetede tefrika halinde Urfa ilinin ünlü bilginleri,
2.Aklıma gelenler,
3.Yirminci asır başlarında Urfa,
4.Sirayet hakkında
5.Bazı ayet tefsirleri,
6.Şiir ve tahmisler,

Diğer eserleri:

1.Urfa tarihi
2.Urfa kurtuluş mücadelesi (bu kitabları henüz yayınlanmamıştır).

Miftahi Hasan Efendi çocuklarını lise tahsili imtihanını Verinceye kadar kendi yetiştirmiştir. Tarih, Edebiyat, Fen ve fransızca derslerinden kendisi ders vermiştir.

Hasan Efendi gerçekten çok zeki biriydi. Onun zekasını Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi bir hatırasında şöyle anlatmıştır. Buluntu Efendinin talebelerinden biri dersini öğrenemiyordu. Onun için dersten ayrılmıştı. Buluntu hoca Efendi, o öğrencisini derste görmeyince, kendisine haber göndererek çağırttı. Niçin derse gelmediğini sorduğunda öğrencisi,

—Hocam dedi, ben ancak hafız oldum. Daha fazla ilim öğrenemiyorum. Onun için bıraktım. Deyince, Buluntu hoca ona,

—Oğlum dedi, benim on senede öğrendiğimi Miftahi Hasan Efendi beş senede öğrendi. Dersi bırakmak gerekseydi, ben bırakırdım. Sen dersine devam et. Diyerek hem öğrencisinin gönlünü almış ve hem de Hasan Efendinin ne kadar zeki olduğunu belirtmiştir.

Müftü Hasan Efendi din ilimleri ile müsbet ilimleri birlikte kendinde toplamış bir âlimdi. Bunların yanında müzikten de çok iyi anlar ve iyi nota bilirdi. Çok iyi Fransızca bilen Hasan Efendinin Fransızcayı nasıl öğrendiğini oğlu Sayın Dr. Hazım Açanal şöyle anlatıyor.

Genç yaşlarında ilme başladığı sırada Fransızca da öğrenmek arzusuna kapıldı. O kadar meraklı idi. O zaman papazlardan başka Fransızca bilen kimse yoktu. Mecburen bir papazdan öğrenmeye başladı. Fakat bu defa halkın arasında dedikodu çıktı.

—Vah vah, diyorlardı. Abdurrahim Efendinin oğlu dinden çıktı. Fransızca öğreniyor. Bu dedikodu Hasan Efendinin hocası Hacı Mustafa Efendinin kulağına geldi. Hacı Mustafa Efendi hemen Hasan Efendiyi çağırdı. Ona Fransızca öğrenmekten vaz geçmesini, çünkü halkın arasında böyle bir dedikodu çıktığını söyledi. O zaman öğrenci ile hoca arasında büyük bir adab bağı vardı. Hasan Efendi hocasının yanında edebine riayet ederek, ona saygı ile sordu.

—Hocam, dedi, Fransızca öğrenmek günah mı? Hocası,

—Hayır dedi, Hasan Efendi

—Öyle ise niçin vazgeçeyim? dedi. Hocası

—Dedikodunun önünü almak için papazdan öğrenmekten vazgeç. Yine Hasan Efendi saygı ile

—Hocam dedi, lisan öğrenmenin haram olduğuna dair bana fetva ver. Fransızca öğrenmekten vazgeçeyim. Dedi. Hocası.

—Hayır, günah değildir. Ben günahtır diye fetva veremem. Deyince, Hasan Efendi Fransızca öğrenmeye devam etti. Çok iyi bir Fransızcası oldu.

Hasan Efendinin diğer bir yönü de şairliğidir. Mevlidi Halil Camiinin minaresinin yapıldığı tarih için yazdığı şiir, iyi bir şair olduğuna güzel bir örnektir. 1932 tarihinde Züleyha adında zengin bir hayırsever hanım Mevlidi Halil camiine bir minare yaptırtıyor ve bir de kitâbe yazılmasını Miftahizade Hasan Efendiden rica ediyor. Hasan Efendi şöyle bir manzume yazıyor.

Veladetgah-ı Ceddü'l-enbiyada
Züleyha kurdu bu kuds-i esasi
Şafı' olsun ona ruz-i cezada
Cenab-ı Kibriyanın enbiyası
Ararken sırr-ı mevcud-i Halilin
Beşikten göklere erdi bükâsı
Çıkub nüh takı mu'cem mısraından
Asıldı arşa bu mu'ciz duası
Huzur-i Kudse yükselsin bu yerden
Dua-i müsliminin hoş sedası

Miftahizade Hasan Efendi
24 Ağustos 1932–22 Rebiülahir 1351

Son mısrada tarih düşürmüştür. Mu'cem dediği için Arap harflerinin noktalıları toplanır ve 1360 sayısı çıkar. Üstteki mısrada dokuz çıkacak dediği için dokuz rakamını 1360 sayısından çıkardığımızda 1351 hicri tarihi çıkmış olur. Bu kitâbeden Hasan Efendinin iyi bir tarih düşürücü şair olduğu da anlaşılmış olmaktadır.

O tarihte Arap harfleri yasaklandığı için, gazetecinin biri bu yazıyı görünce hemen ihbar etmiş ve bir görevli de bütün kitâbenin yazısını keserle kazımıştı. 1991 yılında Dr. Hazım Bey aynı kitabeyi mermer üzerine hattat Mehmet Ali Caduk'a yazdırmış ve kazılmış olan kitabenin üzerine yerleştirmiştir.

Müftü Miftahi Hasan Efendinin kabri.
Çevresindeki her sütuna fatiha-i şerifin bir ayeti yazılmıştır.

13- **HİMMET EFENDİ**: (Ö.1658 den sonra)

Devrinin büyük âlimlerinden olan Himmet Efendinin 1658 senesinde Urfa müftüsü olduğunu bilmekteyiz. Hacı Gazi oğlu Halveti halifesi Şeyh Ramazan Efendi vakfının rebiülahir 1069 Aralık 1658 tarihli vakfiyesinin şahitleri arasında Himmet Efendiden "Kidvetü'l-ulemai'l-muhakkikin mevlana Himmet Efendi müfti-i Ruha" diye sözetmektedir.[77]

[77] Vakıflar, defter no. 2103, s. 144

14- **İSMAİL EFENDİ**: (Ö.1730 den sonra)

Devrinin âlimlerinden olan İsmail Efendinin müftü olduğunu Yusuf oğlu Hüseyin Ağa vakfının hicri 1132, miladi 1720 taihli vakfiyesinden anlamaktayız. Vakfiyenin şahitleri arasında İsmail Efendiyi şöyle tanıtmıştır. "umdetü'l-ulema mevlana İsrnail Efendi el-müfti-i sabıka."[78] Bu ifade Mevlana İsmail Efendinin 1720 senesinden önce müftülük yaptığını göstermektedir.

Nihayet Arapkirli Yusuf Paşa vakfiyesinde rebiülahir 1122, Mayıs 1710 senesinde vakfiyenin şahitleri arasında "Müftü İsmail Efendi" ismini vermektedir.[79] Bu duruma göre İsmail Efendi 1710 selesinde Urfa müftüsü idi.

Yine Yusuf oğlu Hüseyin Paşa vakfının Rebiülevvel 1143, Eylül 1730 tarihli vakfiyesinde şahitler arasında "Hacı İsmail Efendinin hem hacı olduğunu ve hemde 1730 senesinde hayatta olduğunu göstermekdir.[80]

---

[78] Vakıflar, defter no. 734, s. 119
[79] Vakıflar, defter no. 2103, s. 140
[80] Vakıflar, defter no. 587, s. 285

15- **MAHMUD KAMİL** (Mahmud Toker): (1888–1954)

Mahmud Kâmil Efendi Urfa'da yetişmiş din âlimlerindendir. Babası Mustafa Kâmil (ö.1922) de Urfa kadılığında bulunmuştur. Annesi İsmet hanımdır. Mahmud Kâmil hicri 1305 miladi 1888 tarihinde Urfa'da doğdu. Medrese tahsilini Buluntu Hacı Abdurrahman Efendiden yaptı. Daha sonra İstanbul'a giderek, orada da Mekteb-i Kuzzat'a devamla imtihanını kazanmış ve hukukçu olmuştur.

İstanbul'da yıllarca vaazetmiş, oldukça şöhret kazanmış bir âlimdir. Yaptığı vaazlerini küçük kitapçıklar halinde bastırmıştır. Mahmud Kâmil Efendinin İstanbul'a gidiş tarihi 1927 olarak bilinmektedir. Atatürk ile de birçok sohbetlere katılmış, Atatürk'ün beğendiği ve hazır cevaplığını sevdiği bir kimse olarak bilinmektedir.

1950 tarihlerinde yapılan Milletvekili seçimlerine bağımsız aday olarak Urfa'dan katılmış fakat kazanamamıştır. 1953 tarihinde Kore'de şehit düşen askerlerimizin ruhuna okutulan Melid-i Şerif sırasında mevlidhanlar arasında idi. Bu sırada çekilen fotoğrafları Ebulala el-mardin'in Huzur Dersleri adlı kitabında yer almaktadır.

Abdurrahman Aksoy'un vefatından sonra 23. Mart. 1954 tarihinde Urfa müftülüğüne atanmış, ancak dört ay sonra 13.Temmuz 1954 tarihinde vefat etmiştir. Kendisini Mevlid-i Halil Camii kabristanında babası Mustafa Kâmil Efendinin üzerine defnetmişlerdir.

Eserleri:

1-Beyazit Camiinde Urfalı Mahmud Kâmil'in vaazleri.
Birden yedinci derse kadar olup 1935 yılında basılmış 96 sayfadır.

16- **MUHAMMED EMİN EFENDİ**: (Ö.1741 den sonra)

Muhammed Emin Efendi, devrinin alimlerinden olup, Urfa müftülüğü yapanlardandır. Rakka Valisi Ahmet Paşa vakfının Receb 1154, 1741 tarihli vakfiyesinde "Fahrü'l- ulema Muhammed Emin Efendi Müfti-i Ruha"[81] İfadesiyle şahitler arasında müftü olarak kaydetmiştir.

Aynı Rıdvan Ahmet Paşa mescit ve medresesinin vakfiyesinin birinci cildinde Urfa Şer'i sicillerinde Şaban 1153, Ekim 1740 tarihi olarak göstermiş olup, Muhammed Emin Efendinin müftü olduğunu göstermiştir.[82] (2). İkinci cildinde de Muhammed Emin Efendi müftü olarak gösterilmiştir.

[81] Vakıflar defter no.737, s. 218 ve 223
[82] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri defter arş. no. 206

17-**HACI MUHAMMED TAHİR EFENDİ**: (Ö.1898)

Devrinin büyük âlimlerinden ve Urfa müftülerindendir. Mezarı Yusufpaşa Camii kabristanındadır. Mezarının başdikme taşında şunlar kayıtlıdır.

Haza kabrü'l-merhum
el-mağfuru leh
el-alim el-amil el-Kâmil
ez-Zahid el-Nasih
El-Abid el-Salih el-Falih
Fahrü'l-ulema ve'l-müderrisin
Nakibul-eşraf es-Seyyid
el-Hac Muhammed Tahir Efendi
bin Ahmed Efendi
eş-Şehir Saraczade
Tüvieffiye şehri Receb el-ferd 27
Sene:1316

Hicri 1316 senesinin Receb ayında, miladi 1898 senesinin Kasım ayında vefat etmiştir. Devrinin büyük alim ve müderrislerinden olan Hacı Muhammed Tahir Efendi Urfa müftülüğü de yapmıştır. Kendisi, Peygamber Efendimizin soyundan gelenlerin haklarını korumak ve onların aylıklarını vermek görevi ile görevlendirilmiş anlamına gelen "Nakibü'l-Eşraf" görevinde bulunmuştur. Saraczade diye meşhur olan Nakibül-eşraf Ahmed Efendinin oğludur.

Hacı Muhammed Tahir Efendi, Halep salnamesinin kaydettiğine göre 1898 tarihinde İzmir payesi mücerred nişanı almıştır. Kendisine "Loğkeş Muhammed" derlermiş. Kışın yağmur yağdığında, Urfa'nın düz ve toprak damlarını loğ dediğimiz silindir ile loğlamak gerekirdi. Hac Muhammed Tahir Efendi de damın ortasında durur ve loğun ipini tutarak, bir sağa, bir sola çekerek, yerinden kıpırdamadan damı loğlarmış. Bu yüzden kendisine "Loğkeş Muhammed" ismi verilmişti.

15 Rebiülevvel 1311, miladi 27 Eylül 1893 senesi 48 numarada kayıtlı Urfa Şer'i mahkeme sicillerindeki bir davada "Medine-i Urfa mahallatında Hüseyin paşa mahallesi ahalisinden Nakibeleşraf müfti-i

esbak Saraçzade faziletlü es-Seyyid Muhammed Tahir Efendi bin Ahmed…" diye bahsetmesi Muhammed Tahir Efendinin müftülük yaptığını göstermektedir.

3 Nisan 1843 tarihli bir arz dilekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır:

"Maruz-i bendeleridir ki,

İşbu inha ve merbut i'lam ve derkenarlar natık olduğu üzere Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun'a mülhak evkafdan medine-i Ruha'da vaki Yusuf Paşa camii şerif avlusunda kâin ashab-ı hayrattan Süleyman Ağa Medresesi vakfından olmak üzere yevmi otuz akçe vazife ile müderrislik ciheti mutasarrıfı Seyyid Muhammed halifenin bilâ veled vefatı vukuuyla mahlulünden erbab-ı istihkakdan es-Seyyid el-Hac Muhammed Tahir halifeye ber mucib-i işaret-i aliye hazeret-i fetvapenahi… Humayuna bi'l-tevcih yedine kılmakdan şurutu derciyle iktiza eden beratı i'ta olunmak babında emir ve ferman hazret-i min lede'l-emrindir. 30-Safer-1259"[83] Bu dilekçeden, çocuksuz vefat eden Muhammed Efendinin yerine günde otuz akçe gündelik ile Süleymaniye medresesi vakfından almak üzere seyyid el-Hac Muhammed Tahir Efendinin Süleymaniye medresesi müderrisliğine tayin edilmesi istenmektedir. Bu görev Muhammed Efendinin ilk görevi olmalıdır.

Yine hicri 1266, miladi 1850 tarihli Şer'i sicil kadına göre Muhammed Tahir Efendi 1850 tarihinde Urfa müftüsüdür[84] Bu tarihte Urfa Sancağı kaymakamı Hüseyin Paşadır. Rebiüllevvel 1272, Aralık 1855 tarihinde de müftü olduğu şer'i sicil kaydında şahitler arasında adının geçmesinden anlaşılmaktadır.[85] 1856 yılı sonunda bu görevden ayrılmıştır.

[83] BOA. Cevdet, Maarif, nr. 2308

[84] Urfa Şer'i mahkeme sicilleri, defter no.204

[85] Urfa Şer'i mahkeme sicilleri, defter no.205

Muhammed Tahir efendinin mezarı

18- **MUSTAFA EFENDİ**: (Ö. l741,den sonra)

Devrinin âlim ve müftülerindendir. Müftü Mustafa Efendi Rakka Valisi Ahmed Paşa vakfiyesinde receb 1154, Eylül 1741 tarihli kaydında şahitleri arasında eski müftü olarak geçmektedir.[86]

[86] Vakıflar defter no. 737, s. 218, Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter, arş. no. 206, s. 779

19-**HACI MUSTAFA EFENDİ**: (Ö. 1780'den sonra)

Hacı Mustafa Efendi devrinin büyük âlim ve müftülerindendir. Adına, Hacı İbrahim oğlu Arabî Muhammed Fazlı Efendi vakfiyesinin rebilüevvel 1194, Mart 1780 tarihli ilavesinde şahitlerin isimleri arasında rastlanmaktadır.[87] Burada "Fahrü'l-ulema mevlana Hac Mustafa Efendi müftii Ruha" diye kaydedilmiştir. Bundan anlaşıldığına göre 1780 tarihinde Hac Mustafa Efendi Urfa müftüsü bulunuyordu.

[87] Vakıflar defter no. 605, s. 234

20- **MUSA EFENDİ**: (Ö. l720'den sonra)

Musa Efendinin büyük bir alim ve Urfa müftüsü olduğuna Vakıfların Harameyn I adlı defterinde ve Yusuf oğlu Hüseyin Ağa vakfiyesinde hicri 1132, miladi 1720 tarihinde vakfiye şahitleri arasında rastlamaktayız. Burada "Fahrü'l- ulema Mevlana Musa Efendi el-müfti-i bi-Ruha sabık."[88] Diye tanıtması ile 1720'de Musa Efendinin Urfa müftülüğünden ayrılmış olduğunu anlamaktayız.

[88] Vakıflar defler no. 734, s. l19

21- **ŞEYH MÜSLÜM EFENDİ**: (1859–1937)

Şeyh Müslüm Efendi Müftüzade Abdurrahman Efendinin oğludur. Şeyh Müslüm kendisinin ismi olup, tarikat şeyliği ile ilgisi yoktur. 1859 yılında Urfa'da doğdu. Babası Abdurrahman Urfa müftüsü iken 1878 senesinde vefat etmiştir. Ağabeyi Ali Efendi de Urfa Müftülüğü yapmış ve 1900 yılında vefat etmiştir. Bunların her üçünün de mezarları aynı mezardır. Yani baba ve iki kardeş aynı mezara defnedilmişlerdir. Annesinin adı Ayşedir.

Şeyh Müslüm Efendi Urfa'da Şabaniye ve Halilürrahman Medreselerinde müderris Hacı Mustafa Efendiden okuyup icazet almıştır. Müderris Hacı Mustafa Efendi, büyük Hacı Mustafa Efendi diye tanınır ve 1908 yılında vefat etmiştir.

Şeyh Müslüm Efendi 27 yaşında iken Nisan 1885 yılında Birecik kazası müftüsü olmuştur. Bu görevde 1896 tarihine kadar kaldı. Aynı tarihte Urfa bidayet mahkemesi azalığına tayin olmuştur, iki sene sonra bu görevden ayrıldı. Bir müddet açıkta kaldı. Nisan 1901 tarihinde Urfa müftülüğüne tayin olundu. Kendisine 1888 Haziranında ibtidai hariç Bursa müderrisliği verildi. 1896 Haziranında ise musila-i sahn'a, 1901 Ağustos ayında ise İzmir payesine, 1907 Haziranda da Edirne payesine terfi ve tevcih olunmuştur.[89] Mayıs 1907 de dördüncü rütbeden Osmanlı, 1907 senesi Ekim ayında da üçüncü rütbeden Mecidi nişanları kendisine ihsan edilmiştir. 1911 senesi Haziran ayında her nedense Urfa müftülüğünden azledilmiş ve yerine Miftahizade Hasan Açanal atanmıştır.

Şeyh Müslüm Efendi Ramazan ayının 29'una rastlayan 1937 senesinin Kasım ayında vefat etmiştir. Bediüzzaman mezarlığında babası ve ağabeyinin mezarı üzerine defnedil- miştir. Mezarının baş dikme taşının arkasında tek satırla şunlar kaydedilmiştir:

"Müftizade Şeyh Müslüm Efendinin mezarıdır. 29 Ramazan 1356" Şeyh Müslüm Efendi İstanbul'da Fatih dersiamlığında bulunmuş ve İbradı'lı Muhammed Galıb Efendiye icazet vermiştir[90]

Halep salnamelerine göre Şeyh Müslüm Efendi 1901 yılından 1911 yılına kadar müftü olarak gösterilmiştir.

---

[89] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, IV, 281

[90] Sadık Albayrak, a.g.e, III, 238

III. BÖLÜM

ŞANLIURFA MÜDERRİS ve ÂLİMLERİ

Şanlıurfa müderrisleri ismine en fazla ulaşabildiğimiz âlimlerdir. Burada, medreselerde ders veren âlimler olduğu gibi, alim olup da imamlık veya hatiblik yapanlarda ele alınmıştır. Müderrisler, ders verdikleri medresenin mescidinde imamlık veya hatiblik de ederlerdi. Bunların ücretleri, medresenin veya caminin gelirini teşkil eden vakıf mallardan verilirdi. Cumhuriyete kadar Urfa'da birçok medrese kurulmuştur. Eyyübiye, İbrahimiye, Nakibzade, Rızvaniye, Rızaiye, Ziyaiye, Haydariye, Mevlidihalil, Halilürrahman, Abbas Ağa, Hamisiye, Şabaniye gibi medreseler sözü edilmeye değer medreselerdir. Bu medreselerde çok değerli alimler yetişmiş, çok iyi müderrisler ders vermiş ve öğrenci yetiştirmişlerdir.

Osmanlı Devletinin her yerinde olduğu gibi, Urfa'da da müderris olmak için "Rüus" imtihanına girerek bu imtihanı kazanmak lazımdı. Medreseyi bitiren bir öğrenci, önce medresede yedi sene mülazim olarak çalışırdı. Bu, bugünkü deyimle asistanlık anlamına gelirdi. Yedi sene sonra açılan "rüus" imtihanına girer ve kazanırsa "ibtidai hariç rüusu" ile müderris tayin edilirlerdi[91] Şanlıurfa medreselerinde müderris olanların çoğu Urfalı idi. Fakat yine de dışardan gelen müderrisler bulunurdu. Bunlar da Urfa'da yerleşirler ve artık bir daha kendi memleketlerine gitmezlerdi. Besnili Hacı İbrahim Efendinin, Elbistanlı Ahmet Lami Efendinin mezarlarının Urfa'da bulunması bunu göstermektedir.

---

[91] Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1983, II, 611

1-**ABBAS VASIK EFENDİ**: (1859–1922)

Şanlıurfa'nın yetiştirdiği büyük din ve fen âlimlerinden biri de şüphesiz Abbas Vasık Efendidir. Abbas Vasık Efendi, Salih Ağanın oğludur. 1859 yılında Urfa'da doğdu. Dini ilimler tahsiline önce Şabaniye Medresesinde başladı. Sonra Halilürrahman Medresesinde Hacı Mustafa Hafız Efendiden tahsilini tamamladı ve 1891 senesinde bu zattan icazetini yani diplomasını aldı. Hemen bunun ardından aynı medresede ders vermeye başladı. Abbas Vasık Efendi ilmi kuvvetli bir âlimdi. Arapça ve din ilimlerinin yanında Farsça, Fransızca, matematik, geometri, astronomi ve fizik gibi ilimleri de bilirdi.[92]

Abbas Vasık Efendi vefat ettiğinde Bediüzzaman Mezarlığına defnettiler. Mezar taşının başdikmesinde şunlar kaydedilmiştir:

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfuru leh
Kıdvetü'l-ulema el-muhakkikîn
Ve umdetü'l-füdela el-mudakkikîn
Yanbu'u'l-fadl ve'l-yakîn
el-Müfti-i kaza-i Suruç
Mevlana Abbas Vasık Efendi
İbni Hacı Salih Efendi eş-şehir bi-Saraçzade
Kad intikale ila dari'l-beka bi-nidai ircii
Fi şehri zilhicce 15
Sene: 1340

Bu bilgilerden anlıyoruz ki, Salih ağanın oğlu Abbas Vasık Efendi gerçekleri araştıran âlimlerin tabi olduğu, saygı duyduğu dikkatle araştıran fazılların güvencesi, kesin bilgi ve fazilet kaynağı, Suruç kazasının müftüsü olup, hicri 15 zilhicce 1340, miladi 10 Ağustos 1922 senesinde vefat etmiştir.

Sayın Dr.Hazım Açanal beyin verdiği bilgiye göre, Miftahizade Hasan Açanal fizik ve matematik bilgileri Abbas Vasık Efendi'den öğrenmiştir. Abbas Vasık Efendi 1901 senesinde Musila-i Sahn Bursa müderrisliği derecesine ve 1904 senesinde de İbtidai altmışlıya terfi etmiştir. Yine

[92] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, I, 3

Halep Salnamelerine göre Abbas Vasık Efendi 1893 ve 1894 tarihlerinde Urfa maarif azalığında bulunmuştur.
Oğlu Sayın Prof. Dr. Celal Saraç Bey'in, babası Abbas Vasık hakkında gönderdiği mektubunda belirttiğine göre, Abbas Vasık Efendi İstanbul'da Huzur dersleri hocası büyük üstad Ordu'lu Ahmet Remzi Efendi'den de icazet almıştır. Eğer bu icazetnamesi ve eğer ilmi paye ruusları, Sayın Prof. Dr. Celal Saraç hocamızın yanındadır. Abbas Vasık Efendinin kitaplarını ise Süleymaniye kütüphanesine bağışlamıştır.

Urfa'nın yetiştirdiği nadir alimlerden olan Abbas Vasık Efendi, İstanbul'da hukuk tahsilini yaptıktan sonra Irak'ta Hindiye kazası vaizliğine tayin edildi. Orada sünni akideleri öğretmek ve müdafaa etmekle görevini tam yerine getirmiştir. Bu görevin lağvından sonra 1907 senesinde Urfa'ya geri döndü. Hemen arkasından Harran kazası kadılığına tayin edildi. Bu görev müddeti tamamlandıktan sonra Suruç kazası müftülüğüne tayin edildi. Bu görevi sırasında İspanyol nezlesine yakalanmış ve Urfa'ya gelmiştir. Hastalıktan kurtulamayarak 1922 senesinde vefat etmiştir.

Abbas Vasık Efendi, dini ilimlerin dışında yukarıda saydığımız bilgilerin hiçbirinde, başkasından ders almamıştır. Bu ilimlerin hepsini kendi çalışmaları ile öğrenmiştir. Urfa'da Abbas Vasık Efendiden başka hemen hemen hiç kimse o asırda matematik, geometri, cebir, kozmografya, astronomi gibi ilimlerle iştigal etmezdi. Bu ilimlerin yanında tarih, coğrafya ve edebiyatta da arkadaşlarının en önde geleni idi. Urfa'da Şinasi devri edebiyatını yayan ve hatta Urfa halkını bu edebiyattan haberdar eden Abbas Vasık Efendi'dir. Hüsnü hattı ve kuvvetli şairliği vardı. Şiirde Vasık mahlasını kullanırdı[93] Kağıt parçalarına yazıp öteye beriye attığı şiirleri ne yazık ki kaybolmuştur.

Abbas Vasık Efendi münzevi hayat yaşar, uyku, yemek ve namaz vakitlerinden başka zamanlarda elinden kitabı bırakmazdı. Bütün gün mütalaa ile meşgul olurdu.

Sayın Prof. Dr. Celal Saraç hocamız, babası, Abbas Vasık Efendinin resmi hal tercümelerinde zikredilmemiş bir takım vazifelerini de şöyle sıralamaktadır:
1. Urfa Darü't-tedris müdürlüğü
2.Harran Müftülüğü (dört ay sürmüştür).
3.Suruç kadılığı vekâleti,
4.Harran ve Suruç'ta müteaddid kaymakamlık vekâletleri.

[93] Miftahizade Hasan Açanal, Urfa İlinin Ünlü Bilginleri, Urfa Gazetesi, 9 Mart 1946

5.Abbas Vasık Efendi, Fransız işgali sırasında bu son görevde iken kaza merkezini en son terkederek, neredeyse esir edilecekti. Bütün kitapları 1920 kışında müftülükte yağmaya uğramıştır.

Prof. Celal Saraç hocamızın hatırladığı kadariyle, babası, Urfa ihlasiye medresesinde ilmi Kelam'dan "Şerhi Mevakif" üzerine ders veriyordu.

Abbas Vasık Efendi Betlamyus astronomisini bildiği kadar, Kopernik astronomisini de bilirdi. Yaşadığı çağın hemen bütün bilgilerine vâkıf olan Abbas Vasık bazı eserlerde yazmıştır.

ESERLERİ:

1.Gulamı Halim sahibi Dehlevi'nin "Tühfe-i isnai aşeriye"sini Farsçadan Türkçeye tercüme etmiştir.

2.lbni Sina'nın "Ruh" kasidesine Türkçe bir şerh yazmıştır. Bu şerhinde hekimin ruh felsefesini açıklamıştır.

3.Münazara ilminden Taşköprülü'nün risalesine bir talikati.

4.İlmi beyan'dan "Feride" metni üzerine bir talikatı da vardır.

5.Abdurrahman Cami'nin Farsça manzum "muamma" risalesini açıklayan Türkçe bir eseri de bulunmaktadır.

Abbas Vasık Efendinin kabri

2- **HACI ABDÜLHAMİD EFENDİ**
(Molla Hamid): (1892 - 1973)

Urfa'nın yetiştirdiği alimlerden biri de Hacı Abdulhamid Hoca Efendidir. Yıllarca ders vermiş ve birçok öğrenci yetiştirmişti. Mezarı Bediüzzaman mezarlığındadır. Kabristanın doğu kapısından az ilerde bulunmaktadır. Mezarının başdikmesinde şu bilgiler verilmektedir.

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-alim el-fazıl el-kâmil
El-Hac Molla Abdulhamid el-Nakşibendi
şehri zî'l-ka'de 8
fi sene 1393
doğum. 1892 ölüm. 3-2.1973
Şeyh Halife oğlu

Hacı Abdulhamid Efendi, Urfa'da “Molla Hamid” diye meşhur olmuştur. Babasının adı Şeyh Halife'dir. Aynı zamanda şeyh'dir ve Nakşibendî tarikatının Halidi kolundandır. Hacı Abdulhamid hoca aslen Bingöl'lüdür. 1930 senelerinde Urfa'ya gelmiştir. Önceleri Istahurla ve Millisaray köylerinde oturmuş, sonra da şehir merkezine yerleşmiştir.

Hacı Abdulhamid Hoca 1892 senesinde Bingöl'de doğdu. Orada "Fenari" kitabına kadar tahsil etti. Şanlıurfa'ya geldikten sonra Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi'den ders alarak icazet almıştır. Yani mezun olmuştur. Daha sonraları Cizre'ye gitti. Orada Şeyh Seyda Said Efendiden hem ilim icazeti ve hem de Nakşibendi halifeliği icazeti aldı. Böylece hem din ilmi ve hem de tasavvufta ehliyet sahibi oldu. Hacı Abdulhamid hocanın bir kızı ve bir oğlu oldu. Her ikisi de kendinden önce öldüler. Hacı Abdulhamid Hoca ise İstanbul'a gitmişti. Dönüşünde yolda fenalaştı, Gaziantep'de vefat etti. Yanında sadece hanımı bulunuyordu. Gaziantepliler, Hoca'yı Gaziantep'te defnetmeyi istedilerse de, hanımı razı olmadı ve Şanlıurfa'ya getirerek Bediüzzaman mezarlığına 3 Aralık 1973 tarihinde defnedildi.

Bana Hacı Abdulhamid Hoca Efendi hakkında bilgi veren icazetli öğrencisi Hacı Muhyiddin Alagöz hoca şunları anlatıyor.

Abdulhamid Efendi birçok Öğrenci yetiştirdi. Bunlardan yalnız Hacı Abdullah Hoca ile Hacı Muhyiddin Hoca icazet almışlardır. Diğer öğrencileri ise tahsillerinin sonlarına doğru icazet almadan, müftü, vaiz olarak görev almışlardır.

Molla Abdulhamid Efendinin mezarı

MENKIBELER:

Hacı Abdulhamid Hoca hakkında Bediüzzaman Said Nursi (K.S) şöyle demiştir:

—Dünyada en çok sevdiğim iki âlim vardır. Bunun ikisinin de adı Abdulhamid'dir. Biri Bingöllü diğeri de Urfa'lıdır. Urfalı olan Hacı Abdulhamid Efendidir.

Bediüzzaman Said Nursi Urfa'da vefat ettiği gece, Hacı Abdulhamid Efendi bir rüya gördü. O sırada Ramazan ayıdır ve Hacı Abdulhamid i'tikâfa girmiştir. Rüyasında Bediüzzaman Said Nursi kendisini yıkamasını Hacı Abdulhamid Hocadan istiyor. Hacı Abdulhamid Hoca uyanıyor. Az sonra kapısı çalınarak Said Nursi'nin vefat ettiğini söylüyor ve ğaslı için kendisini çağırıyorlar. Böylece Hacı

Abdulhamid Efendi i'tikâfta olmasına rağmen gidip Bediüzzaman hazretlerini yıkayıp tekrar i'tikâfa giriyor.

Hacı Abdulhamid Efendinin lakabları pişmemiş, ham anlamına gelen "kâl" imiş. Çünkü dedelerinden biri şeyhinin dergâhına odun kesmeğe gitmiş, fakat hangi ağaca yaklaşmışsa onun "Allah, lailahe illallah" dediğini duymuş. Bu yüzden geri dönmüş. Şeyhi kendisine niçin odun getirmediğini sorunca, ağaçların Allah dediklerini duyduğunu söylemişti. Bunun üzerine şeyhi kendisine henüz pişmemiş ham anlamına gelen "kâl" ismini vermiş.

Hacı Abdulhamid'in hocalarından biri de Şeyh Zelha köyünde medfun bulunan Kerküklü Molla Saadeddin'dir. Bu zattan Kurra Muhammed Hafız, Ömer Hafız, Hoca-yı Gevri ve Hacı Abdulhamid Efendi Farsça ders almışlardır.

Hacı Abdulhamid Hoca, Cizre'ye Şeyh Seyda'nın yanına gittiği zaman kendi kendine eğer bana pirinç pilavı ve incir yedirirse ondan faydalanırım diyor. Oraya yetiştiğinde akşamleyin Şeyh Seyda oğlu Ata'ya Hacı Abdulhamid'e pirinç pilavı yapmalarını söyler. Arkasından tatlı olarak incir getirmelerini emreder. Bütün bunların karşısında Abdulhamid Hoca başından kaynar bir suyun döküldüğü hissini duyar ve düşündüklerinden dolayı pişmanlık duyar. Orada Şeyh Seyda'ya intisab eder kırk gün çileye girer. Sonuncu gününde rüyasında başına bir sarık ve sırtına yeşil bir cübbe giydirilir. Sabahleyin gerçekten Şeyh Seyda kendisine halifelik vererek yeşil cübbe giydirir.

Hacı Abdulhamid Efendinin bir kerameti de şöyle anlatılıyor. Hoca henüz Buluntu Hacı Abdurrahman Efendinin yanındadır. Devrinde Halil Ağa diye tanınan biri, Buluntu Hacı Abdurrahman Efendiye gelerek çocuğu olmadığını ve kendisine çocuğu olması için dua etmesini söyler. Buluntu Hoca da yetişmiş bütün öğrencilerinden bunun için istihareye yatmalarını ister. Ertesi gün öğrencilerinden nasıl rüya gördüklerini sorar. Hiçbiri doğru birşey görmediklerini söylerken, Hacı Abdulhamid Efendi, Halil Ağanın bir oğlu olacağını ve adını Muhammed koyacağını anlatır. Buluntu Hoca da hemen Halil Ağayı çağırtarak kendisine bu müjdeyi verir. Gerçekten de çocuktan ümidini kesmiş olan Halil Ağanın bir oğlu dünyaya gelir. Adını da Muhammed koyarlar.

3- **HACI ABDULVAHİD EFENDİ**: (1864–1932)

Hacı Abdulvahid Efendi de devrinin büyük âlimlerindendir. Mezarı Bediüzzaman kabristanındadır. Sade ve eski bir mezardır. Diğer bazı şeyh ve âlimlerin mezarı gibi Hacı Abdulvahid Efendi'nin mezarı gösterişten çok uzaktır. Mezarının baş dikmesi üzerinde şunlar yazılıdır:

Haza kabr el-merhum leh
el-Alim el-Fazıl ve'l-Kâmil
Raduslu eda el-Hac
Abdulvahid Efendi ibni Mahmud Efendi
Teveffa fi şehri receb el-şerif
Sene 1351

Hicri receb 1351, miladi Ekim 1932 tarihinde vefat eden Abdulvahid Efendi Urfa'da ismi çok geçen alimlerden biridir. Hacı Abdulvahid tekkesi diye kendi adını taşıyan bir cami Urfa'nın aşağı çarşı semtinde bulunmaktadır. Hacı Abdulvahid Efendi kendi adını taşıyan bu tekkede öğrencilerine ders verirdi. Onun oldukça takva sahibi ve iyi bir alim olduğu kendisini tanıyanlar tarafından söylenilmektedir. Mezarının yanında Ekim 1912 tarihinde ölen oğlu Muhammed Bahri'nin mezarı bulunmaktadır. Yine diğer tarafında da Radoslu bir akrabasının mezarı bulunmaktadır.

Abdulvahid Hocanın doğum mahallesi Kubbemescid, doğum tarihi hicri 1281, miladi 1864'tür. Annesi Fatma hanımdır.

Hacı Abdulvahid Efendi aslen Rodos adasındandır. Akrabalarının söylediğine göre babası ile Rodos'tan Urfa'ya gelmişlerdir. Geliş tarihleri bilinmiyor, yalnız oğlu Muhammed Bahri'nin 1912 senesinde vefat etmesi. Hacı Abdulvahid Efendi'nin 1900 yıllarından önce geldiği kanaatini uyandırmaktadır. Urfa'da evlenmiştir. Bir oğlu da birkaç sene önce İstanbul'da vefat etmiştir. Hacı Abdulvahid Hoca'nın babasının mezarı da asıl adı Kubbe Mescid olan Abdulvahid Camii avlusunda ki mezar olduğu sanılmaktadır.

Abdulvahid Efendi din ilimleri ile birlikte öğrencilerine latin harfleri ve matematik dersleri de verirdi. Daima yüz erkek ve yüz kadar kız öğrencisi bulunurdu. Kendisi çok fa- kirdi. Evinde bir kilim ve yatağından başka birşeyi olmadığı söylenilir.

Urfa Şer'i mahkeme sicillerinin 789 numara ve 1306 hicri, 1889 miladi tarihli kaydında Abdulvahid Efendinin Kubbe Mescid camiine imam ve hatib olduğu şöyle anlatılmaktadır.

"... Kubbemescid-i şerifin vakfından olarak mescid-i mez- kure muttasıl mulahik icare-i vahideli üç aded dekâkin... evkat-ı hamse-i mefruzada imamet ve hitabet hizmetinde bulunan Rodos'lu Şeyh Mahmud Efendi bundan beş mah mukaddem irtihal-i dar-i beka eylediğinde silb-i kebir oğlu Abdulvahid Efendi dahi vakf-ı mezburun tevliyet hizmetine ehil ve erbab ve tevliyet uhdesinde... mescid-i mezkurde ikad olunmak üzere kanadil ve şırlağan ve otuz kuruş dahi şehriye imamet ve hitabet... ve mescid-i mezkurun muhtac-ı tamir olan mahallerini tamire, tamir-i mezkurun mesarifi... kabl-i şer'den mumaileyh Abdulvahid Efendi mütevelli nasb ve tayin olundukda..."[94] İfadesinden anlaşıldığı üzere, Abdulvahid Efendinin babası Şeyh Mahmud Efendi'nin 1888 tarihinde vefat etmesi üzerine, yerine Abdulvahid Efendi tavsiye edilmektedir. Böylece Kubbemescid'e imam ve hatib olan Abdulvahid Efendi bu görevine karşılık aylığını Kubbemescid-i şerifin vakfından almaktadır. Ayrıca bu vakfın mutevelliğini de üstlenmiş ve caminin tamir için ve diğer masrafları için harcanan para çıkarıldıktan sonra belli bir miktar yevmiye almıştır.

[94] Şer'i Mahkeme sicilleri, defter arşiv no. 223

4- **ABDULVAHAB EFENDİ**: (ö. 1703'den sonra)

Devrinin alimlerinden olan Abdulvahab Efendi'nin ismine Şabaniye vakfı şahitleri arasında rastlamaktayız. Ekim 1703 tarihli vakfiyede, Abdulvahab Efendi'nin babasının ismi Mustafa olarak geçmektedir.

5- **HACI ABDURRAHMAN EFENDİ**: (1875-1930)

Devrinin alimlerinden olan Hacı Abdurrahman Efendi, 1875 tarihinde Urfa'da doğdu. Babası meşhur müderris Kürt Hacı Ali (ö. 1911) Efendidir. Dabakhane medresesinde okudu. Arapça, mantık ve felsefeyi Hacı Ramazan Efendi'den, hikmeti amcazadesi Mehmet Efendiden, edebiyat ve Farsçayı Ahmet Lami (ö. 1888) Efendiden tahsil etti. Fıkhı ise babası Ali Efendi ile Hacı Mustafa (ölm. 1908) Efendiden öğrendi, icazetini 1901 yılında aldı. 1905 senesinde Hızanoğlu camiinde ders vermeye başlamıştır. 1907 senesinde Sakıbiye medresesi müderrisliğine atandı. 1908 tarihinde de Sakıbiye camiinin vaizliğine getirilmiştir. 1923 ve 1926 yıllarında hacca gitti. 1930 tarihinde vefat etti. Harrankapı mezarlığına defnedildi.

Mezar taşında şu kayıt vardır.
"Defni sani Hacı Abdurrahman bin Hacı Ali Efendi. 1350 safer el-Hayr"

Hacı Abdurrahman Efendi ilminin yanında güzel bir natıkayada sahipti. Konuştuğu zaman dinleyenleri etkisi altına alırdı. Urfa İmam-Hatib okulunun ilk Müdürü Ziya Güner'in babasıdır. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. Şiirlerinde "Rahmi" mahlasını kullanmıştır.[95] Bir kıtası:

Ey gül-i bağ-ı Ruha mahbub-ı erbab-ı niyaz
Gamzen adem öldürür kurbanın olam etme naz
Şive-i reftarına takat getirmez gönlümüz
Sen hakikat dilberisin gerçi ben aşık mecaz

Hacı Abdurrahman Efendi, Kurra Muhammed hafız gibi birçok talebeye ders vermiştir.

Hacı Abdurrahman Efendi'nin mezarına, alim ve amil bir zat olan oğlu Muhammed Bahaeddin Efendi 1966 senesinde defnedilmiştir.

---

[95] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa, 1986, I, 166

6- **BULUNTU HACI ABDURRAHMAN EFENDİ**: (1865-1968)

Devrinin en büyük alimlerinden biridir. Kabri Döşeme camisi veya Halilürrahman Camisi dediğimiz caminin kabristanındadır. Baş dikmesinde şu bilgiler verilmektedir:

Fatiha
Lailahe illallah Muhammedün Resulullah
Bu kabirde yatan Buluntuzade
Ahmet Efendinin oğlu
Urfa'nın büyük hocası alimi İlmullah
Ve arifi billah olan merhum mağfur
Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi
Hazretleri medfundur
Mevla rahmet eyleye
1865 – 25.11.1968

Latin harfleri ile yazılmış olan bu kitabesinden anladığımıza göre Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi, Buluntuzade Ahmet Efendinin oğludur. Urfa'nın en büyük alimlerinden olan Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi 1865 senesinde doğdu. Bir asırlık bir ömür sürdükten sonra 25 Kasım 1968 tarihinde vefat etti. Öldüğü zaman 103 yaşında idi. Ayak dikmesindeki manzume de şöyledir:

N'ola kan ağlasa Çeşm-i cihanın
Buluntu Hocası göçtü Ruhanın
Büyük allemesi din-i mübinin
İtaatkâr-ı şer'i Mustafa'nın
Fıkıh idi ilimde hem amelde
Bütün sa'yi rızasıydı Hûda'nın
Edip ilmiyle yüzyıl halka hizmet
Vekil-i hassı oldu enbiyanın
Saçılsın ruhuna envar-ı rahmet
Açılsın kabrine bab-ı cinanın

Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi, Mustafa Hafız Efendiden ve Ramazan Hafız'dan ders almıştır. Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi kendisi de yıllarca Halilürrahman medresesinde ders vermiştir.

Buluntu Hoca'nın öğrencisi Bekir Uzun Hoca'dan Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi'yi sorduğumda, gözleri yıllar ötesine daldı, sonra gözleri yaşlı olarak anlatmaya başladı. Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi daha ziyade halk arasında Buluntu Hoca diye tanınmıştır. İlk hocası büyük Hacı Mustafa Efendidir. Sonra da Hacı Ramazan Efendiden okumuştur. Buluntu Hoca'nın öğrencilik arkadaşı Miftahizade Hasan Açanal Efendidir. Onunla birlikte okumuşlardı. Aralarında sekiz yaş kadar bir fark vardı.

Bekir Hoca, Buluntu Hoca'nın derse gelişini anlatırken şöyle diyor. Buluntu Hoca çoğu zaman geceleri rüyasında hocası Hacı Mustafa Efendiyi görür ve ondan, o gün vereceği dersi alırdı. Ders verdiği Halilürrahman medresesine giderken, hocası Hacı Mustafa Efendinin kabri önünde ona fatihasını vermeyi unutmazdı. Buluntu Hoca vefat ettiği zaman kendisini Hocası Hacı Mustafa Efendinin ayak tarafına defnettiler.

Buluntu Hoca dört yüz kadar öğrenci yetiştirdi. Bunların çoğu çeşitli şehirlerde vaiz ve müftülük görevi almıştır. Urfa müftülerinden Mahmut Kâmil ve Eyyup Sabri Efendiler kendisinin öğrencileri olduğu gibi Hacı Abdulhamid Hoca ve Kurra Muhammed Hafız da Buluntu Hoca'dan okumuşlardır.

Hacı Bekir Hoca diyor ki, Hekim Dede Camisine bir imam gerekiyordu. Mahalleli Bekir Hocayı istiyorlardı. Fakat Bekir Hoca imamlığın mesuliyetinden kaçınıyordu. Zamanın Müftüsü merhum Eyyub Sabri idi. Bekir Hocaya cami imamlığı teklifini yaptığı zaman, Bekir Hoca, hocası Buluntu'ya danışmak istedi. Buluntu Efendi kendisine: Oğlum kabul et, ihtiyarlığında sana bir cep harçlığı olur, demişti. Böylece camiye imam oldu. Şimdi onun emekli maaşı kendisine bir cep harçlığı oluyordu. Artık dışarı çıkamadığı için evinde oturuyor ve misafirlerini orada kabul ediyordu.

Buluntu Hoca din ilminin tamamen yasak olduğu devirde bile ders vermekten kaçınmamıştır. Hatta takip edildikleri zamanlar, yakalanmasınlar diye bir günde camiden camiye gezerek ders vermek zorunda kaldığı bile olmuştur.

MENKIBE:

Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi birgün Kadı Beyzavi'yi okutuyordu. Derste bulunan öğrencileri Molla Abdulhamid Efendi, Molla Hüseyin Efendi, Bekir Uzun Hoca, Kurra Muhammed Hafız gibi daha birkaç kişi bulunuyordu. Bekir Uzun Hoca Efendi bu dersi şöyle anlatıyor:

Buluntu Hoca Efendi Kadı Beyzavi'nin açıklamasını yapıyordu. Bir yerde Molla Hüseyin Hoca Efendinin sözünü keserek;

—Hoca yanlış açıkladın, dedi. Buluntu Efendi çok sabırlı ve geniş bir zattı. Yanlış denilen yeri tekrar açıkladı. O sırada içeri 80 yaşlarında aksakallı biri girdi ve yanlarına oturdu. Hoca dersin açıklamasını yine yaptığında, molla Hüseyin sözünü tekrar kesti ve

—Hoca yine yanlış oldu, dedi. İçeri giren zat kızgın bir ifade ile

—Sen yanlış söylüyorsun, hoca efendi doğru açıklıyor, dedi. Bunun üzerine Molla Abdulhamid Efendi de molla Hüseyin'e dönerek;

—Molla Hüseyin, sen anlayamıyorsun. Sesini kes hoca efendi dersi tamamlasın, dedi. Bu söz iki öğrencinin münakaşasına sebep oldu. Her biri eline bir tabura alarak birbirine saldırıya geçtiler. Bunu gören Buluntu Efendi Molla Abdulhamid'e,

—Molla Abdulhamid, sen dur, onun işi bitti, diye seslendi.

Bu olayın üzerinden az zaman geçti öğle vakti idi. Molla Hüseyinin oğlu terzi dükkânında çalışıyordu. Arkadaşı ile dövüştüler ve terzi bıçağı ile arkadaşı kendini vurarak öldürdü. Molla Hüseyin de akşam eve gittiğinde kendisine bir felçlik geldi.

Sonradan odaya giren zatın Eski Diyanet işleri başkanı Ahmet Hamdi Akseki'nin babası olduğunu anladılar.

Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi tarikatta ise istanbul'daki Nakşibendi şeyhi Es'ad Efendi'ye bağlı idi.

Buluntu Hoca hakkında, Arab Muhammed Hoca'nın öğrencisi Halil Hoca, Arap Hoca'nın ağzından anlatıyor: Arab Hoca ile bir kişi beraber Döşeme camiinde ders veren Buluntu Hocanın yanına giderken, Arab Hocanın yanındaki Buluntu Hoca'nın tuvaletten çıktıktan sonra abdest almadan namaz kıldığını gördüğünü söylüyordu. O sırada Halilürrahman gölünün başında idiler. Şazeli Ali Dede'nin türbesine yetişince konuşmayı kestiler. Camiye yetişip kapısından içeri girdiklerinde Buluntu Hoca kızgın ve bağırarak,

—Yahu ben ister abdestli ister abdestsiz namaz kılarım size ne? diyordu. Arab Hoca bunu söylerken, bizim konuştuğumuzu sanki duymuş da cevap veriyormuş gibi söylüyordu diyor.

Yine bir gün Suruçlu Hilmi Bey, Hocası Buluntu Efendiyi taksiye koyup evine götürüyordu. Ara sokağa girerken birden hoca şoföre,

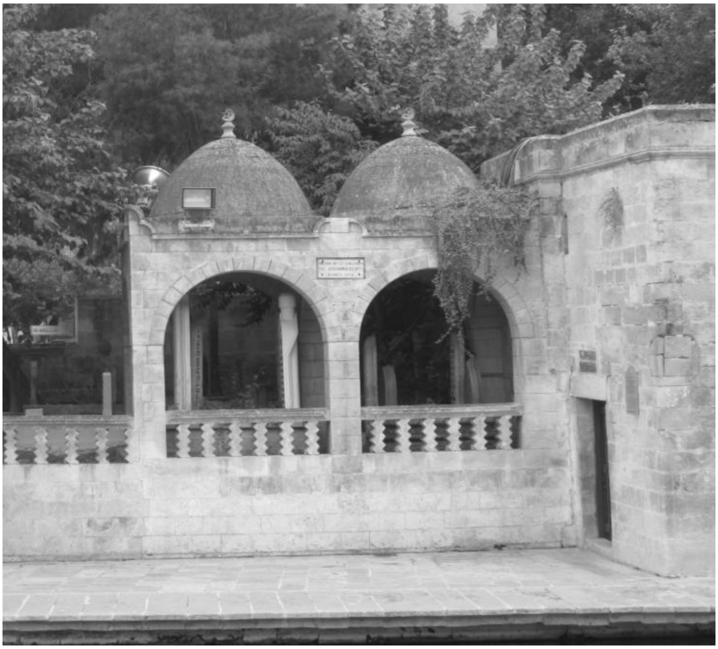
—Burada dur, diye bağırdı. Neye uğradığını şaşıran şoför hemen duruverdi. O anda önlerindeki bir evin duvarı birdenbire yıkıldı. Az daha gitselerdi duvarın altında kalacaklardı.

Yine Halil Hoca, hocası merhum Arab Muhammed Efendiden duyduğunu şöyle anlatıyor. Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi annesi ile birlikte hacca gitmişti. Arafatta iken birden annesi çok hastalandı. Eli ayağı kıpırdamaz halde kaskatı kesildi. Hoca ne yapacağını şaşırmıştı. Kendisi Urfa'daki Şeyh Mesud (K.S) hazretlerine çok bağlı idi. Arafat'ta Urfa'ya doğru üç adım attı ve

—Ya Şeyh Mesud bize yardıma gel dedi. O sırada kendilerine doğru elinde bir bastonla bir ihtiyarın geldiğini gördü. İhtiyar, annesinin nesi olduğunu sordu. Buluntu da birden hastalandığını kalkamadığını söyledi. ihtiyar da korkma iyileşir, dedi ve gitti. O sırada da annesi uyandı, ayağa kalktı, Hocaya:

—Oğlum ben iyileştim dedi. Buluntu Hoca nasıl olduğunu sorduğunda annesi:

—Rüyamda Şeyh Mesud gelerek bastonuyla üzerimi meshetti, hastalığım geçti dedi.

Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi ve
Hocası Hacı Mustafa Hafızın türbesi

Buluntu Hacı Abdurrahman Efendinin mezarı

7- **SEYYİD ABDURRAHMAN EFENDİ** (ö.l720'den sonra)

Urfa âlimlerinden olan Seyyid Abdurrahman Efendi Halilürrahman Camii vaizi idi. ismine, hicri 1132. miladi 1720 tarihli Yusuf oğlu Hüseyin Ağa vakfiyesinde şahitler arasında. "Mevlana es-Seyyid Abdurrahman Efendi el-vaizi bi-camii Aynihalil[96] diye rastlanmaktadır.

[96] Vakıflar, defler no.734. s. 119

8- **ABDULKADİR bin ABDULLAH el-HAFIZ**
Ebu Muhammed er-RUHAVİ: (1142–1215)

Urfa'da yetişmiş din âlimlerindendir. Hadis ilminden kitap yazmıştır. Kendisi Abdulkadir Ruhavi diye meşhur olmuştur. Kuran-ı Kerim'i hıfzetmiş ve hafız olmuştur.[97] 1215'de Harran'da vefat etmiştir.

Abdulkadir Ruhavi'nin babasının adı Abdullah'tır. Künyesi Ebu Muhammed'dir. Devrinin büyük fıkıh ve hadis âlimlerinden olan Abdulkadir Ruhavi Hambeli mezhebindedir. 1142 miladi senesinde Urfa'da doğdu. Hıristiyan bir ailenin çocuğu idi. Üç yaşlarında iken, 1146 tarihinde Selçuklu Atabeği Ebu'l-Kasım Nureddin Mahmud bin Imadüddin Zengi Urfa'yı fethetmişti. Bu sırada Abdulkadir Ruhavi, Harranlı Fehim oğullarından, biri tarafından esir edilmişti. Bu yüzden kendisine “el-Fehmi el-Harrani” denilmektedir.[98] Abdulkadir Ruhavi bu kabilede Müslüman olup, Kuran-ı Kerimi ezberleyince Efendisi tarafından serbest bırakıldı.

Abdulkadir Ruhavi Musul'da yetişti. Orada Darü'l-Hadisi'l-Muzafferiye'de hocalık etti.

Hadis âlimlerinin en meşhurlarından Kadı Ebu Ya'la hazretlerinin "Camiüs-Sağir" adlı eserini okuyarak ondan çok istifada etti. İsfahan'da Mesud bin Hasen el-Sekafı, Ebu Cafer Muhammed bin Hasan es-Saydalani ve Abdurrahim bin ebi'l-Vefa'dan okudu. Hemedan'da Hafız Ebu'l-Ala ve ebu Zür'a el-Makdisi'den, Bağdad'da Hafız ibn-i Asakir'den ve başka birçok âlimden ilim tahsil etti. Hadis-i Şerif dinledi.

Bütün bunların yanında Herat, Merv, Nışabur, Sicistan, Vasıt, Musul, Kurtuba, Şam, Mısır, İskenderiye, Erbil, Harran, Buşenc, Zencan, Tüster, Kerh, Basra ve daha birçok yerlere seyahat ederek oraların âlimleri ile görüştü, onlardan Hadis-i Şerif dinledi. Kendisi çok fakir olduğundan her gittiği yere yayan giderdi. Kitaplarını bile başkaları kendine alırdı. Böylece Abdulkadir Ruhavi çok gezmek ve âlimlerin hal tercümelerini iyi bilmekle meşhur oldu.

---

[97] Katip Çelebi, Keşfüzzünun, I, 56

[98] Bağdatlı İsmail Paşa, Esmaü’l-müellifin, I, 596

Kendisinin yetiştirdiği öğrencileri ise, lbnü's-Salah, İbni Abduddaim, Yahya bin Sayrafi, Abdulaziz bin Saykal el- Harrani Ebu Abda İlah bin Hamdan gibi âlimlerdir.

Abdulkadir Ruhavi uzun zaman Şam şehrinde İbni Hanbel medresesinde kaldı. İbni Asakir'in Dimişk isimli 80 ciltlik tarihini kendi el yazısı ile yazdı. Musul'da da Darü'l-hadisi Muzafferiye medresesinde müderrislerin başkanı oldu. Daha sonra Harran'a geri dönerek 1215 senesinde vefat edene kadar Harran'da kaldı.

Ebu'l-Feth Nasrullah bin Ebu Bekir bin Ömer el-Ferda el-Harrani şöyle anlatıyor:

—Hadis âlimi Abdulkadir er-Ruhavi'yi ölümünden üç beş gün sonra rüyamda gördüm. Mescidde oturuyordu ve elinde bir kitap vardı. Hadis-i Şerif okuyordu. Kendisine yaklaştım ve

—Siz vefat etmemiş miydiniz? Dedim.

—Evet, sen zannediyorsun ki, ben vefat edince, hadis-i Şerif öğrenmem zail oldu, bitti. Hayır, hadis-i şerif öğrenmek, okumak, kıyamete kadar benden zail olmaz, buyurdu.

ESERLERİ:

1el-Erbain lil-Ruhavi: Bu eserinde kırk ayrı şehirde âlimlerden duyduğu kırk hadisi, kendinden peygamber efendimize kadar ravileri ile rivayet etmektedir.

2.el-Madih ve'l-Memduh: Bu eseri de Şeyhülislam Abdullah Ensari hazretlerini medh için yazmıştır.

9- **ABDULLAH EFENDİ**: (1901–1976)

Son zamanların yetiştirdiği âlimlerimizdendir. 1901 senesinde Şanlıurfa'da doğdu. Babasının adı Hacı Mustafa'dır. Babası ile ticaretle meşgul olmuş. Abdullah Efendi Rizvaniye Medresesinde okumuş ve oradan 1918 yılında icazet almıştır. Kuvvetli bir ilme sahiptir. Medresede Müftüzade Hacı Abdurrahman Efendi (Ö. 1953), Şair Abdurrahman Rahmi (Ö.1930) Efendi, Şair Şevket (Ö. 1917) Efendi, Şair Kıratlı oğlu Emin Efendi (Ö. 1941)den okumuştur. Bu zatlardan mantık, felsefe, Arapça, Farsça, Edebiyat dersleri almıştır. Sarayönü mevkiinde bir kütüphane açtığı söylenmektedir. Din ilminin yanında şiirle de meşgul olmuş ve çok güzel şiirler söylemiştir. Şiirde Edib mahlasını kullanmıştır. 20 Mayıs 1976 tarihinde vefat etmiştir. Şiirinden bir örnek:

Ben ki meftun-ı kemal-ı hüsnünün hayranıyım
Bâr-gahından beni gel sürme Allah aşkına
Takatim var mı benim seyr etmeye çeşmanini
İzz-û naz ile bana süzdürme Allah aşkına
Sahib-i arz-ı kalb-i halisdir Edib-i pür-melul
Gelmişim ben dergâhından sürme Allah aşkına[99]

[99] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 37

10- **HACI ABDULLAH EFENDİ**: (Ö.1933)

Kendi devrinin en çok vaazları ile tanınan bir alimidir. Abdullah Efendi Mısır'da tahsil gömüştür. Urfa'da da Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi'den ders almıştır.

Mevlidihalil Camii kabristanindaki mezarının baş dikmesinde şunlar kayıtlıdır:

Fatiha
Haza kabr el-merhum vel-mâğfur
el-alim el-amil el-fazıl el-kâmil
el-vaize'l-kelam el-hac es-Seyyid
Abdullah Efendi ibni Ali Efendi
Tüvüffiye fi şehri Şaban sene 1352

Ali Efendinin oğlu olan Hacı Abdullah Efendi devrinin büyük bir alimi ve vaizi idi. Hasan Padişah camiinde senelerce vaazetmiştir. Kasım 1933 senesinde vefat etti.

Fransızların Urfa'yı işgal ettikleri devirde, Hacı Abdullah Efendi de Urfa'lıların birlikte Fransızlarla savaşmalarını istiyordu. Ulu Camide ateşli ve heyecanlı vaizler vererek halkı heyecana getiriyordu. O vaazinde "Müminin efdalı maliyle ve bedeniyle cihad eyleyendir!..." diyor ve Fransızlara karşı halkı heyecana getiriyordu.[100]

[100] M. Rauf İnan Bir Ömrün Öyküsü, Öğretmen yayınları Ankara 1986, I. 34

11-**MÎFTAHİZADE ABDURRAHİM EFENDİ** (1833-1875)

Devrinin din âlimlerinden olan Miftahizade Abdurrahim Efendi, Rahimiye Medresesi müderrisi idi. Babasının adı Hasan ağadır.

Kendisi çok genç yaşta 42 yaşında iken vefat etmiştir. Bu duruma göre 1833 tarihinde doğmuş oluyor. Abdurrahim Efendinin mezarı Halilürrahman camiinin kabristanındadır. Vefat ettiğinde de oğlu Hasan Açanal 3–4 yaşlarında idi.

Abdurrahim Efendi rahimiye medresesi müderrisi idi. Rahimiye medresesi Hasan Padişah camiinin güney avlu kapısının hemen üzerinde idi. Yani caminin ortasından akan suyun güneyinde kalıyordu. Ayrıca Rahimiye vakfı da vardı ve bu vakıf da Açanalların idi. Rahimiye vakfı Abdurrahim Efendinin babaannesinden geliyordu.

Hasan Padişah Camiinin içinden akan suyun kuzeyinde kalan, yani avlunun kuzey kapısının hemen içinde de kurrahane bulunuyordu. Yani Kur’an hafızlarının okulu vardı. Miftahizade Bekir Efendi (1891–1952) görevden geldiğinde bu kurrahanede bulundu. Abdurrahim Mezarının başdikme taşında şunlar yazılmıştır.

Fatiha
Haza kabre'l-merhum.
el-Alim el-fazıl vahidi dehr
Abdurrahim Efendi ibni Hasan ağa
Eş-şehir Miftahizade
Tüviffe fi şehri Ramazan et-mübarek
Sene 1292

Devrin alım ve fazılı olan Abdurrahim Efendinin babası Hasan ağadır. Hicri Ramazan 1292, miladi Eylül 1875 senesinde vefat etmiştir.

12- **ABDURRAHMAN MUHİBBİ**: (1854- 1906)

Devrinin âlim ve şair şahsiyetlerinden olan Abdurrahman Muhibbi Efendi 1854 tarihinde Urfa'da doğdu. Babasının adı Molla Ahmed'dir. Sakıbiye ve Ihlasiye medreselerinde okudu. İhlasiye Medresesi müderrisi Hacı Abdullatif Efendiden (ölm.1888) icazet aldı. Rüştiye öğretmenliğine atandı. Sonra Yusuf Paşa Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 1906 tarihinde Hicaz'a gitti. Hacı olup geri dönerken Şam şehrinde vefat etti. Devrinin iyi bir âlimi idi. Güzel şiirler söylerdi. Şiirlerinde Muhibbi mahlasını kullanırdı. Yumuşak huylu, alçak gönüllü bir zat idi.[101] Şiirinden bir örnek:

Dilâ bağlanma hiç bir âleme sen âlemi terk et
Beladır bu cihan ikbalim idbarını terk et
Bu bir ustad-ı kâmilden nasihattir anı terk et
Girip bir âleme her âlemi bir âlem-i ab et
Kalender ol hekim ol âlemin her âleminden geç

Nüfus kaydına göre H. 1270 (M. 1854) senesinde doğdu. Babası molla Ahmed, annesi Ayşe’dir. Sonradan “Armağan” soyadını almışlardır.

[101] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I,143

13- **HAFIZ AHMED EFENDİ**: (Ö.1952)

Hafız Ahmed Efendi de Şanlıurfa'da yetişmiş âlim ve hafızlardan biridir. Bediuzzaman mezarlığındaki kabrinin baş dikmesinde şu ifade bulunmaktadır:

Haza kabr el-merhum el-mağfur
el-alim el-Amil
el-hafız Ahmed Efendi
ibni Molla Halil Efendi
İmam-ı Yusuf Paşa
17 Ramazan-ı mübarek.
Sene 1374

Hafız Ahmed Efendi, hem alim ve hem de hafız olan bu zat Molla Halil'in oğludur. 1952 senesinde vefat etti. Kendisi Yusuf Paşa camiinde imamlık görevinde bulunmuştur.

14-**SEYİD HACI AHMED EFENDİ**: (ö. 1904'den sonra)

Urfa'nın büyük âlimlerinden olan Seyyid Hacı Ahmed Efendi, nakibüleşraf idi. Kendisi Halep'te vefat etmiştir. Urfa'da kendine vekâlet eden Muhammed Tahir'in (ö. 1898) babasıdır. 1317–1322 hicri (1899–1904) miladi tarihleri arasında nakbüleşraf olarak Halep salnamelerinde görülmektedir.

1317 hicri 1899 miladi tarihinde üç Osmanî nişanı almıştır[102]

[102] Halep Salnamesi 1322, s. 403

15-**SEYYİD AHMET EFENDİ**: (ö.1925)

Seyyid Ahmed Efendi de Urfa'da yetişmiş alimlerdendir. Mezarı Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezannın baş dikmesinde şunlar kayıtlıdır:

el-Fatiha
Lâilahe illallah Muhammedün Resulallah
Haza kabr el-merhum el-mağfur el-alim el-fazıl el-kâmil
el-zahid el-salih el-hatip
Fî'l-Camiî'l-Kebir eş-hir
Gömükzade es-Seyyîd Ahmed Efendi
Bin es-Seyyid Süleyman Bozan Efendi
Fi sene 1344

Alim bir zat olan Seyyid Ahmed Efendi Ulucami hatiblerindendir. Kendisi Gömükzade diye şöhret yapmıştır. Babası Gömükzade Süleyman Bozan Efendidir. Süleyman Bozan Efendi de Siverekli Camii yanında 1882 senesinde bir çeşme yaptırmıştır. O çeşmenin kitabesinde Süleyman Bozan'ın babasının da vaiz Muhammed olduğunu belirtiyor. Fakat seyyid olduğundan hiç söz etmiyor.

Gömükzade Seyyid Ahmed Efendi hicri 1344, Miladi 1925 yılında vefat etti. Bediüzzaman mezarlığına defnedildi.

Aynı mezarda Seyyid Ahmed Efendinin babası Seyyid Süleyman Efendi de defnedilmiştir. Ayak dikmesinin alt satırlarında şu bilgi verilmiştir.

"Defn-i evvel Seyyid Süleyman Bozan el-Hatib Camii'l-Kebir bin Muhammed Nasih Efendi. fi sene 1319."

Görüldüğü gibi Süleyman Bozan Efendi de Ulucami hatibliği görevinde bulunmuştur. Süleyman Efendi hicri 1319, miladi 1901 senesinde vefat etti ve aynı mezara defnedildi. Sonra da oğlu Ahmed Efendi, babasının üzerine defnedilmiştir.

16- **AHMET DEMİR**: (1939–1976)

Benim üzerimde emeği çok olan, ilahiyat tahsili yapmamı bana tavsiye eden Kur'an-ı Kerim hocamdır. Ben bilgimin temelini merhum Ahmet Demir Hocamdan aldım.

Ahmet Demir, 1939 yılında Urfa'nın eski adiyle "Kantara" köyünde dünyaya geldi. Babasının adı Receb'dir. O devirlerde çok az köyde Kur'an-ı Kerim öğretilirdi. Ahmet Demir, köylerine yakın olan "Cüdeyde" köyünde ilk Kur'an-ı Kerim öğrenimini gördü. Bu ilköğreniminden sonra, okumaya karşı merakı ve sevgisi o kadar arttı ki, okuyabilmek için 14 yaşında iken evini bırakarak Suriye'ye kaçtı. Suriye'de bir yıl kalır, sonra tekrar baba evine döner. Babası onun okumasını istememektedir. Önüne birkaç koyun verir ve çobanlık yapmasını ister.

Ahmet Hoca, Köyün çevresinde çobanlık yaparken, içindeki okuma sevgisi ile yine evden kaçmaya karar verdi. Nihayet bir gün koyunlarını dağ başında kendi hallerine bırakarak, Urfa'ya geldi. O zamanlar Urfa'nın meşhur alimlerinden olan Abdulhamid (Molla Hamid) Hoca Efendinin yanına gider. Ondan ders almaya başlar. Fakat babası onu Abdulhamid Hoca'nın yanından alarak tekrar köye götürür. Bu hareket iki üç defa tekrar etmiş ve her defasında babası onu zorla köye götürerek koyunların başına çoban bırakmıştı.

Son bir defasında Abdulhamid Hoca Efendinin dersinde iken tekrar babası gelmiş ve onu götürmek istemişti. Ancak, Ahmet Demir'in okumaya olan sevgisini gören Hamid Hoca, onu kendine evlat edinmiş ve bütün masrafını üzerine almış, babası da köye götürmekten vazgeçmişti. İşte Ahmet Hoca böyle bir ortamda din tahsilini yapmıştı.

Ahmet Demir, tahsilini Molla Hamid Hoca ve sonunda da Urfa Müftüsü olan Halil Gönenç Hoca Efendi'den tamamladı.

Askerlik görevini bitirdikten sonra, 1961 senesinde Rızvaniye camiinde Kur'an-ı Kerim Kursu öğretmenliğine başladı. İlme çok meraklı idi. Kendisi klasik medrese tahsili yapanlardan farklı olarak, zamanımızda ki yazarların çeşitli eserlerini de takip etti. Kadı Beyzavi'den Fi Zilal-ı Kur'an, Tarih-i Taberiden İbni Haldun'un

Mukaddimesi ve zamanın meşhur İslam düşünürü Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerine kadar okurdu. Risale-i nur'u da çok seviyordu.

Ahmet Demir, önce Rızvaniye camii ve sonra Gümrük Hani mescidinde ders verdi. Daha sonra Urfa, Derik, Mardin merkez vaizliğinde sonra Akçakale ve Suruç ilçeleri müftülüğünde bulundu.

1976 senesinde Hac için Hicaz'a gitti. Dönüşünde yolda hastalandı ve evinde oturmadan Diyarbakır Tıb Fakültesine kaldırıldı. Fakat kurtulamadı 1976 senesinde vefat etti, Bediüzzaman mezarlığına defnedildi.

Ahmet Demir, Karabaş tecvidini Arapçaya tercüme etmiş ve Lübnan'da bastırmıştır.

17- **AHMED HİKMET EFENDİ**: (1832-1878)

Ondokuzuncu yüzyıl alim ve şairlerindendir. Asıl adı Ahmed olup, şiirlerinde Hikmet mahlasını kullanmıştır. Ahmet Hikmet, 1832 senesinde Urfa'da doğdu. Babasının adı Eyyub Efendidir. Hasan Padişah Medresesinde devrin müftüsü Abdüllatif Efendi'den tefsir dersi almış, diğer ilimleri de Hacı Mustafa Hafızdan tahsil etmiştir. İcazetnamesini bu zattan almıştır. Çok zeki ve çalışkanlığı ile kendini göstermiş, ilmi tartışmalara girecek kadar talebeliğinde ilerlemiştir. Medreseyi bitirdikten sonra bir müddet bazı yerlerde ders belleticiliği yapmıştır.

Ahmed Hikmet Efendi ilminin yanında şiirle de meşgul olmuş, hatta şairliği ilmi yönünü bastırmıştır. Şair Nabi'den sonra devrinin en iyi Urfalı şairi olarak isim yapmıştır. Nabi'nin şiirlerinin çoğuna nazire yazmış ve gazellerini (R) harfine kadar tahmis etmiştir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler söylemiştir.

Ahmed Hikmet Efendi çok cömert, nüktedan. Fakat oldukça çirkin sayılan bir adamdı. Kısa boylu, zayıf bünyeli, seyrek sakallı, çatık kaşlı, alnı geniş ve çıkık, bir kaza sonucu bir gözü de kördü. Herhalde bu yüzden olsa gerek adeta dünyaya küskün bir tavrı vardı. Kardeşi Muhammed Şevket de alim ve şairdir.

1878 tarihinde Urfa'da vefat etti, Harrankapı mezarlığına defnedildi.[103]

Ahmed Hikmet Efendi, şiir söylemenin zor olduğunu şu sözleri ile teyid etmektedir:

—Fıtraten şair olmayanların şiir söylemeye kalkışmaları, âmâ'nın eşyayı rengiyle, şekliyle tersim etmek istemesine benzer. Duymayan duyuramaz, görmeyen gösteremez. Duyurmak ve göstermek için duymak ve görmek icab eder.[104]

---

[103] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa I986, I, 90
[104] İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son asır Türk Şairleri, M.E.B. İstanbul 1969, I, 647

Örnek bir rübaisi:
Aceb ey dil senin bir lahza handan olduğun var mı
Harim-i vuslat-ı dildara şayan olduğun var mı
Payam-ı vasl-ı Yusuf dide-i Yakub'a mer'idir
Belay-ı aşk ile ömründe nâlan olduğun var mı

Ahmed Hikmet Efendinin bir gazeli:

Aceb ki nerdedir ol meh cebinim
Ciğer kuşem efendim nur-i aynim
Aceb kimlerledir sohbette şimdi
Benim artmaktadır ah u eninim
Diyarı gurbetin pamali oldum
Gamiyle doldu bu kalbi hazinim
Hayali yar çıkmaz hatırımdan
Gece gündüz gam olmuş dilnişinim
Esiri aşkı yad eyler mi şimdi
Aceb gelmiş mi rahme nazeninim
Kime şerh eyleyim bu hali Hikmet
Refikim derddir, mihnet karinim

Başka bir gazeli:

Gelenler cümle esrarı cihandan bihaber gelmiş
Bilen esrarını nam ü nişandan bihaber gelmiş
Olanlar vakıf-ı esrar, oldular hamuş
Bu hikmet haneye cümle beyandan bihaber gelmiş

Başka bir gazeli:

Gülzarı cihanda niçe bin servi semen var
Amma diyemem sen gibi bir gönce dehen var
Zahid bize medh eyleme sen huri cinanı
Dünyada dahî saki ile sahni çemen var

Ahmed Hikmet Efendinin istinsah ettiği bir kitap Sayın Sedat Saraç'ın kitaplığında bulunmaktadır. Kitap "imtihanı ezkiya" ismini taşımakta olup son sayfası şöyledir:

"Temmetü'l-kitab bi-avnillahi taala el-melikü'l-Vehhab ala yedi abdi'l-daif Ahmed ibni Eyyub er-Ruhavi rahmetullahi ve radiye anhu ve livalideyhi ve ahsene ileyhima ve ileyhi fi yevmi'l-Cuma el-yevmü's-sani min şehri'l-Şevvali'ş-şerif fi seneti ahed ve sabine ve mieteyn ve elfün min hicreti min lehi'l-izze ve'ş-şeref sallahalu aleyhi ve sellem ve ala alihi ve sahbihi vesellem. Teslimen teslime kesiren kesira kesira. Kütibe hazihi'l-nustahi'ş-şerifeti'l müsemmatü 8 şevval 1271 tarihi sene bi-imtihani li-Muhammed Efendi el-berkevi fi bel- deti'r-Ruha fi Medreseti Süleymaniye. Allahümme anfa'ani ve sairi'l-Talebe'ti lehu amin. ve tarihu tasnifuhu 993"

"İmtihanu ezkiya" yani "Zekilerin imtihanı" adını taşıyan bu el yazması kitap 97 yaprak yani 194 sayfadır. Kitabın yazarı Urfalı Eyyub'un oğlu Ahmed Efendidir. Hicri 1271 yılının Şevval ayının ikisinde cuma günü tamamlamıştır. Kitabın bu nüshası da Urfa'da Süleymaniye medresesinde Berkevi Muhammed Efendi'nin imtihanı için 1271 senesi (yani miladi 1855 senesi haziran ayında) Şevval ayında yazılmıştır. Kitap hicri 993 senesi, miladi 1585 senesinde tasnif edilmiştir. Medreseyi bitireceklere sorulan soru ve cevapları içinde toplamış olan bu kitap, bugün Sayın Sedat Saraç'ın özel kitaplığındadır.

"Bu kitap, melik el-Vehhab olan Allahu Taala'nın yardımı ile zayıf kulu Urfalı Eyyub oğlu Ahmed'in eli ile tamamlandı. Allah ona ve ana-babasına rahmet etsin ve razı olsun ve onları en iyilerden etsin. Hicretten sonra 1271 senesi Şevval ayının ikisi Cuma günü tamamlandı (S.A.S). Bu isimdeki nüsha 8 Şevval 1271 tarihi senesinde Berkevi Muhammed Efendinin imtihanı için Urfa'da Süleymaniye medresesinde yazıldı. Allah diğer bütün öğrencileri de faydalandırsın, âmin. Ve tasnif tarihi 993" denilmektedir.

Yalnız tasnif tarihi kırmızı kalemle yazılmış ve altta son satırın her iki tarafına "Tasnif tarihi 993" yazı ile yazmıştır. 993 hicri senesi, 1585 miladi senesi etmektedir. Demekki bu kitab, o tarihte tasnif edilmiş, musannifin adı yazılmamıştır. Ahmed Efendi de 1855 senesi haziran ayında kendi el yazısı ile bu nüshayı yazmıştır.

18-**SEYYİD AHMED LAMİ EFENDİ**: (1826–1888)

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında yetişmiş büyük Urfa din âlimlerinden ve vaizlerinden biridir. Mezarı Mevlidi Halil Camii kabristanındadır. Mezarının baş dikme taşında şu bilgilere yer verilmiştir.

Rızalillahi'l-Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-Alim el-fazıl vahidü asrihi
Ve feridu dehrihi es-Seyyid
Ahmed Lami Efendi ibni Mustafa
eş-şehir vaizi Elbistanî
İntikale dare'l-beka
Fi şehri Muharrem sene 1306
Üçler gelub cevherle tarihin dedi
İğfir linahriri fetin Ya Celil

Devrinin âlim fazıl, asrının ve devrinin tek ve biricik alimi ve vaizidir. Adı Ahmed Lami' Efendi ve babasının adı Mustafa'dır. Kendisi Elbistanlı vaiz diye meşhur olmuştur. Hicri 1306 senesi Muharrem ayında Miladi Kasım 1888 senesinde vefat etmiştir. Alt satırda tarih düşürülmüş olup, noktalı harflerin toplamına üç ilave etmekle 1306 senesi çıkmaktadır.

1826 tarihinde Elbistan'da doğmuştur. Yedi yaşında tahsile başlamıştır. Elbistanlı olduğundan dolayı kendisine "Vaizi Elbistanî" denilmiştir. Düşürülen tarih ile ve üzerindeki kitabesiyle devrinin feridi asrının tek âlimi ve derin ilim ve zekâ sahibi diye vasıflandınlması kendisine Urfa'da ne kadar kıymet verildiğini ve sevildiğini göstermeye yeter.

Ahmed Lami Efendi Sakıbiye Medresesi müderrisi idi. İsmini bildiğimiz öğrencisi Besnili Sa'd Bin Ebi Vakkas Efendi olup, 1880 senelerinde Ahmed Lami Efendi'den icazet almıştır[105]

[105] Sadık Albavrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, V, 409

Kendi memleketinde okumuş fakat Kars âlimlerinden tahsilini tamamlamıştır. Ahmed Lami Efendi çok kuvvetli bir zekâya sahipti. Hafızası da o kadar kuvvetli idi ki, yanında okunan kırk elli beyitli bir kasideyi bir dinleyişte ezberlerdi. Hitabette ise üstüne yok gibi idi. Vaaza çıktığı zaman cemaata çok büyük etki yapar, öyle bir heyecana getirirdi ki, istediğinde güldürür ve istediğinde de ağlatabilirdi. Ahmed Lami Efendi, Şair Nabi'yi çok severdi. O'nun şiirlerini okumaktan zevk duyar, birçok vaazlarında, Nabi'nin beyitlerini konu alırdı[106]

Ahmed Lami Efendi hurafelerden uzak, ilmi hakikatleri pervasız söyleyen, derin görüşlü bir alim idi.

Ahmed Lami Efendi, 1838 yılında medrese tahsiline başladı. Elbistan'daki hocasının adı Osman Efendi'dir. Bu zattan edebiyat, şiir, mantık, felsefe ve matematik dersleri almıştır. Medrese'den 18 yaşında iken icazet almıştır. 1845 tarihinde Urfa'ya gelmiştir. Urfa'da Sakıbiye medresesi müderrisliğine tayin edildi. Urfa halkı arasında "Sarı Vaiz" diye isim yapmıştır. İlminin yanında iyi bir şair olan Ahmed Lami Efendi, şiirlerinde "Lami" mahlasını kullanmıştır. Kendisi orta boylu, tıknaz, beyaz renkli, yuvarlak yüzlü ve sarı sakallı idi. Alçak gönüllü, kanaatkâr bir zat idi. Sakıbiye Medresesinde bir kütüphane kurmuştu. Şiirinden bir örnek:

Çık ey dil tenden istikbale ol ruh-i revan geldi
Nazar et nakd-i canım makdemine taze can geldi
Savul ey zulmet-i gam dide-i baht-ı siyahımdan
Çıkıb cib-i felekten şeb çerağ-ı asuman geldi[107]

Kürkçüzade Ahmed Bican Efendinin eski Suruç Hükümet konağının bitişiğinde yaptırdığı caminin Ramazan 1304 miladi Mayıs 1887 tarihli vakfiyesinde şahid olarak vakfiyenin altını imzalayan Ahmed Lami Efendi'den şöyle bahsedilmiştir.

"Umdetü'l-muhakkîkîn ve'l-müderrisîn Seyyid Ahmed Lami Efendi el-müderrisü bimedreseti'l-Sakıbiye"

---

[106] Müftü Hasan Açanal, "Urfa İlinin bilgin büyükleri" Urfa Gazetesi, 4 Şubat 1946, Sayı 382, s. 2

[107] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 124

Kendisinin vefatından sonra oğlu Muhammed Sadık'ın aynı camide hatib olması için berat istendiği 11 Safer 1306 (miladi 24 Ekim 1888) tarih ve 781 numaralı kayıtta şöyle belirtilmiştir

"... Tahtamor mahallesinde kâin Sakıbiye namiyle inşa olunmuş olan Kadiriye hankahı derununda... Camii şerifin ba-berat-ı şerifi alişan ber vechi hasbi hitabet cihetine mutasarrıf olan müderrisinden ve meşahir-i ülema-yı kiramdan Ahmed Lami Efendi ibni Mustafa Halife bundan bir mah mukaddem... irtihal-ı dar-ı beka edup" ifadelerinden sonra hicri 1285 (1868) doğumlu oğlu Muhammed Sadık bu göreve aday gösterilmiştir.

Ahmet Lami Efendi'nin nüktedanlığı hakkında şöyle bir menkibe anlatılmaktadır. Adamın birinin dört hanımı vardı. Fakat adam beğendiği bir hanımla tekrar evlenmek istiyordu. Bunun için Ahmet Lami Efendi'ye danıştı. Ahmet Lami Efendi dörtten fazla kadınla evlenmek olmaz demişti. Fakat adam çok zorlayınca Ahmet Lami Efendi:

-Hele bizi davet et sana bir çare buldum, demişti. Adam da davet etmiş. Yemekler yenmiş, adam:

—Hadi hoca, şu çareyi söyleyiver diye sabırsızlanıyordu. Hoca da kalkıncaya kadar naz ediyordu. Nihayet ayakkabısını giyerken adamın tekrar sorması üzerine:

—Git postunu kiliseye ser. Dinini değiştir, evlenebilirsin. diye cevap vermişti. Çünkü İslam'da böyle birşey yoktur.[108]

[108] "İlk baskıda Arab Hoca bölümünde yer alan bu nükte aslında Ahmet Lami Efendi'ye aittir.

19- **ALİ EFENDİ**: (ö. l791'den sonra)

Devrinin müderrislerindendir. Ziyaiye medresesinde müderris idi. Hicri 1206, miladi 1791 tarihli Emine binti el-Hac ismail vakfiyesinin şahitleri arasında "Faziletli Ali müderrisü Ziyaiye" diye ismi geçmektedir.

20- **HACI ALİ EFENDİ**: (ö.1913)

Hacı Ali Efendi'nin mezarı Yusuf Paşa Camii kabristanındadır. Mezarının başdikme taşında şunlar yazılmıştır.

Fatiha
Haza kabre'l-merhum
el-alim el-fakih
Sabık Harran Müftüsü
Hacı Ali Efendi markedidir
Teveffa fi şehri Safer 13
Sene 1331

Urfa'nın alim ve fakihlerinden olan Hacı Ali Efendi, Harran müftülüğü yaptı. Harran müftülüğünden emekli olduktan sonra Urfa'da yerleşti. 13 Safer 1331 hicri ve miladi 1913 senesi Ocak ayında vefat etti. Yusuf Paşa Camii mezarlığına defnedildi. Babasının adı mezar taşına yazılmamıştır.

21-**HACI ALİ HALİFE EFENDİ**: (ö.1835)

Devrinin tasavvuf ehlindendir. Mezarı Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezarının baş dikme taşında şunlar kayıtlıdır.

El fatiha
Haza kabre'l-merhum el-mağfur
el-Hac Ali Halife Efendi
bin Ali Efendi kad intakala
min dari'l-fena ila dari'l-beka
Bi-nidai ya eyyetüha'l-nefsü'l-mütmeinne
İrcii ila Rabbiki radiyeten mardiyye
Fi gurreti Receb el-mürecceb
ihda ve hamsine ve mieteyn ve elfun
Sene 1251

Hacı Ali Halife Efendi Urfa'da yaşamış musatavvıflardandır. Tarikatı belli değildir. Babasının adı Ali Efendi olup, Ali Halife'nin mezarının baş tarafındaki Şeyh Ali Efendi (ö.1796) olduğunu sanmaktayım. Hacı Ali Halife hicri 1251 senesi Receb ayının birinde, miladi Ekim 1835 tarihinde vefat etmiştir.

22- **MEVLANA ALİ DEDE**: (ö. 1658'den sonra)

Devrinin müderrislerinden olan Ali dede, Mevlevi tarikatı ile de bağlantılı idi. 1658 tarihli Halveti halifesi Şeyh Ramazan Efendi vakfiyesi şahitleri arasında:

"Fahrü'l-müderrisin mevlana Ali Dede el-Mevlevi"[109] şeklinde ismi geçmektedir.

Bundan anlaşıldığına göre Mevlevi tarikatına mensup olan Ali dede, müderrisliği ön plana almıştır. Hatta kendisine Dede denilmesi Mevlevi tarikatı halifesi olduğunu da düşündürmektedir.

---

[109] Vakıflar Defter no. 2103, s. 144

23- **KÜRT HACI ALİ EFENDİ**: (ö. 1911)

Kendi devrinde "Kürt Hacı Ali Efendi" diye meşhur olmuştur. Şanlıurfa'nın yetiştirdiği çok büyük ve çok sevilen bir din alimi ve evliyasıdır. Bediüzzaman mezarlığında olan mezarı, Nebih Efendi türbesinin içindedir. Bu türbe içinde üç mezar bulunmaktadır ki bunlardan biri ve batı tarafında olan "Nebih Efendi" diye meşhur olan büyük bir velinin mezarıdır. Hicri 1203, Miladi 1788 senesinde vefat etmiş olan bu zatın isminin üzerine o kadar çok boya sürülmüşki, okumak çok zor oluyor. Nebih Efendinin mezarının ayak tarafında ise yine büyük bir veli olan Şeyh Abdurrahman Efendinin mezarı bulunmaktadır. Bunun da güneyinde Hacı Ali Efendinin mezarı bulunmaktadır. Bütün bunların hepsi yeşile boyanmıştır. Hacı Ali Efendinin mezarının baş dikme tarafında şunlar yazılmıştır.

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-Hac Ali Efendi bin Molla Muhammed Efendi
eş-şehir müderrisü medresetü Haydari
Tüviffe 3 Safer sene 1329

Miladi tarihe göre Şubat 1911 senesinde vefat etmiştir. Haydariye medresesinin müderrisi diye şöhret kazanmış büyük bir müderristir. Hacı Ali Efendinin babası Muhammed Efendi de hocadır. Hacı Ali Efendi Siverek'in Madon köyünde doğmuştur. Urfa'ya oradan gelerek yerleşmiş ve Haydariye medresesinde müderrislik yaptığı gibi yakınındaki Hızanoğlu camisinde de imamlık yapıyordu. Hacı Ali Efendi, Hac farizasını yerine getirip Urfa'ya geri dönerken Bağdad'da Nakşibendi tarikatının şeyhlerinden olan Mevlana Halid'ın (K.S) halifesi Osman Siraceddin'e intisab etti. İlmini vc tarikat halifeliğini bu zattan almıştır. Urfa'ya dönüşünde büyük bir şöhrete ulaşmıştır.

Yıllarca Hızanoğlu camiinde imamlık yapan Hacı Ali Efendi yaşlanınca bu vazifesini 1894 tarihinde oğlu Abdurrahman Efendiye bırakıyor. Bu görevi oğluna devretmesini Urfa şer'i sicillerinin 17

Zilkade 1311, miladi 23 Mayıs 1894 tarih ve 206 numaralı kaydında şöyle bildirmektedir.

"Der Devletmekine arz-ı daii kemineleridir. Nezaret-i evkaf hümayun mülukâneye mülhak evkafdan Halep vilayeti celilesi dâhilinde merkez liva olan Medine-i Urfa'da vaki Ka- raburç namı diğer Hızanoğlu mescidi vakfından almak üzere yevmi beş akçe vazife ile imamet cihetine ba-berat-i şerif alişan mutasarrıf olan Hacı Ali Efendi bin Muhammed Halife hala Medine-i mezbure evkaf müdürü Hasan Basri Efendi hazır olduğu halde Medine-i mezbure mahkeme-i şeriyesinde münakid meclis-i şer'imizde maali ükûde mahalle-i mezbure sakinlerinden baisü'l-arz silbi kebir oğlu Abdurrahman ibni'l-mumaileyh Hacı Ali Efendi muhzirinde takrir-i kelam edib ben ber vechi muharrer mutasarrıf olduğum imamet cihetini sinn ve ihtiyar ve hizmet-i mezkureyi ifaya bi-iktidar olduğumdan hüsnü rıza ve tayyibi ihtiyarım ve firağı kat'i muteber ile ceride-i nufusda mezkûr Karaburç mahallesinin doksanıncı hane ikinci numarasında tarih-i veladeti 91 senesinde mukayyed idügü nüfus idaresi derkenarından ve asker ve redif bekaya ve firarisi olmadığı ahz-i asker komisyonu mazbatasından ve cihet-i imamet-i mezkureye ehliyet ve istihkakı dahi Urfa meclis-i idaresinde vuku bulan imtihanda musteban ve kahir ve nümayan ve camii şerif-i mezkur cemaatinin müntahab ve muhtarı silbi kebir oğlum merkum Abdurrahman halifeye meccanen firağ ve kasr-i yed ve tefviz ve atik beratını yedine teslim eylediğimde ol dahi ber mucib-i muharrer teferruğ ve tefevvuz ve tesellüm ve kabul edib fi mâ bade cihet-i imamet-i mezkürede benim kati'en alakam kalmamıştır dedikde gabbe'l-tasdik hücceti mezkureyi fariğ mezkur Hacı Ali Efendi abd-i dailerinin kasr-i yedinden vazife-i meşrudesiyle merkum Abdurrahman halife uhdesine şurût-i makarrere-i nizamiyesine tevfıken ve yedine müceddeden bir kıta berat-i şerif-i alişan sadaka ve ihsan buyurulması ricasına bi'l-iltimas paye-i şeriri saltanat-ı a'la'ya arz ve ilam olundu, baki el-emr hazreti veliyi'l-emr. hürrire fı'l-yevmi'l-sabi aşer min şehri zilkade sene 1311"[110]

Anlatıldığına göre Urfa'da bir müslümanla bir gayri müslim arasında anlaşmazlık çıktığında Hacı Ali Efendiye müracaat edilir ve onun verdiği kararı her iki taraf da kabul ederdi. Hacı Ali Efendi'nin öldüğü sene Urfa'ya çok kar yağmıştı. O kadar çok yağmıştı ki evlerin damı kar altında görünmez olmuştu. Yollar kapanmıştı. Böyle bir günde Hacı Ali Efendi vefat etti. Cenazeyi götürmek için müslim ve gayri

[110] Urfa Şer'i Mahkeme sicilleri, defter arşiv no. 223

müslim bütün Urfa halkı elele vererek, yolları kardan temizlemişler ve cenazeyi ancak bundan sonra götürebilmişlerdi. Bu olay Hacı Ali Efendinin müslümanlar arasında olduğu kadar gayri müslimler arasında da ne kadar çok sevildiğini göstermektedir.

O sene çok kar yağmasından dolayı "Büyük kar senesi" diye isimlendirilmiş ve adeta bir tarih belirtisi olmuştur. Halk arasında bir zamanı anlatmak istediklerinde "Büyük kar senesinden iki sene sonra" veya "iki sene evvel" gibi deyimler kullanılmıştır.

Hacı Ali Efendinin oğlu Abdurrahman Efendi de büyük bir alim olarak yetişmiştir. Bu Abduurrahman Efendi, Urfa'nın İmam-Hatip okulu ilk Müdürü Ziya Güner'in babasıdır.

24- **ARAB HOCA** (Muhammed Tokmak): (1923–1991)

Urfa'da Arab Hoca diye tanınan bu âlimin asıl adı Muhammed Tokmak'tır. Babasının adı İmam'dır. 1991 senesinde vefat etti. Bediüzzaman mezarlığına defnedildi. Mezarının baş dikmesinde şu kayıtlar vardır:

“Huve'l-Hay el-Baki
Haza kabr el-merhum el-mağfur leh
el-alim el-fazıl Muhammed Tokmak
bin İmam eş-şehir bi'Arab Hoca
Doğum. 1923-Ölüm 14.6.1991

Urfa'da yetişmiş olan Arab Muhammed Hoca 1923 senesinde doğdu. 14 Haziran 1991 senesinde vefat etti. Devamlı ders vermekle meşgul olan Arab Muhammed Efendi, Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi'den sonra Hacı Abdulhamid Efendiden de ders almıştır.

Arap Muhammed Efendinin babası İmam Efendi sağlam bir tüccardı. Sattığı malda bir kötülük olsa, onu alıcıya söylerdi. Malının kötü ve sakat taraflarını katiyen saklamazdı. Oğullarından birini hoca yetiştirmek istemişti. Arab Muhammed hoca efendi gençliğinde, Beykapısı camiinde imam olan Hacı Şerif Hoca'nın yanına gider gelirdi. Hacı Şerif Hoca, Arab Hocanın zekâsını beğenmiş ve ders almasını istemişti. Arab Muhammed Hoca böylece Hacı Şerif Hoca'nın yanında "Molla Cami" kitabına kadar okudu. Sonra Hacı Şerif Hoca Arab Muhammed Hocayı devrin büyük âlimi Buluntu Hacı Abdurrahman Hoca'ya götürdü. Artık Arab Muhammed Hoca Buluntu Hoca'nın yanında okumaya başladı ve senelerce Buluntu'dan ders aldı. Bu müddet içinde kendisi de yeni öğrencilere ders verirdi. ilim tahsili sırasında çok maddi sıkıntı çekmiştir.

Rızvaniye, Dabbakhane ve Kıbrıs Camilerinde 30 yılı aşkın ders vermiştir. Ders verdiğinde, saatlerce dersi uzasa katiyen acizlik göstermezdi. Sünnete sadık, hakkı destekleyen, İslamın hâkimiyeti için yanan bir zattı. Çok mütevazı ve çok cömertti. Arab Muhammed Efendi Nakşibendî tarikatına mensuptu. Şeyhi Diyarbakır'da İsmetullah Efendi idi. Kendisi hilafet almamıştır. Hoca maneviyatı çok severdi. Ehli beyte karşı sevgisi ve hürmeti sonsuzdu. Fakir fukarayı çok sever ve onlara daima yardım etmek isterdi. Dostunu, arkadaşını kendinden üstün tutardı.

Her zaman söylediği gibi ölümünden de az evvel derdi ki benim dostlarım evliyaullah'tır. Öldüğümde inşallah onlarla haşrolurum. Allah'tan çok korkar, İslamı yaşamaya özen gösterirdi.

Hocanın sevdiği şeyler arasında ilahi ve kasideleri dinlemek de vardı. Nabi'yi ve Füzuli'yi çok severdi.

Hoca hayatının son senelerinde şeker hastalığına yakalandı. Bu hastalıktan kurtulamayarak 14 Haziran 1991 tarihinde vefat etmiş ve Bediüzzaman mezarlığına defnedil- miştir.

Kendisinden bilgi aldığım Arab Muhammed Hoca'nın öğrencisi Halil Hoca Efendi Arap Hoca hakkında şunları anlattı;

Hoca derdi ki

—İster şeyh olsun, ister âlim olsun, ister hacı, ister sofi olsun Hakk'ı tutmadıkça, İslam'ın galibiyetini istemedikçe ondan hayır gelmez.

—Biz ilim adamıyız. Bu ümmet bilmediğini bizden öğrenir. Onun için bizim yükümüz ağırdır. Biz de onlara hakkı ve batılı tanıtmazsak, cezamız ağır olur. Kendinde ilim olanlar dikkat etsin.

—Hoca, bir Kur'an ehlinin zülmun, batılın destekleyicisi olduğunu görünce, ona acıyarak derdi ki, o kur'an ehlidir. İnşallah birgün Hakk'a döner.

Hocaya bir adam gelerek bir meselesi için fetva istedi. Hoca da o adama olumlu bir fetva olmadığını söyledi. Kendine inanmazsa başka hocalardan da sormasını istedi. Adam yine hocaya,

—Sen fetva vermezsen başkası hiç vermez dedi. Bunu duyan Arab Hoca çok kızdı ve adama bağırarak,

—Sen beni methedip hakka aykırı fetva mı vermemi istiyorsun, diye adamı yanından kovdu.

Arab Muhammed Hoca'nın dostlarından olan Urfa emekli vaizi Diyarbakırlı Hacı Derviş Hoca, Arab Hoca hakkında şunları anlatıyor: Arab Muhammed Hoca Efendi ağırbaşlı, vakur, mütevekkil bir kimse idi. Halini Allah'tan başka bir kimseye şikâyet etmezdi. Çok fakir olduğu için hayatı boyunca maddi sıkıntı içinde yaşamıştır. Bir imamlık görevini bile kabul etmemişti. Kendisine yılların dostu olduğumuzu, ihtiyacını hiç olmazsa bize söylemesi gerektiğini söylediğimde

—Ben Allah'tan başkasına ihtiyacımı söyleyemem. derdi.

Arap Muhammed Hoca Efendi hadis ilminden ziyade, daha çok fıkıh ve tefsir ilminde çok kuvvetli idi. Tefsir-i Kebir gibi otuz ciltlik bir tefsir kitabını iki defa tekrar etmişti.

Hoca Efendinin çok dikkat ettiği hususlardan birisi de müslümanların birbiri hakkında çekiştirmeleri idi. Bu gibi

çekiştirmelerden çok kaçınırdı. Ehli küfürün daima İslamla mücadele halinde olduğunu söyler ve bu yüzden de, ehli küfür karşımızda dururken, biz birbirimizle çekişmeyelim derdi.

Arab Hoca'nın talebesi Halil Hoca anlatıyor. Kendisine bizzat Arab Hoca anlatmıştır:

Şöyleki, Arab Muhammed Hoca bir ara havas kitabını okumaya çok merak salmıştı. Her gece Urfa'nın güneyinde bulunan Kalkan denilen küçük dağa gider, orada bir mağarada havas kitabını okurdu. Bir gece yine aynı yerde okurken, içine hafifçe bir korku düşer gibi olmuştu. O sırada Arab Hoca gençti ve Buluntu Hacı Abdurrahman Hoca'nın yanında okuyordu. O gece içine korku düşünce eve erken gitmişti. Ertesi sabah derse gittiğinde, Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi elinde uzun bir asayı Arab Muhammed Hocaya doğru uzattı ve kendisine

—O kitabı bir daha okuma, deli olursun diye bağırdı. Hâlbuki Arap Muhammed Hoca havas kitabını gizli okuyordu, hocasının haberi yoktu.

Arap Hoca diye tanınan Muhammed Tokmak hocanın mezarı

25- **MİFTAHİZADE BEKİR EFENDİ (AÇANAL)**: (1891–1952)

Din âlimlerinden ve hafızlarından biri olan Miftahizade Bekir Efendinin soyadı Açanal'dır. Pazar camisinde imam ve hatipti. Çok güzel vaazeder, vaazı herkes tarafından sevilirdi. Babası Hacı Muhammed Efendi de alim bir hoca idi. Dedesi Bekir Efendi ise hem alim bir zat ve hem de Osmanlı devri binbaşılarından idi. Bu zat aynı zamanda Urfa'nın eski Belediye Başkanlarındandır.

Bekir Efendi din ilminin yanında matematikte de çok bilgili bir kişi idi. Urfa'da yetişmiş din âlimleri arasında nadir olarak müsbet ilmi bilenlerdendir. Kuvvetli bir matematiği vardı.

Genç sayılacak yaşta vefat etmiştir. Kabri Bediüzzaman mezarlığındadır. Amcazadesi olan Miftahi Hasan Açanal'ın kabrinin yanındadır. Kabrinin baş dikme taşında şunlar kayıtlıdır

Fatiha
Bu kabir ulema-i müteahhirinden
Hatimetü'l-müdekkikîn hatib-i şehir
Miftahizade Bekir Efendi'nin
Gunûde-i hâb-ı İstirahat olduğu
Seken-i ebesidir
Cemazie'l-evvelin 23 üncü günü
Bu hayat-ı faniye veda etmiştir
Sene: 1371

Evet, bu kitâbede bize Miftahizade Bekir Efendinin son devir alimlerinden ve son araştırıcı ve inceleyicilerden meşhur hatibi olduğunu bildirmektedir. Hicri 1371 senesi ce- mazielevvelin 23'ünde, yani 19 Şubat 1952 senesinde vefat etmiştir. Oğlu Haşim Açanal'ın söylediğine göre Bekir Efendi ölürken 61 yaşında idi.

Bekir Efendi Fransızca da bilirdi. Dini bilgileri Miftahi Hasan Efendiden öğrendi. Diğer bilgileri kendi çalışması ile öğrenmiştir. Camideki odasında lise öğrencilerine matematik dersi verirdi.

Urfa'nın Tarihli mescidi (pazar camii) vakfı şahsiyet kayıt örneğine göre, Pazar camii imam ve hatibliğine 12.2.1927 tarihinde Bekir Efendi atanmıştır.

26- **BEKİR EFENDİ**: (Ö. 1959)

Urfa'nın son devirlerde yetiştirdiği alimlerdendir. Mezarı Harrankapı mezarlığındadır. Mezarının başdikmesinde şunlar kayıtlıdır.

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-alim el-amil el-Fazıl
el-kâmil el-vaizü'l-belde
el-Hacı Kermozade
el-hac es-Seyyid Bekir Efendi
İbni İmam Efendi
Teveffa fi şehri Şevval
Sene 1378

Alim, ilmi ile amel eden, fazıl, kâmil ve şehrin vaizidir. Adı Hacı Seyyid Bekir Efendi, babası İmam Efendidir. Hacı Kermozadelerdendir. Urfa'da yıllarca vaizlik görevinde bulunmuş bir zattır. Hicri Şevval ayı 1378 senesi, Miladi Nisan 1959 senesinde vefat etti. Kendisini Harrankapı mezarlığında dedelerinden Hacı Kermo diye meşhur Hacı Abdulkerim Efendinin baş tarafına defnettiler.

Yıllarca Karameydanı Hüseyin Paşa Camiinde vaizlik yapmıştır. Babası, Hacı Kermo'nun Cemil adındaki oğlu'nun oğludur. Hacı Kermo Abdulkerim Efendi'nin oğlu Cemil Efendi iyi bir alim idi. Bilhassa cebir ilminde çok meşhurdu. Cemil Efendi genç yaşta öldüğü için, oğlu İmam Efendiyi Dedesi Hacı Kermo yetiştirdi. İmam Efendinin pek ilmi yoktu, ama oğlu Hacı Bekir Efendi iyi bir din alimi olarak yetişti.

27- **BEKİR SITKI EFENDİ**: (d.l877-ö.l912'den sonra)

Urfa âlimlerinden olan Bekir Sıtkı Efendi Tuzeken mahallesinde 1877 senesinde doğdu. Babasının adı Hacı Muhammed Efendidir. İcazetini aldıktan sonra Birecik ilçesi müderrisliğine tayin olundu. Yakalandığı nevrasteni hastalığından dolayı 9 Temmuz 1912 tarihinde emekliye ayrılmıştır.[111] Vefat tarihi belli değildir.

[111]Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, IV, 106

28- **DERVİŞ MUHAMMED YAZICI**: (1934–1996}

Urfa'da görev yapan din âlimlerimizden biridir. Derviş Muhammed Yazıcı 1934 senesinde Diyarbakır 'ın Hazro ilçesinde doğdu. Babası Muhammed Zahid Efendidir. Babası da bir ilim adamı olan Derviş Muhammed Efendi, ilim tahsilini amcası Hacı Abdulfettah Efendiden tamamladı ve icazetini de Hacı Abdulfettah Efendiden aldı. Hacı Abdulfettah Efendi devrinde Diyarbakır'ın sayılı âlimlerindendi. Derviş Muhammed 1953 yılında tahsilini tamamladığı halde amcası Abdulfettah kendisine yazılı olarak icazetini vermemişti. Buna da sebeb Hacı Abdulfettah Efennin hocasının henüz hayatta olması idi. Eski alimler hocalarına hürmeten, kendileri ne kadar talebe yetiştirseler onlara icazet vermezler, kendi hocalarından almalarını isterlerdi. Hacı Abdulfettah Hoca da tevazuundan dolayı icazeti yazarak vermemişti. Derviş Muhammed Efendi 1955 yılında askere gitti. Asker dönüşü Diyarbakır'da imamlık görevinde bulundu. Bu sırada amcasına icazetini vermesini, onun dostları vasıtası ile söyledi. Ancak bundan sonra yazılı icazetini alabildi.

Derviş Muhammed Efendi beş sene Diyarbakır'da görev yaptıktan sonra 1962 yılında Urfa'ya merkez vaizliğine atandı. Urfa'da Derviş Hoca olarak tanındı. Vaizliğinin yanında ders de veriyordu. Bu görevinde yıllarca çalıştıktan sonra 1982 yılında emekliye ayrıldı.

Derviş Muhammed Efendi tarikatte Nakşibendî tarikatının Diyarbakır'daki Şeyhi İsmetullah (K,S.) Efendiye intisap etmiştir ve bu yolda ilerlemiştir. İsmetullah Efendinin şeyhi Yahya Efendi, Yahya Efendinin şeyhi Abdurrahman Efendi, onun da şeyhi Hazret diye isim yapmış Şeyh Muhammed Ziyaüddin, onun da şeyhi Şeyh Fettullah, onun şeyhi Abdurrahman Tagi, onun şeyhi Sibğatullah Arvasi, onun şeyhi Seyyid Taha ve onun şeyhi de Melvana Halid'dır (K.S.).

Derviş Muhammed Hoca vefatına kadar ders vermekle meşgul oldu.

Derviş Hoca sonradan şeyhinden halifelik almış ve Nakşibendî halifesi olmuştur. Urfa'da devamlı ikamet eden hoca efendi, memleketi Diyarbakır yerine Urfa'yı tercih etmiş ve eğer ölürse Urfa'ya defnedilmesini istemiştir.

1996 yılının Ocak ayına rastlayan Ramazan ayında her sene olduğu gibi Hasan Padişah camiinde vaazediyordu. Fakat rahatsız olduğunu, zor nefes aldığını söylüyordu. Bayramda Diyarbakır'a şeyhini ve akrabalarını ziyarete gitti. Oradan dönüşte hastalığı ağırlaştı.

Ankara'ya tedavi için götürüldü. Fakat Ankara'daki tedavi de fayda vermedi. Hastalığı ağırlaştı.

Urfa'ya getirdiklerinden on onbeş gün kadar sonra tamamen ağırlaştı. O sabah yanında bulunan Mevlidihalil Camii İmamı Sabri Hoca'nın anlattığına göre, 14.04.1996 pazar sabah namazını oturarak kıldıktan sonra şehadetini getirdi ve orada teslim oldu. Önce öldüğüne inanmamışlardı. Çünkü vücudu sıcak ve uyur gibi idi. Kendisini Urfa'da Bediiizzaman mezarlığına, Arap Hoca'nın mezarı yanına defnettiler. Nur içinde yatsın, Allah mağfiret etsin.

Hastalığı sırasında ziyaretine gittiğimizde, kendisine nasıl olduğunu sorduğumuzda bize,

—İyi olacağım. Doktor reçeteyi arkamızdan Urfa’ya göndereceğini söyledi, dedi. Hâlbuki hiç reçete hastanın arkasından gönderilir mi? Ama hoca efendi bu söze bile inanmıştı. Yanımızdaki diğer bir hoca arkadaşımıza;

—Bana ilahi okuyun, ağlayayım. Ağlamak istiyorum dedi. Arkadaş da bir iki ilahi okudu.

Derviş Hocanın mezarı

29- **ŞEYH EBUBEKİR**: (Ö. 1880'den sonra)

Şeyh Ebubekir Zor sancağında müderrislik yapıyordu. 1880 yıllarında Zor'lu Muhammed Şakir Efendi'ye özel ders vermiştir.[112]

Aynı senelerde yine Zor sancağında Deyr kasabasından olan Muhammed Tacüddin Efendi'ye de ders vermiş fakat her nedense dersi yarıda bırakarak Urfa'ya gelmiştir. 1880 tarihlerinde Urfa'ya gelmiştir.[113]

[112] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, IV, 106
[113] Sadık Albayrak, a.g.e. IV, 118

30- **FAHRİ HOCA**: (ö. 1900 sıraları)

Devrinin din âlimlerindendir. Kendisi aslen Kazan Türklerindendir. Bana Fahri Hoca hakkında bilgi veren torunu Hüseyin İşlek'in anlattığına göre[114] Kazan'dan ne zaman ve niçin geldiği kesin olarak bilinmemekle beraber hacca gitmek için ayrılmış olduğu sanılmaktadır. Fakat Urfa'ya gelince, burada parası bitmiş ve daha ileri gidememiştir. Dolayısıyla Urfa'da yerleşmiş olduğu sanılmaktadır. Önceleri Hacı Yadigâr camiinde imamlık görevinde bulundu. O sırada Hacı Yadigâr Camii yeni tamir görüyordu. Hacı Yadigâr Camii hicri 1288 (miladi 1871) tarihinde tamir edilmiş olduğuna göre, Fahri Hocanın bu tarihten önce Urfa'ya geldiği düşünülür. Fahri Hocanın düzgün bir kıraati vardı. Kur'an okuduğu zaman çok beğeniliyordu. Onun için 1871 tarihinde Hacı Yadigâr camiinde Kur'an-ı kerim hocalığı da yapmıştır. Hatta kıraatinin çok güzel olmasından dolayı imamlıktan önce kendisinin burada Kur'an-i Kerim dersi vermesi, çocuklara faydalı olması istenmiştir.

Fahri Hoca sonra Ulucami'de imamlık yaptı. Evleri Hekimdede tarafında Hacı Yadigâr Camiinin yakınında idi. Ulucami imamlığı sırasında, devamlı camiin kuzey kapısı olan Karanlık sokak tarafından camiye gelirdi. Yine bir sabah namazına giderken, Karanlık sokaktan geçiyordu. O sırada bir evden yukarıdan üzerine su dökülünce korkmuştu. Bu korku üzerine bir müddet sonra hastalanarak, genç sayılacak bir yaşta vefat etmiştir.

Fahri Hoca Urfa'da evlenmiş ve iki oğlu ile bir kızı olmuştur. Oğulları Ahmet ve Abdurrahman ismindedir. Sonradan Abdurrahman'ın oğulları "Tok" soyadını almışlar, Ahmed'in oğullarından Hüseyin oğlu "İşlek", Mehmet oğlu ise "Gençer" soyadlarını almışlardır.

[114] Benim Kayınpederim olan Hüseyin İşlek'in anlattığına göre Hacı Yadigar Camii, dedesi Fahri Hocanın Kur'an-ı Kerim dersi vermesi için tamir edilmiştir.

31- **ŞEYH HALID**: (1845–1915)

Devrinin alim ve mutasavvıflarındandır. Şanlıurfa'da 1845 yılında doğdu. Babasının adı Ahmed'dir. Kendileri Hartavizadelerdendir. Şeyh Halid Efendi, Halilurrahman medresesinde tahsile başlamış ve iyi derece ile icazet almıştır. Medreseden mezun olduktan sonra Kadiri tarikatına girmiş, kendini bu tarikatın hizmetine vermiştir. Dolayısı ile Şeyh Halid olarak tanınmıştır. 29 Şubat 1915 tarihinde vefat etmiştir.[115] (1).

Şeyh Halid Efendi'nin ilmi ve tasavvufu yanında diğer bir özelliği de şair olmasıdır. Güzel şiirler söylemiştir. Şiirinden örnek:

Neyimle fahredem ey dil sözümde bir halâvet yok
Tekellüm eylesem asla dilimde bir halâvet yok
Ne ilmim var ne tahsilim ne aklım var ne tedbirim
Hemen bir kuru dervişlik var amma istikamet yok

[115] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa, 1986-I, 77

32- **MEVLANA HALİL EFENDİ**: (ö. 1658'den sonra)

Devrinin âlimlerinden olan Halil Efendi Urfa'nın seçkin müderrislerinden de biri idi. Babasının adı Hacı Arslan'dır. Mevlana Halil Efendinin ismi rebiülahir 1069, Aralık 1658 tarihli Halveti Halifesi Şeyh Ramazan Efendi vakfiyesinin şahitleri arasında "Fahru’1-müderrisin Mevlana Halil Efendi ibni'l-Hac Arslan"[116] şeklinde geçmektedir.

[116] Vakıflar defler no. 2103, S. 144

33- **HACI HALİL EFENDİ**: (1840–1909)

Hacı Halil Efendi devrinin büyük âlimlerinden biridir. Mezarı Mevlidihalil Camii kabristanındadır. Mezarının baş dikme taşında şöyle bir bilgi verilmiştir.

el-Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-Takiy el-nakiy el-fakih el-vefiy
el-Alim el-Rabbanî el-kurraü'l-elmaiy
el-imamü'l-hakiki el-muktafiy
Lil-Nebi el-mevsum bi'l-Hac Halil Efendi
İbni Abdurrahman Efendi
Fi şehri zi'l-Hicce ğufretü'l-ğani
Sene: 1327

Hacı Halil Efendi, günahtan ve haramdan kaçınan, dinine bağlı, temiz, fıkıh ilminin üstadı, sözünde duran, âlim, kendini Rabbine veren, çok zekilerin üstadı, gerçeklerin imamı ve peygamberin izinden giden, bir âlimdir. Babasının adı Abdurrahman'dır. Hicri zilhicce ayında 1327 senesinde vefat etmiştir. Miladi seneye göre 1909 senesinin aralık ayında vefat etmiştir.

Hacı Halil Efendi nüfus kayıtlarına göre hicri 1256 miladi 1840 senesinde Urfa'da doğdu. Babası Abdurrahman, annesi Hatice Hanımdır. Nüfus kaydı vefatını vermemiştir. Kendisi Rahimiyye medresesinde müderrislik yapmıştır. Sonra "Soran" soyadını almışlardır.

Halilürrahman medresesinde de müderrislik yapan Hacı Halil Efendi, Şair Muhammed Şevket'e de ders vermiştir.

Müderris Hacı Halil Efendinin mezarı.

34-**HACI HASAN EFENDİ**: (ö. 1911)

Hacı Hasan Efendinin mezarı Yusuf Paşa Camii kabristanındadır. Mezarının başdikme taşında şunlar yazılmıştır.

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum
el-Alim el-abid el-fazıl
el-kâmil el-zahid ei-eşref
Hacı Hasan Efendi
Sene 1329

Hacı Hasan Efendi devrinin büyük âlimlerindendir. Kitabesinde belirtildiği gibi alim, çok ibadet eden, faziletli, kâmil, zahid ve çok şerefli bir zattır. Babasının adı yazılmamıştır. Hicri 1329, miladi 1911 tarihinde vefat etmiştir. Yusuf Paşa Camii kabristanına defnedilmiştir.

35- **HASAN EFENDİ**: (ö. 1641'den sonra)

Devrinin alim ve salihlerinden olan Hasan Efendinin babasının adı Yusuf'tur. 1641 tarihli ihlasiye vakfının şahitleri arasında ismi şöyle geçmektedir.

"Fahrü's-sülaha Mevlana Hasan Efendi ibni mevlana Yusuf'." Yani "Salih kimselerin övündüğü" şeklinde tanıtılmıştır.

36- **HACI HASAN EFENDİ**: (ö.1780'den sonra)

Devrinin alimlerinden olan Hacı Hasan Efendi, İbrahimiye Medresesi müderrisi idi. Hacı Hasan Efendinin ismi, Rebiülevvel 1194, Mart 1780 tarihli Hacı ibrahim oğlu Arabi Muhammed Fazli Efendi vakfiyesi şahitleri arasında:

"Fahrül-müderrisjn Hacı Hasan Efendi el-medrese-i İbrahimiye" şeklinde geçmektedir.[117]

Receb 1181, Kasım 1767 tarihli Abdurrahim Efendi vakfiyesi şahitleri arasında ise

"Fahrü'l-ulemai'l-muhakkikin faziletli el-Hac Hasan Efendi mezuni bi-lifta"[118] şeklinde ismi geçmektedir.

[117] Vakıflar defler no. 605, s. 234
[118] Vakıflar defter no. 619, s. 105

37- **HUSAM er- RUHAVÎ**: (ö.1451)

Devrinin din alimlerindendir. Hüsam er-Ruhavi ismi ile meşhur olmuştur. 1451 tarihinde vefat etmiştir.

Birçok öğrenci yetiştirmiştir.

ESERLERİ:

1-el-bihar üz-Zahiretü fi'l-Mezahibi'l-erbaa: Dört mezheb üzerine yazılmış bir fıkıh kitabıdır. Öğrencisi Şeyh Bedreddin Mahmud bin Ahmed el-Aynî el-Hanefi, bu kitabına bir şerh yapmıştır.[119] İsmine de "el-dürrü'l-fahire" demiştir.

---

[119] Katip Çelebi, Keşfüzzünun, I, 220

38- **MEVLANA HÜSEYİN EFENDİ**: (ö. 1720'den sonra)

Hüseyin Efendi devrinin ulemasındandır. Kendisinin adına hicri 1132, miladi 1720 tarihli Yusuf oğlu Hüseyin Ağa Vakfiyesinde rastlamaktayız. Bu vakfiyenin şahitleri arasında “Mevlana Hüseyin Efendi el-vaizi bi-camii Nimetullah" diye zikredilmesi, Hüseyin Efendinin Nimetullah camiinde vaiz olduğunu göstermektedir[120]

[120] Vakıflar defter no.734, s. 119

39- **İBRAHİM EFENDİ**: (ö. 1703'den sonra)

Devrinin âlimlerinden olan İbrahim Efendinin ismine Şabaniye vakfiyesinde rastlıyoruz. Vakfiyenin şahitleri arasında ismi geçen İbrahim Efendi, Halil Tekyevi'nin oğludur. İbrahim Efendi de müderris idi.

40- **HACI İBRAHİM EFENDİ:** (ö. 1851)

Devrinin büyük alimlerinden olan Hacı İbrahim Efendinin kabri Mevlidihalil Camii kabristanındadır. Mezar taşının baş dikmesinde şu kitabe yazılmıştır.

“Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
Hatimetü'l-muhakkikin ve'l-mudakkikin
Sevyid el-Hac İbrahim Efendi
bin Mustafa Efendi ve kad intikale
min dari'l-fena ila dari'l-beka
bi-nidai ya eyyetuha'l-nefsü'l-mütmeinne
ve şehri rebiülevvel sene 1268

Kitâbenin verdiği bilgiye göre Seyyid Hacı İbrahim Efendi, çok dikkatli ve hakikatleri araştıran alimlerin sonuncusu olan bir alimdir. Babası Mustafa Efendi'dir. Hicri Rebiülevvel 1268, miladi 1851 senesinin Aralık ayında vefat etmiştir. Bu büyük alimin doğum tarihini bilemiyoruz. Hacı İbrahim Efendi'nin mezarı yeşile boyanmıştır. Bu mezartaşını yeşile bo yama adeti Urfa'da birçok evliya ve alimlerin mezar taşında görülmektedir.

Aslen Besni'nin Tut köyünden olduğunu, torunlarından Sayın İsmet Bilgin söylemektedir. Urfa'ya ne zaman geldiği ise bilinmemektedir. Yalnız Hac Kermo Hacı Abdulkerim Efendi (ö. 1819) zamanında Urfa'ya geldiği bilinmektedir.

Urfa'nın eski müftülerinden Rahmetli Miftahizade Hasan Açanal'ın Urfa gazetesinde verdiği bilgiye göre, Hacı İbrahim Efendiye Köse ibrahim Efendi denilmektedir. Çok büyük bir alimdir. Devrinin bütün ilimlerini öğrenmiştir. Tahsil çağına gelen ibrahim Efendi, Anadolu'daki ilim merkezlerini dolaşmış, gezdiği şehirlerin meşhur bilginlerinden okumuş, sonunda Akşehirli Osman Efendi'den icazet almıştır.

Bilhassa Kayseri'de uzun müddet kalmış, oradan istanbul'a gitmiştir. Bir müddet İstanbul'da da kaldıktan sonra tekrar Besni'ye geri

dönmüştür. Besni'de ilim öğretmeye başlamış ve bu arada yeniçeri ağası olan dayısının kızı ile evlenmiştir.

Yaz aylarında varlıklı aileler, Besni'nin yakınındaki bağ evlerine akşamları gider, sabahları tekrar Besni'ye geri dönerlerdi. Hacı İbrahim Efendi de akşamları daha serin olan bağ evine giderdi. Yine bir gün yanında bir öğrencisi ile birlikte bağ evine giderken öğrencisi birara hayretle başını sallıyordu. Bunu gören Hacı İbrahim Efendi öğrencisi mollaya sebebini sorunca, şu cevabı aldı.

— Bir insanda her nimetin bütünleştiği görülmemiştir. Ben sana bakıp hayret ediyorum, sende ilim tekâmül etmiş sebebi herkesin hürmetini kazanmışsın. Memleketin sıcak ve bunaltıcı havasından kurtulmak için geceleri bağ evine gidiyorsun, ne eksiğin var? Bu saadet kimde görülmüştür?

Tesadüf bu ki, birkaç gün sonra Besni'de Yeniçeri ağaları arasında bir isyan başlamış ve ibrahim. Efendinin dayısı tarafı kaybetmişti. Bunun üzerine tehlikeli duruma düşen Hacı İbrahim Efendi, ailesi ile birlikte Besni'den aynlmak zorunda kalmıştır. Fırat'ı geçerek Urfa'ya gelmiş ve kendisine gösterilen saygıyı görünce Urfa'ya yerleşmiştir.[121]

O sıralarda Urfa cehalet içinde idi. İlmin merkezlerinden biri olan bu şehirde okuryazar pek az insan bulunuyordu o sırada… Hacı İbrahim Efendi Hasan Padişah camisinin içinde bulunan Rahimiye medresesinde ders vermeye başladı. Kısa zamanda etrafında dersine devam eden birçok öğrencisi oldu. Böylece yeni bir irfan devri açılan Urfa'da, Hacı İbrahim Efendi birçok değerli âlim yetiştirmiştir.

Hacı İbrahim Efendi, halim, selim ve mütevazı idi. Devrinin bütün ilimlerini bilirdi. Hatta vefatı sırasında,

—Bildiğim ilimlerden bir kısmına heveskâr bulamadığım için o bilimleri göğsümde beraber götüreceğim. Dediği meşhurdur. Hacı İbrahim Efendi'nin bu sözü, kendisinin din ilminden başka, matematik ve fen ilimlerini de çok iyi bildiğini göstermektedir.

[121] Müftü Hasan Açanal, "Urfa İlinin ünlü Bilginleri", Urfa gazetesi, 21 Ocak 1946, sayı 380, s. 3

Urfa mürşidi diye tanınan, Rızvaniye medresesinde yıllarca müderrislik yapmış olan İbrahim Efendi'nin Mevlidihalil mezarlığındaki kabri.
(ö. 1851)

41- **HACI İBRAHİM EFENDİ**: (Ö.1904)

Hacı ibrahim Efendi'nin mezarı Harrankapı mezarlığındadır. Devrinin din âlimlerindendir. Mezarının başdikme taşında şunlar yazılmıştır.

“Lailahe illallah Muhammedûn Resulallah
Haza kabre'l-âlim el-fazıl
el-Hac İbrahim Efendi ibni Ali
Kad intakale min dari'l-fena ila dari'l-beka
fi şehri Muharrem sene 1322

Hacı ibrahim Efendinin babasının adı Ali'dir. Hacı İbrahim Efendi hicri 1322 senesi Muharrem ayında, miladi 1904 senesi Mart ayında vefat etmiştir.

42- **İBRAHİM EDHEM EFENDİ**: (D. 1861- Ö. 1918'den sonra)

İbrahim Edhem Efendi, 10 Ağustos 1861 tarihinde Dağistan'da doğmuştur. Çardaklızade şöhreti ile tanındı. Babası Dağistan'da ziraatçi idi. Babasının adı Nasuh Efendidir. 10 yaşında iken ilim tahsili için gurbete düşerek 1871 yılında Urfa'ya gelmiştir. Aynı sene Urfa'nın Halilürrahman Medresesine kayıt yaptırarak tahsile başlamıştır. Büyük bir ihtimale Hacı Mustafa Hafız Efendiden (ö. 1908) okumuştur. 1880 senesinin Nisan ayında Urfa'nın köylerinden olan Çardaklı Medresesine gitmiş, Hanefi dini ilimlerin yanında Şafii fıkhını da tahsil etmiş Temmuz 1915 tarihinde icazet almıştır. Mart 1912 tarihinde Halep Darü'l-Muallimin'inden taşra mektebleri ehliyetnamesini almıştır. Bir sene sonra 1913 senesinde Çardak İptidai Mektebi muallimliğine tayin edildi.

İcazet aldıktan sonra Zeytune (Süleymanlı) kazası müderrisliğine tayin edildi. 1918 tarihinde burada görev yapıyordu.[122]

Bu tarihten sonra ne zaman vefat ettiği belli değildir.

[122] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, II, l65

43- **İSHAK bin ALI RUHAVİ**: (Onüçüncü asır)

Devrinin büyük doktorlarından olan Urfalı Ali oğlu İshak, İshak bin Ali Ruhavi diye meşhur olmuştur[123] Urfa'nın eski adı Ruha olduğu için Ruhavi ismini kullanmıştır. Onüçüncü asırda yaşadığı ve meşhur tabib ebi Usaybia ile aynı asırda yaşadığı zannedilmektedir. Hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. İbni Ebi Usaybia "Tabakati Etibba"sında İshak bin Ali Ruhavi'nin "Edebü'l-Tabib" adlı eserinden birçok örnekler vermiş olmasına rağmen, kendisi hakkında hiçbir bilgi vermemektedir[124]

ESERLERİ:

1- Edebü'l-Tabib: Tıbba dair yazdığı eseridir.[125]

---

[123] Mahmut Karakaş, Müsbet İlimde Müslüman Âlimler, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1991, S. 377

[124] Kamus el'-A'lam, II, 902

[125] Kâtib Çelebi, Keşfüzzünun, M.E. B. İstanbul 1971, I, 46

44- **MEVLANA İSHAK EFENDİ**: (Ö. 1741'den sonra)

Devrinin alimlerinden olan İshak Efendi, müderris idi. Babasının adı Süleyman Çelebi'dir. İshak Efendinin adı, hicri 1132, miladi 1720 tarihli Yusuf oğlu Hüseyin Ağa vakfiyesinde şahitlerin ismi arasında geçmektedir[126] (1). Hangi medresede müderris olduğu belirtilmemiştir.

Ayrıca Rakka Valisi Rızvan Ahmed Paşa'nın Hicri Receb.1154, Miladi Eylül 1741 tarihli vakfiyesinin şahitleri arasında da ismine rastlamaktayız.[127] (2). Burada Mevlana Hacı İshak Efendi olarak geçmektedir.

[126] Vakıflar defler no. 734, s. l 19
[127] Vakıflar defter no. 737, s. 218 – Urfa Şer'i mahkeme sicilleri, defter arşiv no. 206, s.791

45- **İSMAİL EFENDİ**: (Ö. 1714'den sonra)

İsmail Efendi onsekizinci yüzyılın büyük din alimlerindendir. Hakkındaki bilgiyi ilgili vakfiyeden almaktayız. 1760 nolu defterin 34. sahife ve 20. sırasında kayıtlı Urfa'da (Divan Efendisi Abdurrahman Efendi İbni Süleyman Efendi) vakfına ait 1126 (miladi 1714) tarihli vakfiyede "Fahrü'l- ulemai'l-mudakkikin Mevlana İsmail Efendi ibni Muhammed Bey"i vakfiyenin mütevellisi olarak göstermiştir.

1714 tarihlerinde yaşadığını yukardaki vakfiyeden anladığımız İsmail Efendi'nin vefat tarihini ve nerede müderris olduğunu bilmemekteyiz.

Ekim 1703 tarihli Şabaniye vakfiyesinde babasının ismi Ahmet Bey olarak geçmiştir. "fahrü'l-müderrisini kiram" diye tanıttığı İsmail Efendinin müderris olduğunu anlamaktayız.

46- **HAFIZ İSMAİL EFENDİ**: (Ö.1916)

Devrinin alim ve hafızlarından biri olan İsmail Efendinin mezarı Harrankapı mezarlığındadır. Mezarının başdikme taşında şunlar kayıtlıdır.

Rızaen lillahi'l-fatiha
Haza kabrü'l-merhum
el-Alim el-fazıl el-kâmil
es-Seyyid el-Hac Hafız
İsmail Efendi bin es-Seyyid Muhammed
bi-Sofizade fi şehri Muharrem el-Haram
Sene: 1335

Hacı Hafız İsmail Efendi alim, fazıl ve kâmil bir zat olup, hicri 1335 muharrem, miladi Ekim 1916 tarihinde vefat etti. Babasının adı Muhammed'dir. Kendilerine Sofızade denilmektedir. .Devrinin alim ve hafızlarından olan Hacı ismail Efendi, aslen Şamlı'dır, Cubur aşiretindendir. 1870 tarihlerinde Şanlıurfa'ya ailesiyle gelerek yerleşmiştir. Ekim 1916 tarihinde vefat ettiğinde Harrankapı mezarlığına defnedildi. Urfa'nın meşhur Kurra hafızı Muhammed Hafız'ın babasıdır.

47- **HACI MAHMUD EFENDİ**: (ö.1884)

Devrinin büyük alim ve şeyhlerinden biri olan Hacı Mahmud Efendi'nin kabri Bediüzzaman mezarlığının Karakoyun deresi tarafındaki bölümündedir. Mezar taşının baş dikmesinde şu kitâbe yazılmıştır.

Rızaen lillahi'l-Fatiha
Haza kabrü'I-merhum el-mağfuru leh
el-Alim el-amil ve'ş-Şeyhü'l-kâmil
el-calisu ala'l-seccadetü'l-İhlasiyye
es-Seyyid el-Hac Mahmud Efendi
bin es-Seyyid Muhammed ğafarallahu lehuma
Kad intakale min dari'l-fena ila dari'l-Beka
bi-nidai ircii ve nevvare markadehuma
fi şehri rebiul-evvel el-mübarek
Sene: 1302

Seyyid Hacı Mahmud Efendi îhlasiye medresesi müderrisi olduğu gibi burada irşad görevini yapan şeyhi idi. Babasının adı Seyyid Muhammed'dir. Hacı Mahmud Efendi hicri 1302 senesi Rebiülevvel ayında, miladi 1884 senesi Aralık ayında vefat etti. Sonradan iki oğlu ve bir torunu da üzerine defnedilmiştir.

Hacı Mahmud Efendi, diğer bir adı Molla Musa camii olan Îhlasiye camiinin aynı zamanda imam ve hatibi idi. Vefatından sonra bu caminin imamlığına oğlu Muhammed Emin, hatibliğine de diğer oğlu Muhammed Fatih tayin olmuşlardır. Tayinlerine ait berat şöyledir.

"Evkaf-ı mülhakadan Ruha'da vaki Molla Musa camii şerifinde yevmi beş akça vazife ile imamet cihetinin tevcihine dair varid olan inha üzerine kuyud-i lazimesi bi'l-ihrac muamele-i kalemiyesi lede'l-icra ol babda canib-i mahkeme-i teftişten olunan i'lam mucibince cihet-i mezkure mutasarrıfı es-Seyyid Mahmud ibni es-Seyyid Muhammed'in vefatı vu- kuuyle mahlulünden oğulları ve oğullarından lede'l-imtihan ehliyeti nümayan olan işbu refi' tevki' refiü'ş-şan-ı Hakanı Muhammed

Emin zid-i salahaya ber mucib-i nizam-i bi'n- nefs bilâ kusur eda-i hizmet etmek şartiyle bi't-tevcih yedine berat-ı alişânım ita olunmak babından Evkaf-ı Hümayunum nezareti tarafından bi'l-telhis ifade kılınarak mucibince tevcihiye olunmak fermanım olmağın. 1303 senesi Rebiülevvelinin 9. günü tarihiyle bu berat-ı Hümayunumu verdim ve buyurdum ki mumaileyh salife'z-zikir imamet cihetine vazifesiyle şart-ı mezkur üzere mutasarrıf ola. Tahriren fil-yevmi 17 min şehri cemazielahir sene 1303."[128]

Görüldüğü gibi Mahmud Efendinin oğlu Muhammed Emin, babası yerine Molla Musa camiine 17 Aralık 1885 tarihli berat ile imamlığa tayin olunmuştur. Bu beratın sicile yazıldığı tarih ise 17 cemazielahir 1303, miladi 24 Mart 1886 tarihidir.

İkinci oğlu için ise aynı kayıtta şöyle kaydedilmiştir "... ehliyeti nümayan olan Muhammed Fatih zid-i salahaya mahkeme-i teftişin i'lamı mucibince bi't-tevcih yedine berat-ı alişanım i'ta olunmak babında canibi nezaret-i evkaf-ı Hümayunumdan ba-telhis lede'l-arz 1303 senesi cemazielevvel'inin 7. günü tarihiyle şerefşüru... eden hatt-ı Hümayun şevket makrun-i şahanem mucibince hitabet-i mezkure mumaileyhe tevcihiye olunmağın berat-ı hümayunumu verdim ve buyurdum ki mumaileyh salifezzikir hitabet tevcihine vazife-i mersumesiyle mutasarrıf olub hüsn-i hizmet eyleye. Tahriren fı'l-yevmi 17 min cemaziel ahir sene 1303"

Böylece iki ay aralıkla Muhammed Fatih de babası yerine hatibliğe tayin olmuştur.

[128] Şer-i mahkeme sicilleri, defter arşiv no. 227, kayıt no. 557

İhlasiye Şeyhi Hacı Mahmud Efendi'nin kabri

48- **SA'İ-ZADE MAHMUD EFENDİ**: (ö.1901)

Devrinin büyük âlimlerinden biridir. Sa'i-zade Mahmud Efendinin mezarı Bediüzzaman kabristanında, Bediüzzaman türbesinin batısındadır. Mezarının baş dikmesindeki yazıdan şu bilgileri almaktayız:

Lâilâhe illallah Muhammedün Resulallah
Haza kabr el-merhum el-mağfuru leh
el-hibr el-allametü ve'l-bahr
ül-fehhametü'l-taharrir el-muhakkik
Ve'l-elmaiyyi'l-mudakkik
el-alim el-amil Mahmud Efendi
İbni Hüseyin Ağa eş-Şehir Sa'i-zade
Ğafere zunubehuma teveffa
Fi şehfi Safer el-hayr
Sene 1319

Kitabesinin verdiği bilgiye göre; Sa'i-zade Mahmud Efendi, Hüseyin Ağanın oğludur. 1319 hicri senenin Safer ayında vefat etmiştir. Yani Miladi Mayıs 1901 senesinde vefat etmiştir. Kendisi allame sıfatını almış çok bilginlerin hocası, gerçeği araştıranların çok zeka deryası, mudakkiklerin en zekisi, alim ve ilmi ile amel eden bir kimsedir. Kendileri Sa'i-zade diye meşhur olmuşlardır.

Sa-i-zade Mahmud Efendi tahsilini İhlasiye medresesinde yapmıştır. İyi derece ile mezun olduktan sonra, İhlasiye camiinde imam olarak görev aldığı gibi aynı medresede müderris olmuştur. Kendisi yumuşak huylu, iyiliksever ve alçak gönüllü bir zat idi. Bu yüzden Melek Mahmud diye tanınmıştır.

Sa'i-zade Mahmud Efendi büyük ilminin yanında şiirle de meşgul olmuş ve güzel şiirler yazmıştır. Şiirlerinde "Abdi" mahlasını kullanmıştır. Yazdığı Mevlid'inden örnek bir beyit:

Dinleyin kimdir bilesiz ol Habib-i Kibriya
Ahmed û Mahmud û Hamid hem Muhammed Mustafa
Kadri alalardan ala Halık'ın mahbubudur

İns û cinn û hem melaik cümlenin matlubudur
Gelmeseydi aleme ol sadr-i bedr-i kâinat
Silk-i dehre nazm olunmazdı vücud-i mümkinat
Tac-ı levlâk ile olmuştur mutevvec bi-güman
Hürmetiyçün yaratılmıştır zemin ü asüman[129]

Saizade Mahmud Efendi, 1891 yılında ölen kızı Hatice Hatun'un mezar taşına da şu kitabeyi yazdı:

Gönül, derd û keder hâsılatı,
Sakın meyletme bu dâr-î fenaya.
Bu kabir içinde yatan masumu gör,
Vücudu hâkisar oldu nihâya.
Rüh-î gülberkinî soldurdu devran,
Letâfetde şibih olmuşken aya.
Pederle maderin çün kıldı mahzun,
Ola fart û zuhr-i yevm-i cezada.
Dedim şeş hâme-i cevherle tarih,
Hadîce ruhunu verdi Hüdâ'ya.
Fi sene 20 safer 1309549

Şiir, "mefâîlün, mefâîlün, feûlün" vezninde yazılmıştır. Bu mezar kitabesinde: "Ey gönül! Derd ve keder tahsil eden bu geçici dünyaya sakın meyletme. Bu kabir içinde yatan günahsızı gör, bak sonunda vücudu toprak oldu. Gül yanağını zaman soldurdu. Güzellikte aya eş olmuş iken, babası ve annesini mahzun bıraktı. Kıyamet günü bu hüzün kendisine çok zahire olsun. Hatice ruhunu Allah'a teslim etti. Mısraında cevher tarihi altı eklemek suretiyle söyledim." Denilmektedir.

Miladi tarihle 26 Eylül 1891'de vefat ettiği anlaşılan Hatice Hatunun bu mezar kitabesini yazan, bizzat mevtanın babası Saîzade Mahmud Efendidir. Şair sonunda cevher tarih düşürmüş olup, son mısranın noktalı harfleri toplanıp, altı ilavesi ile vefat tarihi olan hicri 1309 (miladi 1891) tarihi elde edilmektedir.

---

[129] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 13

Saizade Mahmut Efendinin kabri

49- **MAHMUD EFENDİ**: (ö. 1601)

Devrinin âlim ve büyük şeyhlerindendir. Babasının adı İbrahim'dir. İhlasiye camiini yaptıran Musa Efendinin babasıdır. Kendisine Mevlana Mahmud diye hitab etmekte idiler. Mevlana Mahmud Efendinin mezarı Bediüzzaman mezarlığının Tılfındır tepesi ile birleşen en üst kısmındadır. Mezarının baş dikmesinde ayet yazılmış, ayak dikmesinde ise kendini şu kelimelerle tanıtmışlardır:

Haza kabr el-merhum
Mevlana Mahmud bin Mevlana İbrahim
Teveffa fi şehri Muharrem
Sene aşere ve elf.

Hicri 1010 senesinin Muharrem ayında miladi Temmuz 1601 senesinde vefat etmiştir. Mevlana Mahmud Efendinin mezarının halk tarafından ziyaret edildiğini ve mezarında şişe kırdıklarını söylerler. Ben de Mevlana Mahmud Efendinin mezarını ziyaret edip kitâbesini okuduğum sırada, mezarının üzerinde ve yanında birçok cam parçası olduğunu gördüm. Bu âdetin kimlerden kaldığını ve sebebini anlayamadım.

Daha sonra sorup öğrendiğim bu cam parçalarının sebebi bana şöyle anlatıldı:

—Boğmaca öksürüğüne yakalanan çocukların iyileşmesi için ya gün doğmadan önce veya gün batımından hemen sonra çocuk üç gün bu mezara getirilirmiş. Çocuk iyileşince orada bir şişe mezarın taşına vurularak kırdırmış. İşte mezarın üzerinde cam parçalarının olmasının sebebi budur.

Resim: 19- Mevlana Mahmut Efendinin kabridir. (ö.1601).
İhlasiye Camisini yaptıran Musa Efendinin babasıdır.

50- **MAHMUD EFENDİ**: (ö. 1897)

Din alimi olan Mahmud Efendinin kabri Mevlidihalil Camii kabristanındadır. Kendisinden sonra Muhammed Salih Efendi defnedildiğinden mezar dikmesinde şunlar yazılıdır.

Defni evvel el-alim el-amil
Mahmud Efendi bin Hacı Muhammed
Sene 1315

Alim ve amil bir zat olan Mahmud Efendi Hacı Muhammed Efendinin oğludur. Hicri 1315 miladi 1897 senesinde vefat etmiştir.

51- **MEHMED REŞİD SARAÇ**: (1883–1946)

Son devrin din âlimlerinden olan Muhammed Reşid Efendi Saraçzadelerdendir. 1883 senesinde Urfa'da doğdu. Babası Kadiri şeyhi Saraç zade Ömer Efendi'dir. Mehmet Reşid Efendi, Döşeme camiinde Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi'nin yanında okudu. Ondan icazet aldı. Yıllarca Karameydanı Hüseyin Paşa camiinde imamlık yapmıştır. Ömrünün son senelerinde verem hastalığına yakalanmıştı. Hac farizası için Hicaza gitti ve Arafat dağında vakfede iken 1946 senesinde vefat etti.

Camilerin çoğunun kapalı olduğu devirde, kendisi her ay kaç gün imamlık yapmışsa o kadarının parasını alırdı. Geri kalan parayı almazdı.

Sayın Sedat Saraç Amcası Mehmet Saraç'ın ağzından şöyle anlatıyor:

Birgün mezarlıktan geliyordu. Bir fakir gördü. Kendisinden sadaka isteyen fakire, birkaç kuruş sadaka verdi. Bunun üzerine fakir kendisine,

—Allah seni Hazret-i Fatima'ya komşu etsin. Diye dua etti. Bundan sonra Mehmet Efendi derdi ki,

—Ben Fatima-i Zehra'ya (r.a.) komşu olacağım. Gerçekten de Hacca gitti ve vakfe sırasında vefat etti. Kendisini oraya hemen Hazret-i Fatimanın ayakları ucuna defnettiler.

Yine Sedat Saraç amcasının anlattıklarını naklediyor, diyor ki. Döşeme yani Halilürrahman medresesinde tahsile yeni başlamıştım. Fakat hiç dersi aklım almıyordu. Birgün Halilürrahman gölünün yanında bir fakir,

—Bana bir altın verirsen senin zihnini açarım, dersini iyi anlarsın dedi. Mehmet Efendi de getireceğine söz verdi. Gerçekten ondan sonra zihni açıldı. Her okuduğunu hemen anlıyordu. Fakat evden bir altın istemek cesaretinde de bulunamıyordu. Kendisini gören aynı fakir,

—Bak, dedi. Eğer altını getirmezsen zihnini gene eski haline getiririm. Bunun üzerine Mehmet Efendi evden bir altını getirip fakire verdi.

Muhammed Reşid Efendi hüsni hat dersi de almıştır. Hüsnü hat dersinin zamanın tanınmış hattatı Ahmet Vefik Efendiden aldı. İcazet aldığı tarih 29 Muharrem 1322 hicri senesi (Miladi, 7 Nisan 1904)'dür. İcazetin altında hocasının adı **"es-Seyyid Ahmed Vefik bin es-Seyyid Muhammed Lobud"** yazılı mührü vardır ve bu mühür üç defa basılmıştır.

Ahmet Vefik Efendi, Diyarbekirli Cenanzade Hacı Abbas Sabri Efendiden hat icazeti almıştır. Kendisi de Saraçzade Ömer Efendinin oğlu Muhammed Reşid Efendiye hüsni hat icazeti vermiştir. İcazet yazılış bakımından çok önem taşımaktadır. Önce Allah'a hamd ve senadan sonra Hazreti Muhammed (S.A.S) Efendimize selat ve selam getirilmiştir. Devam ederek yazı hakkında ayetlerden örnekler vermiş ve Hazreti Abbas'ın (r.a) "hattın güzel yazı" olduğunu ve Hazreti Ali'nin (r.a) "hüsnü hat rızkın anahtarıdır" sözlerini yazmıştır. Bunların devamında da Saraçzade Ömer Efendinin oğlu Muhammed Reşit Efendiye bu izni verdiğini yazmıştır. Onun arkasından hat silsilesine geçerek kendi icazet aldığı ustadı Diyarbekirli Cenanzade Hacı Abbas Sabri Efendinin adından başlayarak, Resulullah efendimize kadar birbirinden icazet alan silsilenin isimlerini yazmıştır. İcazet silsilesinde ismi verilen hattatların isimlerinin "Urfa'da Kültür ve İnançlar Serüveni" isimli kıtabımda verdiğim için burada yazmaya gerek duymadım.

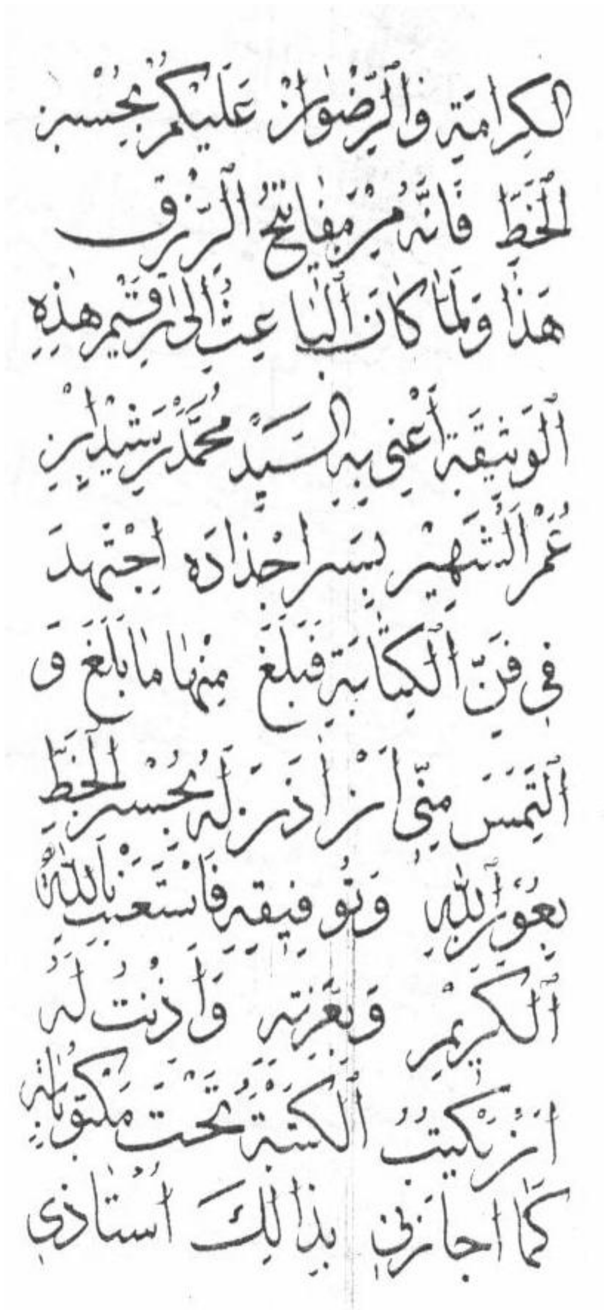
Sonunda da kendi icazet verdiği Saraçzade Ömer Efendinin oğlu Muhammed Reşit Efendinin ismini yazarak hüsnü hatta kendisine izin verdiğini bildirmiştir. Burada kendi adından da seyyid Muhammed Lobud oğlu seyyid Ahmed Vefik diye bahsetmiştir.[130]

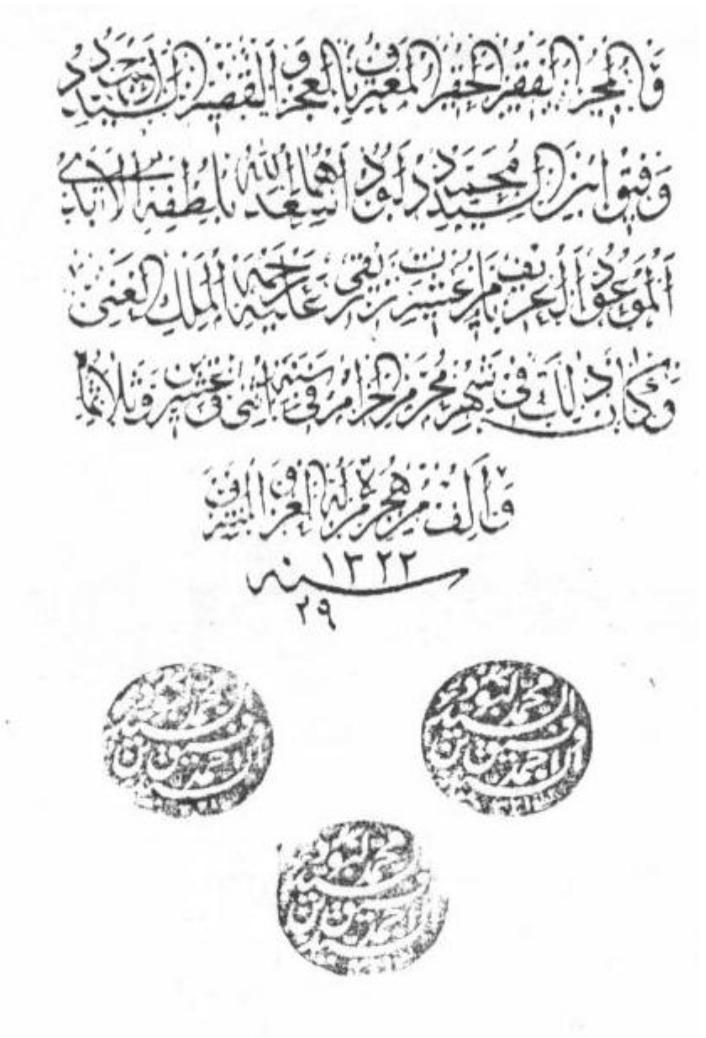
[130] Belge merhum Sedat Saraç arşividir.

من الحاج سيد عباس الصبري الآمدي
الشهير بجنان زاده اكرمه الله
بالحسنى والزيادة المأذون من
الحاج سيد محمد صالح الفوزي الآمدي
الا المأذون من سيد حاج محمد
شعبان الكامي الآمدي المأذون
من درويش محمد المأذون من
سيد مصطفى الآمدي المعروف بكاتب
زاده المأذون من سيد ادهم
الآمدي المأذون من حافظ بلال

Hüsni hat icazetinin dördüncü sayfası.
Sayfanın başında Ahmet Vefik Efendinin ustadı Diyarbekirli Seyyid Cenanzade Abbas Sabri Efendinin adı yazılmıştır.

Saraçzade Muhammed Reşit Efendiye verildiğine dair
Hüsni hat icazetinin üçüncü sayfası.

Lobut Ahmed Vefik Efendinin adının ve tarihinin yazılı olduğu
Hüsni Hat İcazetinin son sayfası

52- **MİRÎNE HOCA**
(Muhammed Lütfı Okumuş): (1892–1964)

Asıl adı Muhammed Lütfı'dir. Kendisi “Mirine Hoca” diye meşhur olmuştur. Bunun da sebebi, çok ölü yıkamasındandır. Cenaze yıkamaya çağırdıkları zaman hiç redetmez hemen giderdi. Mirine ölü demektir. Buluntu Hacı Abdurrahman Efendiden ders almış iyi bir âlimdir.

Muhammed Lütfi Efendi, yani Mirine Hoca, 1892 yılında Urfa'da doğmuştur. Babası Seyyid İsmail Celal'dir. Mirine Hoca'nın kardeşi oğlu Hacı Ömer Faruk Okumuş'un anlattığına göre kendileri seyyid yani evladı resul olup, ataları Bağdat'tan gelmiştir. Mirine Hoca'nın babası İsmail Celal Efendide iyi okumuş bir kimse olup, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın mahiyetinde askerlik yapmış ve onun sancaktarlığında bulunmuştur.

Mirine Hoca, önce babasından okumuş, sonra Buluntu Hocadan ders almıştır. Kendisi tasavvufa meyilli olup, hem Kadiri ve hem de Nakşibendî tarikatına mensuptur. Zamanın Nakşibendî şeyhi Şeyh Müslüm Efendi'nin yanına devamlı giderdi. Bunun yanında çok da hazırcevap ve espri seven bir kişi idi.

Mirine Hoca, birinci Cihan harbinde Filistin taraflarında savaşırken esir düşmüş ve uzun müddet esaret hayatı yaşamıştır. Esirliği sırasında, geceleri çok soğuk olan çölde donma tehlikesi atlatmış ve esaretten kurtulduktan sonra günlerce yol alarak Urfa'ya gelebilmiştir.

Cumhuriyetten sonra Tuzeken Camiinde imamlık ve Yusufpaşa camiinde vaizlik görevinde bulunmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında camiler kapatılmış, bir kısmı da satılmıştı. Tuzeken Camii de satılıyordu. Üç dört kişi camiye gelmişler ve

—Burayı oturma odası, şurayı mutfak, burayı yatak odası yaparız. Diye fikirlerini söylerken, o sırada tuvaletten hemen dışarı çıkan hazırcevap hocada:

—İyi iyi, diyor. Peki ya minareyi ne yapacaksanız? Her gören buranın cami olduğunu anlayacak, diye cevap veriyor.

Mirine Hoca çok hafız yetiştirmiş olup, Şihe Hafız ve Osman Kıvır Hafiz bunlardandır. 1964 Aralık ayında vefat etmiş ve Bediüzzaman mezarlığına defnedilmiştir.

Din ilimlerinde iyi olduğu kadar şiirde de çok iyi olan Mirine Hoca, şiirlerinde "Lütfi" mahlasını kullanmıştır. Mirine Hoca'nın şiirinden bir örnek;

Nice bir hasret-i dildar ile giryan olayım
Yanayim ateş-i aşkın ile büryan olayım

Görmedim gül yüzünü ahu figan etmedeyim
Akıdıp gözyaşımı derd ile nalân olayım

Kabladı bu nar-ı firkat cismü gam alûdemi
Korkarım haşre kadar böylece suzan olayım

Sevdiğim rahmet yeter incitme artık beni
Gerdilersen Yusuf asa bend-i zindan olayım

Lutfuyum bülbül gibi gülşende feryad eylerim
Vuslat-i yar ile ancak şad-i handan olayım.[131]

[131] Bu ğazel, rahmetli Osman Kıvır Hafız Efendiden alınmıştır.

53- **MİFTAHİZADE HACI MUHAMMED EFENDİ**: (ö.1906)

Devrinin din alimlerinden olan Muhammed Efendi de Miftahizadelerdendir. Urfa'nın büyük alimleri arasında söylenilir. Mezarı Halilürrahman Camii mezarlığındadır. Mezarının baş dikme taşında şu bilgiler verilmektedir.

Hüve'l-Hayyü'l-Baki
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-Alim el-amil el-hibrü'l-fazıl el-kâmil
el-Hac Muhammed Efendi ibni Bekir Efendi
eş-şehir bi Miftahizade
Teveffa fi şehri Receb sene 1324
Defni evvel el-Hac Bekir Efendi
İbni el-Hac Muhammed ağa sene 1296

Miftahizade Muhammed Efendi ilmi ile amel eden bir alim, fazıl ve kâmil bir zattır. Hacıdır. Miftahizade diye şöhret kazanmışlardır. Babasının adı Bekir Efendidir. Kendisini 1879 tarihinde vefat eden babası Hacı Bekir Efendi'nin üzerine defnetmişlerdir. Vefat tarihi hicri 1324 senesi Receb ayı, miladi Ağustos 1906 senesidir.

54- **MÜDERRİS MUHAMMED EFENDİ**: (Ö. 1892)

Devrinin din alimlerinden biri olan Müderris Muhammed Efendi'nin kabri Halilürrahman camiinin kabristanındadır. Kendisi müderrislik yapmıştır. Mezarının baş dikme taşında şu bilgiler mevcuttur.

Rızaen lillahi'l-fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur Müderris
Muhammed Efendi
ibni Abdulkadir Efendi eş-şehir İmamzade
Gafarallahu lehuma ve livalideyhima
Kad intikale min dari'l-fena ila dari'l-beka
bi-nidai İrcii ila Rabbiki radiyeten mardivye
Fi şehri cemazielahır sene 1310

İmamzade diye meşhur olan Müderris Muhammed Efendi Abdulkadir Efendinin oğludur. Hicri cemazielahir ayı 1310, miladi Aralık 1892 senesinde vefat etmiştir.

55- **MUHAMMED EFENDİ**: (ö.l675'den sonra)

Urfalı olduğunu yazdığı kitabından bildiğimiz Muhammed Efendi, 1675 yıllarında hayatta idi. Babasının adı Hacı Hasan'dır. Fıkıh'a dair bir kitab tasnif etmiştir. Kitabının son sayfasında şunlar yazılmıştır.

"Şehri fı 18 min Şaban el-muazzam li-sene sitte ve semanine ve elfün. Kad vakaa'l-itmam fi hazihi'l-nushati'l-mübareke fi yedi ed'af el-ibad Muhammed bin el-Hac Hasan bi-medineti Urfa"

Bu mübarek nüsha Urfa şehrinde kulların en zayıfı Hacı Hasan'ın oğlu Muhammed'in eliyle 1086 senesinin Şaban ayının 18'inde tamamlanmıştır. Denilmektedir. Miladi 1675 yılının Ekim ayında yazılmıştır. Fıkha dair olan bu kitab el yazma olup 277 yaprak yani 554 sayfadır. Bu kitab da Sayın Sedat Saraç'ın özel kitablığında bulunmaktadır.

56- **ŞEYH MUHAMMED EFENDİ**: (ö.l720'den sonra)

Devrinin alimlerinden olan Şeyh Muhammed Efendi, Urfa'nın müderrislerindendir. Babasının ismi Mahmud'tur. İsminin başında Şeyh kelimesinin olması, tasavvufla ilgilendiğini gösterdiği gibi, kendi asıl ismi de olabilir. Hicri 1132, miladi 1720 tarihli Yusuf oğlu Hüseyin Ağa vakfiyesinin şahitleri arasında "Mevlana eş-Şeyh Muhammed Efendi ibni Mahmud el-müderris"[132] diye kaydedilmesi Şeyh Muhammed Efendinin 1720 tarihinde yaşadığını göstermektedir.

[132] Vakıflar defter no.734, s. 119

57- **MEVLANA KEMALİ MUHAMMED EFENDİ**: (Ö. 1720'den sonra)

Kemali Muhammed Efendi devrinin âlimlerinden olup, Yusuf Paşa camii hatibi idi. Kemali Muhammed Efendinin ismi, hicri 1132, miladi 1720 tarihli Yusuf oğlu Hüseyin Ağa vakfiyesi şahitleri arasında geçmektedir.[133]

[133] Vakıflar defter no.734, s. 119

58- **GÜRÜNLÜ MUHAMMED EFENDİ**: (Ö. l780'den sonra)

Aslen Sivas'ın Gürün kasabasındandır. Bu yüzden Gürünlü müderris Muhammed Efendi diye şöhret bulmuştur. Muhammed Efendinin ismi, Rakka valisi Rızvan Ahmed Paşa vakfiyesinin şahitleri arasında "Gürünlü müderris Muhammed Efendi" şeklinde geçmektedir.[134] Yine Hacı İbrahim oğlu Muhammed Fazlı Efendi'nin 1157 hicri, 1744 miladi tarihli ve ilavesi olan rebiülevvel 1197, Mart 1780 tarihli vakfiyesinde "Fahrül-müderrisin Mevlana Muhammed Emin Gürünlü"[135] şeklinde geçmektedir. Yıllarca Urfa'da müderrislik görevinde bulunmuştur.

[134] Vakıflar defler no. 737, s. 218 ve 223 – Urfa Şer'i mahkeme sicilleri, deft. arşiv no. 206, s.779 ve 791

[135] Vakıflar defter no. 605, s. 234

59- **ŞEYH MUHAMMED TAHA EFENDİ**: (ö. 1924)

Şeyh Muhammed Taha Efendi'nin kabri Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezarının Başdikme taşında şunlar kaydedilmiştir.

el-fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-alim el-zahid el-nasih
eş-Şeyh Muhammed Taha Efendi
eş-şehir bi-Harputlu vaiz hoca
ibni Ahmed Efendi
Teveffa fi şehri zi'l-ka'de
Sene 1342

Bu kitabeden anlaşıldığına göre Şeyh Muhammed Taha, alim, zahid ve nasihat edici bir vaizdir. Kendisi Harputlu vaiz hoca diye şöhret kazanmıştır. Babasının adı Ahmed Efendidir. Muhammed Taha Efendi aynı zamanda tasavvufla ilgilenmiş ve şeyh olmuştur. Harput'tan ne zaman geldiği belli değildir. Hicri 1342 yılının zi'l-ka'de ayında, miladi Haziran 1924 tarihinde vefat etmiştir.

60- **MUHAMMED Bin HÜSEYN el-ESKANİ**: (ö. 1695'den sonra)

Devrinin büyük din âlimlerinden biri olan Muhammed el Eskânî 1695 tarihlerinde yaşamıştır. Bu tarihte yaşadığını yazdığı "Miknatis el-Kulûb" adlı eserinden anlıyoruz. Bu kitabının sonunda kendini şöyle tanıtmıştır:

"Kad vaka'a itmam haza'l-cildi'l-evvel min kitabi'l-müstetab el-marğub ellezi sümmiye bi-niknatisi'l-kulûb fi'l-yevmi'l-tasi' ve'l-işrine min şehri şevval el-mükerrem fi sene sitte ve mietin ve elfin. Ala yedi ad'af et-tullab Molla Muhammed bin Hüseyin el-Eskânî bi-medineti Ruha hamaha Allahu ve ehluha min külli'l-afat ve'l-bilad gafarallahu lehu ve livalideyye..."

Sayın Sedat Saraç'ın özel kitablığında bulunan bu kitap, el yazması olup çok nadir, belki de tek nüshadır.

Kitabın yazarı Urfalı Hüseyin el-Eskânî oğlu Molla Muhammed el-Eskânîdir. Bu kitab, eserinin birinci cildi olup, "Miknatis el-Kulûb" adındadır. Hicri 1106 senesi Şevval ayının 29. günü tamamlanmıştır. Miladi 14 Haziran 1695 tarihinde tamamlanmış oluyor. Kitabın konusu kalpleri çekici ayetlerin sırlarını açıklamaktır. Büyük boy 390 yaprak yani 780 sayfa demektir.

61- **HACI MUHAMMED BAKIR EFENDİ**: (ö. 1804)

Onsekizinci yüzyılın sonlarında yaşamış büyük din alimlerinden biridir. Mezarı Bediüzzaman mezarlığının batı tarafındadır. Mezarının başdikme taşında şu kitabeye yer verilmiştir.

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum
el-hibrü'l-allametü ve'l-bahrü' elfaha lehu (elkaha lehu)
et-tahrirü'l-muhakkik
ve'l-elmaiyyi'l-mudakkik
el-alim Müfti-i Harran
Hacı Muhammed Bakır Efendi
bin Muhammed Müfit fi şehri
1 Safer, sene 1219

Alimlerin alimi, araştırıcı, inceleyici olan Hacı Muhammed Bakır Efendi Harran Müftüsü idi. Babasının adı Muhammed Müfit'dir. Hicri 1 Safer 1219, miladi 12 Mayıs 1804 tarihinde vefat etti.

62- **MUHAMMED HİLMİ EFENDİ**: (1881-1933'den sonra)

Muhammed Hilmi Efendi 1881 tarihinde Urfa'da doğdu. Babasının adı Abdurrahman'dır. Kur'an-ı Kerim'i Hafız Osman Efendi'nin yanında ezberledi. Böylece hafız olduktan sonra İbrahimiye medresesine girdi. Bu medresede meşhur müderris Hacı Ramazan Hafızdan (ö. 1910) okudu. Bu medresede hattat ve şair Ahmet Vefık Bey hat dersleri vermekte ve müftü Hasan Âçanal'da diğer dersleri vermekte idi. Muhammed Hilmi Efendi'nin şiire de merakı ve kabiliyeti vardı. Hasan Efendi'nin teşvikiyle şiire başladı. Şiirde Hilmi mahlasını kullanıyordu. Böylece medreseyi bitirdikten sonra İstanbul'a gitti. 1904 yılında Darü'l-Müallimat okuluna girdi. 1908 yılında bu okulu bitirip, Darü'l-Fünun'a girdi. Kendisi ders-i âm belgesi almıştı. Bu yüzden Beyazid camiinde aritmatik ve Türkçe dersleri veriyordu. Böylece hem görev yapıyor ve hem de tahsilini ilerletiyordu. Darü'l- Fünun yani Fen Fakültesini bitirdikten sonra medresetü'l-Kuzzat, yani kadılık medresesine girdi ve üçüncülükle mezun odu.

1914 tarihinde Evkaf Nezareti Memureyn Kalemi katibliğine atanıyor. Çeşitli yerlerde çalıştıktan sonra medresetü'l-lrşad tarih müderrisliğine ve sonra da Anadolu medreseleri müfettişliğine tayin ediliyor. Bu yüzden Adana'ya gidiyor. Adana'da uzun seneler kalmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Adana Lisesi Arapça ve Farsça öğretmeliğine tayin ediliyor. Bir müddet sonra da 1933 senesinde Osmaniye Orta mektebi Türkçe öğretmenliği ve Müdürlüğüne tayin edildi. Vefat tarihi bilinmemektedir. Şiirlerini Reyahin adlı bir kitabında toplamıştır. Hz.İsa'nın babası var mı? Adlı bir kitabı da basılmıştır.[136]

---

[136] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 97

Urfa dışında uzun zaman kalmanın verdiği vatan hasretiyle dolu bir gazeli:

Nevreside putları hayret fezadır Urfa'nın
Hublarına can feda etmek sezadır Urfa'nın
Çehre-i maksudunu göstermekte her bir danişi
Her biri ayine-i alemnumadır Urfa'nın
Tutiya-yı çeşm-i ehl-i dil denilse yok aceb
Çünkü hâk-ı mevlidi bâr-ı Huda'dır Urfa'nın
Cuy-barı her tarafta ab-ı Hızır-asa revan
Çevre yanında riyazî dil-küşadır Urfa'nın
Safha-i dilde bu nazmı nakş ederse Hilmiyâ
Sade ruyan-ı sühan buyı revadır Urfa'nın

63- **MUHAMMED KATİB EFENDİ**: (ö.1836)

Devrinin din âlimi ve şairlerinden biridir. Asıl adı Muhammed'dir. Babasının adı Abdullah'tır. Çok iyi bir medrese tahsili yapmıştır. Fakat ders vermekten ziyade çiftçilikle uğraşmıştır. Çok muttekî bir zattı. İlmi'nin yanında tasavvufa yönelmiş ve Kadîrî tarikatına intisab etmiştir. İyi bir şair de olan Muhammed Efendi, şiirlerinde Kâtib mahlasını kullanmıştır.[137] 1836 senesinde vefat etmiş Bediüzzaman mezarlığına defnedilmiştir.

[137] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Dal Yayınları, Şanlıurfa 1986, I, 119

64- **HACI MUHAMMED NURİ EFENDİ**: (ö.1925)

Hacı Muhammed Nuri Efendi, devrinin din alimi ve mutasavvıflarındandır. Mezarı Bediüzzaman kabristanındadır. Mezar taşının dikmesinde şu bilgiler verilmiştir.

el-Fatiha
Haza kabre'l-merhum el-mağfur
el-alim el-fazıl
el-Hadimü ala kıraati
Evrad el-Fethiye ve'l-hatmi şerif
el-Hac Muhammed Nuri Efendi
Teveffa fi rebiü'l-evvel
Sene: 1344

Buradan anladığımıza göre Hacı Muhammed Nuri Efendi, alim ve fazıl bir din bilgini olduğu gibi hatmi şerif ve Evradı Fethiye kıraatına hizmet eden bir Kadiri tarikatı mensubudur. Bu yüzden tasavvufla ilgilenen bir mutasavvıftır. Babasının adını vermemiştir. Hicri rebiülevvel 1344 senesinde miladi Eylül 1925 yılında vefat etmiştir.

65-**MUHAMMED RE'FET EFENDİ**: (ö.l886'dan sonra)

Urfalı olduğunu bildiğimiz Muhammed Re'fet Efendi, İstanbul'da Karadeniz Başkurşunlu Medresesinde müderrislik etmiştir. Doğum ve vefat tarihlerini bilmiyoruz. Sadece Şavşatlı Bilal Efendiye 1886 tarihinde icazet vermiştir.[138] Buradan yaşadığı deviri öğremiş oluyoruz.

[138] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, II, 15

66- **MUHAMMED SALİH EFENDİ**: (ö.1915)

Devrinin din bilginlerinden olan Muhammed Salih Efendinin mezarı Mevlidihalil kabristanındadır. Mezarının baş dikme taşında şunlar yazılmıştır.

Rızaen lillahi’l-fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-alim el-amil Muhammed Salih Efendi
bin Ali Rıza Efendi teveffa fi şehri zi'l-hicce
Sene 1333

Muhammed Salih Efendi âlim ve ilmi ile amel eden bir kimse idi. Babası Ali Rıza idi. Hicri zi'l-hicce 1333 senesinde, miladi 1915 senesinin Ekim ayında vefat etmiştir.

Aynı mezarda daha önce yine bir din âlimi olan Mahmud Efendi defnedilmiştir.

67- **SEYYİD MUHAMMED EFENDİ**: (ö.1740'dan sonra)

Urfa'nın ulemasından olan Seyyid Muhammed Efendi, uzun müddet Yusuf Paşa camii vaizliğini yapmıştır. Onun Yusuf Paşa Camii vaizi olduğunu, Şaban 1153, Ekim 1740 tarihli Rızvan Ahmet Paşa vakfiyesi şahitleri arasında "Seyyid Muhammed Efendi Yusuf Paşa Camii vaizi"[139] şeklinde isminin geçmesinden öğrenmekteyiz. Aynı vakfiyenin ikinci cildinde ise, Mevlana Türkmani el-Hac Muhammed Efendi" diye kaydedilmiştir.

[139] Urfa Şer'i mahkeme sicilleri, defter arş. no. 206, s. 779

68- **MUHAMMED ŞERİF EFENDİ**: (ö. l767'den sonra)

Devrinin meşhur müderrislerinden olan Muhammed Şerif Efendi'nin ismi, receb 1181, Kasım 1767 tarihli Abdurrahim Efendi vakfiyesi şahitleri arasında geçmektedir. Burada Muhammed Şerif için "Fahrü'l-müderrisin el-Hac Muhammed Şerif Efendi Şâhinefendizade"[140] tabirini kullanmıştır.

[140] Vakıflar defter no. 619, s. 105

69- **MUHAMMED NASİH EFENDİ**: (ö.l843'den önce)

Muhammed Nasih Efendi'nin müderris olduğunu 1843 tarihli bir arz dilekçesinden anlamaktayız. Bu dilekçede erkek evladı olmadan vefat ettiğini ve vefat ederken de Süleymaniye medresesi müderrisi olduğunu bildirmektedir. 3 Nisan 1843 tarihli bir arz dilekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır:

"Maruz-i bendeleridir ki,

İşbu inha ve merbut i'lam ve derkenarlar natık olduğu üzere Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun'a mülhak evkafdan Medine-i Ruha'da vaki Yusuf Paşa Camii şerifi avlusunda kâin ashab-ı hayrattan Süleyman ağa medresesi vakfından olmak üzere yevmi otuz akçe vazife ile müderrislik ciheti mutasarrıfı Seyyid Muhammed halifenin bilâ veled vefatı vukuuyle mahlulunden erbab-ı istihkakdan es-Seyyid el Hac Muhammed Tahir halifeye ber mucib-i işaret-i âliye hazret-i fetvapenahi... Humayuna bi'l-tevcih yedine kılmaktan şürutu derciyle iktiza eden beratı i’ta olunmak babında emir ve fetman hazret-i min lede'l-emrindir. 30 Safer 1259 "[141]

Diğer bir dilekçe havalesinde Muhammed Efendinin ismi Muhammed Nasih olarak geçmektedir.

[141] BOA. Cevdet, Maarif, nr. 2308

70- **MUHAMMED MUHYİDDIN**: (1821–1871)

Muhammed Muhyiddin 1821 tarihinde Erbil'de doğdu. Babası devrinin büyük âlimlerinden ve Kadiri, Halveti ve Nakşibendî şeyhi Erbilli Abdulkadir Kemaleddin Efendi'dir. Muhammed Muhyiddin çok iyi bir tahsil görmüştür. Zamanının büyük âlimlerinden olan Süleymaniye'li Zehavî Muhammed Feyzi Efendi'den ders görmüş ve icazet almıştır. Daha sonra İstanbul'a gitmiş ve genç denecek yaşta iken 1871 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Eyyub'de Kaşgari dergahı mezarlığına defnedilmiştir.[142]

İyi bir din alimi ve mutasavvıf olduğu gibi, iyi de şiir söylerdi. Şiirlerinde Mahvi mahlasını kullanmıştır.

ESERLERİ:

1.Muktesebat-ı Mahviye: Ahlak ve tasavvufun hikmetlerinden bahsetmektedir.

2.Ravzatü'l-Maarif: dergidir.

3.Mazbutü'l-Fünun: dergidir.

Üç lisanda yazmaya ve şiir söylemeye muktedir olan Mahvi Muhammed Muhyiddin Efendi'nin şiirinden bir örnek:

Can u dilden biz kul u kurban-ı Abdulkadiriz
Dergehinde sıdk ile derban-ı Abdulkadiriz
Terk u tecrid etmişiz rahında yoktur havfımiz
Çaker-i şermende-i ihsan-ı Abdulkadiriz
Gerçi surette gedayız liyk şah-ı âlemiz
Hadim-i hak-ı Geylan-i Abdulkadiriz
Husrevan-ı dehre istiğnasız olsa yeri var
Bende-i ferman-beri sultan Abdulkadiriz
Ser füru etmezleriz her giz Ziyai âlemde
Mahvi'ya bizler geda-yı Han-ı Abdulkadiriz[143]

Bu gazeli şair Ziyai ile birlikte yazmıştır

---

[142] Bursalı Mehmed Tabir, Osmanlı Müellifleri, istanbul 1972, II, 234
[143] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 130

71- **URFALI MUHAMMED EFENDİ**: (ö.1895)

Devrinin büyük din alimlerinden olan Muhammed Efendi hakkında yetiştirdiği öğrencilerin isimlerinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. 1892 yıllarında İstanbul'da Fatih camii dersiamlığında bulunmuştur. Urfalı Muhammed Efendi diye ismi geçmektedir. 1890 senesinde Elbistanlı Abdurrahman Nafiz Efendi kendisinden okumuş ve bu tarihte icazet almıştır[144]

Urfalı Muhammed Efendi'nin ikinci öğrencisi de yine Elbistanlı Ahmed Hilmi Efendi'dir. Ahmed Hilmi Efendi de Mart 1889'da Urfalı Muhammed Efendiden icazet almıştır.[145]

Üçüncü öğrencisi ise İstanbullu Ali Nureddin Efendi'dir. Ali Nureddin Efendi'de Mart 1891 senesinde Urfalı Muhammed Efendi'den icazet almıştır.[146]

Dördüncü öğrencisi de Sivaslı Muhammed Bahaeddin Efendidir.[147] 1892 senesinde de bu öğrencisine icazet vermiştir.

Diğer bir öğrencisi de 1888 tarihinde kendisinden icazet alan Merzifonlu Muhammed Said Efendi'dir.[148]

Yine 1890 yıllarında Livaneli Muhammed Şefik Efendiye icazet vermiştir.[149]

1892 tarihînde Rize'nin Atina-Pazar kazasından olan Mustafa Efendiye de icazet vermiştir.[150]

Yine bu tarihlerde İstanbullu Ömer Hayri Efendi'ye de icazet vermiştir.[151]

Diğer bir icazet verdiği öğrencisi de Kalkandelenli Receb Cudi Efendi olup, 1892 senesinde icazet vermiştir.[152]

Muhammed Efendi'nin icazet verdiği öğrencilerinden biri de Aksekili Yusuf Ziya Efendi'dir.[153]

---

[144] Sadık Albavrak, Son Devir Osmanlı Uleması, istanbul 1980, I, 45
[145] Sadık Albayrak, Aynı eser, I, 162
[146] Sadık Albayrak, Aynı eser, I, 281
[147] Sadık Albayrak, Aynı eser, III, 126
[148] Sadık Albayrak, Aynı eser, IV, 87
[149] Sadık Albayrak, Aynı eser, IV, 107
[150] Sadık Albayrak, Aynı eser, IV, 186
[151] Sadık Albayrak, Aynı eser, V, 357
[152] Sadık Albayrak, Aynı eser, V, 390
[153] Sadık Albayrak, Aynı eser, V, 527

Muhammed Efendi'nin icazet verdiği öğrencilerinden biri de Hemşinli Yusuf Dehri Efendi'dir. Kendisine 1893 senesi Haziran ayında icazet vermiştir.[154]

Muhammed Efendi hakkında Huzur Derslerinde şunlar kaydedilmiştir. “Urfalı Muhammed Efendi alim, müderris ve dersiâmdır. Fazıldır, natıkası kuvvetlidir. Kendisine "yekçeşm" denilmiştir. 1895 senesi Haziran ayında vefat etmiştir. Fatih mezarlığına defnedilmiştir. Mezar kitabesi aynen şöyledir:

"Hüvel Bâki

Huzuru humayun dersi şerifi muhatablarından Fatih dersiamı mucizlerinden Babı Vâlayı Meşihatpenahi Tetkiki Müellefat azayı kiramından merhum ve mağfur Urfalı Muhammed Efendinin ruhu için rızaenliilah el Fatiha"

Sene 1313 Muharremü’l-haram 10, sene 1311 Haziran 21 Çarşamba. Hicri ve Rumi olarak verdiği ölüm tarihi Miladi olarak 1895 senesi etmektedir.[155]

Urfalı Muhammed Efendi 1887 ile 1894 senelerinde Huzur derslerine muhatab olarak katılmıştır. Emsali gibi dördüncü rütbeden Mecîdî ve Osmanî nişanlarıyla taltif olunmuştur. Yedi sene Ramazan aylarında Padişahın huzurunda yapılan "Huzur-ı Hümayun" derslerine katılan Urfalı Muhammed Efendi hakkında, Huzur dersleri kitabında Sayın Cemaleddin Server Revnekoğlu'nun “Fatih Camii Haziresi Medfunları" adlı eserinden naklen şunlar anlatılmaktadır.

"Muhammed Efendi devrinde âlimlerin meşhurlarından sayılır. Şeyh Seyyid Muhammed Burhaneddin-i Belhiü'l-Hüseynî bu zattan Şerhi Akaid okumuş ve icazetname almıştır. Burhan-ı Belhi, basılmamış olan "Mecmua-i Tevarih" isimli tarih manzumelerini toplayan mecmuasında hocası bulunan bu zat için şunları söylemektedir:

"Muhakkikin âlimlerin meşhurlarından Şeyh Murad el-Buhari hankahı şerifi postnişini Şeyh Seyyid Süleyman-ı Belhî hazretlerinin sevdiklerinden ve merhum-ı müşarünileyhin dördüncü oğlu olan tarih nâzımını sevenlerin büyüğü, Fatih muciz dersiamlarından Hoca Muhammet Efendi hazretlerinin tarihi vefatı:

"Urfalı Hâce Muhammed eyledi azmi beka"

Tarihi yazan, Urfalı Muhammed Efendi merhumdan Şerhi akaid okumuş idi. Urfalı, fakire icazet verdiği sırada:

---

[154] Ord. Prof. Ebu'lula Mardin, Huzur Dersleri, İsmail Akgün matbaası, İstanbul 1966, II-III, 280

[155] Ord. Prof. Ebu'lula Mardin, Aynı eser, II-III, 357

—"Senin gibi bir şakirde malik olduğumdan dolayı iftihar eylerim, demiş idi."

Fatih'de derse çıkan ve çok cemaati olan hocalar arasında kalburüstü ulemadan sayılırdı."[156]

Urfalı Muhammed Efendi kadı Mustafa Kâmil Efendi'nin büyük kardeşidir.

Yukardaki ifadeler, Muhammed Efendinin ne kadar meşhur bir âlim olduğunu ve kitapları inceleme kurulu üyesi olduğunu da göstermektedir.

Urfalı Muhammed Efendinin İstanbul'da olan kabri.

[156] Ord. Prof. Ebu'lula Mardin, Aynı eser, II-III, 1096

72- **MUHAMMED EMİN EFENDİ** : (1861-1916'dan sonra)

Şanlıurfa din âlimlerinden olan Muhammed Emin Efendi Urfa'da 1861 tarihinde doğdu. Nerede ve kimden okuduğu bilinmiyor. Urfa'nın eski medreselerinden olan Abbasiye medresesinde müderrislik yaptı. Bu görevden Şubat 1916 tarihinde Harran Müftülüğüne atandı[157] (1) Vefat tarihi bilinmemektedir.

Nüfus kaydına göre Mollazade Muhammed Emin Efendi hicri 1278 miladi 1861 tarihinde Urfa'da doğdu. Hicri 1331, miladi 1913 tarihinde vefat etmiştir. Babası Abdurrahman, Annesi Anzılha'dır. Sonradan "Ulugerger" soyadını almışlardır.

Urfa şer'i mahkeme sicillerinin hicri 5 Şevval 1314 miladi 10 Mart 1897 tarih ve. 87 numara ile kayıtlı bir atama yazısında Muhammed Emin Efendi için şunlar yazılmıştır.

"Urfa ülemasindan Hocazade fekahetlü Muhammed Emin Efendi, Birecik kazası müftüsü Şeyh Müslüm Efendi'nin Urfa bidayet mahkemesi azalığına tahvil-i memuriyet etmesine ve sizin ehliyetinize binaen yerine tayininiz hakkında Urfa sancağı meclis idaresinden mevrud mazbata ve intihabnamenin tayine ifası muktezası Haleb vilayetinden iş'ar olunmasından nâşi zikrolunan Birecik Müftülüğü uhdenize tevfiz ve ihale kılınmış olmakla lede'l-istifa eimme-i Hanefiye aleyhim rahmeten rabbü'l-beriyye hazaratının esah ve ercah akvaliyle ifta edub kütub-i mutebereden tahrir nakl-i sarih ve imzalarınızı Birecik Müftüsü deyu vaz ve tasrih eyleyesiniz. Hürrire fi'l-yevmi'l-hamis min şehri Şevval el-mükerrem sene 1314"

Yukarıya aynen aldığım bu yazıdan anlaşıldığına göre, Urfa ulemasından fakih hocazade Muhammed Emin Efendi, Şeyh Müslüm Efendinin yerine hicri 5 Şevval 1314, miladi 10 Mart 1897 tarihinde Birecik Müftülüğüne atanmıştır.

[157]Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, istanbul 1980, III, 197

73- **MUHAMMED TAYYİB EFENDİ**: (Ö. 1769)

Devirinin din âlimlerinden olan Muhammed Tayyib Efendi bilhassa fıkıh ilminde büyük bir bilgiye sahip olduğu için mezar kitabesinde fakih diye tanıtılmıştır. Muhammed Tayyib Efendi hicri 1183, miladi 1769 tarihinde vefat etmiştir.

Kendisinin bütün ömrü boyunca öğrenci yetiştirmiş olduğu da kitabesinde anlatılmıştır.

Bediüzzaman mezarlığında Fakih Muhammed Tayyib Efendinin hicri 1183, miladi 1769 tarihli mezar kitabesi, baş ve ayak dikme taşlarına yazılmıştır. Uzunca bir kitabe olup şöyledir:

Havf ona kim bu deni dünyaya rağbet eyledi
Mazra'ı âmâlını ya kimin darû eyledi

Fani dünyada beka ümidin etmek namdar
Fani eslaf-ı ekâbir kimi îbka eyledi

Bilmedim dünyaya gülme izzet ile fıkr ile
Her dakika inkılâbı çok şeyi inha eyledi

Siyyema bir sahib-i ber kademdir sünbülzade kim
Çelh sale tab'iyeyi fazlile ihya eyledi

Ol semmi fahri kevneyn Muhammed Tayyib kim
Fıkh ile irfanile ömrünü ifnâ eyledi

Çend sal olduki emraz ile bî-rahat eyledi
Esb-i Suhandan inüb dizginin irza eyledi

Hamdülillah kaymakamı kendi gibi varına
Hep hayatında ona tedris i'ta eyledi

Bakdı kim yokdur mani-i dehr-i dûnun hâsılı
Kasr-ı huldi çeşm-i ruhiyle temaşa eyledi

Bî-şümâr âlâm-ı hamle Kudsî zâr u hazin
Ona mersiye içün kaç beyit inşa eyledi

Fikr-i tarihe düşünce gûş edüb bir kanmaya kim
Dünyadan kat'etdi kâmın azm-ı ukba eyledi
sene 1183

Kitâbeyi Urfa Şairlerinden Kudsî yazmıştır. Son mısrada tarih düşürmüştür. Bu kitabede Muhammed Tayyib Efendinin bir din âlimi olduğunu ve 1183 hicri, 1769 miladi tarihinde vefat ettiğini anlamaktayız. Kitabenin anlamı ezcümle şöyledir:

Yazıklar olsun o kimseye ki bu alçak dünyaya kıymet verdi. Emellerinin tarlasını birçoklarına ilaç eyledi. Bu fani dünyada isminin baki kalmasını ümit etmek olmaz. Geçmişteki atalarımızın büyüklerinden hangisi bu dünyada devamlı kaldı. Bu dünyaya gelmenin izzet ve fikirle olduğunu bilmedim. Bu fani dünya her dakika birçok şeyi değiştirerek sonuçlandırdı. Hâsılı bu Sümbülzade ayağı uğurlu bir kimsedir ki, kırk seneden çok hayatını faziletle yaşadı. Fahri Kâinat ile aynı isimde olan Muhammed Tayyib, ömrünü fıkıh ve öğrenme ile geçirdi. Kaç seneden beri hasta olan bu zat söz atından inerek dizginini kendi rızası ile elinden bıraktı. Allah'a hamd olsun ki yerine görevini devam ettirecek olana devamlı ders vermiştir. Hâsılı baktı ki bu alçak dünyanın engeli yoktur. Cennet köşkünü ruh gözüyle temaşa etti. Kudsî üzüntü ile sayısız elemleri yüklendi. Ona mersiye için birkaç beyt yazdı. Tarihi hatırlanınca kulak verip kanmayasın. Muhammed Tayyip Efendi dünya zevkini keserek ahirete göç etti.

İşte, sadece mezar taşı kitabesiyle varlığını öğrenebildiğimiz bir âlim. Eğer bu taş da kırılmış olsaydı, bu zatın yaşadığını hiç bilemeyecektik.

Fakih Muhammed Tayyib Efendinin 1769 tarihli
Mezarı.

74- **MUHAMMED ZAHİR EFENDİ**: (1670–1746)

Devrinin din âlimlerinden olan Muhammed Zahir Efendi 1670 senesinde Urfa'da doğmuştur. Halilürrahman medresesini bitirmiştir. Güzel şiirler yazan Muhammed Zahir Efendi, şiirlerinde Zahir mahlasını kullanmıştır. 1746 senesinde vefat etti.[158]

[158] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 240

75- **MUHARREM FÜRUĞİ** (1877–1940)

Din ilminde olduğu kadar şiirde de kuvvetli olan Muharrem Efendi, şiirde Füruği mahlasını kullanmıştır. Merhum Bedri Alpay'ın belirttiğine göre 1877'de Elbistan'da doğmuştur. Babası Mustafa Vasfi'dir. Üç yaşlarında Urfa'ya gelmiş, önce Dabakhane ve sonra İhlasiye medresesinde okuyarak bu medreseden mezun olmuştur, ilk görevi hükümet konağı camii imamlığı olmuş ve sonra Meşarkiye (Çarkoğlu) camii imamlığına tayin olunmuştur. Vefatına kadar bu görevde kalmışur. 1940 yıllarında vefat ettiği sanılmaktadır.

ESERLERİ:
1.Mevlit
2.Hatim duası.
3.Mecmua-i eş'ar: Şiirleri[159]

[159] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I,58

76- **ŞEYH MUSTAFA VEHBİ EFENDİ**: (Ö. 1791'den sonra)

Devrinin şeyh ve âlimlerinden olan Mustafa Vehbi Efendi 1791 senelerinde hayatta idi. Şeyh Mustafa Vehbi Efendi hakkında Urfa el-Hac Feyzullah bin Arabzade Mustafa vakfına ait 1205 (miladi 1790–91) tarihli vakfiyede şahitler arasında şöyle sözetmektedir.

"Fahrü'l-ulamai'l-eşraf es-seyyid Şeyh Mustafa Vehbi Efendi Müftüzade" ifadesi ile şerefli âlimlerin övündüğü diye tanıtmaktadır. Babası müftülük yapmış olmalıdır ki müftüzade tabirini de kullanmaktadır. Şeyh tabirinin kendisine kullanılmasının, tasavvufla ilgisinin olduğundan mıdır, değil midir, bilemiyoruz.

77- **MUSTAFA KAMİL EFENDİ** : (Ö.1921)

Urfa'nın büyük âlimlerinden biridir. Mezarı Bediüzzaman mezarlığında Nebih Efendi türbesinin yakınlarındadır. Mezarının baş dikmesinde şu bilgiler verilmiştir:

Fatiha
Lailahe illallah Muhammedün Resulallah
Haza kabr el-merhum el-mağfur
Urfa ulema-i kiramından ve salik ve (mezhebi)?
Şeriati aliyeden merhum el-Hac
Ramazan Efendizade Mustafa Kâmil
Efendinin markedidir
Teveffa fi şehri Receb sene 1339

İfadeden anlaşılan, Urfa'nın büyük âlimlerinden yüce şeriatın saliklerinden merhum Hacı Ramazan Efendinin oğlu Mustafa Kâmil Efendidir. Babası Ramazan Efendi devrinin çok büyük âlimlerindendi ve 1910 yılında vefat etmişti. Oğlu Mustafa Kâmil Efendi de babasının ilminden faydalanarak iyi bir âlim olarak yetişti. Hicri 1339 senesinin Receb ayında, Miladi 1921 yılının Mart ayında vefat etti. Kendisini Bediüzzaman mezarlığında babasının yeşil boyalı mezarı yanına defnettiler.

78- **HACI HAFIZ MUSTAFA EFENDİ**: (1829–1908)

Devrinin büyük din âlimi ve hafızlarından olan Hacı Mustafa Hafız Efendi hicri 1245, miladi 1829 senesinde Urfa'da doğdu. Babası Hasan, annesi Fatma adındadır. Hacı Mustafa Hafız Efendinin kimden ders aldığını tesbit edemedim. Bununla beraber zamanın meşhur İbrahim Efendi diye tanınan Rızvaniye medresesi müderrisinden okuduğunu kuvvetle sanmaktayım. Çünkü o devirde Urfa'da meşhur olan sadece onun adını biliyoruz.

Hacı Mustafa Hafız Efendi yıllarca Halilürrahman medresesinde ders vermiş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. 1908 senesinde vefat ettiğinde kendisini yıllarca müderrislik yaptığı medresenin yanındaki Halilürrahman Camisi mezarlığına defnettiler. Mezar taşının dikmesinde şu kitabe ver almıştır.

Haza kabrü'l-merhum ve'l-mağfur
A'lamü'l-ülema ve ev'arü'l-Züheda
Ve'l-hadimu'l-makamı ceddi'l-enbiya
el-Hac Hafız Mustafa Efendi
Fi şehri safer el-hayr 27
Sene 1326

Hacı Mustafa Hafız Efendi hicri 1326 senesi safer ayının 27 sinde, miladi Mart 1908 tarihinde vefat etmiştir. Kitâbede belirtildiği gibi alimlerin en alimi, zahidlerin en serti ve peygamberlerin ceddi Hz. İbrahim'in (A.S) makamının hadimi Hac Mustafa Hafız Efendi olarak tanıtılmıştır.

Hacı Mustafa Hafız Efendi, büyük Mustafa Efendi diye tanınmıştır. Yetiştirdiği talebeleri arasında Abbas Vasık Efendi (1859-1922) , Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi (1865-1968), Miftahizade Hasan Efendi (1873-1953) gibi meşhur alimler bulunmaktadır. Yine müftü Şeyh Müslüm Efendi de (ölm. 1937) öğrencilerindendir.

Hafız Mustafa Efendi, aynı zamanda Nakşibendi halifesi olup, Halilürrahman zaviyesinin postnişini idi. Bu görevinin karşılığı günde

dört dirhem yevmiyeyi Kanuni Sultan Süleyman'ın bu zaviyeye yaptığı vakıftan aldığını aşağıdaki belge göstermektedir.

"Maruz-i dai-i dirineleridir ki Haleb vilayet-i celilesi dahilinde merkez liva bulunan medinei Urfa'da vaki ayn-i Halilürrahman aleyhisselam zaviyesi postnişini olub mezkur Halilürrahman Mahallesi sakinlerinden ve hülefai tarikat-i aliye-i Nakşibendiyeden el-Hac Mustafa Efendi bin Hasan Efendi liva-i mezkur mahkeme-i şer'iyesinde munakid meclis-i şer'imizde hala Urfa evkaf müdürü Hasan Basri Efendi hazır olduğu halde an asıl Meşarkiye Mahallesi ahalisinden olub Der aliye'de Sultan Fatih aleyhi rahmet hazretleri camii şerifinin dersiam hocalarından ati el-beyan cihetlere ehliyet ve istahkakı inde'l-şer' mütahakkik olan hülafa-i Nakşibendiyeden Muhammed Efendi bin Hacı Ömer Efendi muhzirinde takriri kelam ve tabiri ani'l-meram edib Sultan Süleyman Han aleyhi'r-rahmet ve'l-ğufran hazretlerinin ayn-i Halilürrahman aleyhisselam zaviyesinin mesâliki için vakfeylediği Bozabad nahiyesine tabi Kızlar ve Karacaviran karyeleri ğallesinden almak üzere yevmi dört dirhem Osmanî ile ba berat-ı şerif-i alişan mutasarrıf olduğum maşihat ve feraşet cihetlerini hüsnü rıza ve tayyib-i ihtiyarım ve firağ-ı kat'i muteber ile mumaileyh Muhammed Efendiye mecanen fırağ ve kasr-i yed ve atik beratını yedine teslim eydeğimde ol dahi teferrüğ ve kabul edib ol vecihle ciheteyn-i mezkureynde benim asla ve kat'a alaka ve madhalim kalmamıştır, dedikde gabbe'l-tasdik ciheteyn-i mezkureteyn vazife-i mersumesiyle fariğ mumaileyh el-Hac Mustafa Efendinin kasr-i yedinden mumaileyh Muhammed Efendi uhdesine tevcih ve yedine bir kıta berat-ı şerif-i alişan sadaka ve ihsan buyurulmak ricasına bi'l-iltimas der devlet medar'a arz ve i'lam olundu. Fi'l- yevmi'l-evvel min şehri Safer el-hayr sene 1312" [160]

Bu arz dilekçesinden anlaşıldığı gibi Hacı Mustafa Hafız devrinin büyük bir âlimi olduğu gibi aynı zamanda bir Nakşibendî şeyhidir. Böylece kendisi Halilürrahman zaviyesi Nakşibendî halifesi olarak postnişinidir. Bu kayıtta, görevini yaşının ilerlemesi dolayısıyla Urfa şer'i mahkeme sicillerinin 1 Safer 1312 ve miladi 5 Ağustos 1894 tarih ve 282 numaralı kaydı ile Fatih dersiamı ve Nakşibendî halifesi Muhammed Efendiye bıraktığını belirtiyor. Yine bu kayıtla bu zaviyenin postnişinine ücreti, Kanuni Sultan Süleyman vakfı olan Kızlar ve Karacaviran köylerinin gelirlerinden verildiği de belli oluyor.

[160] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 221, kayıt no. 282

"İşbu vakfiye-i sergüftenin mukaddimesinde zuhur el-isim vakıf mumaileyh hadimi makam-i ceddilenbiya vahidi asruhu beyne'l-ulema el-Hac Mustafa Efendi bade müruru müddet mütevelli mansub ve meşrutu lehi bulunan mumaileyh Mahmud Efendinin vukuu vefatına ve vakfiye-i mezkuresinde best beyan eylediği bazi şaraitin ğayri mevzih bulunmasına ve bazılarından da daha enfa' ve eslah soru tasavvur eylediğine binaen meclis-i şerimizde takriri kelam ve tabiri ani'l- merama ağaz edib işbu vakfiye-i sergüftenin (veya serkeyfiyenin) derununda zevcelerimden sonra hane-i mezkuremle diğer mevkufat-i mezkuremi kendisine şart ve tayin eylediğim müderrisden maksadım ulum ve fünun-i sinânın talim ve tedrisine muktedir olan kimesne olmadığından benden sonra zaviye-i mezkure meşihat ve postnişinliği meccanen talebemden Buluntu el-Hac Ahmed Efendizade Abdurrahman Efendiye tevcih olunduğu halde febiha ve naam ve eğer tevcih olunmazsa zaviye-i mezkurde evkafının asl-i vakfiye-i mamul-i bihasında şeyh ve postnişin için sıfat-ı tedrîsiyet meşrut olmadığı cihetle mevkufat-ı mezkurem nâ ehil yedine geçmeğe imkân kalmamak için yine mumaileyh Abdurrahman Efendi zaviye-i mezkurede kendi hücresinde sakin olub ders ve devr ile meşğul olarak hizmetimi layıkiyle eda ederse mevkufat-ı mezkurem kendisine teslim oluna ve eğer Abdurrahman Efendi zaviyeden dahi mahreç olursa nerede sakin olursa olsun mademki ders-i devr ile meşğul ve hizmeti layıkiyle eda ede mevkufat-ı mezkureye kendisine teslim oluna ve eğer kendisinin ömrü tamam olur ise çıraklarından bir zat alim kâmil olub veyahud bizden mecaz olan zatlardan diğer bir zatın çırağıma alim kâmil olup dersi devr ile iştiğal ve hizmetimi şart-i mezkur üzere eda ederse mevkufat-ı mezkurem ol çırağa verile vehellume cerren böylecesine çırakdan çırağa verile ve eğer çıraklardan bir zat kâmil ve hizmetimi eda edecek bulunmazsa kimin çırağı olursa olsun mademki dersi devr ile meşğul olub hizmetimi şart-i mezhur üzere layıkiyle eda ede, ol zata verile hellume cerren ve mütevvelli merkum Mahmud Efendinin yerine Miftahizade el-Hac Muhammed Efendiyi mütevelli kıldım. ve Arabizade rafı'i vakf ve Dedehayr zade Hacı Abdurrahman Efendiyi zuhur-i mütevelli üzerine nazır kıldım ve mütevelli vefat eylediği vakitde silsilesinde şer'i şerife arif ve tevliyete layık ve münasıb bir zat bulunursa ol zat mütevelli ola. Ve hellume cerren. Ve eğer silsilesinde böyle bir zat bulunmaz ise iki nazır marifetiyle bir münasib zat mütevelli nasb eyleyeler ve eğer nazırların ömrü dahi tamam olur ise kendileri yerlerine bir nazır nasb eyleyeler. Böylece şart etmemle işbu ifadat ve şeraitim dahi vakfiyei sabikai mezkureme zeyl ve ilavede olunmak

matlubumdur. Demeğin, ma vakaa bittaleb işbu mahale kayd ve tescil kılındı. Fi'l-yevmi'l-rabi ve'l-işrin min şehri zilhicce şerife sene 1320"[161]

Yukarıdaki kayıttan anlaşıldığı gibi, Hac Hafız Mustafa Efendi kendinden sonra medrese ve zaviyeye talebesi Buluntu Abdurrahman Efendiyi müderris olarak tayin ediyor. Ondan sonra da ya Buluntunun alim bir talebesi veya yine kendi talebelerinden alim birini medrese ve zaviye için tavsiye etmektedir. Böylece medrese, zaviye ve kütübhanesinin ehil olmayanların eline geçmesini önlemiş oluyor. Bu ilave vakfiyenin tarihi hicri 24 zilhicce 1320, miladi 24 Mart 1903 tarihlidir.

Hacı Mustafa Hafız Efendi, müderris olduğu Halilürrahman medresesinde bir de kütübhane kurmuştur. Bu kütübhane Hacı Hafız Mustafa Efendi'nin, Halilürrahman medresesinde müderris ve yine aynı adı taşıyan zaviyede postnişin olduğu sırada Hacı Hafız Mustafa Efendi tarafından tesis edilmiştir. Bu kütübhaneyi, bir evini ve içindeki sergilerini, çay, kahve ve şerbet takımları ile birlikte kitaplarını vakfederek kurmuştur. Yaptığı bu vakfına hicri 25 Ramazan 1312, miladi 23 Mart 1895 senesinde vakfiyesi için açtığı şer'i sicillerin 557 numaralı kaydından, kütübhanenin kuruluş tarihini anlıyoruz.

Bu kütübhaneye mütevelli tayin ederken de çok titiz davranmış ve ilk tayin ettiği mütevelliyi değiştirerek yerine bir başkasını tayin etmiştir. Bu yüzden hicri 24 Zilhicce 1320, miladi 24 Mart 1903 tarihinde vakfiyesine bir ilavede bulunmuştur. Bu vakfiyenin öneminden dolayı aynen aşağıya alıyorum.

"... Hadimü makamı ceddilenbiya el-Hac Hafız Mustafa bin Hasan meclis-i şer'i şerif şamihi'l-evtadda ahkam-ı vakfı ahkâm ve tescil için mütevelli tayin ettiği Suruç naibi Mahmud Efendi bin Hacı Muhammed muhzirinde ikrar-ı sahih-i şer'i ve itiraf-i sarih-i müddei edib bi'l-iştira silki milkimden tanzim olan emlakimden kütüb-i nefisemin serlevhai i'yan 15 cild kelam-i kadim ile zeyl-i vakıfda esami ve miktarı mukayyed kitablarımı ve Urfa'nın Halilürrahman mahallesinde vaki kibleten ve ğarben kasırlık ve şarken Kûkûhane ve şimalen genç Vanis hanesi hudud ile mahdud buyut-i adideyi müştamel bir aded menzilimi ve elan imamet etmekde bulunduğum zaviye-i Ceddülenbiya'da mevsim-i şitada tefriş olunan iki halı ve bir büyük kilim ve 17 kendir yasdık ve 5 köşe döşeği ve bir makad döşeği ve bir takım soğuk şerbet takımı ve bir takım çay ve kahve takımları enfes-i emvalimden ifraz ve habsine vakfı

[161] Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv no. 223

sahihi müeyyed ve habs-i sarih-i muhalled ile vakf ve habs edib şart eyledim ki..." ifadeleri ile vakfettiği eşyaları belirtmektedir. Aşağıdaki listede 130 cildi aşan kitablarının isimlerini de aynen şöyle vermiştir.

Zaviye-i Ceddü'l-enbiya aleyhi efdal el-tahaya postnişin meşihat ve tedrisiyyet olan müderris efendinin zir-i tasarrufunda bulunmak ve rehinsiz harice verilmemek şartiyle vakfeylediği kütüb-i mevcudenin esamisi her vechi ati beyan olunur.

Kadı Beyzavi tefsiri, 4 cilt. Buhari-i şerif, 8 cilt.
Mesabihi şerif, 1 cilt, Şemaili şerif, 1 cilt. Dürrü Muhtar, 1 cilt.
Mecmaül enher, 2 cilt. Dürer haşiyesi Hamidi, 1 cilt.
Sadr-i şerif, 1 cilt. Mültekai ebhur, 1 cilt. Kenz, 1 cilt.
Feraiz şerhi siraciye, Seyyid Şerif, 1 cilt.
Salih Efendi ceridesi, 1 cilt. Diğer ceridesi, 1 cilt.
Mir'atü'l-usul şehri mirati usul, 3 cilt.
Şerhü'l-cevami lil-hadimi, 1 cilt.
Menafiü'l-dakaik, 1 cilt. İbni Melik, 1 cilt.
Tarsusu ala'l-mirat, 1 cilt.
Şerhi Siraciye li ibni Kemalpaşa ve risaili uhra, 1 cilt.
Kuduri şerhi, 1 cilt.
Usulu filahhiye li Seyyid Şerif ala muhtasar el-münteha, 1 cilt.
Davud el-kari ala metin imam el-Birgivi, cilt.
Şerhi akaid maa'l-Hanbeli, 1 cilt.
Ramazan Efendi ala şerhi akaid, 1 cilt.
Sülük veli ala Hanbeli, 1 cilt.
Talikatı ala'l-Silkuni li'ş-şeyh Halıd k.s. 1 cilt.
Celal Devvani, 1 cilt.
Gelenbevi ala'l-celal, 1 cilt.
Şerhi mevakif, 1 cilt.
Kadı mir Hüseyin el-Mehdi, 1 cilt.
Larii ala Kadimir, 1 cilt. Kefevi ala el-Larî, 1 cilt.
Tercümei ala Kadimir, 1 cilt.
Ekbesetü ala'l-tasavvürat ve'l-tedkikat, 1 cilt.
Mecmuatü'l-kavaid 1 cilt,
Şemsiye 1 cilt, Museviye 1 cilt
ve haşiyesi 1 cilt. Sihhatü sibyan 1 cilt.
Manzumetü İsmail Hakki fi'li-Kaid fı lisanı Türki, 1 cilt.
Hüsnü ziyari ala'l-usam, 1 cilt.
Kaside-i Beriye ve nuniye ve imali ve tantaraniye, 1 cilt.

Hikmeti İslamiye lil-İbrahim el-fermani el-Amidi, 1 cilt.
Vefıye şerhi 1 cilt, Kaside-i münfedece şerhi 1 cilt.
Muhtasarü'l-levlaniye tercümesi 1 cilt.
Talikatı ala'l-seyyid 1 cilt.
Haşiyei muhtasar el-müntehi 1 cilt,
Mirah 1 cilt.
Mecalisi Kunevi 1 cilt.
Halebi ve şerhi Hilyetü'l-Naci 1 cilt.
Delaili şerif 1 cilt. Ali el-kari ala'l-şifa 1 cilt.
Berife şerhi tarikatı Muhammediye 1 cilt.
Dürer 1 cilt. Fetevay-i Ali Efendi 1 cilt.
Fevaidi riyaziye lilcafı, 1 cilt.
Kamus tercümesi Okyanus 1 cilt.
Muhammediye 1 cilt. Kara Davud 1 cilt.
Dürretü'l-nasihin 1 cilt. Mültekatü'1-ebhur 1 cilt.
Buhari Şerif 4 cilt.
Haşiye-i ebi'l-neca ala şerhi şeyh Halid 1 cilt.
Ahmediye 1 cilt.
Mustafa mevlidi l cilt.
Mevlidi izzet 1 aded, Dürrü yekta 1 cilt.
Mürşidü müteehhilin 1 cilt.
Tühfe-i Vehbi 1 cilt, Hatim duası 1 aded.
Ramazan Medhi 1 aded,
Dürretü'lnasihin 1 cilt,
Mevifiye-i hasan 1 aded.
Mianü'l-inzar maa ruhe'l-meşruh 1 aded.
Menasik el-hac 1 aded.
Seyyid Ali el-mansurat ve'l-tasdikat 1 cilt.
Keddusi al irtifa 1 cilt.
Şerhi Aliyü'l-kari ala'l-amali 1 cilt.
Halebi sağir 1 cilt. Kaside şerhi Harputi 1 cilt.
Molla Cami 1 cilt. Mülteka 1 cilt.
Delaili Hayrat 1 cilt. Mesnevi Şerif 1 cilt.
Halebi sağir 3 cilt. Tühfetü'l-ihvan ala'l-avamil 1 cilt.
Mesabihi şerif 1 cilt.
Muhtasar meani 1 cilt. Kâfiye muarrebi 1 cilt.
Fevaid mecmuası 1 cilt. Muhammediye 1 cilt,
Kaside 1 cilt.
İzhar muarrebi 1 cilt,

Tarifat-ı mantık cümlesi 3 cilt.
Mefhum maksud 1 cilt.
Muharrem ala'l-cami 2 cilt.
Dürer şerhi ğurer 2 cilt. Sarf cümlesi 1 cilt.
Gülistan Sadi 1 cilt. Mültaka el-ebhur 1 cilt.
Kaside-i Bürde şerhi Harputi 1 cilt.
Muhtasar meani 10 cilt. Istidlaliye 1 cilt.
Şerhi ebyat el-telhis ve'l-muhtasar 1 cilt.
Seyyid ala'l-talhis 1 cilt.
Mecmuatü'l-ezkar ve'-deavat 1 cilt.
Mağribi Abdurrezzak, 1 cilt,
Talim el-müteallim 1 cilt.
Hafıd mecmuası 1 cilt,
Kitabü'l-Kerahiye 1 cilt.
Abdulvehhab maa'l-Velieddin 1 cilt.
Müftizade ala'l-haşiye 1 cilt, Karatepeli 1 cilt.
Feride ve şerhi Usam l cilt,
Pendi Attar 1 cilt.
Hüseyn ve Vahşiye 1 cilt. Şahidi şerhi 1 cilt.
Müftizade ala'l-Usam 1 cilt.
Tuhfe-i Vehbi 1 cilt, Şahidi 1 cild.
Şerhi Çağmini maa risalei rub'el-müciyb vel-mukantarat 1 cilt.
Miri mihre'l-adab 1 cilt.
Gülistan şerhi 1 cilt. Şarihi Hanifi 1 cilt,
Ve Şerhi Seyyid Abdullah maa Çarberdi 1 cilt.
Haşiyetü'l-Celib 1 cilt,
Şerhü'l-İzzi 1 cilt.
Gelenbevi ala'l-emir ebu'l-feth 1 cilt.
Muharrem 1 cilt.
Tasvirat ve tasdikat, 1 cilt.
Saadeddin Ali el-Zincani 1 cilt.
Silküni ala'l-tasvirat ve'l-tesdikat 3 cilt,
Ve Şafiye 1 cilt.
Tühfetü'l-Rüşdi ala isağoci 1 cilt, ve Şafiye 1 cilt.
Dertaci ala el-Isağoci 1 cilt,
Elfıye ve Şafiye 1 cilt.
Kânkari ala'l-Fenari 1 cilt,
Şerhi ebyat el-kâfıye el-cami 1 cilt.
Kara Halil ala'l-Fenari 1 cilt,

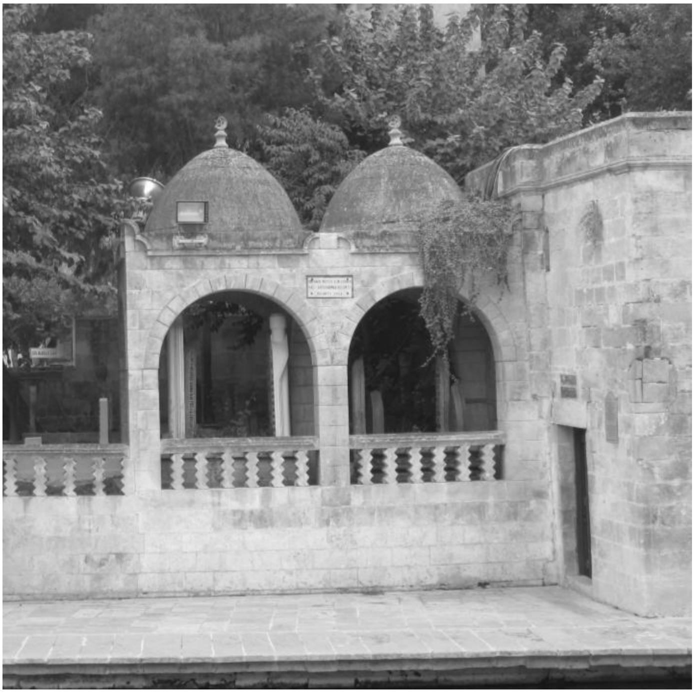
Elfıye şerhi maa'l-nahv 1 cilt.
Seyyid Ali el-tasvirat 1 cilt,
maa imtihani ezkiya 1 cilt.
Seyyid Ali el-tasvirat 1 cilt,
Etkuy-i ala'l-imtihan 1 cilt.
Usam el-kâsi maa Muhyiddin 1 cilt.
İmtihanı ezkiya 1 cilt.
Fenari maa Kul Ahmed 1 cilt,
Netayicü'l-Efkâr 1 cilt.
Tehzib el-mantık, maa emlak 1 cilt,
Nahv cümlesi 1 cilt.
Gelenbevi ala'l-tehzib 1 cilt,
Usameddin ala'l-Cami 1 cilt.
Cami ala'l-Kâfiye 1 cilt,
Avamil tühfesi maa'l-muarreb 1 cilt.
Kâfiye muarrebi 1 cilt, İzhar muanebi 1 cilt.
Kâşif el-kina maa ala kavaide'l-Arab 1 cilt.
Tarifat lis-Seyyid maa'l-muhat 1 cilt.
Mecmuatü'l-Resail külnuri büyük, 1 cilt,
Şerhi Aruz li'l-Hasan el-Kayseri 1 cilt.
Tesiri mîn ilmi aruz ve'l-ğevani 1 cilt.
Kaside-i berat tahmisiyle 1 cilt.
Şerhi Beriyye 1 cilt.
Usulu hadisden Münciye şerhi 1 cilt.
Telhis lil-hatib el-Dimışki 1 cilt.
Mecmuatü'l-resail fi hakki'l-zikr 1 cilt.
Mecmua-i huthe 1 cilt,
Manzume ve şerhi manzume 1 cilt.
el-nuniye şerhi 1 cilt,
Şerhi niyazı ala'l-Birgivi 1 cilt.
Tapköprü 1 cilt. Kaside 1 cilt.
Şerhi aliyü'l-kari 1 cilt.
Hal-i rumuz-i kaside-i İsmet 1 cilt, Buhari 1 cilt.
Nusretü'l-cünud 1 cilt.
Kavaidi ğarib, 1 cilt.
Lüccetü'l-esrar 1 cilt.
Mevlana Cami 1 aded,
Mecmua-i i'lal 1 cilt. Şafiye 1 cilt,
Celal el-Devvani 1 cilt,

Navh cümlesi 1 cilt.
Esamii ashabı Bedir 1 cilt,
Hizbi Bahr 1 cilt,
Hüsam kati 1 cilt.
Yasini şerif tercümesi 1 cilt,
Feride 1 cilt. Tercüme-i suyuf-il-akvati' 1 cilt,
Divan-ı şemsu'1-hakayık 1 cilt. Mevlevi 1 cilt,
Yazma tıbbı Farisî 1 cilt,
İshak Efendi Kasidesi 1 cilt.
Mir ebu'l-feth 1 cilt,
Cami 1 cilt, Mecmua ğazaliyat 1 cilt.
Tasvirat ve tasdikat 1 cilt,
Vankulu cildi evveli 1 aded.
Muhammed Emin aliyü'l-Kari 1 cilt.
Şifa-yı şerif 1 cilt.
Dürretu'1-vaizin 1 cilt, elfiye şerhi 1 cilt.
Şerhi akaid maa'l-hayali 1 cilt, Damad 1 cilt.
Muharrem ala'l-cami 1 cilt.[162]

[162] Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arşiv. No. 223, kayıt no. 557

Belge: Şer'i Mahkeme sicilleri defter arşiv no. 221
Halilürrahman zaviyesi ve Hafız Mustafa Efendi hakkında şer'i kayıt.

Hafız Mustafa Efendinin türbesi

Hafız Mustafa Efendinin türbesinin içi, mezarı

79- **ŞAİR NABİ**: (1642–1712)

Asıl adı Yusuf olan Nabi 1642 tarihinde Urfa'da doğdu. Babasının adı Seyyid Mustafa'dır. Türk divan edebiyatının büyük üstadı ve Şanlıurfa'mızın medar-ı iftiharı Şair Yusuf Nabi, çocukluğunda iyi bir eğitim ve öğretim gördü. Şair Nabi'nin hangi medresede ve hangi müderristen okuduğu hala bilinmemektedir.

Genç yaşlarda aklı, zekâsı ve üstün kabiliyeti ile kısa zamanda kendini belli etti. Bilhassa güzel şiirler söylemesi, bazı yetkililer yanında dikkat çekmesine sebeb olmuştu.

Rivayete göre Nabi, Urfa'nın Yakub Kalfa denilen semtinde bugün türbesi bulunan ve bu semte ismini veren Kadirî şeyhi Yakub Halife'ye intisab etmişti. Yakub Halifenin bir kuzusu vardı ve Nabi bu kuzuya çobanlık ediyordu.[163] Bu arada güzel güzel şiirler de terennüm eden Nabi, içinden,

—Bir kuzuya çobanlık etmekle insan ilerleyebilir mi? Bu bana şeyhimin bir haksızlığı değil midir? Diye şeyhini çekiştirdi. Nabi'nin bu düşüncesini, kalblerden geçeni okuya bilen şeyhi sezinler. Çünkü atalarımız, "Âlimin yanında diline, arifin yanında kalbine hâkim ol" dememişler mi? Şeyhi Nabi'yi yanına çağırır ve ona,

—Oğlum haydi artık sen Osmanlı devletinin başkenti, âlim ve ariflerin, şair ve ediblerin menbai olan İstanbul'a git. Ola ki umduğunu orada bulasın, diye Nabi'yi İstanbul'a uğurlar. Halbuki Yakup Kalfa Kadiri şeyhi değil Halveti şeyhidir. Nabi'nin de, kendinden çok erken vefat eden Yakup Kalfaya yetişmiş olması mümkün değildir.[164]

Diğer bir rivayette Urfa mutasarrıfının dikkatini çeken Nabi, mutasarrıfın teşviki ve yönlendirmesiyle İstanbul'a gitmeye karar verir.

Artık genç Yusuf Nabi baba ocağını doğduğu vatanını gelecekteki sevdası, aşkı için terk eder ve gurbetin yoluna düşer. Bir müddet sonra Nabi İstanbul'dadır. O İstanbul ki, her semti âlimler kaynağı, her mahallesi arifler bahçesi ve her sokağı edib ve şairler güzergâhıdır. Böyle bir şehirde küçük Urfa'dan gitmiş garip Nabi, daha da garipleşmiştir. Ne derdini anlatacak bir dostu ve ne de halini anlayacak bir tanıdığı vardır.

Evet, Yusuf Nabi 1665 tarihinde 23 yaşında iken İstanbul'a gitti. Orada bir müddet ümitsiz bir halde yaşadı.

---

[163] Prof. Dr.Abdulkadir Karahan, NABÎ, Kültür Bakanlığı yayınları, 1987, s. 4

[164] Yakup Kalfa konusunda işlendi.

İşte böyle ümidini tamamen kesmişken musahip Mustafa Paşa ile taşınır. Musahip Mustafa Paşa ile karşılaşması Nabi'de yeni ümitler meydana getirir ve onun için şöyle söyler:

Bir garibim cenabına geldim
Bin ümid ile babına geldim
Kereminden zemane sir oldu
Fakr devrinde bir fakir oldu

Musahip Mustafa Paşa, Nabi'den hoşlanır ve onu kendine divan kâtibi yapar.

Bundan sonra Şair Nabi'nin yıldızı parlamaya başladı. Devamlı şiirle meşgul olarak şiir kabiliyetini geliştirdi. Devrinin ve daha sonrasının en ünlü şairlerinden biri oldu. Devrin padişahına, sadrazamına ve kendisinin hamisi olan Musahip Mustafa Paşaya methiyeler yazdı.

Nabi oldukça dindar, muttaki bir kişi idi. Onun için Peygamberimizi öven tasavvufane şiirlerde yazmıştır. Onun Allah'a ve Hz. Muhammed (s.a.s) efendimize olan sevgisi, Mekke, Medine'ye gitmek, hac etmek ve o kutsal yerleri ziyaret etmek arzusunu kamçıladı. Bu yüzden isteğini Musahib Mustafa Paşa'ya bildirdi. Mustafa Paşa'da Nabi'nin bu arzusunu yerine getirmesine yardımcı oldu. Devrin padişahından izin aldı ve 1678 senesi Şubat ayında Hac kafilesinin başı olarak İstanbul'dan hareket ettiler. Şair Yusuf Nabi doğduğu ve gençliğini geçirdiği Urfa'ya yaklaştıkça içindeki vatan hasreti dayanılmaz bir duruma geldi.

Yusuf ki be-Mısır padişahı mikerde
Migüft gedâ buden-i Ken'an huşter[165]

Yani Hazreti Yusuf Mısır'a sultan olduğu halde, vatanı olan Ken'an ilinde köle olmak Mısır'a padişah olmaktan iyidir, dediği gibi, İstanbul'un o kadar nimetlerine rağmen yine de Urfa'ya yaklaştıkça gözyaşlarını tutamıyor, gözlerinden akan yaşlar, gönlünü coşturuyor ve kendini deli divane ediyordu. Nihayet Urfa şehrinin kapısından içeri girdi. Yıllardır kendini bekleyen kardeşleriyle kucaklaştı.

Birkaç gün Urfa'da kalarak dostları ile görüştü ve eski günlerini hatırladıktan sonra tekrar kervanla hicaz yoluna koyuldu. Aradan günler, haftalar ve aylar geçti. Hac kervanı Mekke-i mükerremeye yetişti. Allah aşkı ile yanan hacı adayları, aylardır arzuladıkları hasretini çektikleri o

[165] Nabi, Tühfetü'l-Harameyn, Yayınlayan, Mahmut Karakaş, Urfa 1989, s. 22

mukaddes şehir Mekke-i mükerremeye, o iman ırmağının menbaı olan Ka'be'ye kavuşmuşlardı. Nabi iki gözü iki çeşme Leyla'sına kavuşan Mecnun gibi Kâbe'nin eteğine yapıştı. Ateşin etrafında dönen pervane gibi Kâbe'nin etrafında döndü, döndü…

Hac farizasını yerine getiren Şair Nabi, istemediği halde artık Mekke'den ayrılık vaktinin geldiğini biliyor, yeniden ayrı kalacağını düşünerek üzülüyordu. Fakat bu üzüntüsü, yeni kavuşmanın verdiği arzu ile azda olsa giderildi. Çünkü Mekke'den ayrılan Hacı kafilesi Medine-i Münevvere'ye islam Paygamberinin kendine dinlenme yeri seçtiği şehre gidiyordu. Nihayet bir gece Medine'ye yaklaşılıyordu. Nabi'nin sevinç ve heyecandan gözüne uyku girmemişti. O, insanlığın efendisi, bütün kâinatın sultanı, Allah'ın kendisine "Sevgili peygamberim" dediği o yüce peygamber Hz. Muhammed Mustafa'nın (S.A.S) huzuruna girmeye hazırlanıyordu.

İşte bu yüzden o yüce peygambere en ufak bir saygısızlık etmekten korkuyor, vücudu titriyordu. Fakat bir de ne görsün? Yanında kendisiyle beraber bulunan bir devlet adamı uyumuyor mu? Hem de ayaklarını O yüce sultanın makamına taraf uzatmamış mı? Bunu gören Nabi, o kimsenin saygısızlığını söylemek ve kendini toparlamasını bildirmek için şu kasideyi yüksek sesle söyledi:

Sakın terk-i edebden kû-yı Mahbub-ı Hûda'dır bu
Nazargah-ı İlahidir makam-ı Mustafa'dır bu
Habib-i Kibriya'nın h'abgahıdır faziletde
Tefevvuk kerde-i arş-ı Cenab-ı Kibriya'dır bu
Bu hakin pertevinden oldu deycur-i adem zail
İmadın açtı mevcudat çeşmin tutyadır bu
Felekte mah-ı nev babü's-selam'ın sine-çakidir
Bunun kandilidir hur-i matla' nur-i ziyadır bu
Muraat-ı edeb şartiyle gir Nabî bu dergaha
Metaf-ı kudsiyandır busegâh-ı enbiyadır bu

Bu kasideyi duyan paşa birden gözlerini açar.
—Bu ilahiyi şimdi sen mi söyledin? diye sorar. Nabi de,
—Evet, şimdi ben söyledim diye cevaplayınca paşa;
—Eğer bunun aksi çıkarsa seni cezalandırırım der.

İşin garibi, Medine'ye girdiklerinde bütün minarelerde sabah ezanından önce Nabi'nin bu ilahisinin okunduğunu duyarlar.

Paygamber Efendimizin türbesini ziyaret eden Nabi şu kasideyi de yazarak türbeye koydu:

Bı-hamdillah nasib oldu saadet ya Resulallah
Ki etdim hak-i dergahın ziyaret ya Resulallah
Zehi Hüsran güher pâş olmadan bu hâke etseydim
Gözüm gencine-i hab-ı feragat ya Resulallah
Günehkârım, sefihkârım, siyehkârım, tebehkârım
Beni redetme ferda-yı kıyamet ya Resulallah
Hulasa destbürdkâr-ı fermayan-ı duzahtan
Nigah kemterin eyler kifayet ya Resulallah
Firib saki-i peymane gerdan-ı delaletten
Dem-i ahirde imanım emanet ya Resulallah
Keminin Yusuf Nabi'yi ahbab u akarible
Şefaat ya Resulallah, şefaat ya Resulallah[166]

Şair Yusuf Nabî, istanbul'a döndükten sonra Musahib Mustafa Paşa'nın kethüdalığına yükselir. Bu sırada Nabi'nin şöhreti gittikçe artmıştır. Devlet büyüklerine devamlı kasideler yazıyordu. Nabi birara kethudalıktan ayrıldı. Fakat Musahib Mustafa Paşa'yı terketmedi. Mustafa Paşanın vefatından sonra İstanbul'da oturamamış ve Urfa'ya yakın olan Halep şehrine giderek orada yerleşmiştir. Şair Nabi Halep'te kendine verilen bir evde tahminen 20 veya 25 sene kadar oturdu. Burada evlendi. Bu evliliğinden 1694 senesinde oğlu Ebulhayr Mehmed Çelebi ve 1698 senesinde de Mehmet Emin adında ikinci oğlu dünyaya geldi.

Sultan III. Ahmed padişah olduğu zaman, Nabi sultanı öven güzel bir kaside ile padişaha olan bağlılığını göstermiştir. III. Ahmed de Nabi'ye bazı hediyeler göndermiş, bu hediyelerin arasında iki de cariye göndermişti. O sırada yaşı 60'ı geçen Nabi, hediyelere çok sevinmiş fakat cariyelerin vakitsiz gönderildiğini belirten şu beytini söylemiştir.

Geçürdi çaşnigir-i felek ol denlu vaktin kim
Neval-i arzu meydana geldi işteha gitti

Şair Nabi, Çorlulu Ali Paşa'nın sadrazamlığı sırasında elinden oturduğu evinin alınması ve aylığının kesilmesi ile çok sıkıntı içine düşmüştür. Fakat bu durumu uzun sürmemiş, Baltacı Mehmet Paşa Halep beylerbeyi olunca eski hakları kendisine iade edilmişti. Baltacı Mehmed Paşa 1710 senesinde sadrazam olunca Nabi'yi de birlikte İstanbul'a

166 Nabi, Tühfetü'l-Harameyn, Yayınlayan, Mahmut Karakaş, Urfa 1989, s. 134

götürmüştür. Bu sırada Nabi 70 yaşlarında bulunduğunu bu beyti ile belli etmektedir.

Dedi ki ey füsürde-hired pir-i nâ-tüvan
Heftad sinde bu seferin ney ki hikmeti

Nabi, istanbul'a bu son gelişinde şiir ve kültür çevresince oldukça iyi karşılanmıştır. Artık Nabi bu sıralarda zamanın üstadı, şeyhü'ş-şuara'sı idi. Onun İstanbul'a dönüşüne çok sevinen Sabit şöyle bir beyitle sevincini dile getirmiştir.

Yüklenip taze kumaş-ı Haleb-i ma'nayı
Geldi İstanbul'a şehbender-i mülk-i irfan[167]

Şair Nabi İstanbul'da önce Darbhane Eminliğine getirildi. Sonra Başmukabelecilik ve mukabele-i süvari mansıplarına getirildi. Nabi bir müddet sonra hastalandı. Hastalığı günden güne ağırlaşıyordu. Nabi sanki kendi ölüm tarihini biliyormuşçasına kendi ölüm tarihini belirten şu beyti söylemiştir:

Tarih şinasan ma'na-yı şühud û gayb
Güftend pey-i tarih Nabi be-huzur amed

Bu beytteki "Nabi be-huzur amed" kelimelerinin Arapça harflerinin ebced hesabına göre kıymetleri toplandığında hicri 1124 senesi, miladi 1712 senesi çıkmaktadır. Gerçekten Şair Yusuf Nabi 12 Nisan 1712 gününde vefat etmiştir. Üsküdar'da Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir. Evet, Nabi kendi diliyle dediği gibi Allahu Taala'nın huzuruna geldi.

Şair Nabi'nin mezarı son senelerde çok harabe olmuştu. Şanlıurfalı edebiyatçı sayın Prof. Dr. Abdulkadir Karahan hocamızın teşebbüsü ve Şanlıurfa Belediyesinin çalışması ile Nabi'nin mezarı yeniden 1986 senesinde onarılmıştır.

ESERLERİ:

1.Türkçe müretteb Divan.
2.Farsça Divan.
3.Hayriye: Oğlu ebulhayr adına yazdığı nasihatnamesidir.

---

[167] Prof. Dr. Abdulkadir Karahan. NABİ, Kültür Bakanlığı Yavınları, 1989, s. 21

4.Tercüme-i Hadis-i erbain: Kırk hadis tercümesidir.
5.Hayrâbâd: Manzum hikâyesidir.
6.Sur-name: Şehzadelerin sünnet düğününü anlatır.
7.Fetihname-i Kamaniçe: Mensur eseridir.
8.Tuhfetü'l-Harkmeyn: Hac farizasını yerine getirmek için Hicaz'a gidişini anlatır.
9.Zeyl-i Siyer-i Veysi.
10.Münşeat.

80- **NAKİBZADE USAMEDDIN HACI İBRAHİM EFENDİ**: (ö. 1781'den sonra)

Devrinin büyük bir alimi olan Hacı İbrahim Efendi hakkında maalesef yaptırdığı medrese kitâbesinden elde ettiğimiz bilgiden başka bir bilgimiz yoktur. Mezarını da bulamadığım için vefat tarihini de bilemiyorum. Ulucaminin yanındaki şimdi Vakıflar Şube Müdürlüğü olan yeri, Medrese olarak Nakibzade Usammeddin Hacı İbrahim Efendi yaptırmıştır. Medresinin Ulucami içindeki kapısı üzerindeki kitâbesi şöyledir. (1)

"Bismillahirrahmanirrahim ve bihi sikati

Elhamdülillahillezi ve bi-nimetihi ve ihsanihi etetimmu'l-salihat ve ala resulihi ezkiya el-selam ve enmate'l-tahiyat ve alihi ve ashabihi nücum el-hudat ve ba'du kadd tamme ve kemmule bi-avnihi taala, bina hazihi'l-medresetihi'l-şerifeti bi-imareti men cae bi'l-hasenati felehu aşru hasenat, es-Seyyid el-fazıl ve'l-emced el-kâmil fahrul-müderrisin el-kiram el-Hac İbrahim Efendi el-mulakkab bi-Usameddin eş-şehir bi-Nakibzade damet aleyhi'l-nimetü ve's-saadeti li-kabbe Allahu minhu ve cealeha haliseten li-vechi'l-kerim ve nafaahu biha ve atahu ledunhu min'el-ecri'1-azim.

Yevmi lâ yenfe’u malün velâ benune illâ men etallahe bi-kalbin selim innehu huve's-Sami'u'l-alim. Ve zalike fi sitte ve tis'ine ve mieti ve elf. 1196

el-Hac es-Seyyid el-fakir künyehu Abdurrahim el-musavvari beyti'l-Ruha"[168]

Bu kitâbeden anladığımıza göre Eski Eyyubi medresesinin yerine yeniden bir medrese yapılmıştır. Medreseyi yapan zat devrinin büyük alimlerinden seyyid, fazıl, kâmillerin en şereflisi, büyük müderrislerin övüncü Hacı İbrahim Efendi'dir. Hacı İbrahim Efendinin lakabı Usameddin'dir. Kendisi Nakibzade diye şöhret kazanmıştır. Bu medreseyi hicri 1196 miladi 1781 tarihinde yaptırmıştır. Nakibzade Hacı İbrahim Efendi'nin babasının ismi yazılmamıştır.

Medresenin güney tarafındaki eyvanın yanındaki odada iki kitâbe bulunmaktadır. Bunlamdan biri "Darü'l-Kütub" dediği kütüphane kitaplığıdır. Yine Hacı İbrahim Efendinin yaptırdığını bildirmektedir.

[168] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitâbeleri, Dal yayınları, 1985, s. 12

İkincisi de "Darü'l-Hadis" dediği hadis dershanesidir. Her iki oda da İbrahim Efendi tarafından yaptırılmıştır. Üzerlerindeki tarih yine hicri 1196 miladi 1781 senesidir. Manzumeleri de Urfalı Şair Kudsi yazmıştır. Dar'ül-Hadis Kitabesi:

Zehi dar'ül-hadis nev bina-yi tarz-ı müstesna
Olur çar sû dilkeş bu câye her bir talib ra'na

Sahihinden muharricdir manasın bu sınıf binası
Etdi hikmet alanına kadem pesend-i hükkâm

Tevatürle olur meşhur dolab-ı hüner pirâ
Fena-yı mantık el-tayr usülünden olur güya

O beyza-yı reh fazilet fahr-ı Razi semahat kim
Bu şekl ü tamirine akl-ı kül hayran Dilbeste

Hacı Seyyid İbrahim Efendi kemal ârâ
Nice mahz-ı tevfik-i Hûda'dır bu eser hakka

Bina-yı dar-ı ilm olmuşdu maksûd buna Allah
Misali nâ şenide aynî nadide sami içre

Edince nahv-ı hayra sarf-ı mal ol fazıl danâ
Dürrü-ı Muhtar'ın bir bezl ile bu medrese ihya

Mana-yı bedi'in vasf-ı Tıbyan'ında acizdir
Ona ni’amlarından cennet-ı Adn'ın eyleye ihsan

Tefasil-i talibine şerh eder ser beser binâ
Kabul ede bu bünyad-ı şerifin hazret-i Mevlâ

Çıkara Hacı Begzâde Ebubekir Beg
Sezadır zer kalemle yazsalar tarihin ey Kudsi
Ne zibâ dar-ı ilm dilkeş pakize nev ra’na
Ve zalik fi 1196

81- **HAC1 OSMAN EFENDİ**: (Ö. 1856’dan sonra)

1856 senesinde hayatta olan Hacı Osman Efendi, Urfa müderrislerindendir. Şevval 1171, Haziran 1856 senesindeki bir tutanakta ismi müderris Hacı Osman Efendi şeklinde geçmektedir.[169]

[169] Urfa Şer'i Mahkeme sicilleri, defter arşiv no. 205

82- **HACI OSMAN EFENDİ**: (ö. 1919)

Devrinin âlimlerinden olan Hacı Osman Efendinin mezarı Harrankapı mezarlığındadır. Mezarının baş dikme taşında şunlar yazılmıştır.

el-Fatiha
Haza kabre'l-merhum el-mağfur
el-Alim ve'l-amil el-Salih
el-Hac Osman Efendi-zade Osman Efendi
bin Muhammed Efendi
Teveffa fi şehri Safer
Sene 1338

Mezar kitabesinde belirtildiği gibi ilmi ile amel eden din âlimlerinden biridir. Osman Efendi-zade diye tanınmışlardır. Osman Efendinin babasının adı Muhammed'dir. Kendisi hicri Safer ayında 1338 tarihinde, miladi Ekim 1919 tarihinde vefat etmiştir.

83- **OSMAN EFENDİ (Güllüzade**): (Ö. 1913)

Güllüzade Osman Efendi de âlim ve fazıllardan biridir. Mezarı Mevlidihalil Camii kabristanındadır. Mezarının baş dikme taşında şu bilgilere yer verilmiştir.

Fatiha
Haza kabrü'l-merhum el mağfur
el-Alim el-fazıl ez-zahid hadimu tarikatı'l-aliye
Osman Efendi bin Ahmed Efendi eş-şehir bi-Güllüzade
Teveffa fi şehri Receb fi sene
1331

Kitabeden anlaşıldığı gibi Güllüzadelerden olan Osman Efendi âlim, fazıl ve zahid bir zat olup yüce tarikata hizmet eden bir kişidir. Kendisi tarikat mensubu olmasına rağmen tarikatının adını vermemiştir. Bu kabristandakilerin hemen hepsi Kadiri tarikatından olduğundan, bu zatın da Kadiri tarikatından olduğu söylenilebilir. Osman Efendinin babasının adı Ahmed'dir. Osman Efendi hicri 1331 senesinin Receb ayında miladi 1913 senesi Haziran ayında vefat etmiştir.

84- **Şeyh ÖMER bin MUHAMMED er-RUHAVİ**: (ö. 1703)

Devrinin din âlimlerinden biri olan Şeyh Ömer, Ömer el-vaiz diye şöhret yapmıştır. Kendisi Vaiz idi. Doğum tarihi belli değildir. 1703 tarihi sıralarında vefat etmiştir[170]

Ömer-el-Vaiz, Urfa'da doğmuş ve Urfa'da yetişmiş faziletli şeyhlerden biridir.

ESERLERİ:

1- Miktanis el-ulum: Bu eseri, İmam Gazzali'nin yazdığı "Ihya-i ulum ed-din" adlı eserine nazire olarak yazdığı söylenilmektedir.[171] İlmi, fenni ve felsefi bilgileri içinde toplamıştır. 1694 senesinde tamamlamıştır.

2S3

[170] Bağdatlı İsmail Paşa, Hadikatü'l-Arifin esmaü'1-müellifin ve asarü'l-Müsannifin, İstanbul 1951, I, 798

[171] Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, İstanbul tarihsiz, I, 36 – 1927 Urfa Salnamesi, s. 107

85- **ÖMER HAKKI EFENDİ**: (D. 1856 - Ö. 1912'den sonra)

Urfa âlimlerinden olan Ömer Hakkı Efendi, aslen Adıyaman'ın Samsad kasabasındandır. Şeyh Yusuf-zade Şeyh Mustafa Efendi'nin oğludur. 1856 yılı Haziran ayında Urfa'da doğdu. Çocukluğunda Halilürrahman Medresesinde sarf, nahiv ve mantık okudu. Diğer ilimleri İhlasiye medresesinde okuyarak icazet almıştır. Basılmamış sarf ve nahiv çalışmaları vardır.

İcazet aldıktan sonra Urfa'nın Ağcami veya Nimetullah Camii dediğimiz camide yirmi yıl, İhlasiye ve Yusufpaşa camilerinde iki yıl fahri olarak dini ilimleri okutmuştur.[172]

Ömer Hakkı Efendi 54 yaşında iken, o sırada Urfa müderrisi Kürt Hacı Ali Efendi'nin 1911 senesinde vefat etmesi üzerine kendisi aynı sene Urfa müderrisi olmuştur. Ömer Hakkı Efendi 1912 yılında bu vazifede idi.

---

[172] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, V, 357

86- **SEYYİD ÖMER EFENDİ**: (ö. 1907)

Seyyid Ömer Efendi devrinin âlimlerinden olduğu gibi aynı zamanda nakibeleşraf idi. Mezarı Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezar taşının baş dikmesinde şunlar kayıtlıdır:

Fatiha
Haza kabr el-merhum el-mağfur
el-alim el-amil el-fadil
fahrü'l-ulama ve'I-müderrisin
el-hibr el-ulematü'l nakib el-eşraf
min evladı Zeynelabidin
es-Seyyid Ömer Efendi
bin es-Seyyid Mustafa Efendi
Sene: 1325

Seyyid Ömer Efendi Zeynelabidin evlatlarından Seyyid Mustafa Efendinin oğludur. Devrinin büyük âlim ve fazıl kişilerindendir. Müderris olarak görev yapmıştır. Peygamber soyundan olduğu için, seyyidlerin yani peygamberimizin soyundan gelenlerin haklarını korumak görevi olan Nakibeleşraf görevinde bulunuyordu. Çünkü Nakibeleşraf olabilmek için peygamber soyundan gelmek lazım olduğu gibi, aynı zamanda alim ve fazıl bir müderris olmak da gerekiyordu. Nakib'el-eşraflık Abbasiler devrinde başlamış ve Osmanlıların sonunda kaldırılmıştır.

Seyyid Ömer Efendi hicri 1325 yani miladi 1907 tarihinde vefat etti ve Bediüzzaman mezarlığına defnedildi.

Oğulları ulemadan müderris Urfalı Muhammed (Ö.1895) ve Kadı Mustafa Kâmil Efendi (1849–1922) birçok yerlerde ve son olarak da Urfa'da kadılık yapmış âlimlerimizdendir. 1914 tarihinden sonra vefat etmiştir.

87- **SARAÇZADE ÖMER EFENDİ**: (Ö.1918)

Saraçzade diye tanınan Ömer Efendi Muhammed Tahir efendinin (ölm. 1898) oğludur. Devrinin âlim ve Kadiri şeyhlerinden olan Ömer Efendi 1918 senesinde vefat etmiş ve Bediiizzaman mezarlığına defnedilmiştir. Daha sonra oğlu ve gelinininde defnedildiği mezarının dikmesinin alt tarafında tek satırla "Müftü Muhammed Efendinin oğlu Saraçzade Ömer Efendi 1918" cümlesi yazılmıştır.

88- **ÖMER HAFIZ (GÖÇ)**: (1899-1983)

Devrinin meşhur alim vaizlerindendir. Kendisi hem bütün din ilimlerini tahsil etmiş ve hem de Kur'an hafızı olmuştur. Mezarı Bediüzzaman Kabristanındadır. Mezarının üzerinde latin harfleriyle şunlar yazılmıştır.

Hasan oğlu
Alim Vaiz Ömer Hafız Göç
Doğum 1315, Ölüm 8-2-1983

Ömer Hafız'ın soyadı Göç'tür. Babasının adı Hasan'dır. Miladi 1899 senesinde doğmuştur. Sekiz Şubat 1983 senesinde vefat etti. Mezarının ayak dikmesinde birçok mezar taşına yazılan şu manzume yazılmıştır.
Ya Rabbi aman
Hazret-i Kur'an içün olsun
Fahr-i dü cihan
Yani O sultan içün olsun
Ebubekir, Ömer, Hz.Osman içün olsun
Vesiyyün Nebi ol Şah-ı Merdan
içün olsun
Bağışla suçum şah-ı şehidan içün olsun

Ömer Hafız'ın oğlu Sayın Hasan Göç'ten aldığımız bilgiye göre, 1899 senesinde Siverek'te doğdu. Babası Hasan Efendidir. Annesi Fatima hanımdır. Annesi meşhur alim Kürt Hacı Ali Efendi'nin kızıdır. Ömer Hafız ilk tahsilini Döşeme yani Halilüırahman medresesinde yapmış ve Kur'an-ı Kerim'i 9 yaşında ezberlemiştir. Döşeme Halilürrahman medresesinde hocaları Miftahizade Hasan Açanal Efendi'dir. 20 yaşına kadar Halilürrahman medresesinde ilim tahsil etmiştir. Ömer Hafız'ın en büyük özeliklerinden biri okuduğu her kitabı ezberine almasıdır. Ömer Hafız gençliğinde Abamor Ahmet Efendi ile Gümrük Hanı önünde ticaretle iştigal etti. Kırk yaşına kadar önceleri Kürt Hac Ali Efendi'den

sonra Kurra Muhammed Hafız, Vahab hocalarla tahsiline devam etmiştir. Kelam, fıkıh, hadis, ilimleri yanında matematik, tarih, edebiyat dallarında da kendisini yetiştirmiştir.

Urfa İmam-Hatib Lisesi ilk açıldığında kendisine görev verilmişse de kabul etmemiştir. 40 yaşına gelinceye kadar evlenmemişti. Kırk yaşında Kıratoğlu Şjhmüslüm Efendi'nin kerimesi Sabiha hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten iki erkek ve dört kız çocuğu dünyaya geldi. Ömer Hafız evlendikten sonra gözlerini kaybetti. Ömrünün sonuna kadar gözleri amâ olarak vaaz verdi. Bu olaydan sonra kendini daha çok ilme vermiş ve özellikle Mavlana, Şeyh Sadi Şirazi'yi incelemiş ve bunların tesirinde kalmıştır. Başta Halilürrahman Camisi olmak üzere çeşitli camilerde imamlık yaptı. Ulu Camide her ikindi vakti vaaz verirdi. Vaazı halk arasında çok tutunmuş ve şöhret kazanmıştır. Vaazları, Deli Vaiz diye ınuşhur olmuş bir vaizden esinlenerek verirdi. Vaazlarında çoğunlukla çoşarak ağlardı.

Vaiz Ömer Hafız Efendi ömrünün son kırk yılını geceleri ibadetle geçirmiştir. Bir günde Kur'an-ı Kerim'i hatmederdi. 1983 senesinin şubât ayında vefat etti. Vasiyeti üzerine Envarü-l-aşıkin" adlı kitabı da mezarına koymuşlardır.

89- **HACI HAFIZ RAMAZAN EFENDİ**: (1824–1910)

Hacı Hafız Ramazan Efendi devrinin büyük din âlimlerindendir. Kendilerine Müderris zade deniliyordu. Nüfus kaydına göre hicri 1239 miladi 1824 tarihinde Urfa'da doğdu. 1910 yılında vefat etti. Babası Osman, annesi Elif adındadır. Sonradan torunları "Boran" soyadını almışlardır. Sayın Bekir Uzun Hoca Efendinin anlattığına göre Hacı Ramazan Hafız, tahsilini Kayseri'de yapmıştır. Henüz genç yaşlarda iken Kayseriye giden Ramazan Hafız, Kayseri'nin meşhur alim ve evliyasından Hacı Torun diye tanınan Muhammed Salih Efendiden (1799-1885) ders almış ve icazetini de bu zattan almıştır. Hacı Ramazan Hafız Efendi din ilimlerinin yanında mantık, felsefe ve hesap bilimlerinden de yetişmiş ve kuvvetli bir bilgi sahibi olmuştur.

Hacı Ramazan Hafız Efendi Urfa'da İbrahimiye medresesinde yıllarca ders vermiştir. Bu yüzden İbrahimiye müderrisi diye şöhret kazanmıştır. Hafız Ramazan Efendi 1910 senesinde vefat edince Bediüzzaman mezarlığına defnedilmiştir. Mezarı Bediüzzaman mezarlığında “Nebih Efendi” türbesinin hemen doğusunda yeşile boyanmıştır. Mezarının baş dikme taşında şu kitabe yazılıdır.

Dahilek ya Muhammed
Lâilahe illallah Muhammedun resulallah
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-alimu'l-allametü'l-muhakkik el-mudakkik
el-mehabetü kidvetü'l-füdelaü'r-rasihin
ve umdetü'l-hibrü'l-mieteyn el-Hac Hafız Ramazan Efendi
ibni Osman Efendi eş-şehir müderrisu medresetü İbrahimiye
Teveffa fi gurrati Muharremu'l-haram
Sene 1328

Hicri 1328 senesi muharrem ayının ilk günü, miladi 19İ0 senesi Ocak ayında vefat etti. :Kitâbede belirtildiği gibi âlimler alimi, araştıran ve inceleyen, büyük ve fazıl alimlerin heybetli önderi ve iki yüzyılın alimlerinin güvendiği Hacı Hafız Ramazan Efendi diye tanıtılmıştır.

Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi, Miftahizade Hasan Efendi kendisinden ders almış âlimlerdir. Müftü Eyyub Sabri Efendi de az bir zaman kendinden okumuştur. Rifai tarikatına mensup idi. Fakat sadece ilimle uğraşırdı.

İbrahimiye medresesi müderrisi diye şöhret yapan
Hacı Ramazan Hafız Efendinin kabri. (ö. 1910)

90- **SAİD TEKİN HOCA**: (1921–1990)

Devrimizin büyük âlimlerinden olan Said Tekin Hoca, Mardin vilayetinin Ömerli Kazasının Taşgedik (eski adı Kalsannur) köyünde 1921 senesinde doğdu. Babasının adı Yusuf, annesinin adı Meryem'dir. Yedi yaşında Kur'an-ı Kerim'i babasından öğrendi. Civar köylerde şeyh Mahmut ve Şeyh Kır'dan şafii ilmihalini öğrendiği zaman sekiz yaşında idi. Henüz dokuz yaşında iken Arapça ve dini bilgileri tahsil için Suriye'nin Amuda kasabasında okudu. O sırada Suriye Fransızların işgalinde bulunuyordu. Küçük Said Tekin yabancı bir devlette yaşamaya daha fazla dayanamadı ve az zaman sonra evine döndü.

Said Hoca bir ara okumaya ara verdi. Askere gitti. İkinci cihan harbi sırasına rastlayan askerliği dört sene yaptıktan sonra 1946 yılında terhis oldu. Aynı sene din tahsiline tekrar başladı. Ders alarak ilim tahsil ettiği hocaları Zübeyr Bozan, Halil Gönenç, Şeyh Abdurrezzak ve Şeyh Muhammed Er Hoca Efendilerdir. Bunların içinde Halil Gönenç 30–5–1966 senesinden 13–5–1985 senesine kadar Urfa Müftülüğü görevinde bulunmuştur.

Said Tekin Hoca icazetnamesini Halil Gönenç'in başkanlığında ilmi selahiyetli bir hey'et tarafından aldı. İcazetname töreni Kızıltepe'nin Kilyebin köyünde yapıldı. Said Hoca o tarihten itibaren ders vermekle meşgul oldu. 1966 yılının Mart ayında Kur'an-ı Kerim Kursu öğretmenliğine tayin olundu. Az sonra Urfa'ya nakledildi. Urfa'da Hayrullah Camii, Hekimdede Camii ve Narinci Camilerinde imamlık görevinde bulundu. 1982 yılının Mart ayında emekliye ayrıldı. Altı çocuğu oldu. Said Tekin Hoca, Hz. Ömer'in soyundan gelmektedir.[173]

Said Tekin Hoca 1990 senesi 14 Nisan, Hicri 18 Ramazan 1410 gecesi, her günkü gibi Kuran-ı Kerimi okumasını bitirip yatağına girdikten sonra vefat etti. Rahmetli Ramazan ayı içerisinde her gün bir hatim yapardı. Kendisini 18 Ramazan Cumartesi günü Harran Kapı mezarlığına defnettiler.

---

[173] İbrahim Aygırcı, Harran Dergisi, Cilt 3, Sayı 34, s. 10

Said Hoca, ilim deryası, ağırbaşlı, halim, selim bir zattı. Kendisini yemeğe davet edenlerin davetlerini mecbur olmadıkça kabul etmezdi. Bundan mümkün olduğu kadar kaçınırdı. Ancak davası için bir fayda sağlayacaksa giderdi. Yoksa eften püften şeyleri konuşmak hiç hoşuna gitmezdi. Haysiyet sahibi idi. Derdi ki,

—Davet etmek ve davet edilmek güzel bir şey, ancak beni davet edenleri benim de davet etmem gerekiyor. Fakat yaptığı ziyafetin aynısını benim de yapmam gerekir.

Tabii ki başka sebepleri de vardı; yemek yedirip kendi lehine fetva isteyenlerin etkisinde kalmamak gibi. Onun İçin fetvaları bir kılıç gibi, adilane idi. Bu kızacak, bu alınacak diye hiç bir şey kararını değiştirmez, daima doğruyu düşünür ve ona göre karar verirdi.

Kendisine sorulan soruları en ince noktalarına kadar düşünür ve öyle cevap verirdi. Said Hocanın Muhakeme ve mukayese kabiliyeti çok kuvvetli idi.

Bir gün Said Hoca, Sabri Hoca ve bazı hocalar bir arada bulundukları sırada, Sabri Hoca Said Hoca'ya şöyle bir soru sordu: Kur'an-ı Kerim abdestsiz ele alınmaz. Onun için dün benden içine Kur'an-ı Kerim kaydedilmiş kasetleri abdestsiz ele almak caiz olur mu? diye sordular. Said Hoca hemen ince ve düşündürücü cevabını:

—Yani şimdi biz Yaşar Hafız ile tokalaşmak için her zaman abdest mi alacağız? Diye veriyor.[174]

Rahmetli bazen derdi ki:

—“Muallim, toplumsal bir görev yükünün altına girmelidir. Toplumun ihtiyaçları bir bütün olarak düşünülmeli ve toplumsal yapımızla çözümlenmelidir."

Merhum Said Tekin Hoca'nın öğrencilerinden Mehmed Erdem, hocası hakkındaki görüşlerini şöyle sıralıyor. Said Hoca çok zeki idi. Aleyhinde bile olsa haktan hiçbir zaman ayrılmazdı. Doğru bildiği şeyi çekinmeden söylerdi. Zamanını hep ders vermekle geçirir, geri kalan zamanları ibadet ve Kur'an okumakla geçirirdi. Aza kanaat eder, elindeki imkânları en güzel şekilde inançları doğrultusunda değerlendirirdi. Hayırlı işde acele ederdi. Muarızlarıyla münakaşa ettiği zaman iknai ve kesin delillerle en güzel bir şekilde delillerini çürütür, kalbini kırmadan ikna etmek yollarını seçerdi. Hayatı gayet sade olarak geçirirdi. İslamiyete karşı yapılan müdahalelere karşı var gücü ile karşı koymaya gayret ederdi. Latifelerde bile eğitici olurdu.

[174] İbrahim Aygırcı, Harran Dergisi, Cilt 3, Sayı 34, s. 10

Öğretmen Sayın Zeki Akkaya'nın merhum Said Hoca Efendi hakkında şunları anlatmaktadır: Merhum Said Hoca ile tanışmak 1970'li yıllara rastlamaktadır. Said Hoca Peygamber Camiinde Kur'an-ı Kerim kursu öğretmenliği yapıyordu. Kendilerinden Arapça, Tefsir ve Hadis dersleri almaya başladım. Said Efendi eşine ender rastlanılabilen son derece samimi, fedakâr ve inandığını cesaretle söyleyen örnek alınacak bir kişiydi.

Bana yıllarca emeği geçen hocama, mezun olduğum 1974 yılında İstanbul'da bir kilogramlık hacı bekir lokumu hediye olarak getirdim. Evinde hoş sohbetten sonra bana sordu:

—Bu paket nedir? Ben de, hocam bana çok emeğiniz geçti. Ben de bu lokumu hediye getirdim, dediğimde bana aynen şöyle söyledi:

—Zeki hoca seni evladım gibi severim. Gençsin bu paketi eline verip iade etsem gücüne gidebilir. Senden rica ediyorum, bir daha böyle maddi şeyler aramıza girmesin. Hocamın bu davranışı bana eşsiz bir örnek oldu. Bu davranışı kendime prensip edinmeye çalıştım. Yine Viranşehir Milli Eğitim Şube Müdürlüğü görevinde iken bana, bir dost ile bir miktar Karacadağ pirinci siparişi göndermişti. Ben de pirinci aldım gönderdim. Pirinci alır almaz ücretini ödemek için amcamoğlunun dükkânına gidiyor, ücretini soruyor. Nihayet bir miktar para bırakarak,

—bu parayı hocaya gönder, eksikse tamamlarım. Fazla ise üzerini sizden alırım, diye tembih ediyor. Ben Urfa'ya geldiğimde, kendisine niçin acele ettiğini sorduğumda,

—Alacaklının alacağını vermekte acele etmek gerekir, dedi.

Gerçek bir ilim adamında bulunması gereken özellikleri şahsında yaşayan ve yaşayışı ile örnek olan merhum hocam Molla Said Efendi ders verme hususunda da çok fedakâr idi. Zamana çok dikkat eder, ilim için ayırdığı zamanı asla başka bir iş için kullanmazdı. Urfa'da yaygın olan bazı bi'atlerin kaldırılması için çok gayret sarfetmiştir. Çok sayıda din görevlisi yetiştirmiştir. İslami cemaatlerin sohbet toplantılarına katılır, dünyada meydana gelen gelişmeleri sürekli izlerdi. Bazı dergilere yazılar yazardı. Vefatı Urfamız için büyük bir kayıp oldu.

Bir Cuma hutbesinde şöyle demişti:

—Bazıları bir mesele hakkında filan hoca şöyle diyor, falan hoca şöyle diyor, diye söylüyorlar. Oysaki hepimizin yüzyıllardan beri okuduğumuz kitaplar vardır. Hocalar bir gün ölür. Onları artık mezarından kaldırıp bir şey soramayız. Ama kitaplarımız her zaman elimizde mevcuttur. Onun için ölmüş bir kimseyi değil elimizdeki kitapları delil gösterelim.

91- **ŞEYH SAFVET EFENDİ**: (1866–1950)

Asıl adı Mustafa Safvet'tir. Urfa'da 1866 senesinde doğdu. Babası Şeyh Abdulkadir Kemaleddin Efendi'dir. Kendilerinin Hz.Ebubekir (R.A) neslinden geldiği söylenilmektedir. İlk tahsilini Urfa'da yapmış ve yüksek tahsil için Mısır'a giderek el-Ezher üniversitesinde okumuştur. Tahsilini bitirdikten sonra, tekrar Urfa'ya geri dönmüş ve devrinin Urfa Müftüsü Abdullatif Efendi'den dini ve Arabî dersler okuyarak icazet almıştır.

Şeyh Safvet 1902 senesinde Urfa lisesinde o zamanki adiyle İ'dadi mektebinde Farsça ve Ahlak dersleri öğretmenliği yapmıştır.

1890 senesinde babasının da izni ile Urfa'nın bugün Kurtuluş Meydanı dediğimiz meydandaki Halveti tekkesini tamir ettirmiştir. Bu tekkenin kapısı üzerindeki kitabeyi bizzat kendisi yazmıştır. Kitabenin son mısrası şöyledir:

Hitamında safa-yı fikre Safvet gelüb der tarihin
Serâpâ revnâk efzâ oldu bu dergah-ı Rahmani
Sene: 1308

Bundan bir sene sonra 1891 senesinde de tekkenin hemen yanında bir çeşme yaptırmıştır. Bu çeşmenin kitâbesinin son beytinde de şöyle bir tarih düşürmüştür.

Bismillahirrahmanirrahim
Ve sakahum rebbuhum selsebile

Hâkim-ı beldeye cenab-ı fazıl hazreti
Var emrine sarf eyledi ol himmeti
Yine bu selsebil yüm-i firuzi eser
Yaptı bu gülzar-i zer hayratı
Nuş edüb cevher gibi dedim Safvet tarihin
Uşrub bu nev kevserîn min ravdati'l-cenneti
Sene 1309

Kitabe bizzat Şeyh Safvet tarafından yazılmıştır.[175] Şeyh Safvet'in şöhreti Urfa'nın dışına taşmıştı. 1908 senesinde Urfa mebusu olarak İstanbul'a gitmiştir. Bu arada 1911 senesinde "Tasavvuf' adlı bir dergi çıkarmıştır. Safvet Efendi'nin mebusluğu bittikten sonra 1918 senesinde "Mec-lis-i Meşayih" reisliğine getirildi. 1919'da bu görevden azledildi. Mushaflar inceleme kuruluna getirildi.

Şeyh Safvet, 1922 senesinde "Darü'l-Hikmeti'l- Islamiye'nin üyeliğine getirildi. İki yıl sonra bu da lağvedilince 1922'den sonra Ankara Hükümetinin dikkatini çekti ve Urfa Milletvekili olarak meclise girdi. 1924 senesinde hilafetin kaldırılması için önerge verenler arasında yer aldı.[176] Bundan sonra 1927 senesinde Milletvekilliğinden emekli oldu.[177] Mustafa Safvet, 27 Ekim 1950 senesinde Ankara'da vefat etti. Cenazesini önce Urfa'ya getirmek istedilerse de sonra bundan vazgeçerek Ankara'da defnettiler.

Şeyh Safvet Efendi İstanbul'da Fatih Camii dersiamlığında bulunmuş ve Nisan 1914 tarihinde Göynüklü Hafız Hilmi Efendiye icazetname vermiştir.[178]

Şeyh Safvet Efendi, çok güzel şiir de yazmış olup, şiirlerinde "Safvet" mahlasını kullanmıştır. Gazelinden bir parça:

Hak perestim maksadım dünya ve mafîha değil
Mesleğim ayn-ı hakikattir benim hülya değil
Ateş-i aşk-ı ilahi'dir beni suzan eden
Bu dil-i mihnez-zede bad-ı hevâ şeydâ değil[179]

ESERLERİ:

1.Haftalık tasavvuf mecmuası
2.Şiirleri
3.Tasavvufun Zaferleri
4.Ulum-i şer'iye
5.Asri mücedditlerimiz

---

[175] Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Kitabeleri, 1986, s. 52
[176] Sadık Albayrak, Çakıl taşları, İstanbul, s. 133
[177] Sadık Albayrak, Son Devrin İslam Akademisi, İstanbul 1972, s. 193
[178] Sadık Al bayrak. Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, II, 108

[179] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Urfa 1986, I, 189

Şeyh Mustafa Safvet Efendi Kurtuluş Meydanındaki diğer adiyle Hacı Gazi Mahallesindeki babasının şeyhlik yaptığı Halveti tekkesinde Kur'an-ı Kerim öğretmenliği yaptığını ve bununla birlikte bu tekkede hitabet görevini de istediğini, 3 zilhicce 1303, miladi 2 Eylül 1886 tarihli aşağıdaki bu arz dilekçesinden anlamaktayız. Böylece Şeyh Safvet bu tekkede hem Kur'an-ı Kerim hocası ve hem de hatibi olmuştur.

"Der devletmekine arz-ı dâî kemineleridır ki:

Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun mülukâneye mülhak evkafdan Haleb vilayeti dahilinde bulunan medine-i Urfa'da Babü'l-emir civannda kâin Hacı gazi nam-ı diğer Halvetiye Tekiyesi vakfının vakfiye-i mamulu bihasında yevmi iki akçe vazife ile ehil ve erbabdan birinin hitabete kismen meşrut ve mukayyed ve şart-ı vakfın bihakk ifâ ve icrası mütahattim zimmet bulunmuş ise de sabık mütevellilerin tekâmül ve şart-ı vakıfa adem-i riayetlerinden naşî cihet-i mezkure müddet-i medideden beri metruke ve muattala kaldığından vakf-ı mezburun ba-ferman-ı alîşân mütevellisi bulunan reşadetlü Şeyh Abdulkadir Efendi Hacıgazi Mahallesi sakinlerinden tekiye-i mezburede ba-berati alîşân muallim-i Kur'an bulunan oğlu Mustafa Efendinin cihet-i mezkureye vazife-i merkume ile tayin buyurulmasını bi'l-istida taleb etmesiyle merkum Mustafa Efendi daîleri Medine-i mezbure mahkemesinde hala Evkaf müdürü Mustafa Rağıb Efendi ibni İsmail Efendi tarafından vekil tayin kılınan Ömerî zade Ömer Efendi ibni Muhammed Necib Efendi hazır olduğu halde akdolunan meclis-i şer'-i âlide lehiyi'l-imtihan tecdiden kıraate merkum Mustafa Efendinin cihet-i hitabet merkumeye ehliyeti zahir ve nümayan ve mahalle-i mezbure ahalisinin dahi müntahab ve muhtarları bulunduğu bi'l-ihbar inde'l-şerü'l-enver mütehakkik ve ceride-i nüfusda Hacıgazi mahallesinin üçüncü hanesinde ikinci numara ile mukayyed erbab-ı isnanda ise de bin üçyüz iki senesi kur'a muayenesinde mess-i pederine muâyinde terk olunduğu defter nüfus memuru tarafından tahrir olunan der kenardan müsteban olub beşinci orduy-ı Hümâyun redif sınıf-ı sanî otuz beşinci fırkasının yetmiş ikinci livasına mensub yüz kırk üçüncü alayının birinci Urfa taburu daire zabıtanından dahi ba-mazbata beyan olunmakla cihet-i memlule-i merkume vazifei merkumesiyle şürut… bi'l-iltimas huzur-ı meyamin nüşur âlilerine arz ve ilam olundu.

Hürrire fı'l-yevmi's-salis min şehri zi'l-hiccetü'l-şerife sene selase ve selasemietin ve elf.[180]

[180] Şer'i Mahkeme Sicilleri, defter arş. no.227, kayıt no. 545

92- **SEKKAKİZADE HOCA ŞAKİR-EFENDİ**: (ö.1565' den sonra)

Devrinin âlimlerinden olan Sekkakizade Hoca Şakir Efendi, yapmış olduğu vakfı ile de şöhret yapmıştır. Babasının adı Halil Hoca'dır. Kendisinin veya dedelerinin "Bıçakçılık" yaptıklarından dolayı veya "Sekkak" denilen bir kasabadan geldikleri için bu ismin verildiği söylenilmektedir. Hoca Şakir Efendinin yaptığı vakfın vakfiyesinin tarihi rebiülahir 973, Ekim 1565 tarihini taşımaktadır.[181]
Urfa'dâ imam Sekkaki diye tanınmakta olup, kendi adını taşıyan bir de cami ve mahalle vardır.

[181] Vakıflar, defter no. 607, s. 179

93- **MEVLANA TAHIR EFENDİ**: (ö. 1720'den sonra)

1720 tarihlerinde Urfa'da yaşamış âlimlerindendir. Tahir Efendinin ismine 1132 hicri, 1720 miladi tarihli Yusuf oğlu Hüseyin Ağa vakfiyesinin şahitleri arasında rastlamaktayız. Burada "Fahrünnasihin Mevlana Tahir Efendi el-vaizi bi-camii Yusuf Paşa"[182] diye kaydedilmesi ile Tahir Efendinin Yusufpaşa Camii vaizi olduğunu anlıyoruz.

Bazı eserler yazmış olan Tahir Efendinin eserleri şunlardır:

1.Sefinetü'l-Bıhar: Mülteka adlı fıkıh kitabının şerhidir.

2.Camü'l-Ayat: Tarihe dair olup, Arapça'dan tercümesidir.

3.Künuzü'l-Fünun: Hace Parsa'nın "Faslü'l-Hitab" adlı eserinin tercümesidir.[183]

Tahir Efendinin isminden, Arapkirli Yusuf Paşa rebiülahir 1122, Mayıs 1710 tarihli vakfiyesinde şahitler arasında sadece vaiz olarak sözetmektedir.[184]

[182] Vakıflar, defter no.734, s.119
[183] Abdullah Develioglu, Büyük İnsanlar, İstanbul 1973, s. 492
[184] Vakıflar defter no. 2103, s.140

94-**VELİ EFENDİ**: (Ö. 1710'dan sonra)

Veli Efendinin ismine 1703 tarihli Şabaniye vakfiyesinin şahitleri arasında rastlamaktayız. Bu sırada Veli Efendi Ak Camideki medresede müderris idi. Rebiülahir 1122, Mayıs 1710 tarihli Arapkirli Yusuf Paşa vakfiyesinde şahitler arasında "Veli Efendi el-müderrisü Şeyh Şaban Efendi mütevelli-i Halilürrahman "[185] kaydedilmesi ile 1710 tarihinde de Şabaniye medresesinde müderris olduğunu anlıyoruz.

[185] Vakıflar defter no. 2103, s. 140

IV. BÖLÜM

ŞANLIURFA KADILARI

Urfa'nın yetiştirdiği kadılara yetişmek, müftü ve müderrislere nazaran biraz daha güç oldu. Çünkü Kadılık doğrudan tayinle yapılıyor ve diğer şehirlerden gelerek Urfa'da görev yaptıktan sonra tekrar gidiyorlardı. Bunun için Urfalı olanları ayırabilmek büyük bir dikkat istiyordu.

Kadı; kaza işlerine bakan memura verilen ünvandır.[186] Bu da halk arasında çıkan ihtilafları çözmeye, birbirinden ayırmaya yani hüküm vermeye mahsus memuriyet demekti. Bunların yerlerine vekâlet edenlere de vekil anlamına gelen "naib" denilirdi. Biz naib ve kadıyı birlikte "kadı" kelimesi ile kullandık. Urfa'da birçok kadı yetişmişse de kazazker olarak sadece bir tane yetişmiştir. Muhammed Selim Hafız Efendinin oğlu Mazhar Efendi Anadolu kazazkeri, sonra da Rumeli kazazkeri olduğu gün vefat etmiştir. Bundan başka Urfadan kazazker yetişmemiştir.

Medreseyi bitiren öğrenci yedi sene mülazim görevinden sonra rüus imtihanına girer ve bu imtihanı kazanırsa müderris olur, kazanmazsa veya kazandığı halde kendi isterse kadılık mesleğine yönelirdi.[187]

---

[186] Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, II, 119

[187]Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e. II, 611

1- **SEYYİD HALİL EFENDİ** : (Ö. 1836)

Devrinin din âlimlerinden olan Seyyid Halil Efendi'nin kabri Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezarının başdikme taşında şunlar kayıtlıdır.

Ya munis külli vahid İrham hali
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
es-Seyyid Halil Efendi ibni
Muhammed Efendi emini fetva
es-Seyyid Bekirzade intikale
min dari'l-fena ila dari'l-beka
bi-nidai Ya eyyetüha'l-nefsü'l-mütmeinne
İrcii ila Rabbiki radiyeten mardiyye
fi evahiri şehri Şaban el-azim
Sene 1262

Kitabeden anlaşıldığını göre Seyyid Bekirzade'lerden olan Seyyid Halil Efendi Muhammed Efendi'nin oğludur. Urfa'da hicri Şaban ayı 1252, miladi Kasım 1836 senesinde vefat etmiştir. Seyyid Halil Efendi Fetva emini'dir. Fetva emini. Şeyhülislam kapısundaki fetvahanenin başında bulunan zata verilen ünvandır. Şeyhülislam'a sorulan şer'i meselelerin fetvalarını hazırlamak, istida ile vukubulan suallere cevap vermek ve şer'iye mahkemelerinden verilen ilamları tetkik eylemek vazifeleriyle mükellefdi. Maiyetinde fetvae- mini muavini, ilamat müdür ve mümeyyizi, başmüsevvit, müsevvit gibi ülama ve fukahadan müteaddid memurlar vardı. Fetva eminlerinden en yüksek ilim sahipleriyle beraber memuriyetlerinin ünvanlarına uygun olarak emin, fakih ve müteşerri kimseler arasından seçilirdi. Fetva eminlerinden şeyhülislam olanlarda vardır. Kanuni devrinde ihdas edilmiş ve cumhuriyete kadar devam etmiştir.[188]

[188] Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, I, 621

Âlim ve fakih bir zat olduğu bulunduğu görevinden anlaşılan Seyyid Halil Efendi Urfa'da yaşamış tek fetva eminidir.

el-Hac Feyzullah bin Arabzade Mustafa vakfına ait 1205 (miladi 1790–91) tarihli vakfiye şahitleri arasında "Fahrü'l- müderrisin ve emin-i fetva es-Seyyid Halil Efendi" diye kaydettiği Halil Efendinin bu kişi olduğunu zannetmekteyim. Gerçi bu vakfiyeye şahitlik yaptığı 1791 tarihi ile 1836 ölüm tarihine kadar oldukça uzun bir zaman geçiyorsa da Halil Efendinin uzun bir ömür yaşadığı düşünülebilir. Bu vakfiyede Halil Efendinin babasının adını vermemiştir.

Fetva emini es-Seyyid Halil Efendi

2- **ŞEYH İSMAİL EFENDİ**: (Ö. 1836)

Şeyh İsmail Efendi genç yaşta vefat etmiş kadı şeyhlerdendir. Mezarı Bediüzzaman kabristanındadır. Onun vefatı ile ne kadar üzüldüklerini mezarının ayak dikmesine yazdıkları manzumeden anlamak mümkündür. Bediüzzaman mezarlığının doğu kapısının hemen az ilerisinde bulunan mezarının baş dikmesinde şunlar yazılmıştır.

Rızaen lillahi'l-fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-muhtaç
ila rahmetillahi lehu'l-kayyum
eş-Şeyh İsmail Efendi
bin-eş-şeyh Mevlana es-Seyyid Mustafa Efendi
el-Kadi bi-medineti Ruha
Gafarallahu fi şehri cemazielahir
Sene fi 1252

Kitabeden anladığımıza göre Şeyh İsmail Efendi 1836 senesinin Eylül ayında vefat etmiştir. Vefat ederken genç olduğu ayak dikmesine yazdıkları şu manzumeden anlaşılmaktadır.

Bad-ı ecel bu, esib nazenin ömrün az etti
Henüz sene-i nevcivanı âb bî mıraz etti
Zemin (u) asuman ehli nola kan ağlasa billah
Nihâlî yasemin kaddin turab içre dıraz etti
Meğer tecessüd cevreyler ana üftade olmuşlar
Anınçün terk ödüb dehri bû firdevs niyaz etti

Şeyh Mevlana es-Seyyid Mustafa Efendinin oğlu olan şeyh İsmail Efendi'nin kaç yaşında vefat ettiğini bilemiyoruz. İsmail Efendi Urfa kadılığında bulunduğu sırada vefat miştir.

3- **MAHMUD SAİD EFENDİ**: (Ö. 1870)

Urfa'da görev yapan ve görevi sırasında vefat eden kadılardandır. Mezarı Bediüzzaman mezarlığında olup mezar taşının baş dikmesinde şunlar yazılmıştır.

Rızaen lillahi'I-fatiha
Haza kabrü'l-merhum Mahmud Said Efendi
bin Muhammed Sabit Efendi el-Trabzonî
el-Hakimu'l-şer'i bi-Urfa
Teveffa fi leyletü's-saminetü min şehri
Ramazan el-mübarek gafarallahu lehuma
ve ceala'l-cennete mesvahuma amin
Sene: 1287

Kitabesinden anlaşıldığı gibi Mahmud Said Efendi, şer'i mahkeme hakimi olup Trabzonludur. Babasının adı Muhammed Sabit’tir. Şanlıurfa'da hakimliği sırasında Mahmud Said Efendi 1287 hicri senesinin Ramazan ayının sekizinci gecesi vefat etmiştir. Miladi sene ile 1870 senesi Kasım ayına rastlamaktadır. Mezarının ayak dikmesinde ise Şanlıurfa şairlerinden Sabır'ın yazdığı bir manzume yer almıştır. Manzume şöyledir.

Ya munis külli vahid
Hemişe saki-i bezm-i ecelde adettir
Ki şeyh û şabe suna nev benev şarab-ı fena
Nihayet saraka başında hakim iken
Said Efendiye işrab eyleyüb hafa
Garibâ eyledi mah-ı siyam içinde vefat
Ne şek var kim oldu serandaz şehid
Cinane oldu revânî revane cismi dahi
Bu tir-i hâkde gencineveş olub ihfa
Rûz-ı şeb Sabır daşta oku tarih
Said efendiye Huld-i berin ola me'vâ

Son mısrada harflerin toplamı 1289 çıkmaktadır. Bir evvelki mısradı (ruz-i şeb) iki rakamı anlamına gelip, bu iki rakamı 1289'dan çıkarılır. Böylece 1287 hicri tarihi çıkmış olur.

Trabzonlu Hâkim Mahmud Said Efendinin mezarı

4- **MAZHAR EFENDİ**: (Ö. 1908)

Şanlıurfa âlimleri arasında Anadolu Kazazkerliğine yükselen tek alim Mazhar Efendi'dir. Doğum tarihi belli değildir. Mazhar Efendi, Nakşibendi şeyhi Urfalı Hartavizade Muhammed Selim Efendinin (ö. 1860) oğludur.

Mazhar Efendi dini tahsilini tamamladıktan sonra 1866 senesinde Zeytun kazası kadılığına tayin olundu. 1868 senesinde Bilan Kadısı, 1869 senesinde, Bağdad kadılığına tayin olundu. 1871 senesinde ise Basra kadılığına atandı. Mazhar Efendi atandığı her görevde bir iki sene kaldıktan sonra yer değiştirmiş ve 1873'de de İstanbul Kartal kadılığına geçmiştir. 1877 tarihinde ise Adliye Nezareti Mahkeme-i Hukuk Dairesi üyeliğine tayin olundu.

Mazhar Efendi ilmiye sınıfında devamlı kıdem alarak yükselmiştir. Ekim 1896 tarihinde kendisine İstanbul payesi verildi. Bundan hemen sonra Eylül 1903 senesinde Anadolu kazazkerliği payesine yükseltilmiştir. 1897 senesi ocak ayında ikinci rütbeden Mecidi nişanı ihsan edilmiş ve 1903 senesi kasım ayında da birinci rütbeye çıkarılmıştır. Mehmet Mazhar Efendi 27 Mart 1908 tarihinde vefat etmiştir.[189] Muhammed Mazhar Efendi 23 / 9 / 1903 tarihinde Anadolu Kazazkeri olduğu gibi Temyiz üyeside bulunuyordu.[190]

1322 ve 1908 tarihli Halep salnamelerinde Muhammed Mazhar Efendinin Temyiz mahkemesi azası olduğu kaydedilmekte, rütbesi Anadolu Kazazkeri, tarihi 1321 yani miladi 1903 ve yine aynı tarihle bir Mecidi nişanının bulunduğunu bildirmektedir.

Muhammed Mazhar Efendi hakkında sayın Dr. BurhanVural beyden aldığım bilgi şöyledir:

Bağdat tarafından gelen ve adı İbrahim Paşa olan bir devlet adamı Urfa'ya geldiğinde, Mazhar Efendi'nin babası Nakşibendî Halifesi Şeyh Hafız Muhammed Selim Efendi'ye misafir olur. Muhammed Selim Efendi, İbrahim Paşayı iki veya üç gün evinde ağırlar. Bundan çok memnun kalan İbrahim Paşa, Muhammed Selim Efendi'ye herhangi bir işi olduğunda kendisine uğramasını söyler ve İstanbul'da adresini verir.

Muhammed Selim Efendi oğlu Mazhar Efendi'nin din ilmine kabiliyetinin çok olduğunu görünce kendisini İstanbul'da İbrahim Paşa'ya gönderir. Böylece Mazhar Efendi İstanbul'da yetişir. Kazazkerliğe kadar

---

189 Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, III, 49

190 Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınevi. İstanbul 1983, IX, 178 – Urfa Salnamesi, 1927, S. lll

yükselir. Mazhar Efendi iki hanımla evlenmiştir. Birinci hanımı Makbule'den Suat, Samiye, Raciye, Aliye ve Mehmet Ali Bey adlarındaki çocukları olmuştur. İkinci hanımı Hatice'den de Hacı Mehdi ve Feride adlarında çocukları olmuştur.

Mazhar Efendi vefat ettiğinde, kazazkerlere mahsus büyük bir cenaze töreni ile Karacaahmet mezarlığı yanındaki Çiçekçi Camii avlusundaki mezarlığa defnedilmiştir. Mezar taşında şunlar yazılıdır:

Hüve'l-Baki
Ulema-yı benamdan ve hülefa-yı Halidiyeden
Urfalı Şeyh Muhammed Selim Efendinin
oğlu olub Fıkıh ve Tefsirde sahib-i tetkik
ve zekâ ve irfaniyle mümtaz bulunan
Anadolu Kazazkeri payelerinden ve
Mahkeme-yi Temyiz azasından
Muhammed Mazhar Efendi Buradadır
1324
Ruhuna fatiha[191]
19.Rebiülevvel 1326 Cuma 28 Mart 1324 Tarihli

Tercüman-ı hakikat gazetesi'nin mazhar efendi hakkında 2. Sayfasındaki yazısı:

…sudur-i izamdan mahkeme-i temyiz azasından Mazhar Efendi müptela olduğu hastalıktan rehayab olamayıp dün sabahleyin saat bir buçuk raddelerinde boz tufan kemerindeki konaklarında irtihal-i dar-ı naim etmekle naş-ı ğafaran nakışları önde (…) ve dervişan tehlil h'an oldukları ve birçok zevat-ı kiram ve bir miktar asakir-i şahane ve jandarma ve polis ve Belediye zabıtan ve komiser ve efradı ve adliye nezaret celilesi hademesi hazır oldukları halde ihtilafat-ı layıka ve terkimat-ı laika ile kaldırılarak Sirkeci iskelesine ve oradan feribota erkâben Üsküdar'a nakil ile Selimiye cami-i şerifinde cenaze namazı bade'l-eda camii şerif mezkur haziresinde akrabası kabristanı kurbündeki… defn-i mahsusasında… Rahmet-i ilahiye kılınmıştır.

Merhum müşarünileyh Arabî ve Farisiye şiddet-i (…) temayüz etmiş ve şimdiye kadar bulunduğu memuriyetlerde hidemat-ı hasenesi sebk eylemiş memurin-i rüyet-i karin-i adliyeden bulunmakla irtihali mucib-i teessüftür.

---

191 Dr. Burhan Vural Bey'in notlarından alınmıştır.

Cenabı Hak merhum müşarünileyhe defin-i hâk-i gaferan oldukça damatları yedinci daire-i Belediye müdürü saadetli Refik Beyefendi hazretleriyle aile-i keder didelerine ömr-i tavil ve sabr-i cemil ihsan buyursun.

Cenazede:

Şura-yi devlet mülkiye dairesi azası kiramından ve sudur-i izamdan semahatlı Sahib Beyefendi, Mahkeme-i (yazı silinmiş) semahatlı Mecdi Efendi (fotokopide sütun sonundaki bazı satırlar çıkmamış) mezahip müdürü atufetli Şevket Beyefendi, der saadet İstinaf reis-i evveli atufetli (…) beyefendi, şura-yi devlet Tanzimat dairesi aza-yi kiramından atufetli Nazif sururi beyefendi, mahkeme-i temyiz istida dairesi reisi atufetli Hacı Emin Beyefendi, mahkeme-i temyiz ceza dairesi reisi atufetli Salih Beyefendi, mahkeme-i temyiz baş müddeiumumîsi atufetli Cemal Beyefendi, mahkeme-i temyiz azasından atufetli Hüsnü ve Kazım ve Emin Beyefendiler, der saadet ve elhakat-ı adliye müfettişi atufetli Yusuf Şutvan Beyefendi, İstinaf cenaha reisi atufetli Muhammed Celal Beyefendi, birinci meclis ticaret reisi saadetli Halim ve mahkeme-i temyiz azasından saadetli Arif ve Memduh ve kemal ve İsmail Hakkı ve Osman ve Hacı Reşit ve umur-i hukuk ve sicil ve umur-i cezaiye müdürleri saadetli (yazı birkaç satır silinmiş) muddeiumumi muavin-i evveli saadetli Talat ikinci ticaret mahkemesi reisi saadetli Ali Rıza ve birinci meclis Ticaret azasından sadetli Mithat Beyefendiler, adliye nezaret-i celilesi muhasebecisi saadetli Hasan Efendi, altıncı daire-i belediye müdür muavini saadetli Tevfik Amir ve merhum müşarünileyhin damatları yedinci daire-i belediye müdürü saadetli Refik ve der saadet bidayet müddeiumumîsi saadetli Sadrettin ve (…) müdürü saadetli Hacı Faiz ve mahkeme-i istinaf azasından saadetli ihsan ve faziletli Tahir ve sicil dairesi mümeyyiz-i evveli saadetli Şevket ve mahkeme-i istinaf azasından saadetli Cemal ve Ali Rüştü Beyefendiler ve 1. hukuk dairesi reisi faziletli Mahir ve 2. Hukuk dairesi reisi İsmail Siraceddin ve 1. ceza reisi pertev ve 2. ceza reisi Tahsin ve Bidayet azasından faziletli Hacı Evliya, Bidayet ceza azasından saadetli Şefik Beyefendiler hazaratıyla a'lamat-ı nizamiye ve şer'iye memurları izzetli Behçet ve Kâzım ve Bidayet müddeiumumi muavin-i evveli izzetli Tevfik ve muavinlerinden izzetli Cemil ve Talat ve Bidayet azasından izzetli Müfit Beyefendiler ve daha bir çok zevat hazır bulunmuşlardır.

5- **MUHAMMED EFENDİ**: (Ö. 1641'den sonra)

Devrinin âlim ve kadılarından olan Muhammed Efendi Hatibzade diye şöhret kazanmıştır.

Muhammed Efendi'nin ismi 1641 senesinde İhlayise camiinin vakfiyesinin şahitleri arasında geçmektedir. Rebiülevvel 1051 senesinde miladi Nisan 1641 senesinde hazırlanan vakfiyenin şahitleri arasında kendisine "... Kıdvetü'l-kudat eş-şeriat Muhammed Efendi eş-şehir bi-Hatibzade" yani şeriat kadılarının önderi olarak bahsetmektedir.

6- **MUHAMMED SALİH EFENDİ**: (Ö. 1925)

Son devir Osmanlı ulemasında Muhammed Salih Efendi hakkında şunlar kayıtlıdır. Salih Efendi Ali Efendinin oğludur. Urfa'da doğmuştur. Halil İbrahim medreresinde dini ve Arabî ilimleri tahsil etti. 1886 Muharrem ayında kadı tayin edildi. Mutki kadılığından sonra Rumkale, Nusaybin, Bulanıklar, Zeytun, Pazarcık, Raka, Akçadağ kazalarında kadılık görevinde bulundu. Sonra 1912 Haziranından 1914 Ağustosuna kadar Suruç kadılığında bulundu.

Ekim 1908 tarihinde kendisine İbtidai hariç Edirne Müderrisliği verildi. Salih Efendi Eylül 1917 tarihinde emekli oldu[192]

Muhammed Salih Efendi Urfa'da vefat etmiştir. Mezarı Mevlidihalil Camii kabristanındadır. Mezarının baş dikme taşında şunlar kaydedilmiştir.

el-Fatiha
Bu hazin lavhame
İntibah-ı faziletle
Kadı Muhammed Salih Efendi kabridir
Teveffa ila rahmetillahi
2 Ramazan 1343

Muhammed Salih Efendi Urfa kadılarındandır. Babasının adını kaydetmemişlerdir. 2 Ramazan 1343 hicri, Miladi 1925 senesi Mart ayında vefat etmiştir.

---

[192] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, V, 422

7- **MUSTAFA KAMİL EFENDİ**: (1849–1922)

Mustafa Kâmil Efendi 1849 senesinde Urfa'da doğdu. .Babası ulemadan Ömer Efendi'dir. Urfa'da okudu. Sonra İstanbul'a giderek medrese tahsilini tamamlamış ve icazet almıştır. Ayrıca kadılık okulu imtihanına girerek 1874 yılı Eylül ayında da buradan mezun olmuştur.

1875 senesinde Nisan ayında Siverek kazası kadısı olmuş, başarısızlığından dolayı bir sene sonra istifa etmiştir. 1877 senesinden 1879 Şubatına kadar Kâhta kadılığında bulundu. Bundan sonra sırasıyla 1880'den 1882'ye kadar Darende, 1883'den 1885 senesine kadar Hasn-ı Mansur (Adıyaman) kazaları kadılıklarında bulundu. Bir sene sonra Süleymaniye sancağı kadısı olmuş ve 1889'da görevi tamamlanmıştır. 1892 senesinde dördüncü rütbeden Mecidi nişanı kendisine verilmiştir.

1892 tarihinden 1894 senesine kadar Nevşehir, bu tarihten 1897 senesine kadar Kilis, 1898'den 1900 yılına kadar Buka'l-Aziz 1901 den 1903 yılına kadar Zebdani kadılıklarında bulunmuştur.

Mustafa Kâmil Efendi 1904 yılında Maraş sancağı kadılığına tayin edildi. iki sene sonra bu görevden ayrıldı. 1910 senesinde Urfa sancağı kadılığına tayin oldu. 1914 senesinde bu görevden emekli olmuştur.

Mustafa Kâmil Efendi "İstiare"ye dair "Hüsnü'z-Zibari" adı ile Arapça bir eser de bastırmıştır.[193]

Babası Seyyid Ömer Efendi'nin (ölm.1907) mezarı Urfa'nın Bediüzzaman mezarlığındadır. Kendisinin mezarı Mevlidi Halil Camii kabristanındadır.

Mustafa Kâmil Efendi, Nüfus kayıtlarına göre 1849 senesinde Urfa'da doğdu. Babası Ömer Hoca, annesi Havva Hanımdır. 1922 senesinde vefat etmiştir. Mevlidihalil Camii kabristanına defnedilmiştir. Daha sonra oğlu Mahmud Kâmil Efendi Toker soyadını almış ve vefatında babasının üzerinde defnedilmiştir.

Yine ulemadan İstanbul'da müderrislik yapmış olan Urfalı Muhammed Efendi, Mustafa Kâmil Efendinin büyük kardeşidir.

---

[193] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, IV, 222

8- **VAKKAS SABRİ EFENDİ**: (1858–1931)

Devrinin büyük âlimlerinden olan Vakkas Sabri Efendi Urfa'da 1858 tarihinde doğdu. Babası Halil ağadır. Mekteb ve medrese tahsilini yaparak, sarf, nahv, mantık, beyan, bedi' meanî, vaz', kelam, usul-u fıkıh, fıkıh, feraiz, hikmet, hadis ve tefsir ilimlerini okumuştur. Ders aldığı hocalarının adları verilmemiştir. Bu tahsilden sonra mekteb-i nuvvab imtihanına girmiş ve Mart 1893 tarihinde dördüncü sınıf kadılık ehliyetnamesi almıştır.

1893 Eylül'ünde Beyrut'un Sayhun kazası kadılığına tayin edildi, iki sene sonra bu görevden ayrıldı. 1896 senesinde Beyanabad, 1899 yılında Çemişkezek, 1903 tarihinde Keşan ve 1906 senesinde de Daridere kazaları kadılıklarına getirildi.

Kendisine 1902 Şubatında İbtidai Hariç Bursa Müderrisliği verildi.

Vakkas Sabri Efendi 1909 tarihinde terfi ederek Muğla kadılığına atandı. iki sene sonra bu görevden ayrıldı ve 1913 senesinde Birecik kazası kadılığına tayin edildi. 1914 tarihinde Medine-i Münevvere 1915 senesinde de Mekke-i Mükerreme kadılığı ikinci müşavirliğine atandı. 1919 tarihinde bu görevinden ayrılıp İstanbul'a gitmiştir.

1920 tarihinde Çanakkale kadılığına tayin edildi. 1921 senesinde ise Bursa Evkaf Müdürlüğüne nakledildi.[194] Vakkas Sabri Efendi bu tarihten sonra emekliye ayrılmış ve İstanbul üzerinden Urfa'ya gelmiştir. 1931 senesinde vefat etmiş ve Mevlidihalil Camii kabristanına defnedilmiştir.

Vakkas Sabri Efendinin üç kızı olmuş, bir erkek çocuğu olmuşsa da birkaç aylıkken vefat etmiştir. Vakkas Sabri Efendinin emekli maaşını bugün hala, kızı almaktadır.

Vakkas Sabri Efendi Aslen Adıyamanlıdır. Babası Urfa'ya gelmiş ve Vakkas Sabri Efendi Urfa'da 1858 tarihinde doğmuştur. Elbistanlı Ahmed Lami Efendi'den ders almış ve sonra Ahmed Lami Efendinin kızı ile evlenerek ona damat olmuştur.

---

[194] Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1980, V, 489

Vakkas Sabri Efendi'nin torunu eczacı Sayın Mehmet Durak Al, dedesinin memuriyet sicil cüzdanını getirerek bana bilgi verdi.

Vakkas Sabri Efendinin:

Sicil numarası 9/67'dir.

Babası, Halil Ağa'dır.

Doğum yeri ve Tarihi: Urfa, hicri 1274 (miladi 1858)dir.

Tahsili: Urfa mektebinde müretteb dersleri ve medresede sarf, navh, mantık, beyan, bedi', meanî, vaz-ı kelam, usulu fıkıh, fıkh-ı şerif, feraiz, hikmet, hadis-i şerif, tefsir-i şerif ve Farisi okumuş ve mekteb-i nuvvab'dan ğurrei Ramazan 1310 (1893 senesi Ramazanın ilk günü) tarihli ve 478 nuramalı sınıf-ı rabi (dördüncü sınıf) şehadetnamesi almıştır. Arabi ve Farisi'ye aşinadır. Türkçe kitâbet eder, Kürtçe bilir.

Memuriyeti:

1.Sayhun kazası niyabeti: 1309 Ağustos (1893) başlamış ve 10 Ağustos 1311 (1896) da müddetinin sona ermesinden dolayı ayrıldı.

2.Yabanabad kazası niyabeti: 14 teşrinisani 1312 (1896) başlamış ve tecili dolayısı ile tekrar aynı yerde 1 Mart 1313 (1897) görevini yenilemiştir. 24 teşrin 1314 (1898) tarihinde müddetinin sona ermesi ile ayrılmıştır.

3.Çemişkezek kazası niyabeti: 9 teşrinievvel 1315 (1899) başlamış ve 13 Mart 1319 (1903) tarihinde müddetinin sona ermesi ile ayrılmıştır.

4.Keşan kazası niyabeti: 28 Haziran 1319 (1903) başlamış ve 6 Haziran 1321 (1905) tarihinde müddetinin sona ermesi ile ayrılmıştır.

5.Dandere kazası niyabeti: 3 Mart 1322 (1906) göreve başlamış ve 8 Mayıs 1324 (1908) de müddetinin sona ermesi ile ayrılmıştır.

6.Muğla sancağı niyabeti: 1 kânunusani 1325 (1908) da başlamış ve aynı göreve 1 Haziran 1327 (1911) devam etmiş ve 11 kanunu evvel 1327 (1911) de müddetinin sona ermesinden dolayı 12 kânunuevvel 1327 (191 l) den 17 kânunuevvel 1328 (1912) kadar yarım maaşla vekâlette bulunmuştur.

Birecik kadılığı: 10 Eylül 1329 (1913)de başladı ve 24 teşrinievvel 1330 (1914)te ayrıldı.

7.Medine-i Münevvere kadı ikinci müşavirliği: 13 teşrinievvel 1330 (1914) göreve başlamış ve 5 Temmuz 1331 (1915) tarihinde ayrılmıştır.

8.Mekke-i Mükerreme kadı ikinci müşavirliği: 27 Haziran 1331 tarihinde (1915) başlamış ve 1 Ağustos 1336 (1920) tarihinde son bulmuştur.

Bu sırada Mekke-i Mükerreme'nin işgalinden dolayı, orada mahsur kalan Vakkas Sabri Efendinin İstanbul'a gelişi ve memuriyete devam etmesi hakkında şu açıklama yapılmıştır.

"27 Ramazan 1335 (1917), 4 Haziran 1333 (1917) tarihinde hitam bulacak olan müddetinin bitmesinden itibaren temdidine (uzatılmasına) idare-i seniye sadır olmuşdur. Mahall-i memuriyetinin işgali hasebiyle bi'l-zarure dahilde kalarak esaret muamelesine maruz bulundurulmuş ve ahiren terhis edilerek 15 teşrinievvel 1335 (1919) tarihinde dersaadete gelmiş ve müddet-i maziye-i kanuniyenin hitamından itibaren memuriyetinin tecdidine 5 Şubat 1332 (1916) tarihinde idare-i seniye şerefsudur buyurulmuş ve münasib kaza mebde' itibariyle mukayyed ise de müntehası takyid edilmemekte bulunmasına binaen memuriyetinin fı'l-hal uhdesinde bulunduğu derkâr olduğundan emsali misüllü maaşatı tesviye edilmiş ve dahilde kalması kendi ihtiyariyle olmayıb Emir-i Mekke tarafından vazifesinde ibka edilmesinden münbais olduğunu beyannamesinde dermeyan eylediği gibi Belde-i müşarün ilayha ta'zirat-ı şer'iye başkâtibi tarafından yazılan tahşiyede (açıklamada) keyfiyet te'yid edilmiş olduğundan kendi rıza ve ihtiyarı olmaksızın ibkaen istihdam olduğu müddet içün mezun addiyle ol babdaki karara tevfikan an Mart 1335 tarihine kadar maaşı tam ve 1 Nisan 1335 (1919) tarihinden yeni memuriyetine tayinine değin nisf (yarım) olarak tesviye ve muahade-i sulhiye mucibince (barış anlaşması gereğince) terk olunan mahaller memurini maaşatı hakkında neşrolunan kararname ahkâmına tevfikan 1 Ağustos 1336 tarihinden itibaren kat'edilmiştir"

Böyle çoluk çocuğu ile büyük güçlükler içinde İstanbul'a gelen Vakkas Sabri Efendi yeni görevine Kale-i Sultanî denilen Çanakkale'de başlıyor.

10.Kale-i Sultani Sancağı (Çanakkale sancağı) kadılığı: 25 Ağustos 1336 (1920) tarihinde göreve başlıyor ve buradan 15 Mart 1337 (1921) tarihinde Hudavendigar vilayeti (Bursa) evkaf müdüriyetine nakli ile ayrılıyor.

11.Hüdavendigar vilayeti (Bursa) Evkaf Müdüriyeti: 23 Şubat 1337 (1921) tarihinde başlıyor. Bu görevde az müddet kaldıktan sonra emekliye ayrılmıştır.

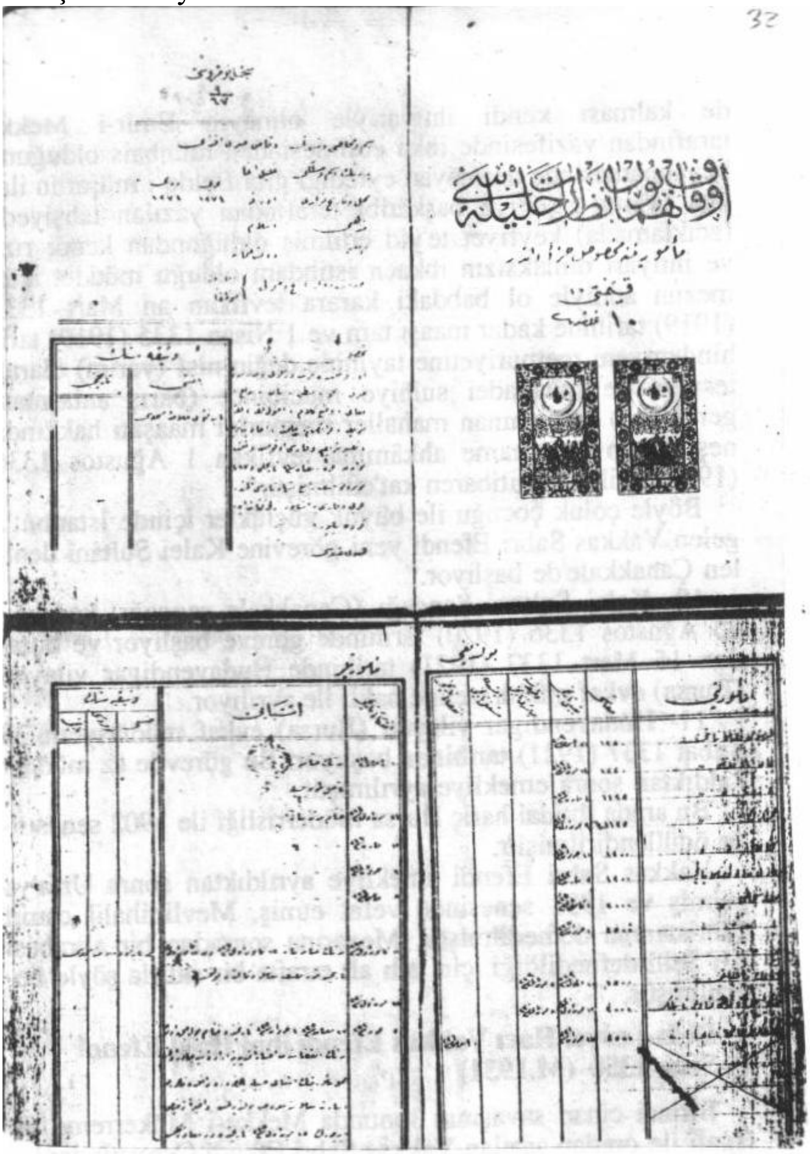
Bu arada ibtidai hariç Bursa müderrisliği ile 1902 senesinde ödüllendirilmiştir.

Vakkas Sabri Efendi emekliye ayrıldıktan sonra Urfa'ya gelmiş ve 1931 senesinde vefat etmiş, Mevlidihalil camii kabristanına defnedilmiştir.

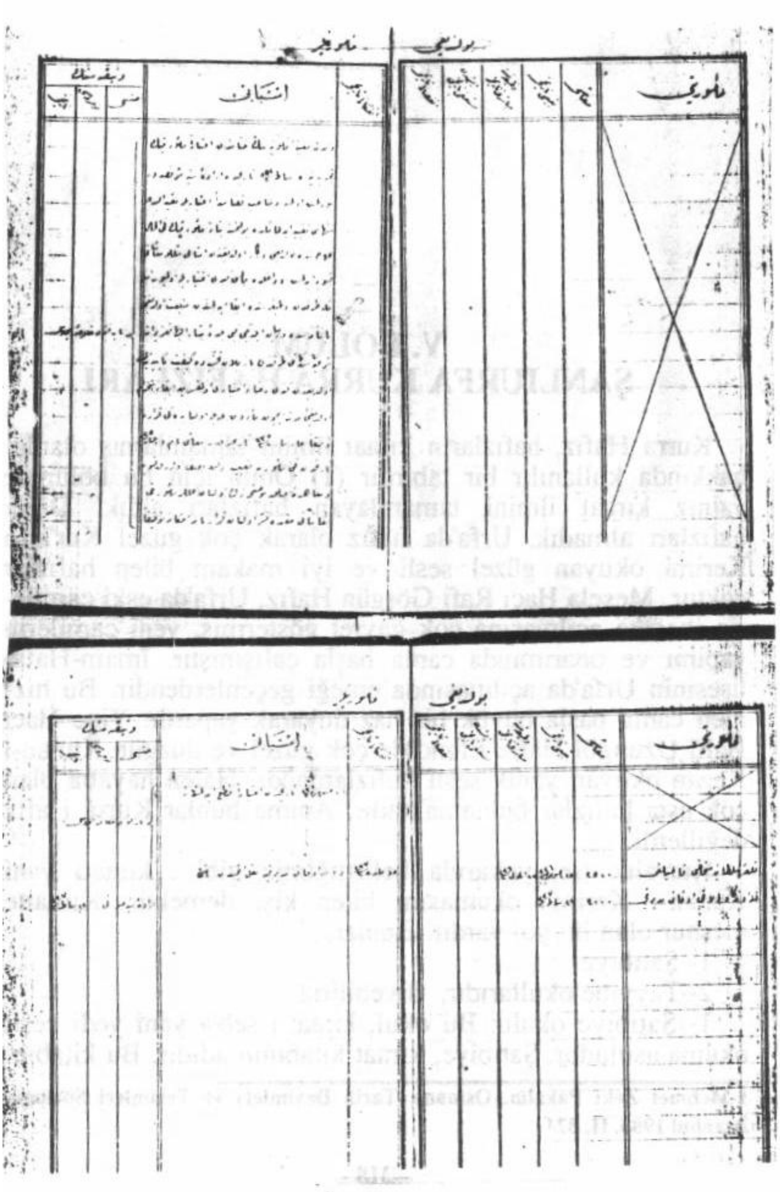
Mezarına sonradan bir akrabası Ali Şelli defnedildiği için, adı alt tarafta bir satırla şöyle belirtilmiştir.

Defn-i evvel Hacı Vakkas Efendi ibni Halil Efendi Sene 1350 (M.1931)

Birinci cihan savaşının sonunda Mekke-i Mükerremenin işgali ile oradan ayrılan Vakkas Sabri Efendi Osmanlı devletinin son Mekke kadısı ikinci müşaviri oluyor.

Vakkas Sabri Efendinin sicil defterinin 1 ve 4. sayfaları

Vakkas Sabri Efendinin sicil defterinin 5 ve 8. sayfaları

V. BÖLÜM

ŞANLIURFA KURRA HAFIZLARI

Kurra Hafız, hafızların kıraat ilmini tamamlamış olanlar hakkında kullanılır bir tabirdir.[195] (l) Onun için bu bölümde yalnız kıraat ilmini tamamlayan hafızları aldık. Diğer hafızları almadık. Urfa'da hafız olarak çok güzel Kur'an-ı Kerimi okuyan güzel sesli ve iyi makam bilen hafızlar çoktur. Mesela Hacı Rafı Görgün Hafız, Urfa'da eski camilerin ibadete açılmasına çok gayret göstermiş, yeni camilerin yapımı ve onarımında canla başla çalışmıştır. İmam-Hatib lisesinin Urfa'da açılmasında emeği geçenlerdendir. Bu hizmeti canla başla büyük bir haz duyarak yapardı. Yine Hacı Halil Uzungöl Hafiz Efendi de çok güzel ve düzgün Kur'an-ı Kerim okuyan yanık sesli hafızlardandı. Halen hayatta olan çok usta hafizlar bulunmaktadır. Amma bunlar Kurra Hafız değillerdi.

Kurralık ise, yukarıda belirttiğimiz gibi kıraati yani Kur'an-ı Kerim'i okumasını bilen kişi demektir. Kura hafızlar, Kur'an-ı Kerimi kıraat-i seb'a ve kıraat-i aşere denilen kıraatler üzerine okuyan kimselerdir. Bunlar kıraatin ilmini yapmışlardır. Bunun ilmini yapmak için Arapça bilmek şarttır. Çünkü kıraat kitapları Arapça idi.

Kıraatte meşhur olan iki yol vardır. Bunlar:

1- Şatıbiye Okulu: Bu okul, kıraat-i seb'a yani Kur'an-ı Kerimi yedi çeşit okuma usuludur. Şatıbiye, kıraat kitabının adıdır. Bu kitabın musannifi "Endülüslü İmam Şatıbi" diye bilinen 'Muhammed'tir. Kendisi iki gözden âmâdır. Mısır'da vefat etmiştir. Mezarı "Kerrafe"dedir. Yazdığı kitab "Şatıbiye" diye meşhur olmuştur ve 1173 beyittir. Bunun devamı diyebileceğimiz bir kitab daha vardır ki, "Düne" adındadır. Yazarı İmam Cezeri'dir. Bu kitab da üç kıraat usulunü öğretir. Böylece iki kitab birlikte "Kıraat-i aşere" dediğimiz on kıraat usulunü meydana getirir.

2- Tayyibe Okulu: İmam Muhammed bin Cezeri'nin "Tayyibe" adlı kitabını okuyanlara verilen isimdir. Tayyibe kitabı da on kıraati, yani

[195] Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, II, 324

kıraat-i aşereyi içinde toplamaktadır. Bu da 1000 beyittir. İmam Muhammed bin Cezeri bu kitabı yazarken İmam Şatıbi'nin metodundan faydalanmıştır. Ayrıca son olarak yine İmam Cezeri'nin "Takrib" adlı bir kitabı daha vardır.

Böylece, Şatıbiye, Tayyibe, Dürre ve Takrib adlı bu dört kitab, kurra hafızların okuyup öğrenmek zorunda oldukları kitaplardır. Bunlardan başka Tecvid ilminde de ibni Cezeri'nin "Mukaddime" adlı kitabı çok meşhurdur. Tabii ki kurra olabilmek için tecvidi çok iyi bilmek gerekmektedir. Kurralar kendi aralarında "Aşere" ve "Takrib" deyimini çok kullanırlar.[196]

Kurralık hakkında şunu da ilave edelim ki, bazı hafızlar, kurraların okudukları kitapları okumadan sadece ağızdan talim etmek suretiyle kıraat-ı sab'ayı öğrenirlerdi. Bu yüzden bu gibilere ancak okuma icazeti verilirdi. Bunlar öğrenciyi kıraat-ı sab'a, kıraat-ı aşere üzerine öğretemezlerdi. Mesela ayakkabıcılık yapan Osman Çavuş böyle çok iyi bir kurra idi. Çok hafız yetiştirmiştir. Saatçı Yahya Hafız da kurra talimi yapmış ancak kıraat-ı sab'a ile okuyan ama öğretemeyen bir icazete sahipti. Yine Hafız Halil Altıparmak, Şihe Hafız, Cülha Mahmut Hafız da çok iyi hafızlardı. Ama kurralık öğretebilen Arapça talimi yapmış ve kitaplarını okumuş gerçek kurralar çok az yetişmiştir.

---

[196] Bu bilgiler Urfa'nın Kurra Hafızı Sayın Ali Bayer Hocaefendiden alınmıştır.

1- **KAZINOĞLU MAHMUD HAFIZ EFENDİ**: (1859–1940)

Kazınoğlu Mahmud Hafız 1859 tarihinde Urfa'da doğdu. Kazınoğlu diye şöhret yapmış, Kurra hafızlardan biridir.

Kazınoğlu Mahmud Hafız'ın öğrencisi Çulha Mahmut Kayar hafız, hocası hakkında şu bilgileri verdi:

Kazınoğlu Mahmud Hafız Efendi, 14 yaşında iyi bir hafız olmuştu. Hocası meşhur Muhammed Reşit Hafız'dır (Ölm.1910). Kazınoğlu 74 sene durmadan Kur'an okumuş ve okutmuştur. Ölünceye kadar camide mukabele okudu. Kazınoğlu Mahmud Hafız, Elbistanlı Ahmed Lami Efendi (ölm. 1888)nin yaşlılık devrine yetişmişti. Ahmed Lami Efendi Kur'an okuması sırasında "lâm" harfini biraz kaba çıkarmıştı. O sırada henüz 14 yaşında olan Kazınoğlu Mahmud Hafız yanında oturmuştu. Ahmet Lami Efendi Kazınoğluna dönerek:

—“Lâm”ı kaba okudum değil mi?" dedi. Kazınoğlu da:

—Evet, biraz kaba oldu hocam, dedi. Ahmed Lami Efendinin Kazınoğlu'na böyle sorması, Kazınoğlu Mahmud Hafız'ın o yaşta bile iyi bir hafız olduğuna bir delildir.

Kazınoğlu Mahmud Hafız'ın fazla bir ilmi yoktu. Ama Kıraat-ı sab'a'yı çok iyi bilirdi. Kazınoğlu Mahmud Hafız, yetiştirdiği öğrencileri arasında Osman Ağan ve Çulha Mahmut Hafız olmak üzere on bir hafız yetiştirmiştir.

Kazınoğlu Mahmud Hafız 74 yaşında iken düşerek kalçasını kırdı. Yedi sene ölünceye kadar hasta yattı. Buna rağmen hergün bir hamal kendisini arkasına alır, camiye götürürdü. Kazınoğlu camide bu şekilde mukabele okurdu.

Kendisi hastalanıncaya kadar Gümrük hanındaki küçük mescitte iki övün imamlık ederdi. Çünkü han akşam kapandığı için burada sadece öğle ve ikindi namazları kılınırdı. Sabah, akşam ve yatsı namazlarını da Kardeşler (îhlasiye) camiinde kıldırırdı. Kardeşler camiinde bir odası vardı. Yaz-kış her zaman kömür ateşinde çayı kaynardı. Kazınoğlu Mahmud Hafız Efendi gayet cömert, mütevazi ve halim selim bir adamdı. Öldüğünde mal olarak geriye birşey bırakmamıştı.

Kazınoğlu Mahmud Hafız katiyen sinirlenmezdi. Öğrencisi Çulha Mahmut Hafız on sene yanında kalmıştı. Birgün bile kendisine sinirlendiğini görmemişti. O senelerde Hasan Padişah Camisinin müezzini Ömer Hafız adında biriydi. Bu Ömer Hafız caminin minaresine çıkar ve minarede hafızlığa çalışırdı. Bazan unuttuğu yerler olurdu. Ömer hafızın gözleri âma olduğu için kitaba bakamaz, bu yüzden, evi hemen minarenin yanında olan Kazınoğlu Mahmud Hafız'a seslenerek, kendisine unuttuğu yeri sorardı. Kazınoğlu da Ömer Hafız'ın yanlışını düzeltirdi.

Kazınoğlu'nu sinirlendirmek isteyen üç kişi, yağmurlu bir gece evinin kapısını çalarak hafızı uyandırırlar ve kendisine bazı sorular sorarlar. Hafız bunlara cevap verir, içeri girer. Bu adamlar bir daha kapıyı çalar ve hafızı çağırırlar, yine sorularını sorarlar. Hafız tekrar onlara cevap verir, içeri girer. Biraz sonra tekrar kapısı çalınır, yine hafız kapıya çıkar. Kendisinden yine aynı adamlar sorular sorar. Hafız hiç sinirlenmeden cevaplarını verir içeri girerken, bu adamlar hafıza ağıza alınmaz sözlerle söğerler. Hafız buna rağmen tatlı dille adamlara karşılık verir, hiç sinirlenmez. Ertesi sabah o adamlar hafızın yanına gelerek, gece yağmur altında kendisine soru sorarak söğen adamların kendileri olduğunu söyler ve özür dilerler. Sadece gayelerinin kendisini sinirlendirmeye çalışmak olduğunu, fakat bunu başaramadıklarını söylerler.

Kazınoğlu Mahmud Hafız kalçasının kırılmasından yedi sene sonra 1940 tarihinde, vefat etti. Harrankapı aile mezarlığına defnettiler. Ölürken 81 yaşındaydı. İki defa evlenmişti. Dört erkek ve üç kızı oldu. Çocuklarından yalnız Mustafa adındaki oğlu Malatya'da yaşamaktadır.

Kazınoğlu Mahmud Hafızın hastalığı sırasında öğrencisi Çulha Mahmut Hafız her hafta yanına gider, hocasını yalnız bırakmazdı.

2- **HACI MUHAMMED REŞİD HAFIZ**: (1841–1910)

Urfa'nın yetiştirdiği büyük hafız ve âlimlerdendir. Mezarı Mevlidihalil Camii kabristanındadır. Mezarının baş dikme taşında şu bilgiler verilmektedir.

Rızalillahi'I-fatiha
Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
el-alim el-fazıl el-kâmil
Vadihu asrihi ve feridu dehrihi
eş-Şeyhü'l-kurrâü'l huffaz
el-Hac Muhammed Reşid bin
el-Hac Mustafa eş-şehir bi-Hacıkâmilzade
Teveffa fi şehri Şevval-ı şerif
Sene: 1328

Merhum Hacı Muhammed Reşid Hafız, kurra hafızlıkta asrının ve devrinin tek ve yetkili ismidir. Kurra hafızların şeyhidir. Babasının adı Hacı Mustafa'dır. Kendileri Hacıkâmil oğullarındandırlar.

Evet, devrinde Kurra hafızların şeyhi diye söylenilen bu Hacı Muhammed Reşid Hafız 1841 tarihinde Urfa'da doğdu. Vefatı ise 1328 hicri senenin Şevval ayındadır. Miladi tarihle Ekim 1910 tarihinde vefat etmiştir.

Kurra Hafızların şeyhi olarak anılmakta hiçte haksız değildir. Çünkü Hacı Muhammed Reşid Hafız, Çiftçioğlu Kurra Muhammed Hafız ve Kazınoğlu Kurra Mahmud Hafız gibi Kurra Hafızlar yetiştirmiştir.

Kendisi de Müftü Abdüllatif Efendiden (Ö. 1896), Hacı Mustafa Hafız Efendiden (Ö. 1908), Ahmed Lami Efendiden (Ö. 1888) ders aldı. 1873 senesinde Rüşdiye mektebinin Farsça ve edebiyat öğretmenliğine atanmıştır. 1885 senesinde Mısır'a gitti. orada, kıraat-ı seb'a'yı öğrendi. Böylece Kurra hafız oldu. Oradan Hicaz'a giderek Hacı oldu. Daha sonra Urfa'ya döndü. 1905 tarihinde Urfa mutasarrıfı Ethem Bey (1905-1906 ve 1906-1907) tarafından hastahane müdürlüğüne getirildi. Muhammed

Reşid Efendi Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır. Şiirlerinde "Raşid" mahlasını kullanmıştır[197]

Su meydanında Nur fırını yanındaki türbe kitabesi kendisi tarafından yazılmıştır.

Murad Beğin kabri hem cedlerinin çakeri
Merkadi tahir oldu kıldılar ca-yı tenvir
Raşid görünce anı mu'cemle dedi tarih
Arab Baba türbesin İslam Beg etdi ta'mir
Sene 1290
Kitabeyi H. 1290 / M.1873 senesinde yazmıştır.

Hacı Muhammed Reşid Hafızın mezarı

[197] Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Şanlıurfa 1986, I, 169

3- **ÇİFTÇİOĞLU KURRA MUHAMMED HAFIZ**: (1860–1932)

Devrinin Kurra hafızı ve âlimlerinden olan Çiftçinin oğlu Kurra Muhammed Hafız 1860 senesi sıralarında Şanlıurfa'da doğdu. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Babasının adı Hüseyin, annesinin adı da İmhan'dır.

İlk Kur'an-ı Kerim dersini Hacı Osman Efendi'den aldı. Bundan sonra Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeye başladı. Kurra hafızlık için Yusuf Paşa Medresesinde Hacı Muhammed Reşit Hafız'ın (1841–1910) yanında başladı. Bu hafızdan icazetini aldı. Çiftçioğlu Kurra Muhammed Hafız tahsilini Kutbeddin medresesinde tamamladı. Din ilimlerini de Abdurrahman Efendiden tahsil etti. Arapça, fıkıh, tefsir, hadis ve akaid ilimlerinin yanında Farsça da öğrendi.

Tahsilini tamamladıktan sonra Ulucamiye imam olarak tayin edildi. Vefatına kadar bu görevini devam ettirdi. 1932 tarihinde vefat etti. İyi giyinen ve temizliğine çok dikkat eden Çiftçinin oğlu Kurra Muhammed Hafız, Halk arasında Urfa ağzıyla "çütçünün oğlu" diye meşhur olmuştur. Vefatına kadar devamlı ilimle ve öğrenci yetiştirmekle meşgul olmuştur.

Yetiştirdiği hafızların hepsi büyük şöhret yapmış kuvvetli hafızlardır. Bunların içinde Kurra Muhammed Hafız, Nuri Hafız, Ömer Hafız, Pabuççu Ali Hafız, Bahaeddin Hafız, Mustafa Hafız, Aziz Hafız gibi hafızlar yetiştirdiği meşhur hafızlardandır.[198] Yani kendinden sonra gelen hemen hemen bütün hafızlar kendisinin yanında yetişmiştir.

Şiir yazdığı da bilinen Çiftçinin oğlu Kurra Muhammed Hafız 1932 tarihinde vefat etti, Ulucami kabristanına defnedildi. Mezarının başdikmesinde arka tarafında yukarıdan aşağıya doğru şunlar yazılmıştır.

"Defni salis Camii Kebir imamı Çiftçizade Muhammed Hafız. Fi sene 1350"

[198] HalilÇelik, Harran Dergisi, Cilt 2- Sayı 24

Evet, kendinden önce aynı mezara iki kişi daha gömülmüştür ve üçüncü defin de Çiftçioğlu Muhammed Hafızdır. Vefat tarihi hicri 1350 miladi 1932 senesi eder.

İlim ve hafızlığı yanında şair de olan Çiftçioğlu, "Hıfzî" mahlasını kullanmıştır. Şiirlerine örnek olarak şu ilâhi yeterlidir sanırım;

Bi-nevâyız suretâ amma cihan bürhaniyiz
Rah-ı Hak'da sâlikânın derdinin dermanıyız

Ahd ü peymânım mukarrer şâh-ı Nakşibend ile
Hem mürid-i şah-ı Abdulkadir-i Geylaniyiz

Çaker-i kemter olam Rumî Celaleddin'e ben
Bir nazar kılsa Rüfâi ol şahın ğılmanıyız

Meskenimdir kasr-i cennet, bu misafirhanedir
Geldiğim alem-i ûlvî cûdinin ihsanıyız

Kesmezem ümmidimi Şah-ı Rüsul'dan Hifziyâ
Bir nigâh etse gerekdir ceddinin mihmanıyız[199]

[199] URFA POSTASI gazetesi, sayı 56, sene 1949

4- **KURRA MUHAMMED HAFIZ**: (1896–1972)

Urfa'nın son zamanlarda yetiştirdiği en büyük hafızdır diyebiliriz. Kendisi Kurra Muhammed Hafız diye meşhur olmuştur. Bediüzzaman kabristanında olan mezarının baş dikmesinde şunlar yazılmıştır.

Fatiha
Haza kabr el-merhum el-mağfur
el-Hac Muhammed Hafız bin İsmail
Rahmetullahi aleyhima
12 receb el-ferd
Fi sene 1392
29-8-1972

Kurra Muhammed Hafız'ın oğlunun anlattığına gore:

Kurra Muhammed Hafız, hicri 1392 miladi 1972 senesinde vefat etmiştir. Devrinin hem büyük âlimlerinden ve hemde Kur'an-ı Kerim'i kıraat-ı seb'a ve kıraat-ı aşere üzerine, yani yedi ve on kıraat üzerine okuyan ve birçok hafız yetiştiren büyük bir hafızdır.

Kurra Hacı Muhammed Hafız 1312 rumi, 1896 miladi tarihinde Urfa'da doğdu. Babası Hacı İsmail Efendidir. Eski soyadları Sofizade yeni soyadları da Akkafa'dır. Aslen Şamlıdır. Cubur aşiretindendir. Ana ve baba tarafından seyyiddir. Babası ve annesi 1870 senelerinde Şanlıurfa'ya gelmişlerdir. Kurra Muhammed Hafız Urfa'da doğdu. Dört oğlu ve dokuz kızı dünyaya geldi. Kurra Hacı Muhammed Hafız 29 Ağustos 1972 senesinde vefat etti.

Kurra Hacı Muhammed Hafız, kurralık icazetini hocası Çiftçioğlu Muhammed Hafızdan aldı. Kendide icazet vermeye izinli idi.

İlimde Müftü Hasan Efendiden, Buluntu Hacı Abdurrahman Efendiden, Kürt Hacı Ali Efendinin oğlu Hacı Abdurrahman Efendiden ders aldı. Kendisi Nakşibendî tarikatına mensuptur. Şeyhi Kerküklü Şeyh Abdurrahman (K.S.) Efendidir.

Sabah namazından sonra Kurra Muhammed Hafız, yetişmiş öğrencileriyle Kur'an dersine başlardı. Bir ayeti bütün öğrencileri teker

teker kıraat-ı seb'a üzerine okurlar ve hepsi bittikten sonra diğer bir ayete geçerlerdi. Bütün bunlar okunurken Hoca Efendi en küçük bir yanlışlığa meydan vermeden öğrencilerini dinlerdi. Kurra Muhammed Hafız, Şeyh Zelha köyünde medfun Kerküklü Saadeddin Hoca'dan da Farsça dersleri almıştır. Kurra Muhammed Hafızın Farsçası çok kuvvetli olup, Mesnevî, Gülistan ve Bostan kitaplarını okur ve bu kitaplardan ders verirdi.

Harrankapı camii emekli imamı Bekir Cömert Hoca anlatıyor; Kur'an-ı Kerim'i iyi okumak için babası, Bekir Hocayı Kurra Muhammed Hafız'ın yanına götürdü. Kur'an okumanın inceliklerini kendisine öğretecekti. Kurra Muhammed Hafız okumaya çok titizlik gösteriyordu. Her harfi inceliyordu. Sonra Sarf kitabını da okumasını istedi. Bekir hoca ise okumak istemiyordu. O, istiyordu ki Kurra Muhammed Hafız kendini beğenmesin yanından kovsun. Fakat bir gece rüyasında Hasan Padişah camisinden ikindi namazından çıkıyordu. Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi önlerindeydi, onun arkasında Kurra Muhammed Hafız ve onun da arkasında henüz delikanlı çağında olan Bekir Hoca yürüyordu. Buluntu elinde bastonu caminin önündeki taşın üzerine oturdu. Kurra Muhammed Hafız yanında ayakta durdu. Bekir Hoca da Kurra Muhammed Hafız'ın arkasında durdu. Buluntu başını uzattı Bekir Hocaya baktı, bir daha baktı ve

—Bu Arab çocuk kimdir dedi. Kurra Muhammed Hafız,

—Hocam, o benim talebemdir cevabını verdi. Buluntu hoca da,

—Okusun okusun iyi dedi. Bekir Hoca bu rüyayı hocası Kurra Muhammed Hafız'a anlattığında, Muhammed Hafız,

—Oğlum dedi, ya biz niye okuman için seni zorluyoruz? Diye cevap vermişti.

Kurra Muhammed Hafız haktan kaçmaz, doğrudan şaşmazdı. Bir ara imamlık yaptığı camide verdiği bir hutbe yüzünden altı ay hüküm giymişti. Ondan sonra bir daha imamlık yapmadı ve hutbe okumadı. Ders verirken de katiyyen usanç göstermezdi.

Kurra Muhammed Hafız'ın son zamanlarına rastlayan öğrencilerinden Hafız Muhammed Dönmez hocasını şöyle anlatıyor: Kurra Muhammed Hafız ders verirken hiç kızmazdı. Ama kabiliyet görmediği kimseleri okutmak için bize gönderirdi. Birkaç gün ben dersimi tekrar etmemiştim. Dolayısı ile ezberim zayıflamıştı. Muhammed Hafız beni dinlerken ellerini yukarı doğru açarak kaldırdı ve

—Uçmuş, uçmuş dedi. Bunu birkaç gün böyle söyledi. Önce ben birşey anlayamamıştım. Fakat birgün:

—Oğlum dedi, ayağı bağlı bir devenin ayağı açıldığında nasıl bir yukarı fırlarsa, Kur'an-ı Kerim'i tekrar etmeyenin de hıfzı kuş gibi uçar gider, dedi. Ancak o zaman ezberimin gevşediğini anladım ve çalışmama hız verdim.

Kura hafız Muhammed Hafızın kabri

5- HACI NURİ HAFIZ (BAŞARAN): (1900–1970)

Hacı Nuri Hafız devrinde hafızlığıyla şöhret kazanmış bir hafızdır. Soyadı Başaran olan Hacı Nuri Hafız 1900 yılında doğdu. Kendisi hafızlığı Çiftçioğlu Muhammed Hafız'dan (ölm. 1932) öğrendi. Kur'an kıraatinin çok güzel olması yanında sesi de gayet güzel olduğu için güzel gazel ve ilahi okurdu. Kendisi sinirli bir mizaca sahipti. Onun için olsa gerek bir yerde ve bir görevde karar kılmazdı. Bir ara Medine-i Münevvere'ye gitmiş ve orada Kur'an-ı Kerim dersi vermiştir. Fakat bu görevde fazla kalmamış tekrar Urfa'ya dönmüştür. Medine'ye iki defa gittiği söylenilmektedir. Sonra Suriye'de Arappınar'a gitmiş, orada da fazla kalmadan bu defa Ankara Hacı Bayram Camii ikinci imamlığına tayin olunmuştur. Nuri Hafız orada da duramamış, Şanlıurfa'ya geri dönmüştür. Urfa'da hacıyadıgar camii imamlığında bulundu. Bu sıralarda sinir hastalığı fazlalaşmış ve Nuri Hafız hastalanarak yataklara düşmüştür.

Hacı Nuri Hafız bekârdı. Hastalığında eski halpazarının arkasındaki Fesad'ın oteli diye tanınan bir handa kaldı. Kendisine kardeşi Şerif bakıyordu. Bu otelden ayrılarak Kunduracı Pazarındaki Kardeşler Camiinde bir odaya yerleşti. Orada yaşlılığının ve hastalığının en ağır devrelerini yaşadı. 18 Aralık 1970 senesinde Ramazan'ın Kadir gecesine rastlayan bir Cuma gecesinde vefat etti.[200]

Hacı Nuri Hafız'ı yakından tanıyan dostu Diş doktoru Sayın Osman Bengisu bana şunları anlattı: Nuri Hafız yedi yaşında hafız oldu. Hafızlığını Çiftçioğlu Kurra Muhammed Hafız'dan öğrendi. Hafızlığının yanında çok güzel sesi olması ve makamları çok iyi bilmesinden dolayı mevlid ve gazel okurdu. Bu yüzden Şanlıurfa'nın hemen hemen bütün ağaları ve zenginleri kendisine çok itibar ederlerdi. Ramazan ayı geldiğinde Hacı Nuri Hafızı iftara davet etmek için sıraya girerlerdi. O derece sevilen ehli makam bir zat idi. Kendisinin fasıl arkadaşı Kirişçi Curra Mehmed'in oğlu Halil Hafız'dı. Bu kadar çok sevilen ve tutulan bir hafız ömrünün sonuna doğru kimsesiz ve yalnız kaldı. Son günlerinde Dişçi Osman Bengisu'ya mezarlıklarının olmadığını bu yüzden ne yapacağını bilmediğini söyledi. Hacı Osman Bengisu'da merak etmemesini, kendi mezarlığına onu defnedeceğini söyledi. Gerçekten de dediğini yaptı, Hacı Nuri Hafız'ı kendisi için yaptırdığı Bediüzzaman kabristanındaki mezarına defnetti.

[200] Halil Biner, Harran Dergisi, C.3- Sayı. 29

Hacı Osman Bengisu sözlerine devam ediyor. Mance Reşitle sıra geziyorduk. Hacı Nuri Hafız'ın ölümünden ancak iki ay geçmişti. Bir sabah Manci Reşit Dükkânına gittiğinde kapı önünde yirmiüç - yirmibeş yaşlarında bir genç duruyordu. Ne aradığını sorunca:

—Gaziantepli olduğunu söyledi ve geliş sebebini şöyle anlattı:

—Ben tarikat mensubuyum. Bir gece rüyamda bir mezarlıktaydım ve birisi elinde kitap, mevlid okuyordu. O kadar güzel okuyordu ki, mezarlıktaki bütün ölüler kefenleriyle ayağa kalkmışlar onu dinliyorlardı. Arkadaşıma;

—Burası neresi dedim.

—Urfa'nın Bediüzzaman Mezarlığı dedi.

—Bu adam kim dedim.

—Hacı Nuri Hafız dedi. Git onu ziyaret et dedi. Şimdi Gaziantep'ten kalktım Urfa'ya geldim. Burayı tanımıyorum, bana Hacı Nuri Hafız'ın mezarını gösterin, dedi. Kendisine mezarı tarif ettim, gitti. Manci Reşit, Bu olayı sıra gecesinde arkadaşlarına anlattı. Ertesi sabah bir cenaze için mezarlığa gittiklerinde o genci mezarlıkta gördüler ve kendisine Hacı Nuri Hafız'ın mezarını gösterdiler.

1960 yılında Bediüzzaman Said Nursi vefat ettiğinde, merhum Said Tekin Hoca da Urfa'ya gelmişti. Defin işleri bittiğinden Mardin'e geri dönüyordu. Akçakale'de bir otelde kalırken Hacı Nuri Hafız'la tanıştı. Kendisinden bir aşir okumasını istedi. Hacı Nur Hafız aşir okudu. Said Tekin Hoca o kadar haz duymuştu ki:

—Şimdiye kadar ne Araplar ve ne de Türk hafızlar içinde bu derece güzel Kur'an okuyanı görmedim diye hatırasında anlatmaktan geri durmazdı.

Hacı Nuri Hafız din ilminde de çok kuvvetli idi. Hafızası da o kadar kuvvetli idi ki hastalığı sırasında bile ilminden ve hafızasından birşey kaybetmemişti. Kardeşler camiinde kaldığı sırada, müftülük de aynı camideydi. Yine Hacı Osman Bengisu anlatıyor, O sırada Urfa Müftüsü Halil Gönenç idi. Onu ziyarete gitmiştim. O sırada bir aile geldi. Bir koca karısını boşamıştı. Sonrada pişman olmuştu. Bütün aile fetva için müftülüğe gelmişlerdi. Halil Gönenç onları dinledi ve

—Boşanma kesindir daha dönüş yoktur, dedi. Kadın ve erkek tarafıda odadan çıktılar, Ben aşağı Hacı Nuri Hafız'ın odasına indim. Olayı ona anlattım. Biraz düşündü, sonra, git Müftü Efendiye söyle îbni Abidin kitabının filan sayfasına baksın dedi. Gittim söyledim. Müftü Efendi kitabı açtı ve Nuri Hafız'ın dediği gibi orada istenilen fetvayı buldu. Hemen koşarak o aileyi buldum ve kendilerine durumu anlatarak geri çevirdim.

6- **HAFIZ OSMAN EFENDİ**: (Ö. 1806)

Hafız Osman Efendi devrinin şeyhlerinden ve hafızlarından biridir. Mezarı Bediüzzaman mezarlığında ve Bediüzzaman'ın türbesinin hemen güneyine düşmektedir. Mezarının başdikme taşında şu bilgilere yer verilmiştir.

Haza kabrü'l-merhum el-mağfur
Arifı billâh Mevlana Hafız
Osman Efendi bin Abbas
İntakale min dari'l-fena
İla dari'l-beka bi-nidai
Ya eyyetüha'l-nefsü'l-mütmeinne
İrcii ila Rabbiki radiyeten mardiyye
Sene 1221

Arifı billâh Mevlana Hafız Osman Efendinin mezarıdır. Babasının ada Abbas'dır. Hicri 1221 miladi 1806 senesinde vefat etmiştir. Kendisi evliyaullah'tan biridir. Fakat tarikatının adını yazmamıştır. Hakkında daha fazla bir bilgi yoktur. Kendisi aynı zamanda Kur'an-ı Kerim kurra hafızıdır

7- **DEDE OSMAN HAFIZ EFENDİ**: (Ö. 1859)

Devrinde Dede Osman Hafız diye tanınan büyük hafızlardandır. Urfa'da Osman adında çok hafız yetişmiştir. Alim ve hafız olan Dede Osman Hafız Efendinin mezarı Bediüzzaman mezarlığındadır. Mezarının başdikme taşında şu kitabe vardır.

Lâ ilahe illallah Muhammedün resulallah
Haza kabrü'l-merhum
Şeyhü'l-Kurra
Dede Osman Hafız Efendi
bin Samsatlı Muhammed Efendi
fi sene: 1276

Kitabeden anlaşıldığına göre Kurra hafızların şeyhi olarak tanıtılmıştır. Birçok kurra, yani Kur'an-ı Kerim'i kıraati sab'a ve kıraati aşere ile okuyabilen, hafızlığın ilmini yapmış olan hafızlar yetiştirmiştir. Bu yüzden de kendisine Kurra hafızların şeyhi denilmiştir. Dede Osman Hafız'ın babası Samsatlı Muhammed'dir. Dede Osman Hafız hicri 1276 miladi 1859'da vefat etmiştir.

BÎBLİYOĞRAFYA

1.Halep Salnameleri
2.Urfa Salnamesi, 1927
3.Urfa vakıf defterleri
4.Urfa Şer'i mahkeme sicilleri,
5.İslam Ansiklopedisi
6.Harran Dergisi
7.Urfa Postası gazetesi
8.Abdurrahman Cami, Nefahatü'l-Üsn min Hazarati'l-Küds, tercüme. Lami Çelebi, İstanbul, 1289
9.Açanal, Müftü Hasan "Urfa ilinin ünlü bilginleri", Urfa gazetesi
10.Albayrak, Sadık, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul, 1980
1 l.Albayrak, Sadık, Çakıl Taşları, tarihsiz
12.Albayrak, Sadık, Son Devir İslam Akademisi, İstanbul 1972
13.Bağdatlı İsmail Paşa, Keşfüzzünün Zeyli, İstanbul, 1972.
14.Bağdatlı İsmail Paşa, Hadikatü'l-Arifin Asmaü'l-Müellifin ve Asarü'l-Musannifin, İstanbul, 1951
15.Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1972
16.Çiçek, Yard. Doç.Dr. Yakup, Şemsü'ş-Şümus, İstanbul 1987
17.Develioğlu, Abdullah, Büyük insanlar, İstanbul, 1973
18.Ebu'l-ula Mardin, Huzur Dersleri, İstanbul, 1966
19.İmam Şara'ni, Tabakatü'l- Kübra, çeviren Abdulkadir Akçiçek, İstanbul 1969
20.İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul, 1969
21.İnan, M.Rauf, Bir Ömrün Öyküsü, Ankara, 1986
22.Kâtib Çelebi, Keşfüzzünün, İstanbul, 1971
23.Karahan, Prof.Dr. Abdulkadir, NABİ, Ankara 1987
24.Karakaş, Mahmut Şanlıurfa Kitabeleri, Şanlıurfa 1985
25.Karakaş, Mahmut, Müsbet ilimde Müslüman Âlimler, Ankara1991
26.Nabi, Tühfetü'l-Harameyn, yayn. Mahmut Karakaş, Şanlıurfa 1989
27.Kaya, Ekrem. Mürşidlere Armağan, İstanbul 1986

28.Köprülü, Prof.Dr. Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1966
29.Öztuna, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1983
30.Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983
31.Şemseddin Sami, Kamus-i A'lam.
32.İhsan Işık, Resimli ve Metin örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi, Ankara 2006,
33.Edessa, kültür dergisi 2001/1, sayı 10, Abdülkadir Karahan Özel sayısı